

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντι

Περίοδος Β', τεύχος 308, Παρασκευή 17 Ιανουαρίου 1986

Δρχ. 70

ΒΑΡΝΑΛΗΣ και ΑΡΙΣΤΕΡΑ

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΚΚΕ εσ:

- ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ
- ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΝΙΑΣ
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Η λιτότητα είναι μπροστά μας
Λιβύη · Ελλάδα · ΗΠΑ
Ανασχηματισμός ή αναδόμηση
ΑΕΙ: πρυτανικές εκλογές

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Γ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ
Α. ΜΑΡΚΕΖΕΛΙ

Καραμπόλα της συναίνεσης

ΜΙΑΤΟΣ
ΣΕΛΟΥΡΑΣ

ΘΩΜΑΣ ΔΡΙΤΣΙΟΣ

Ποιά τύχη σε περιμένει σύντροφε

Όταν έχεις δική σου γνώμη
μέσα στο Κόμμα

Γι αυτούς που υπόφεραν στα κομματικά
ανακριτήρια.

Γι αυτούς που θα τολμήσουν σήμερα και
αύριο να έχουν δική τους γνώμη.

Γι αυτούς που θ' αγωνιστούν να γκρεμίσουν
το μόνιμο καθεστώς των διωγμών και της
συκοφαντίας μέσα στις γραμμές της
ελληνικής παραδοσιακής Αριστεράς.

Για τον Αντρέα Τζίμα, για τον Θόδωρο
Μακρίδη, για τη Χρύσα Χατζηθασιλίου,
για τον Λεωτέρη Αποστόλου και για
αμέτρητους άλλους επιφανείς και αφανείς
κομμουνιστές που χάθηκαν συκοφαντημένοι
και πικραμένοι, το βιβλίο αυτό θα παραμένει
ένα καντήλι αναμμένο στη μνήμη τους.

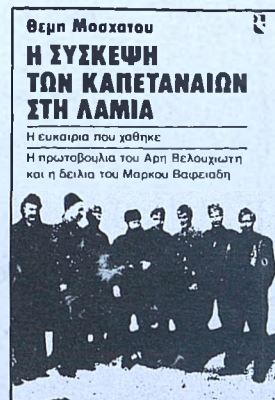

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • ΑΘΗΝΑ 141 • ΤΗΛ. 36 18 457

Η ΣΥΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΑΙΩΝ ΣΤΗ ΛΑΜΙΑ

Θέμη Μοσχάτου

Η ευκαιρία που χάθηκε

Η πρωτοβουλία του Αρη Βελουχιώτη
και η δειλία του Μάρκου Βαφειάδη

17-18 Νοεμβρίου 1944

Ένα δραματικό διήμερο με αποφασισμένο τον
Άρη Βελουχιώτη να σώσει το λαϊκό κίνημα από
την άδυσσο που το οδηγούσε η ηγεσία του
κόμματος

Πώς χάθηκε η μεγάλη αυτή ευκαιρία; Ποιά
ακριδώς ήταν η στάση του Μάρκου Βαφειάδη;

Ο Θέμης Μοσχάτος, στρατιωτικός και ιστορικός
συγγραφέας, επιτελάρχης στο Γενικό Στρατηγείο
του ΕΛΑΣ την εποχή αυτή, περιγράφει και εξηγεί
όσα έγιναν τις δύο κρίσιμες μέρες του Νοέμβρη
1944

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • 106 77 ΑΘΗΝΑ •

ΤΗΛ. 36.18.457 - 36.19.167

Περίοδος Β'
• Τεύχος 308
Παρασκευή 17 Ιανουαρίου 1986
δρχ. 70

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΡΕΠΟΡΤΕΡ

Η νέα συνδικαλιστική παράταξη _____ 9

Δ. ΜΙΧΑΗΛ

Ταξίδια, αναθεώρηση, ανασχηματισμός _____ 10

Θ. ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Λογικές εξελίξεις της «λιτότητας»... _____ 12

Ν.Σ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Δεξιός ή Δεξιώσεων, αδιάφορο! _____ 15

Λ. ΚΥΡΚΟΣ

Μια νέα έκφραση της ανανεωτικής Αριστεράς _____ 16

Γ. ΜΠΑΝΙΑΣ

Να προχωρήσουμε με τόλμη την ανανέωση _____ 18

Δ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Η Αριστερά χρειάζεται ένα καινούργιο κόμμα _____ 20

Γ. ΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ

Από τους εργολάβους στους κατεδαφιστές _____ 22

Φ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Το ρεύμα _____ 24

ANNY ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΥ

Τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων _____ 26

Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ

Ο Χάρρυ Κλυνν και η εθνική συναίνεση ΑΦΙΕΡΩΜΑ _____ 30

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ Ο Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ 33-44

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μία ανάμνηση και λίγες σκέψεις _____ 34

Γ. ΚΑΤΗΦΟΡΗΣ

Οκτώ στίχοι _____ 38

LUCIA MARCHESELLI—ΛΟΥΚΑΣ

Βάρναλης και σοσιαλιστικός ρεαλισμός _____ 41

Κ. ΚΙΤΣΟΣ

Η περιοχή Φιξ στη Συγγρού _____ 52

Π. ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΣ

Διαδικασίες και ουσία _____ 54

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΑΝΤΗΝΩΡ

Η «Συναίνεση» για ποιους; _____ 4

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ _____ 6

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ _____ 8

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ

Ν. ΜΑΣΛΑΤΑΣ

Πώς πέρασα τα Χριστούγεννα _____ 28

Γ. Η. ΧΑΡΗΣ

Πολιτικός Τουρισμός _____ 28

ΔΙΑΛΟΓΟΣ _____ 46

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ _____ 50

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ _____ 56

Εξώφυλλο: Μίλτος Σκούρας

Η ΣΥΓΚΥΡΙΑ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΜΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ του Συντάγματος θα περάσει τελικά στα φιλά των εφημερίδων; «Την πρώτη ημέρα της συζήτησης είχαν εγγραφεί για να μιλήσουν 56 βουλευτές, αλλά οι περισσότεροι απεχώρησαν και διεγράφησαν», μας πληροφορεί η Ελευθεροτυπία στις 15.1.86. Φαίνεται πως οι εκπρόσωποι του έθνους βρέθηκαν σε αμηχανία μετά τη συναινετική αντιπαράθεση των κ. Παπανδρέου και Μητσοτάκη την ίδια μέρα: οι αντιπολιτευτικές ή αντιδεξιές κορώνες που είχαν προετοιμάσει ήταν πλέον εκτός κλίματος. Κι έτσι, προτίμησαν να αποχωρήσουν...

ΦΥΣΙΚΑ, τα κομματικά επιτελεία θα κρίνουν τα υπέρ και τα κατά τού ως εκ θαύματος δημιουργηθέντος ηπίου κλίματος και οι υποτροπές σε βιαιότητες δεν θα λείψουν. Αλλ' αυτή η αποχώρηση των «περισσοτέρων» σηματοδοτεί τους όρους κάτω από τους οποίους αναθεωρείται ο Καταστατικός Χάρτης της Πολιτείας: το χαρακτήρα του Συντάγματος θα τον καθορίσει η τρέχουσα πολιτική συγκυρία και όχι οι πολιτειακές αρχές του κυβερνώντος κόμματος. Τα επιχειρήματα που θ' ακουστούν στη Βουλή υπέρ ή κατά του τάδε άρθρου θα καθοριστούν από επίκαιρες κομματικές τακτικές κι όχι από την αποστασιοποιημένη θεώρηση που επιβάλλει η φύση του υπό συζήτησιν αντικειμένου. Ακόμη και η αριστερά αντιμετώπισε την αναθεώρηση σαν καλή ευκαιρία για να δοθεί ο καλός υπέρ της απλής αναλογικής αγών ή για να καλλιεργήσει ξανά στους οπαδούς την εντύπωση του «πολιορκημένου φρουρίου» ξιφουλκώντας κατά του άρθρου που επιτρέπει να κηρυχθεί στρατιωτικός νόμος και για την αντιμετώπιση εσωτερικού ενόπλου κινήματος.

ΤΟ ΟΤΙ το Σύνταγμα του '75 ήταν αυταρχικό και διεπόταν από τις περι βασιλικών ανδρών περιώνυμες αντιλήψεις του κ. Κ. Τσάτσου είναι αναμφισβήτητο. Ότι η αναθεώρηση του 1986 δεν αποτελεί παρά την εκ των πραγμάτων αναγκαία ολοκλήρωση του ελιγμού της 9ης Μαρτίου 1985 που οδήγησε στην αδιαμφισβήτητη πολιτική ηγεμονία του ΠΑΣΟΚ και του Προέδρου του, κι αυτό είναι προφανές γεγονός σήμερα. Αυτό δεν σημαίνει πως ο περιορισμός των υπερεξουσιών του Προέδρου αποτελεί αρνητικό γεγονός, κάθε άλλο. Το πρόβλημα είναι ότι το εύρος των περιορισμών φαίνεται να συναρτάται πολύ περισσότερο από τη συνεκτίμηση, του γεγονότος ότι, ίσως, ο κ. Παπανδρέου αποφασίσει κάποια μέρα να γίνει Ύπατος, παρά τις αντιλήψεις (άγνωστες, άλλωστε) του ΠΑΣΟΚ για τις αναγκαίες ισορροπίες μεταξύ Βουλής - Κυβέρνησης - Προεδρίας.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ αποτελεί μian όχι μόνιμη αλλ' οπωσδήποτε μακρόχρονη διευθέτηση. Θα περίμενε κανείς από το κόμμα του ευαγγελίστηκε την Αλλαγή να προχωρήσει σε ρήξεις με το συνταγματικό καθεστώς ανάλογες με τις προσδοκίες που καλλιέργησε και τις αναγκαιότητες των καιρών που έρχονται· γιατί, για παράδειγμα, να μην μπορεί να προκληθεί δημοψήφισμα από πρωτοβουλία πολιτών, όπως στην Ιταλία και την Ελβετία επιτρέπεται; Διότι βέβαια το ΠΑΣΟΚ ελάχιστα ενδιαφέρεται να διευρυνθούν τα πολιτικά δικαιώματα των πολιτών, κι ας ισχυρίζονται τα αντίθετα οι κομματικές αποφάσεις. Η ΝΔ από τη μεριά της έχει την προφανή υποχρέωση να υπερασπίσει το δημιούργημά της και τον πρώην αρχηγό της —κι αποδεικνύεται από τις τοποθετήσεις των εκπροσώπων της πως ο φιλελευθερισμός της εξαντλείται στη διασφάλιση της ελευθερίας του κεφαλαίου. Το ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να έχει δικαιοδοσίες μονάρχου ποια πολιτικά φιλελεύθερη δεοντολογία το επιβάλλει; Ως προς τα δύο ΚΚ δεν πείστηκαν άραγε τα όσα κατά διαδικασία εκλογής νέου Προέδρου έγιναν (και τα επακόλουθά της) ότι πρέπει να αρθούν πάνω από την τρέχουσα συγκυρία και να δώσουν μάχες αρχών σε θέματα όπως το Σύνταγμα, που αξίζουν τέτοιες μάχες; Ή μήπως οι πολιτειακές αρχές περιορίζονται στα της απλής αναλογικής και στον στρατιωτικό νόμο;

anti

«Συναίνεση» για ποιους;

ΓΙΑΤΙ και πώς —και τι ακριβώς σημαίνει— η νέα «συναίνεση» ΠΑΣΟΚ - Νέας Δημοκρατίας, ακριβέστερα η «συναίνεση» Παπανδρέου - Μητσοτάκη στη Βουλή όπως την κατέγραψαν οι κοινοβουλευτικοί συντάκτες, κατά την πρώτη μέρα της συζήτησης για την αναθεώρηση του Συντάγματος;

ΤΥΠΙΚΑ, η «συναίνεση» αφορούσε διαδικαστικά θέματα, όπως λ.χ. τα περιθώρια χρόνου για μια «άνετη συζήτηση» ή ορισμένες «διευκρινίσεις» για το έργο των κοινοβουλευτικών επιτροπών που θα συσταθούν και που αφορούν την «τρομοκρατία», τον Τύπο, τον φάκελο της Κύπρου, την τηλεόραση κ.ά. Από την άλλη, η «συναίνεση» αυτή, στεγάσθηκε κάτω από διαφορετικούς τίτλους: Η «Αυγή», επί παραδείγματι, σημείωσε: «ΠΑΣΟΚ - ΝΔ "τα βρίσκουν"», ενώ η «Καθημερινή» μίλησε για «ελιγμό μετριοπαθείας» του πρωθυπουργού, κάτω από την πίεση των πραγμάτων. Περισσότερο αποκαλυπτική η «Βραδυνή», στέγασε το σχετικό ρεπορτάζ κάτω από ένα θηριώδες οκτάστηλο: «ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΝΔΡΕΑ - ΨΗΛΟΥ ΣΕ ΠΙΕΣΤΕ ΘΕΜΑΤΑ», σε αντίθεση με το υπ. αρ. 1 εκφραστικό όργανο το ΠΑΣΟΚ —την «Αυριανή»— που έκανε πως δεν κατάλαβε τίποτε και το έπαιξε «τρελά»: «Μπαίνει φρένο στην εξαγορά βουλευτών». (Αυτό ήταν, για την «Αυριανή», «το» θέμα!). Όσο για τον «ΡΙζοσπάστη», αφού κατέγραψε, την πρώτη μέρα, το «ΝΑΙ του πρωθυπουργού στις προτάσεις Μητσοτάκη», επανήλθε την επομένη με μια πλούσια «ανθολόγηση» του συναρπαστικού διαλόγου πρωθυπουργού και αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας: ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: «Χαίρω, κύριε πρόεδρε (κύριε Μητσοτάκη), διότι θέσατε τα θέματα αυτά, γιατί πράγματι, η διασαφήνιση είναι απαραίτητη»... Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: «Θέλω να συμπράξουμε στη συζήτηση, παρά τις βασικές μας αντιθέσεις, και ζητούμε άνεση»... Α.Π.: «Είναι σαφώς μέσα στις προθέσεις της κυβέρνησης να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή άνεση. Συμφωνώ επίσης με την άποψη που εκφράσατε σχετικά με τη συνέχεια»... Κ.Μ.: «Θέλω να επωφεληθώ της παρουσίας του κυρίου πρωθυπουργού για να πω ότι τον τελευταίο καιρό, κατά τρόπο αποκάλυπτο —θα με συγχωρέσετε να πω βάρβαρο— η συμφωνία των κομμάτων, σε ό,τι αφορά την μετάδοση των συνεδριάσεων της Βουλής»... Α.Π.: «Σε ό,τι αφορά τις παρατηρήσεις σας για την τηλεόραση, δεν αμφισβητώ ότι μπορεί να έχουν γίνει και σφάλματα χειρισμού... Θα συζητήσω με τον υπεύθυνο υπουργό, τον κ. Παπαϊωάννου, το θέμα το οποίο σας απασχολεί»...

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ, αφ' εαυτού, λέει πολλά... Ωστόσο, αν κάτι πρέπει να συμπληρώσει κανείς, είναι ότι αυτή η «συναίνεση», στο πλαίσιο του δικομματισμού, βολεύει και τους δύο αρχηγούς: Τον Κ. Μητσοτάκη, πριν απ' όλα, αφού, επιτέλους, ο υπεύθυνος πρωθυπουργός της χώρας «διαλέγεται» εποικοδομητικά μαζί του. Και ο διάλογος αυτός —διάβαζε η «νομιμοποίηση» αυτή του κ. Μητσοτάκη σαν αρχηγού του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, από τον Α. Παπανδρέου— είναι στοιχείο εξαιρετικά χρήσιμο, καθώς το κόμμα, δηλαδή η Νέα Δημοκρατία, οδεύει προς το συνέδριό της και, φυσικά, δεν λείπουν οι αμφισβητήσεις, οι δελφίνοι και οι λογής φυγόκεντρες δυνάμεις... Οι διαφορές, βέβαια, ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και τη Νέα Δημοκρατία, θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν. Και, βέβαια, υπάρχουν δελφίνοι, που επιμένουν ότι ο «ήπιος διάλογος» δεν είναι πανάκεια και ότι ο πρωθυπουργός θα πρέπει

—έργω και όχι μόνο λόγω— να βοηθήσει στην τακτοποίηση «συγκεκριμένων πολιτικών εκκρεμοτήτων». Αυτά όλα, όμως, για τον κ. Μητσοτάκη, είναι δευτερεύοντα θέματα. Το προέχον είναι η εμπέδωση της θέσης του ως αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης!

ΑΛΛΑ ΕΞΙΣΟΥ «βολεύει» η «συναίνεση» αυτή, και τον Α. Παπανδρέου. Πρώτο γιατί διευκολύνει τις προσεγγίσεις του πρωθυπουργού προς τον κόσμο της «ιδιωτικής πρωτοβουλίας» ΣΕΒ, κ.ά.), αλλά και προς τον κόσμο των Αμερικανών ή Ευρωπαίων εταίρων (δάνεια, επενδύσεις, κτλ.). Δεύτερο, γιατί ανοίγει δρόμους για την εισδοχή στην κυβέρνηση κεντρικών ή κεντροδεξιών στοιχείων (τεχνοκρατών ή μη), αν υποθεθεί ότι ο υπό μελέτη πάντοτε, ανασχηματισμός, απαιτήσει την εισδοχή αυτή. Τρίτο —και σπουδαιότερο— γιατί, με την αποδοχή, από πλευράς Νέας Δημοκρατίας, της «φιλοσοφίας» και της «αναγκαιότητας» των μέτρων, θ' αποδειχθεί, τελικά, ότι οι μόνοι αντιδρώντες στα κυβερνητικά μέτρα, είναι οι «ανιστόρητοι κομμουνιστές» («δογματικοί» ή «ανανεωτικοί») και ορισμένοι «αιθεροβάμονες» συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ, οι οποίοι δεν κατανοούν τις συγκυρίες και αρνούνται να οικειωθούν με θατσερικού τύπου οικονομικά μέτρα.

Το Σύνταγμα και οι «επιφανείς»

Η «ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ» μπορεί, προς στιγμή, να επισκίασε (τουλάχιστον την πρώτη μέρα— την περασμένη Δευτέρα) τη συζήτηση για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Αλλά δεν απέτρεψε κάποιες γενικότερες επισημάνσεις πάνω στο περιεχόμενο —και την ποιότητα— της αναθεώρησης αυτής. Τι επιδίωξε, λοιπόν, το ΠΑΣΟΚ, με την αναθεώρηση αυτή; Απλώς να κερδίσει τις εκλογές του Ιουνίου (ανακαλύπτοντας, ξαφνικά, ότι η χώρα χρειάζεται ένα νέο «δημοκρατικό πρόεδρο», όπως την «Αυτού εξοχότητα» τον σημερινό πρόεδρο, κ. Χρήστο Α. Σαρτζετάκη...) ή να εκσυγχρονίσει, πράγματι, το Σύνταγμα του 1975, διευρύνοντας τις κοινωνικές κατακτήσεις και τα δικαιώματα του πολίτη;

ΟΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ άνδρες του ΠΑΣΟΚ, και ανάμεσά τους ο νομικός σύμβουλος του πρωθυπουργού, καθηγητής κ. Κασιμάτης (που «ενετάλη» να προετοιμάσει τις αναθεωρητέες διατάξεις, 48 μόλις ώρες πριν από τον *αιφνιδιασμό* της 9ης Μαρτίου και, φυσικά, χωρίς καμιά συνεννόηση με τα πολιτικά κόμματα...), σχίζουν, βέβαια, τα ιμάτιά τους, κάθε φορά που τους προσάπτεται η κατηγορία ότι η αναθεώρηση του Συντάγματος δεν βρισκόταν στο οπτικό τους πεδίο και ότι την επικαλέσθηκαν, την τελευταία στιγμή, για να δικαιολογήσουν την «πολιτική της τρικλοποδιάς» (απέναντι στον τέως πρόεδρο της Δημοκρατίας) και, κυρίως, για να παγιδέψουν τους Αριστερούς, εν ονόματι των νέων «σοσιαλιστικών» προοπτικών που θα άνοιγε η δεύτερη τετραετία του ΠΑΣΟΚ, κάτω από τον αστερισμό ενός νέου προοδευτικού Συντάγματος!

Ο ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ, βέβαια, δεν λείπει: Το γεγονός και μόνο —τονίζουν οι επιφανείς του ΠΑΣΟΚ— ότι οι υπερέχουσες του Προέδρου μεταφέρθηκαν στη Βουλή, είναι ήδη μια σημαντική εξέλιξη, την οποία πρέπει να χαιρετήσουν όλοι οι καλές πίστε-

ως δημοκρατικοί πολίτες. Μεταφέρθηκαν, όμως, πράγματι, οι εξουσίες αυτές στη Βουλή; Ή μήπως στην εκτελεστική εξουσία, δηλαδή στην κυβέρνηση, δηλαδή στον πρωθυπουργό; Οι συζητήσεις, πάνω στο σημείο αυτό, συνεχίζονται... Πλην, το μόνο βέβαιο, είναι ότι οι συνταγματικές τροποποιήσεις που προτείνονται από την κυβέρνηση, απλώς καθλώνουν την ελληνική κοινωνία —για την προσεχή δεκαετία— στο πλαίσιο του Συντάγματος του 1975... Μάταια ο προοδευτικός πολίτης θ' αναζητήσει κάποια νέα διάταξη που ν' αναβαθμίζει το ρόλο της Βουλής, να σπάξει τα στεγανά κάποιων νευραλγικών υπουργείων (Άμυνας, Εξωτερικών, Δημόσιας Τάξης), να δημιουργεί θεσμούς λαϊκής συμμετοχής και κοινωνικού ελέγχου, να εμποδώνει την αυτοδιοίκηση τρίτου βαθμού, να κατοχυρώνει το δικαίωμα στην πλουραλιστική πληροφόρηση, κοντολογίς οποιαδήποτε διάταξη που θα βοηθούσε για να καταστεί το κράτος πιο δημοκρατικό, πιο ανοιχτό. Αλλά, ακριβώς για τους λόγους αυτούς, η αναθεώρηση —όπως προτείνεται από την κυβέρνηση— ελάχιστα συγκινεί τον πολιτικοποιημένο προοδευτικό πολίτη που δεν έπαυσε να προσβλέπει προς τη δημοκρατική και σοσιαλιστική ανανέωση της ελληνικής κοινωνίας, μέσα από θεσμικές και διαρθρωτικές αλλαγές —αυτές τις αλλαγές που απεμπολεί σήμερα η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Ευρύτερο αριστερό κόμμα των εργαζομένων

ΜΙΑ ΑΛΛΗ εξέλιξη —στο χώρο της Αριστεράς, τη φορά αυτή— υπήρξε η απόφαση της πλειοψηφίας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Εσωτερικού (με την έννοια πρότασης προς το συνέδριο), για τη δημιουργία ενός νέου κόμματος του δημιουργικού μαρξισμού, ανοιχτού προς τους εργαζόμενους και τις ευρύτερες δυνάμεις της Αριστεράς, που κινούνται στην κατεύθυνση του σοσιαλισμού με ελευθερία, δημοκρατία και αυτοδιαχείριση.

ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ αυτή, οι περισσότερες εφημερίδες κατέγραψαν κάτω από τίτλους όπως: «Το ΚΚΕ Εσωτερικού αλλάζει όνομα» ή «Νίκη του Λεωνίδα Κύρκου» ή «Κύρκος απειλεί Ανδρέα» («Βραδυνή»), κ.ά. Ωστόσο, η ουσία της απόφασης αυτής, βρίσκεται, ασφαλώς, στο ότι το νέο κόμμα θα σηματοδοτείται αυτόνομα (και όχι σαν «αντί» ή σαν συμπλήρωμα ή σαν αντιπαράθεση μέσα σ' ένα τμήμα του επαναστατικού κινήματος) και ότι στη θέση της «μονοσήμαντης καταγραφής του στον κομμουνιστικό χώρο», ανοίγει σαν «ευρύτερο αριστερό κόμμα των εργαζομένων», μια άλλη προοπτική.

ΦΥΣΙΚΑ, δεν μπορεί να πει κανείς, με σιγουριά, ότι η πρόταση αυτή της πλειοψηφίας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Εσωτερικού, θα γίνει δεκτή —με ισχυρή πλειοψηφία— και από το συνέδριο του κόμματος. Όμως το αίτημα που διατύπωνε το «ΑΝΤΙ», στο προηγούμενο τεύχος του, για μια «αριστερή πρόταση για την εξουσία», εξακολουθεί να συγκινεί χιλιάδες αγωνιστές της Αριστεράς, παλαιούς και νέους. Από την πλευρά αυτή, η πρόταση της πλειοψηφίας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Εσωτερικού, για ένα νέο κόμμα, με αναφορά στις σύγχρονες κοινωνικές δυνάμεις της μισθωτής εργασίας, καθώς και στις δυνάμεις της γνώσης και της κουλτούρας —«εκφραστή (μεταξύ άλλων) των ευρωκομμουνιστικών ιδεών στον τόπο μας, στη συνάντησή τους με τις συνεπείς ευρωαριστερές ιδέες» —μπορεί να συμβάλει, αποφασιστικά, στη διαμόρφωση μιας εναλλακτικής στρατηγικής, για τη διέξοδο από την κρίση. Όπως και αν έχει το πράγμα, αριστερό κόμμα, που παραμένει ακρισταρώμενο στα αρχνικά κατάλοιπα της τριτοδιεθνιστικής νοοτροπίας, δεν μπορεί σήμερα, στην εποχή της πληροφορικής και μικροηλεκτρονικής, να παίξει οποιοδήποτε ουσιαστικό ρόλο στην ανέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. (Σε άλ-

λες σελίδες, κείμενα του Λεωνίδα Κύρκου και του Γιάννη Μπανιά, καθώς και παρέμβαση του Δημ. Ψυχογιού).

Η «άνοιξη» των ελληνοαμερικανικών

ΠΕΡΑ ΑΠΟ τη «συναίνεση», την αναθεώρηση του Συντάγματος και τις εξελίξεις στο χώρο της Αριστεράς, κινητικότητα εμφανίζουν και τα εξωτερικά θέματα, ενώ ο πρωθυπουργός ξαναρχίζει τα ταξίδια του: Γιουγκοσλαβία, Ελβετία, Ινδία... Στο Νταβός (της Ελβετίας), ειδικότερα, ο πρωθυπουργός, με ομιλία του, θα εξηγήσει πως μπορείς να αντιμετωπίσεις τον στασιμοληθωρισμό, χωρίς να προσφεύγεις, κατ' ανάγκη, σε «συμβατικές μεθόδους». (Δυστυχώς, από κυβερνητικής πλευράς, δεν διευκρινίζεται αν τα θατσερικού τύπου μέτρα, που εφαρμόζει, σήμερα, η κυβέρνηση, εμπίπτουν στη «συμβατική» ή «μη συμβατική» μεθοδολογία!).

Το ερώτημα, πάντως, που απασχολεί, αυτή τη στιγμή, αρκετούς πολιτικούς σχολιαστές, είναι αν ο πρωθυπουργός θα έχει κάποια ουσιαστική συνάντηση με τον Τούρκο ομόλογό του, Οζάλ, που συγκαταλέγεται στο ακροατήριό του.

ΟΣΟ ΓΙΑ ΤΑ ελληνοαμερικανικά, τα «τελευταία νέα» είναι ότι ο αμερικανός υπουργός εξωτερικών Τζωρτζ Σουλτς δεν θα έλθει στις... 25 Μαρτίου όπως ο Μ. Άρμακοστ είχε έλθει στις 28 Οκτωβρίου— περίεργη η σύμπτωση αυτή αμερικανικών επισκέψεων με εθνικές επετείους...), αλλά στις 29 Μαρτίου. Τουλάχιστον, αυτή την ημερομηνία προτείνουν οι αξιωματούχοι του Στάιτ Νητπάρτμεντ, αφήνοντας να νοηθεί ότι «οι διαπραγματεύσεις (φυσικά για τις βάσεις...) θα είναι σκληρές». Σκληρές ή όχι, ο εδώ ανταποκριτής της «Γουόλ Στρητ Τζόρναλ» —με τις πολλαπλές διασυνδέσεις της— βεβαιώνει, πάντως, ότι οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις βρίσκονται σε «άνοιξη» και ότι ο θέμα των βάσεων είναι «μάλλον λυμένο».

«ΑΝΟΙΞΗ» λοιπόν, με Σουλτς, F-16, βάσεις και στενή ελληνοαμερικανική συνεργασία για την «αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας». Και με την «κρατική τρομοκρατία» (όταν το Ισραήλ π.χ. βομβαρδίζει καταυλισμούς Παλαιστινίων στη Τυνησία ή όταν ο Έκτος στόλος ετοιμάζεται να επέμβει στη Λιβύη), τι γίνεται;

ΑΝΤΗΝΩΡ

ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ

ΑΠΕΛΑΣΕΩΝ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ...

Το ηθικόν δίδαγμα των δύο «γιορτινών» τρομοκρατικών επιθέσεων στα αεροδρόμια της Ρώμης και της Βιέννης μπορεί να συνοψισθεί στη φράση: «αλίμονο αν είσαι Παλαιστίνιος».

Αυτό, τουλάχιστον, το συναίσθημα θα διακατέχει τις ημέρες αυτές, ουκ ολίγους από αυτούς τους «ανάδελφους» του αραβικού κόσμου που ζουν στην Ελλάδα και που, μετά τις πρόσφατες ενέργειες των ελληνικών αρχών, είδαν να αναγορεύονται, μέσα από τις πρώτες σελίδες των εφημερίδων, σε αποδιοπομπαίους τράγους των δεινών που προκαλούν στον κόσμο οι οπαδοί του κ. Νιντάλ. Και μέσα από τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων δεν αργούν να θεθούν σε ενέργεια κάποιες αυτόματες συνειρμικές αντιδράσεις του κοινού νου, ή της «κοινής γνώμης» αν θέλετε, οι οποίες συναιρούνται σε έναν γνωστότατο κοινό παρανομαστή: την ενοχοποίηση, συλληβδην, όλων όσων είναι της ίδιας «ράτσας» με τους «κομμάντο αυτοκτονίας» που έδρασαν στο «Λεονάρντο Ντα Βίντσι».

Και βεβαίως το ζήτημα σχετικά με την ενδεχόμενη ενεργοποίηση ρατσιστικών ανακλαστικών στους πολίτες της, κατ' αρχήν «οικουμενικού πνεύματος», χώρας μας δεν έχει σχέση με τις υπεκφυγές του κυβερνητικού εκπροσώπου, ότι η αποπομπή των 8 Παλαιστινίων δεν ήταν απέλαση διότι... κτλ. (Εξάλλου το ερώτημα ήταν αν διώχτηκαν απ' την Ελλάδα, και όχι πώς ονομάζεται τύποις αυτή ή εκδιώχθη φυσικά, τέτοιου είδους στάση είναι κοινό γνώρισμα στους εκάστοτε κυβερνητικούς εκπροσώπους). Και το ζήτημα αυτής της αποπομπής δεν έχει επίσης σχέση ούτε με το δικαίωμα μιας κυβέρνησης να αποπέμψει από το έδαφος της επικράτειας όσους θεωρεί επικίνδυνους για τη δημόσια ασφάλεια.

Αν υπάρχει κάποιο ουσιαστικό πρόβλημα στην υπόθεση των καθ' ημάς επιγενομένων της πρόσφατης τρομοκρατικής επίδειξης, αυτό εντοπίζεται στους όρους κάτω από τους οποίους η ελληνική κυβέρνηση συνέλαβε τους Παλαιστίνιους, τους ανέκρινε και τους έστειλε με συνοδεία στο αεροδρόμιο για να πατρίσουν σε ευδοκίμωτη γη. Και οι όροι κάθε άλλο παρά φυσικοί και αυτονόητοι ήταν: αν οι πληροφορίες που οδήγησαν στη σύλληψη των Παλαιστινίων, ήρθαν από πηγή διεθνούς μυστικής υπηρεσίας, ποιος εγγυάται ότι αυτή η υπηρεσία δεν κινητοποιείται με βάση τις όποιες ευρωπαϊκές ή υπερατλαντικές πολιτικές σκοπιμότητες; Ή μήπως ξεχάσαμε τόσο γρήγορα την υπόθεση Μπο-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΔΙΑΦΕΥΣΗ

Τελικά, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δέχτηκε σε μία αίθουσα όσους ήταν συγκεντρωμένοι σε έξι αίθουσες για τις πρωτοχρονιάτικες ευχές.

Αυτό καθ' αυτό, λοιπόν, το δημοσίευμα του «Βήματος» (29-12-85), που είχαμε αυτούσιο φιλοξενήσει στις σελίδες του προηγούμενου τεύχους μας, διαψεύσθηκε. Οι απορίες όμως μένουν. Πρώτον, ποιοι διοχέτευσαν στον φιλοκυβερνητικό Τύπο την ειδηση περί έξι αιθουσών κτλ., που ήρθε να ενισχύσει την εικόνα της μεγαλοσχημοσύνης, η οποία εκφράστηκε, μεταξύ άλλων, και σε εκείνη την περιφημη ρήση «η Αυτού Εξοχότης ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας», παραμονές Χριστουγέννων. Δεύτερον, γιατί διοχετεύθηκε αυτή η ψευδής πληροφορία περί έξι αιθουσών. Τρίτον, γιατί στη σχετική διάφευση γίνεται επίκληση κάποιου τελετούρ-

γικού που ίσχυε στην Προεδρία της Δημοκρατίας επί «βασιλείας» προηγούμενων κατόχων του αξιώματος και που ακολουθείται και σήμερα: αφού ο σημερινός πρόεδρος είναι «δημοκράτης», κτλ., πώς «έχουμε τα ίδια»;

Τέταρτον, και σπουδαιότερον: αν υπάρχει κάποια «υποψία» περί του ύφους ασκήσεως των καθηκόντων του Προέδρου από τον σημερινό φορέα του λειτουργήματος, αυτή η υποψία δεν υφίσταται («εκ του μη όντος» και είναι φυσικό να οδηγεί στην υιοθέτηση ακόμα και ψευδών πληροφοριών, αρκεί αυτές οι πληροφορίες να έχουν κάποια «βάση», να δικαιολογούνται δηλαδή από κάποια δείγματα «ύφους της Προεδρίας», που είναι και αρκετά μέχρι σήμερα. Άλλωστε, δεν αρκεί να είσαι επιτήδειος, και τέτοιοι υπάρχουν πολλοί περίξ της κυβερνήσεως, πρέπει και να σου δίνουν την ευκαιρία να δείξεις την ικανότητά σου...

χάν και τα μετέπειτα στοιχεία της «Ελευθεροτυπίας»; Ή μήπως παραλείπεται η συνεκτίμηση της «λιβυκής» πολιτικής Ρήγκαν στη δράση της «Ίντερπολ», της «Ιντέλλιντζενς», και άλλων αδιαφανών δικτύων; Και αν όντως οι Παλαιστίνιοι αυτοί ήταν ακριβώς εκείνοι που έπρεπε να συλληφθούν, ποιος αποφάσισε να περιχαρκαωθεί στεγανά η ανάκρισή τους στις αίθουσες της Ασφάλειας και να στηθεί συστηματικά το σκηνικό της «γενικής υποψίας»; Και, τέλος, ποιος νομιμοποιείται και από ποιον να διακηρύσσει «καθησυχαστικά» ότι παρακολουθούνται όλοι οι Παλαιστίνιοι στην Ελλάδα, στα πλαίσια βέβαια των «τεχνικών δυνατοτήτων των υπηρεσιών ασφαλείας»;

Και, τέλος, ποιος «άραβας» μπορεί να νιώθει ασφαλής στη χώρα αυτή, «περιμένοντας τη σειρά του», όταν εγείρεται μια άλλη, πλέον, γενική υποψία: ότι «κάτι εξωφλήθη προς κάποιους» με την αποπομπή των Παλαιστινίων, στα πλαίσια της «αντιτρομοκρατικής συνεργασίας» της κυβέρνησης, όχι με υπηρεσίες ασφαλείας άλλων χωρών, αλλά ευθέως με τις κυβερνήσεις τους;

Μερικές φορές ο κύκλος της παραβίασης κάποιων πολιτικών εγγυήσεων νομιμότητας είναι τόσο ελαστικός, όσο και ο κύκλος της παραβίασης των νομικών εγγυήσεων νομιμότητας: μπορείς για χίλιους δυο λόγους να μην έχεις διαβατήριο, αλλά αυτό ίσως κάποτε σε καταστήσει αυτόχρημα «τρομοκράτη», ή, στους πολλούς, «άραβα», «αράπη», και πάει λέγοντας...

Τα 'χουν ζήσει και δικοί μας αυτά.

Παλαιότερα...

ΤΑ ΝΕΡΑΝΤΖΙΑ ΑΛΛΟΤΕ ΚΑΙ ΤΩΡΑ

Από την εκτόξευση νεραντζιών πίσω από το καγκελόφραχτο του Μετσοβείου και κατά των δυνάμεων της τάξεως, άρχισε η «εξέγερση του Νοέμβρη», εκείνο το μεσημέρι της Τετάρτης 14 Νοεμβρίου, σκοτεινού έτους 1973. Και ασφαλώς η εκτόξευση αυτού του γευστικού εσπεριδοειδούς συνοδευόταν από τις απαραίτητες χειρονομίες, φράσεις και λοιπά δηλωτικά του μίσους κατά των πλέον αυθεντικών εκπροσώπων της στρατιωτικής δικτατορίας.

Καιρό-πολύ μετά θυμηθήκαμε εκείνη την ημέρα, καθώς διαβάσαμε στον Τύπο τα γεγονότα που συνέβησαν φέτος, στις 6 Ιανουαρίου 1986, κατά την «τελετή του Σταυρού» στον Πειραιά. Συγκεκριμένα, κυρίες και κύριοι της «Νέας Δημοκρατίας» ετίμησαν δεόντως την παράδοση της νεραντζοβολής και της μούντζας, με παραληήτες αυτή τη φορά τον Πρωθυπουργό και άλλα, παριστάμενα κατά την τελετή, στελέχη της κυβέρνησεως.

Η παράσταση, βεβαίως, δεν είχε τίποτε να ζηλέψει, (αντίθετα, μάλλον τις υπερέβαινε σε πάθος) από τις ανοιξιάτικες, προεκλογικές αναμετρήσεις και συρράξεις των πράσινων με τους μπλε, και, όπως τότε, έτσι και τώρα η πολιτική βούληση ενδύθηκε το ύφος και το ήθος (όπως λένε...) του αλλαλάζοντος όχλου —κοινώς κάφρων— που λίγη σχέση έχει με το ιδανικό και το στερεότυπο του πεπαιδευμένου πολίτη, με κώδικες και πολιτιστικές αξίες στην πολιτική του συμπεριφορά.

Να, όμως, που ο κ. Μητσοτάκης, υπερθεματίζοντας τις «εκδηλώσεις» αυτές των οπαδών του —τις εξέλαβε φαίνεται ως ένδειξη συσπειρωτικών διαδικασιών...— εδήλωσε ότι οι κάφροι με τα νεραντζία είναι πολίτες που εκδηλώνουν τα φρονήματά τους. Φαίνεται πως θέλει να διαχωρίσει τη θέση του και σε αυτό από τον κ. Ράλλη, ποῦ δημοσίως αποκλήρυξε τα «ουουου» των οπαδών του κατά του κ. Παπανδρέου.

Όμως και ο τελευταίος έχει δηλώσει τη συμπάθειά του για τα «ουουου». Και επειδή ήταν και αντιστασιακός, ίσως τιμά τη «μνήμη των νεραντζιών».

Να περιμένουμε το δεύτερο γύρο; Στις δημοτικές;

Ένα «σχίσμα» στο ΒΗΜΑ

Κυριακή 12 Ιανουαρίου, το «Βήμα» μας επεφύλαξε δύο εκπλήξεις, που μας δημιούργησαν δύο απορίες. Στην πάντα προσεγμένη και καλαισθητή πρώτη σελίδα της εφημερίδας, στο «υψηλότερο» σημείο της, υπεράνω και της ιστορικά συμβολικής επωνυμίας «ΤΟ ΒΗΜΑ», απλωνόταν, μέσα σε πορφυρό χρώμα, επιβλητικός και ηγεμονικός όλων των άλλων πρωτοσέλιδων δημοσιευμάτων, εξάσθηλος, ο τίτλος «Διασπάσθηκαν οι διασπαστές στη ΓΣΕΕ», και παρά πόδας η παραπομπή στη «σελίδα 18».

Φυσικά, η προσωινυμία «διασπαστές» δεν αναφερόταν στην παράταξη του κ. Ραυτόπουλου, δεδομένου ότι το «Βήμα» δεν είναι όργανο της ΚΕ του ΚΚΕ ή εφημερίδα του ΚΚΕ εσ. Παράλληλα, όμως, η «μεσότης» και η επιμελής προσπάθεια, τουλάχιστον, για την τήρηση των αρχών μιας αντικειμενικής μορφής δημοσιογραφίας και ενημέρωσης είναι εξίσου στοιχεία που επιτρέπουν στο φύλλο αυτό να μην μετατρέπεται σε φυλλάδια τύπου «Αυριανής» ή σε ομοίωμα κρατικού τριτοκοσμικού εντύπου του είδους της «Εξόρμησης» ή του «Ενημερωτικού Δελτίου»: αν μη τι άλλο, οι σχέσεις αυτής της εφημερίδας με την εξουσία είναι διαμεσολαβημένες και ουδέποτε ευθέως αναγνώσιμες. Τι είχε συμβεί, λοιπόν, και «παρενεβλήθη» αυτός ο ηγεμονικότατος όσο και υπονομευτικός τίτλος;

Ξανακοιτάξαμε την επωνυμία της εφημερίδας: ήταν όντως το «Βήμα». Για να διασκεδάσουμε αυτή την απορία μας, ανατρέξαμε στη σελίδα 18, όπου και θα επιβεβαιωνόταν ή όχι ο υπέρτιτλος αυτός της «πρώτης»: εκεί, όμως, διαβάζοντας επισταμένως το άρθρο του κ. Τζανετάκου («Όλα τα σενάρια για το έκτακτο Συνέδριο»), αισθανθήκαμε μία δεύτερη απορία και έκπληξη, καθώς το δημοσίευμα όχι μόνο δεν αποκαλούσε διασπαστές τους «26», όχι μόνο χρησιμοποιούσε τον ιδεολογικά αποφορτισμένο όρο «πλειοψηφία της αιρετής διοίκησης» και «αντιπολίτευση της ΓΣΕΕ», αλλά επιπρόσθετα πληροφορούσε ότι οι «26» δεν «διασπάστηκαν» και «φαίνεται να έχουν ταυτότητα και κοινότητα στόχων», ενώ αντίθετα, η διορισμένη διοίκηση της ΠΑΣΚΕ έβλεπε να της αμφισβητείται η εντιμότητα και η δημοκρατικότητα αφού «υπάρχουν ενδείξεις για την εγγραφή στη ΓΣΕΕ— από τη διορισμένη διοίκηση— οργανώσεων φαντασμάτων, με σκοπό να "συμβάλουν" (τα ειρωνικά εισαγωγικά είναι του κ. Τζανετάκου) με την ψήφο τους στη διαμόρφωση πλειοψηφίας υπέρ των κυβερνητικών απόψεων».

Γυρίσαμε σελίδα με την απορία μας διατηρημένη στο ακέραιο ως προς την κρατικιστική και κατευθυνόμενη πτυχή «ενημέρωσης» που αποτύπωνε ο υπέρτιτλος της πρώτης σελίδας του κατά τα άλλα εγκρίτου «Βήματος»: και μάλιστα όχι μόνο διατηρήθηκε αυτή η πολιτική απορία, αλλά και αναδιπλασιάστηκε αφού το σχετικό δημοσίευμα της σελίδας 18 ερχόταν να αναιρέσει τον υπέρτιτλο αυτό, δηλαδή να αναιρέσει ένα από τα βασικά «ατού» της εφημερίδας: τη συνάφεια και την αξιοπιστία, την ίδια τη δημοσιογραφική εγκυρότητά της, ή ακόμα το πολυσήμαντο έμβλημα που φέρει στην πρώτη σελίδα.

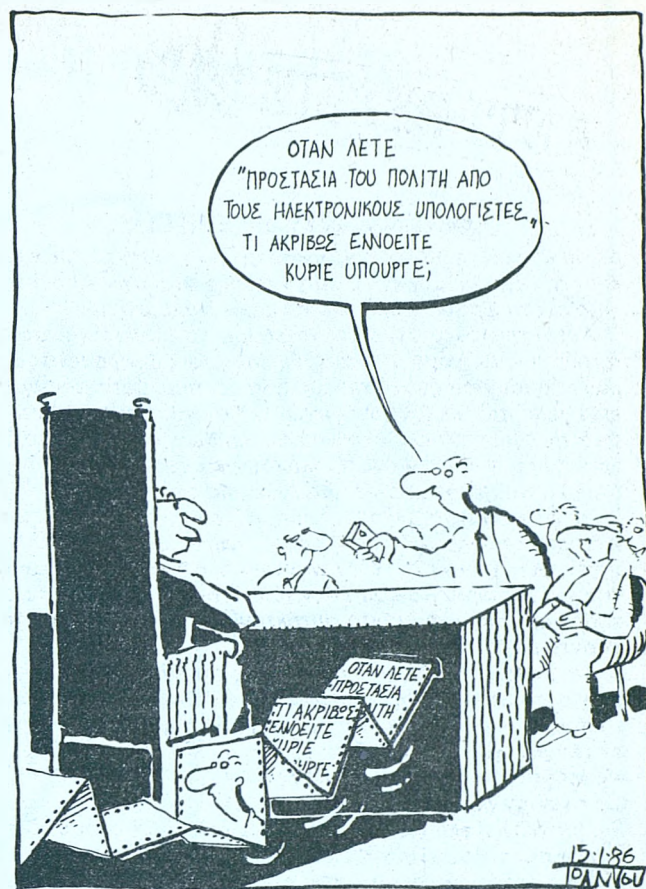
Τέτοιου είδους «σχίσματα», όμως, είναι ίσως αναπόφευκτο σε όποιον έχει επιλέξει να παίζει, έστω και περίτεχνα, το ούτως ή άλλως σχιζοειδές παίγνιο της εξουσίας. Μπορεί και να επανέλθουμε.

4ο συνέδριο του Ρήγα Φεραίου

Άρχισε χθες το συνέδριο της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος. Είναι το 4ο συνέδριο μιας οργάνωσης με πολυκύμαντη πορεία από το 1967, που ιδρύθηκε, μέχρι σήμερα. Δεν είναι μόνο η συζήτηση που γίνεται στο ΚΚΕ εσ. που δημιουργεί ενδιαφέρον για το συνέδριο του Ρήγα, αλλά κυρίως το πως αντιμετωπίζει τα προβλήματα της σημερινής νεολαίας. Στο συνέδριο αναμένεται βέβαια να συζητηθούν η κοινωνική κρίση, οι στόχοι της οργάνωσης, ο απολογισμός της και η εκλογή του νέου Κ.Σ. Αν και φαίνεται ότι οι θέσεις του ΚΣ θα υπερψηφισθούν αξίζει να επισημανθεί ότι στο διάλογο που έγινε οι διαφορετικές απόψεις έχουν την αφετηρία τους σε εκείνες οι οποίες και στο παρελθόν είχαν συζητηθεί στο Ρήγα. Τώρα βέβαια θίγονται με διαφορετικές αφορμές.

Εκείνο που μάλλον περισσότερο θα συζητηθεί είναι το πρόβλημα της νέας ηγεσίας. Μετά την αποχώρηση του σημερινού γραμματέα Ν. Βούτση οι περισσότεροι στο Ρήγα προσανατολίζονται στη λύση της συλλογικής γραμματείας. Το αν θα υπάρξει και γραμματέας δεν έχει ακόμη αποφασισθεί.

Ανεξάρτητα πάντως με τις λύσεις που θα προκριθούν το κύριο είναι αν μια αριστερή πολιτική οργάνωση όπως ο Ρήγας μπορεί σε να δώσει μια σαφή ικόνα της σκέψης, του προβληματισμού, και των αναζητήσεων της σημερινής νεολαίας. Όπως και των κοινωνικών προβλημάτων στο χώρο της νεολαίας και των αντιθέσεων που σήμερα κυριαρχούν. Στο επόμενο ΑΝΤΙ θα έχουμε μια πρώτη απάντηση.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Στο τχ. 306 (20-12-1985), στο άρθρο του Στέλιου Κούλογλου «Υπηρεσιακή κυβέρνηση χωρίς γραμμή, σε συνθήκες κρίσης», σελ. 16, φέρεται ο κ. **Λιαρόπουλος** ως σύμβουλος του πρωθυπουργού σε θέματα υγείας. Σύμβουλος του πρωθυπουργού για θέματα υγείας, όπως ανακοινώθηκε, είναι ο γιατρός κ. Θ. Λαμπρινόπουλος. Ο οικονομολόγος κ. **Λυκούργος Λιαρόπουλος** είναι υποδιοικητής του ΙΚΑ. Ζητώντας συγνώμη από τον κ. Λιαρόπουλο για παρεξηγήσεις που πιθανώς έγιναν, ελπίζουμε να κατανοήσει το λάθος που δεν προήλθε από οποιαδήποτε πρόθεση ανάμειξης του σε αρμοδιότητες άλλων, αλλά από την καταληκτική «συγγένεια» των επιθέτων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Δ. ΑΡΧΑΚΗΣ

Νωρίς —στα 55 του χρόνια— έφυγε από τη ζωή ο ταξίαρχος **Αλέξανδρος Αρχάκης**. Γεννήθηκε το 1930 στη Δράμα και πέθανε στις 5 Ιανουαρίου 1986 στην Αθήνα. Ο πατέρας του, κι αυτός στρατιωτικός, ήταν από την Κρήτη. Ανήκε στη Βενιζελική παράταξη.

Ο Αλ. Αρχάκης αποστρατεύθηκε το 1967 από τη χούντα με το βαθμό του λοχαγού. Συνελήφθη τρεις φορές στη διάρκεια της δικτατορίας για την αντιστασιακή του δράση. Καταδικάστηκε σε 16 χρόνια φυλάκισης και έμεινε περίπου 6 χρόνια στις φυλακές. Ήταν από τους πρώτους αξιωματικούς που επεδίωξε να συνεργασθεί με τις αντιστασιακές δυνάμεις της Αριστεράς.

Το 1974 ήταν υποψήφιος βουλευτής του ΠΑΣΟΚ στο νομό Δράμας. Το 1975 επανήλθε

στο στρατό με το βαθμό του ταγματάρχη. Πριν το θάνατό του υπηρετούσε στα Χανιά, ως υποδιοικητής της 5ης Μεραρχίας με το βαθμό του ταξίαρχου. Οι Ένοπλες Δυνάμεις έχασαν έναν άριστο, γενναίο και δημοκρατικό αξιωματικό.

Η νέα συνδικαλιστική παράταξη...

Στη δημιουργία νέας συνδικαλιστικής παράταξης προσανατολίζονται οι διαγραμμένοι από το ΠΑΣΟΚ συνδικαλιστές. Με πρωτοβουλία των 7 πρώην στελεχών του ΠΑΣΟΚ αναμένεται να αρχίσουν περιφερειακές συνδιασκέψεις από το μεθεπόμενο Σαββατοκύριακο (Πελοπόννησος, Ήπειρος, Δυτική Στερεά κτλ.) οι οποίες θα καταλήξουν σε ιδρυτική σύσκεψη με συνδικαλιστικά στελέχη από όλη την Ελλάδα στην οποία θα αποσαφηνισθούν οι θέσεις και το πρόγραμμα της νέας παράταξης. Η σύσκεψη αυτή, σύμφωνα με εκτιμήσεις συνδικαλιστικών στελεχών, θα γίνει στις 20 Φεβρουαρίου. Μέχρι τότε υπολογίζεται ότι θα έχουν ολοκληρωθεί οι συζητήσεις στις περιφερειακές συνδιασκέψεις.

Είναι νωρίς βέβαια να γίνουν εκτιμήσεις για το «πρόσωπο» και τους στόχους της νέας συνδικαλιστικής παράταξης. Η δημιουργία της όμως εγκαινιάζει μια καινούργια φάση στο συνδικαλιστικό κίνημα και οπωσδήποτε θα έχει επιπτώσεις την τακτική που θα ακολουθήσει η εκλεγμένη από το προηγούμενο συνέδριο της ΓΣΕΕ πλειοψηφία. Αν και κανείς ακόμη δεν γνωρίζει αν η διορισμένη διοίκηση της ΓΣΕΕ προχωρήσει σε έκτακτο συνέδριο μέχρι την άνοιξη ή παρατείνει το χρόνο διεξαγωγής του ο διπολισμός στο συνδικαλιστικό κίνημα με τα σημερινά δεδομένα φαίνεται να είναι αναπόφευκτος. Όπως επίσης βέβαιες πρέ-

πει να θεωρούνται οι αντιδράσεις των εργαζομένων στην οικονομική πολιτική —η πρώτη από τις οποίες έγινε την περασμένη Τρίτη με πρωτοβουλία του ΕΚΑ. Εκκρεμεί όμως και η ευρύτερη κρίση στο συνδικαλιστικό κίνημα μετά τη δικαστική παρέμβαση και το διορισμό διοίκησης της ΓΣΕΕ.

Προς το παρόν βέβαια οι παρατάξεις ΕΣΑΚ-Σ, ΑΕΜ και οι διαγραμμένοι από το ΠΑΣΟΚ δεν φαίνεται να έχουν διαμορφώσει μια νέα στρατηγική. Συνδικαλιστικά στελέχη από τους 26 θεωρούν όμως ότι αυτό κάθε άλλο παρά σημαίνει «διάσπαση», όπως έγραφε το «Βήμα» της Κυριακής 12-1-86. Η δημιουργία ωστόσο νέας συνδικαλιστικής παράταξης σημαίνει την απαρχή καινούριων διαδικασιών στο συνδικαλιστικό χώρο. Το ποιες θα είναι οι εξελίξεις θα εξαρτηθεί και από τη στάση των παρατάξεων που πρόκειται στα δύο ΚΚ αλλά κυρίως από τις θέσεις των συνδικατών.

Αν όμως το 1985 σηματοδεύτηκε μεταξύ άλλων και με την κρίση στη ΓΣΕΕ, τις μαζικές αντιδράσεις των εργαζομένων στα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης και τις δικαστικές παρεμβάσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα, το 1986 αρχίζει με νέα ήθη. Η περίπτωση της νοθείας στις εκλογές της Εθνικής Τράπεζας δείχνει πού μπορεί να οδηγήσουν αυτά τα τόσο παλιά και δοκιμασμένα από άλλες εποχές «νέα» ήθη.

...και τα νέα ήθη του ΠΑΣΟΚ

Η νοθεία στις εκλογές της Εθνικής Τράπεζας

του Ρεπόρτερ

Οι τελευταίες μέρες του '85 και οι πρώτες του '86 φύλαγαν μια όχι ευχάριστη έκπληξη για τους τραπεζοϋπάλληλους. Μη έχοντας τίποτε για να νιώθουν ικανοποιημένοι για τη χρονιά που πέρασε, θα είχαν τουλάχιστον την ικανοποίηση να πιστεύουν ότι στον τραπεζοϋπαλληλικό συνδικαλισμό φαινόμενα καλπονοθειών εξακολουθούσαν να είναι φρούτα άγνωστα. Όμως, τη γλυκειά αυτή ψευδαίσθηση ήλθε να διαλύσει μια καταγγελία - βόμβα επώνυμου συνδικαλιστή της ΠΑΣΚΕ στο χώρο της Εθνικής: στις εκλογές που έγιναν στις 18-21 Δεκεμβρη '85 για την ανάδειξη δύο εκπροσώπων των εργαζομένων στο ΔΣ της Εθνικής Τράπεζας, υπήρξε εκτεταμένη νοθεία που πρωταγωνιστές της ήταν ο Χρήστος Πρωτόπαπας και ο Αποστόλος Μπαμίας, δηλαδή τα «γκεσέμια» της ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ) και της ΔΑΚΕ (ΝΔ) στο χώρο της Εθνικής και της ΟΤΟΕ!

Η καταγγελία του Γ. Δημητρόπουλου (αυτός ήταν ο επώνυμος συνδικαλιστής της ΠΑΣΚΕ) ήταν φυσικό να προκαλέσει σάλο και, αρχικά, οργίλες διαψεύσεις από τους καταγγελλόμενους σαν υπεύθυνους της νοθείας. Το κακό όμως για τους Πρωτόπαπα και Μπαμιά ήταν ότι όταν τελικά εξαναγκάστηκαν να δεχτούν ν' ανοίξουν οι κάλπες μία μία κι όχι όλες μαζί, αποδείχτηκε περίτρανα ότι ο Γ. Δημητρόπουλος είχε απόλυτο δίκιο σ' ό,τι αφορά τουλάχιστον στην καλπονοθεία. Στην επίμαχη κάλπη του Κεντρικού καταστήματος της Εθνικής είχαν αντικατασταθεί 1.200 ψηφοδέλτια με δύο 600/άδες ψηφοδελτίων που είχαν αντίστοιχες μονοσταυρίες στον Πρωτόπαπα και τον Μπαμιά!

Τα γεγονότα που ακολούθησαν ήταν, φυσικά, αντίστοιχα σε σημασία με το βάρος της καλπονοθείας: καθάρηση του

Πρωτόπαπα από την προεδρία του Συλλόγου της Εθνικής Τράπεζας μομφή ενάντια στον Μπαμιά και άλλα μέλη του ΔΣ του Συλλόγου της Εθνικής, ακύρωση των εκλογών κτλ. κτλ.

Το ενδιαφέρον όμως του ζητήματος δεν εξαντλείται εδώ. Υπάρχουν ερωτηματικά (όχι βέβαια για την καλπονοθεία) αλλά για τα κίνητρα των φερομένων σαν πρωταγωνιστών της υπόθεσης. Έτσι, κωδικοποιώντας αυτά τα ερωτηματικά μπορούμε να τα αριθμήσουμε:

- Γιατί ο Γ. Δημητρόπουλος έκανε αυτή την καταγγελία; Επειδή διάκειται συμπάθως προς τους διαγραμμένους της ΠΑΣΚΕ; Ή επειδή σαν συνυποψήφιος του Πρωτόπαπα «ρίχτηκε» από τον Πρωτόπαπα με τη νοθεία που φέρεται ότι έκανε ο τελευταίος.

- Γιατί ο Πρωτόπαπας καταγγέλεται ότι έκανε τη νοθεία; Για να εξασφαλίσει την προσωπική του επικράτηση στις εκλογές της Εθνικής ή για να στερήσει από την «ενωμένη αριστερά» (τον τρίτο συνδυασμό των εκλογών) κάθε δυνατότητα να βγάλει εκπρόσωπο στο ΔΣ της Τράπεζας; Αν συμβαίνει το τελευταίο τότε προφανώς υπάρχουν εντολές από «ψηλά» για κάτι τέτοιο. Τα στοιχεία δείχνουν ότι αν δεν γινόταν νοθεία η «ενωμένη αριστερά» και όχι η ΔΑΚΕ της Νέας Δημοκρατίας θα έπαιρνε τη δεύτερη έδρα (η πρώτη με ή χωρίς νοθεία πήγαινε στην ΠΑΣΚΕ).

- Ποιες οι ευρύτερες προεκτάσεις της νοθείας και, κυρίως, της αποκάλυψής της; Ο Πρωτόπαπας σίγουρα ήταν ένας υπολογισμός αντίπαλος μέσα στην ΠΑΣΚΕ του Γιώργου Ραυτόπουλου, του διορισμένου προέδρου της ΓΣΕΕ. Ιδιαίτερα όταν κρατώντας ίσες αποστάσεις από Ραυτόπουλο και διαγραμμένους συνδικαλιστές του

ΠΑΣΟΚ, παραιτήθηκε από τη διορισμένη Διοίκηση της ΓΣΕΕ προφασιζόμενος «άλλες ασχολίες». Ποιός εσωκομματικός αντίπαλος του Πρωτόπαπα του έστησε παγίδα στην οποία έπεσε;

- Είναι τυχαίο το ότι αυτά τα γεγονότα τορπίλισαν στο «παρά πέντε» το προεδρείο που πήγαινε να φτιαχτεί στην ΟΤΟΕ με όλες τις συνδικαλιστικές δυνάμεις (και ο Μπαμίας μέσα) πλην ΔΗΣΚ (Πρωτόπαπας);

- Για τον Αποστόλο Μπαμιά υπάρχουν επίσης ερωτήματα. Μόνο η εσωπαράταξη του αντιζήλια με τον Ν. Πίσκοπο τον ώθησε να δεχτεί μια τέτοια σύμπραξη με τον Πρωτόπαπα; (Μπαμίας και Πίσκοπος ήταν συνυποψήφιοι στο συνδυασμό της ΔΑΚΕ, της παράταξης της Νέας Δημοκρατίας). Ή έπεσε κι αυτός σε κάποια καλοστημένη παγίδα; (Ο Α. Μπαμίας είναι μεν φανατικός οπαδός της Νέας Δημοκρατίας όχι όμως και ιδιαίτερα φανατικός φίλος της σημερινής ηγεσίας της Νέας Δημοκρατίας).

Όλα αυτά τα ερωτήματα μπορεί να μην επιδέχονται μονοσήμαντες απαντήσεις. Μπορεί ακόμη η αναμφισβήτητη καλπονοθεία της Εθνικής (αμφισβητείται μόνο το ποιος την έκανε) να αποτελεί «τοπικό φαινόμενο» με «τοπικά» αίτια και κίνητρα. Σίγουρα όμως οι επιπτώσεις του σκάνδαλου αυτού δεν είναι καθόλου «τοπικές» και ξεπερνούν τα όρια της Εθνικής Τράπεζας και της ΟΤΟΕ. Μέχρι πού θα φτάσουν θα φανεί στο μέλλον. Το σίγουρο είναι σ' αυτή τη φάση ότι οι απόψεις της βαθιάς κρίσης που μαστίζει το ευρύτερο συνδικαλιστικό κίνημα χτύπησαν και το τραπεζοϋπαλληλικό συνδικαλιστικό κίνημα. Η κρίση βαθύνει...

Ταξίδια, αναθεώρηση, ανασχηματισμός... Ποια όμως η ταυτότητα της κυβέρνησης;

του Δ. Μιχαήλ

Το επίσημο ταξίδι του πρωθυπουργού στη Γιουγκοσλαβία, που έληξε χθες, εγκαινιάζει ένα πυκνό πρόγραμμα επίσημων επισκέψεων και ταξιδιών (Ινδία, Αίγυπτος, Ελβετία, Κίνα, Ολλανδία). Κύριο γνώρισμά τους ότι αποτελούν περισσότερο επισκέψεις προσωπικού γοήτρου του πρωθυπουργού και λιγότερο ταξίδια για την προώθηση θεμάτων και μάλιστα καίριων της εξωτερικής μας πολιτικής.

Αναφορικά με την εσωτερική πολιτική τα ταξίδια αυτά του κ. Α. Παπανδρέου υποδηλώνουν την επιθυμία του να απεμπλακεί («λόγω φόρτου εργασίας») από τους χειρισμούς της οικονομικής πολιτικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον τελευταίο καιρό ο κ. Α. Παπανδρέου έχει αποφύγει να προβεί σε δηλώσεις για θέματα της οικονομικής πολιτικής, που εξακολουθούν να διατηρούν την αιχμηρότητά τους.

Έως τα τέλη Μαρτίου, που θα τερματισθούν αυτές οι αλληπάλληλες και πολυήμερες απουσίες στο εξωτερικό, ο πρωθυπουργός δεν φαίνεται ότι πρόκειται να ασχοληθεί με τα εσωτερικά θέματα, παρά μόνο στις 2-3 «συναίνετες» συζητήσεις της Βουλής σε επίπεδο αρχηγών κομμάτων.

Ο κ. Α. Παπανδρέου θα συνεχίσει έως τότε τουλάχιστον, τις «χειρονομίες διαλόγου και συνδιαλλαγής» προς την παράταξη της «Νέας Δημοκρατίας», οι οποίες του επιτρέπουν να κερδίζει χρόνο και εντυπώσεις χωρίς να πληρώνει —να δεσμεύεται— σε τίποτα. Ο κ. Μητσotάκης φαίνεται εξαιρετικά ικανοποιημένος από το γεγονός και μόνο ότι ο κ. Α. Παπανδρέου τον αναγνωρίζει (μετά πολύμηνη περιφρόνηση) ως ισότιμο θεσμικά και προσωπικά συνομιλητή. Ο πρωθυπουργός γνωρίζει ότι ο κ. Μητσotάκης αρκείται σ' αυτή την αναγνώριση για χάρη της οποίας εξαντλείται σε φραστική αντιπολίτευση προς την κυβέρνηση, γεγονός που εξεγείρει τους «σκληρούς» του κόμματος, με πρώτο τον πάλαι ποτέ κεντρώο κ. Αθ. Καυελλόπουλο.

Όμως ο κ. Μητσotάκης —όπως έχει επισημάνει από καιρό το «Αντί»— θέλοντας να εξουδετερώσει το βασικό επιχείρημα του κ. Κ. Καραμανλή και των ανθρώπων του ότι ο «Μητσotάκης προσωπικά είναι εμπόδιο σε κάθε ιδέα μελλοντικής συνδιαλλαγής με το ΠΑΣΟΚ» φαίνεται ικανοποιημένος από το γεγονός και μόνο ότι έχει «ισότιμο διάλογο» με τον κ. Α. Παπαν-

δρέου. Το δεδομένο των τελευταίων ημερών δεν είναι ασφαλώς ο δικομματισμός, αλλά το προσωπικό παιχνίδι των κ. Α. Παπανδρέου και Κ. Μητσotάκη.

Αυτή η τάση της προσωποποίησης αυξάνεται με την αναθεώρηση του Συντάγματος, της οποίας κύριο γνώρισμα δεν είναι ασφαλώς η «μεταβίβαση των εξουσιών του Προέδρου στο Κοινοβούλιο», όπως διαλαλούν οι φίλοι του ΠΑΣΟΚ συνταγματολόγοι, αλλά «η μεταβίβαση των προεδρικών εξουσιών στον αρχηγό της πλειοψηφίας της Βουλής» και μάλιστα σ' έναν αρχηγό, όπως αυτός του ΠΑΣΟΚ.

Ωστόσο, η αναθεώρηση πέρα από την ενίσχυση της προσωπικής εξουσίας του πρωθυπουργού έχει και ένα άλλο σύνηθες γνώρισμα των αποφάσεων και εξαγγελιών του ΠΑΣΟΚ. Τον συνδυασμό αυταρχισμού, προσωποποίησης και ιδιοποίησης της εξουσίας με τις υποσχέσεις για μελλοντικές ρυθμίσεις ή θεσμικές αλλαγές ριζοσπαστικού χαρακτήρα (κατάργηση σταυρού και λίστα με δικαιώματα στη λαϊκή βάση να εκλέγει τους υποψηφίους, άρθρο 4 και κοινωνικοποιήσεις, επέλαση ειδικών συμβούλων στη θέση των γενικών διευθυντών με μελλοντικές θεσμικές κατακτήσεις των δημοσίων υπαλλήλων, αποκέντρωση τυπικών αρμοδιοτήτων και μελλοντική υπόσχεση αποκεντρώσεως οικονομικών πόρων κτλ.).

Αυτός ο συνεπής συνδυασμός ιδιοποίησης της πολιτικής εξουσίας και «οράματος» χαρακτηρίζει και την περίπτωση των αναθεωρητέων διατάξεων του Συντάγματος καθώς μ' αυτή επιτυγχάνεται η υπερενίσχυση των δικαιωμάτων της πλειοψηφίας (ακόμα και αν είναι μειοψηφία στο λαό), ενώ παραπέμπεται για μελλοντική ρύθμιση —άγνωστο πότε και σε ποια έκταση— η αναβάθμιση του ρόλου της μειοψηφίας με τον νέο Κανονισμό της Βουλής.

Είναι όμως εξαιρετικά αμφίβολο —αν κρίνει κανείς από την πολύχρονη επανάπαυση του ΠΑΣΟΚ στον κανονισμό της Βουλής της «ΝΔ»— πότε και σε ποια έκταση θα γίνουν οι αναγκαίες αλλαγές του κανονισμού, που θα διασφαλίζουν τα δικαιώματα της μειοψηφίας.

Το ΠΑΣΟΚ όμως —όπως απέδειξαν οι επιλογές του στο θέμα του εκλογικού νόμου και της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας— επιμένει στη λογική της «πλειοψηφίας των αριθμών».

Λαϊκή παράδοση και σύγχρονη χάρη

«Νάκης»

- κοσμήματα • κοράλια •
- πέτρες • κεχρμπάρια •

Τα πιο τρυφερά δώρα!

ΣΟΦΙΑ ΝΑΧΗ

Ζωοδόχου Πηγής 34, Αθήνα Τηλ.: 36.18.564

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ

ΡΟΛΦ ΧΟΧΟΥΤ

ΕΝΑΣ ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΒΑΣΙΣΤΗΚΕ Η ΟΜΟΝΥΜΗ ΤΑΙΝΙΑ
ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΙ ΡΑΙΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗ

Βασ. Ηρακλείου 26, Θεσσαλονίκη, τηλ. 236556

Ανάλογες σκοπιμότητες φαίνεται να εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν την υπόθεση του ανασχηματισμού της κυβέρνησης —εκδοχή που φαίνεται να απομακρύνεται για τα τέλη Απριλίου. Ακριβώς στην απόφαση αυτή οφείλεται και το γεγονός ότι ο πρωθυπουργός υποχώρησε στην πίεση του κ. Μένιου Κουτσόγιωργα να μην οριστεί ως κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ για τις συζητήσεις του Συντάγματος ο κ. Αναστάσιος Πεπονής, όπως είχε προαποφασισθεί. Μετά την πίεση του κ. Κουτσόγιωργα ότι μια τέτοια απόφαση ακόμα και προσωρινή θα σήμαινε υποβιβασμό του ο πρωθυπουργός τροποποίησε την αρχική του απόφαση και όρισε τον κ. Πεπονή ως αναπληρωτή κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο.

Αν καταγράφεται το παραπάνω περιστατικό είναι για να καταδειχθεί ότι στα πάντα χρόνια διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ έχουν πλέον δημιουργηθεί οι συνθήκες εκείνες, που επιβάλλουν στον πρωθυπουργό να τηρεί ορισμένες ισορροπίες και να μην μπορεί να επιβάλει όπως παλαιότερα την παντοδυναμία του. Αρκετά στελέχη του ΠΑΣΟΚ έχουν γίνει πλέον «επώνυμα», δεν συγκινούνται από το χάρισμα της κυβερνητικής εξουσίας και βλέπουν πλέον τον υπουργικό εαυτό τους ως συνάρτηση κάποιων προϋποθέσεων και όρων. Οι περιπτώσεις των κ. Απ. Λάζαρη, Λαλιώτη, Αρσένη αλλά και Ελ. Βερυβάκη επιβεβαιώνουν αυτό τον κανόνα, όσο και αν υπάρχουν αρκετές άλλες, που τον διαψεύδουν.

Αλλά και στην περίπτωση, που αποφασίσει ο κ. Παπανδρέου να μην ενισχύσει με κάποια συγκεκριμένα πρόσωπα το «νέο χρώμα» της κυβέρνησης είναι αναγκασμένος να σταθεί συνεπής στην παράδοση των ανασχηματισμών και αναδομήσεων του ΠΑΣΟΚ, που έχουν ως κύρια χαρακτηριστικά:

- πρώτον, να αποπέμπονται από την κυβέρνηση ορισμένοι υπουργοί ως «αποδιοπομπαίοι» και παράλληλα να γίνεται ληξιπρόθεσμη μια παλαιά πολιτική οφειλή του κ. Α. Παπανδρέου προς συνεργάτες του από την εποχή της «Ένωσης Κέντρου» (λ.χ. Κατριβάνος, Σαπουντζής, Πεπονής, Γ. Παπαδημητρίου, Γ. Σαχιάτης κ.ά.).
- δεύτερον, να επανέρχονται ορισμένοι (πάντοτε σε κατώτερες από τις προηγούμενες υπουργικές τους θέσεις) προκειμένου να συντηρείται η πειθαρχία και η πεποίθηση του «κύκλου αξιοποίησης».
- τρίτον, να διατηρείται σταθερά ο ίδιος πυρήνας στενών συνεργατών περισσότερο σε προσωπικό παρά σε πολιτικό και κυβερνητικό επίπεδο (Τσοχατζόπουλος, Κουτσόγιωργας, Δροσογιάννης, Γιαννόπουλος, Μερκούρη κ.ά.) ή άλλων πιστών (Τρίτσας, Σκουλαρικής, Καψής). Το κύριο χαρακτηριστικό των περισσότερων είναι ότι έχουν ως κύριο ιδεολογικοπολιτικό εξοπλισμό τον «ανδρείσμό» και τους «αντιδεξιούς» τόνους χωρίς ευρύτερες πολιτικές προοπτικές και συλλήψεις. Για το λόγο αυτό, ο σκελετός των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ αποκτά

όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια —μετά μάλιστα τον εξωστρακισμό ή υποβιβασμό της ιστορικής κομματικής ηγεσίας— τα χαρακτηριστικά «κυβερνήσεως του 1965».

Χωρίς βέβαια με τουτο να μειώνει κανείς την αντιδικτατορική δράση και την αγωνιστική τους αντιδεξιά τοποθέτηση.

Αυτή λοιπόν «η γενιά και νοοτροπία» του 1965 —της εποχής της «ανδρείκης» παράδοσης, δηλαδή, και όχι του σοσιαλιστικού οράματος— αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, το επίκεντρο του προβληματισμού γύρω από το μελλοντικό ανασχηματισμό (που τοποθετείται πλέον αρχές του Μαΐου). Αρκεί και μόνο να αναφερθεί ότι οι περισσότεροι από τους υπουργούς αυτούς και κανένα όραμα σοσιαλιστικής προοπτικής δεν έχουν να επιδείξουν και έχουν αποδείξει ότι πιστεύουν ορισμένοι στην «πολιτική» συμπεριφορά τόσο προς τη «ΝΔ» όσο και προς το ΚΚΕ. Κατά τη γνώμη μας ο ανασχηματισμός δεν πρόκειται να οδηγήσει στην υπουργική αποστράτευση ή μείωση των προσώπων αυτών γιατί είναι «τα πλέον αφοσιωμένα πρόσωπα προσωπικά στο πρόσωπο του Ανδρέα Παπανδρέου» (όπως συνηθίζει να λέγει ο κυριότερος εκπρόσωπός τους) και επίσης γιατί μετά την περίοδο της συναίνεσης προς τη Δεξιά, θ' αρχίσει από τα τέλη Απριλίου η όξυνση των σχέσεων μαζί της εν όψει των δημοτικών εκλογών και οι «πλαγιοκοπήσεις προς τους σπαδούς της αριστεράς».

Οι δημοτικές εκλογές —όπως έχει αναλύσει σ' ένα ενδιαφέρον άρθρο του «στα Νέα» ο κ. Γιάννης Φάτσης— πρόκειται να είναι αναμετρήσεις «εφ' όλης της ύλης» με διαφαινόμενη εξέλιξη την αυτόνομη κάθοδο των υποψηφίων δημάρχων και συνδυασμών του ΠΑΣΟΚ.

Κατά τις δικές μας εκτιμήσεις σχεδόν αποκλείεται η επανόδος στην κυβέρνηση στον προσεχή ανασχηματισμό του κ. Κώστα Λαλιώτη και του κ. Γεράσιμου Αρσένη, καθώς —εκτός των άλλων λόγων— γνωρίζουν όλο και μεγαλύτερη την ανενόχλητη εχθρότητα —και κάποτε τη συκοφαντία— ορισμένων από τους «στενά προσκείμενους».

Ο νέος ανασχηματισμός της κυβερνήσεως δεν είναι βέβαιο αν πρόκειται να λύσει το βασικό πρόβλημα - τομή, που είναι ότι αφενός υπάρχουν υπουργοί χωρίς οράματα (όλοι σχεδόν οι «παλαιοκεντρώοι») και υπουργεία χωρίς οράματα αλλά με υπουργούς οραματιστές (όπως πρώτος απ' όλους ο κ. Γ. Γεννηματάς) αλλά έξω από τους οικείους χώρους τους.

Όμως ο ανασχηματισμός δεν είναι βέβαιο αν θα μπορέσει να ανατρέψει ένα εντεινόμενο φαινόμενο στους κόλπους της κυβέρνησης, που είναι η όλο και περισσότερο όχι ίσως «δεξιά στροφή», αλλά «ουδετεροποίηση» και τεχνοκρατική αντίληψη, που χαρακτηρίζει πλέον υπουργούς με αριστερή άποψη, όπως ο κ. Θεόδ. Παγκαλός, ο κ. Γιάννης Ποττάκης, ο κ. Άκης Τσοχατζόπουλος, ο κ. Ελ. Βερυβάκης. Η άποψή τους πλέον είναι περισσότερο «τεχνοκρατική» και σύμφωνη με τη λογική της ενσωμάτωσης. □

ΕΚΛΟΣΕΙΣ ΚΕΦΡΟΣ

ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ

ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ

1

ΚΕΦΡΟΣ

Αντρέας Φραγκιάς

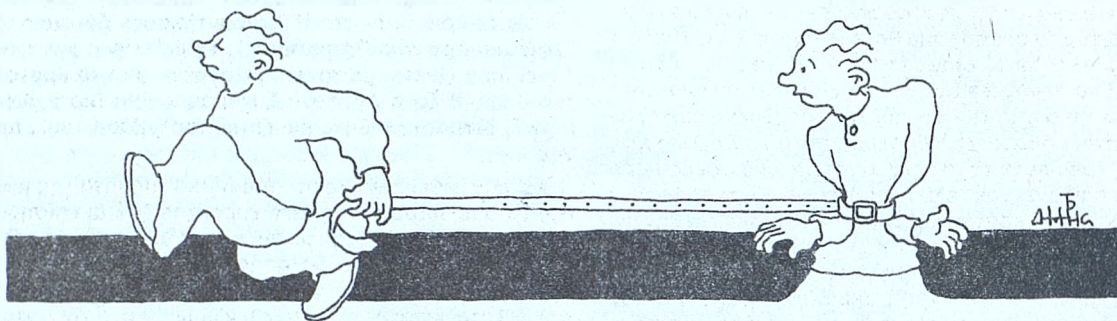
ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Άλλα έργα του ίδιου στον Κέδρο:

Άνθρωποι και σπίτια
Καγκελόπορτα
Λοιμός

Λογικές εξελίξεις της «λιτότητας»...

και κάποιες αναφορές στο «τριανταένα»

του Θ. Μαραγκού

Και ο μιν κ. Μένιος Κουτσόγιωργας φέρεται δηλώσας, στο γνωστό στίλ του (που εδώ παραλείπεται), ότι το γεγονός ότι η κυβέρνηση πήρε κάποια οικονομικά μέτρα δεν σημαίνει ότι έχουμε και κρίση, κι ίσως έχει δίκιο. Με την έννοια, τουλάχιστον, ότι έτσι κατάλαβαν τις εξελίξεις, τόσο ο ίδιος όσο και άλλοι υπουργοί καθώς (γι' αυτόν το λόγο ίσως) και σημαντικά τμήματα της κοινής γνώμης, των πόλεων, αλλά κυρίως της υπαίθρου.

Ωστόσο η κρίση, υπαρκτή και επίφοβη προχωράει ακάθεκτη και τα κυβερνητικά οικονομικά μέτρα μόλις αυτές τις μέρες άρχισαν να παράγουν τα πρώτα αποτελέσματά τους.

Όλα άρχισαν όταν πριν δύο Κυριακές η «Καθημερινή» σε πρωτοσέλιδο δημοσίευμά της επισήμαινε την απειλή μιας «κρίσης πληρωμών», και μάλιστα αυτή τη φορά σε δραχμές. Δημόσιοι οργανισμοί και επιχειρήσεις πολιορκούν το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας ζητώντας έκτακτο δανεισμό από την Τράπεζα της Ελλάδος για να πληρώσουν τους υπαλλήλους τους ή (σύμφωνα με άλλες πηγές) για να συνεχίσουν ή τελειώσουν τα έργα που εκτελούν, ιδίως στην Αττική. Το υπουργείο «μπαλώνει» την κατάσταση όπως μπορεί, προσθέτει το δημοσίευμα. Όλοι όμως αντιμετωπίζουν με δέος τους μήνες που έρχονται.

Και αυτό γιατί αναμένεται μικρότερη αύξηση των καταθέσεων, η οποία κατά τις εκτιμήσεις, λέει, ανεξάρτητων παρατηρητών, (δημοσιεύθηκαν και σε άλλες εφημερίδες τις επόμενες μέρες) θα φτάσει γύρω στο 15% το 1986, ενώ το 1985 ήταν 29%. Δηλαδή, φέτος θα είναι διαθέσιμα, για τη χρηματοδότηση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, κάπου 500 δισεκατομμύρια δραχμές, ενώ πέρσι ήταν 700. Θα μειωθούν δηλαδή σοβαρά οι «υγιείς» πηγές χρηματοδότησης, πράγμα που σημαίνει ότι οι ανάγκες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα θα πρέπει ή να μειωθούν σημαντικά ή να καλυφθούν, σε σημαντικό μέρος τους, από δυο άλλες πηγές, τον εξωτερικό δανεισμό ή / και το πληθωριστικό χρήμα, με τις γνωστές πια παρενέργειες: διόγκωση του εξωτερικού χρέους, περαιτέρω αύξηση των τοκοχρεωλυσίων που επιβαρύνουν σημαντικά τον προϋπολογισμό (το ταχύτερα αυξανόμενο κονδύλι του για το 1986) και μάλιστα σε συνάλλαγμα, διευρύνοντας έτσι το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών (γύρω στα 3200 εκατομμύρια δολάρια για όλο το 1985, δηλαδή περίπου 50% παραπάνω από το 1984), αυξημένες πληθωριστικές πιέσεις, νέα ελλείμματα.

Φυσικά υπάρχουν και άλλες δυνατές λύσεις. Αν η ανάγκη φαίνεται δύσκολο να μπορούν να ικανοποιηθούν με τη σημερινή πορεία των καταθέσεων, τότε μπορεί κανείς να φανταστεί ότι θα έπρεπε ή να δοθούν κινήτρα ώστε οι καταθέσεις να αυξηθούν ή να αποφασιστούν μέτρα ώστε οι ανάγκες να μειωθούν.

Αύξηση των καταθέσεων όμως προϋποθέτει μεταξύ άλλων αύξηση των επιτοκίων και επιβάρυνση στη συνέχεια του κόστους της χρηματοδότησης, ενώ μείωση των αναγκών και χρηματοδότηση σημαίνει μείωση των δαπανών του κράτους ή αύξηση των (κυρίως φορολογικών) εσόδων του, καθώς και αύξηση της αυτοχρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα μέσω αύξησης των τιμών του, τουλάχιστον βραχυχρόνια.

Φτάσαμε δηλαδή στο σταυροδρόμι των επιλογών που ανοίγονται μπροστά στα διάφορα κέντρα οικονομικών αποφάσεων και ιδίως του Κράτους. Φυσικά η συγκεκριμένη στρατηγική που δια-

μορφώνεται σιγά σιγά θα περιέχει, αναπόφευκτα, στοιχεία από όλες τις προαναφερθείσες λύσεις, προσπαθώντας να ισορροπήσει διάφορες τάσεις, να ικανοποιήσει διάφορες ανάγκες και να συμπεριλάβει διάφορες διεκδικήσεις. Η ακριβής σύνθεση του ταξικού μείγματος «παίζεται» αυτές τις μέρες ή εβδομάδες μέσω επιμέρους αποφάσεων της Τράπεζας της Ελλάδος, του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και άλλων, όπως και μέσω του αναμενόμενου χρηματοπιστωτικού προγράμματος της κυβέρνησης και του φορολογικού νομοσχεδίου. Ας δούμε προς τα πού κατευθύνονται μερικές από αυτές που συζητούνται αυτές τις μέρες:

Η προαναφερθείσα απειλή «κρίσης πληρωμών»: οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί (ΔΕΚΟ) «πολιορκούν» το Υπουργείο για έκτακτη δανειοδότησή τους γιατί έχουν, συνήθως, ξεπεράσει τους προϋπολογισμούς τους, στους οποίους εξάλλου από παλιά συνήθεια δεν αποδίδουν και μεγάλη σημασία. Έτσι κι αλλιώς δεν ελέγχουν μεγάλο μέρος των εσόδων τους είτε των δαπανών τους. Οι (ταχώς εναλασσόμενες) διοικήσεις τους έχουν κυρίως καθήκοντα διεκπεραίωσης των (εναλασσόμενων) αποφάσεων των (εξίσου εναλασσόμενων) υπουργών που τις κηδεμονεύουν. Βαθεία ριζωμένη δε είναι η αντίληψη ότι τα μιν (θεωρητικώς ενδεχόμενα) περισσεύματά τους είναι άσχετα με την περαιτέρω πορεία τους και την αυτοχρηματοδότηση των επενδύσεών τους (που έτσι κι αλλιώς δεν ελέγχουν ουσιαστικά), τα δε ελλείμματά τους δεν θέτουν κανένα πρόβλημα σε κανέναν, ενώ αντίθετα λύνουν εύκολα προβλήματα τα οποία αλλιώς θα απαιτούσαν επιλογές, αποφάσεις, σχέδιο, γενικά δε άσκηση μιας κάποιας πολιτικής. Εξάλλου τα ελλείμματα διαπιστώνονται στο... τέλος της χρονιάς, και έχουν ως εκ τούτου, όταν παρουσιάζονται, το χαρακτήρα του αναπόφευκτου και του τετελεσμένου. Και προκειμένου να μείνουν άνθρωποι απλήρωτοι για την, όποια, δουλειά τους ή έργα στη μεση, υποχρεώνονται τα πιστωτικά ιδρύματα, που δεν είχαν προβλέψει επιπλέον πιστώσεις για την περίπτωση, να τις... βρουν. Στο κάτω - κάτω είναι συνήθως κρατικά. Δεν υπάρχει δηλαδή η κύρωση της «αγοράς». Και επειδή για άλλους και πολύ γνωστούς λόγους, δεν υπάρχει ούτε η πολιτική κύρωση (αντίθετα ακολουθεί συνήθως προαγωγή ή μετάθεση των στελεχών σε ισοσθενούς σημασίες αρμοδιότητες), δεν υπάρχει κανένας λόγος για να μην ξεκινήσει ένας νέος κύκλος ανάλογης δραστηριότητας για τον επόμενο χρόνο. Ο κ. Κ. Σημίτης αποφάσισε μια σειρά μέτρα για να παρακολουθείται η εκτέλεση του προϋπολογισμού των ΔΕΚΟ συνεχώς (ομάδες του Υπουργείου θα προτείνουν «διορθώσεις» πορείας όταν παρατηρούνται αποκλήσεις κτλ.) και ανακοίνωσε ότι η διοικήσεις θα δώσουν λόγο αν ξεπεράσουν τον προϋπολογισμό τους. Άμποτε. Ωστόσο δεν βλέπει κανείς πώς και τι «λόγο» θα δώσουν. Όσο για την παρακολούθηση από το Υπουργείο, απαντά βραχυχρόνια σε μια επείγουσα ανάγκη, έχει όμως διοικητικό χαρακτήρα, ενώ στην ουσία του το πρόβλημα είναι οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό. Κάποτε είχε γίνει λόγος για «προγραμματικές συμφωνίες» για υπεύθυνη συμμετοχή του προσωπικού στις αποφάσεις και τα αποτελέσματα (θετικά ή αρνητικά), για κοινοβουλευτικό και κοινωνικό έλεγχο... για την ώρα στο δημόσιο τομέα προσανατολιζόμαστε προς μέτρα πειθαρχησής του στην πολιτική εξουσία. Δεν θα ήταν και λίγο αν κάτι τέ-

τοιο γινόταν εφικτό. Αλλά, ως προς την ανατροπή της καθιερωμένης ρουτίνας του, είναι μάλλον ανεπαρκές.

Ο δανεισμός του κράτους από την Τράπεζα της Ελλάδος (ΤΕ) είναι μια ακόμη εύκολη μέθοδος για την κάλυψη των δημοσίων ελλειμμάτων. Ο Διοικητής της Τ.Ε. κ. Χαλικιάς συνέστησε, λέει, στον υπουργό Οικονομικών να μην του ζητήσει 150 δισεκατομμύρια δραχμές γι' αυτόν το σκοπό (ειπώθηκε επίσης ότι του ζητήθηκαν και αρνήθηκε αλλά αυτό διαφεύσθηκε —στο κάτω - κάτω η Τ.Ε. δεν μπορεί να αρνηθεί επίσημα ένα δάνειο στον ιδιοκτήτη της) και να τα δανειστεί από την αγορά. Το ενδεχόμενο αυτό φαίνεται πως συζητείται σοβαρά. Η μεθόδευση του (μέσω ομολογιών ή με άλλο τρόπο) έχει, αυτή τη στιγμή, λιγότερο ενδιαφέρον από τη φιλοσοφία της επιλογής, αν τελικά υιοθετηθεί. Είναι προφανές ότι μ' αυτόν τον τρόπο το κράτος παίρνει κάποιο ρίσκο, να μην ανταποκριθεί δηλαδή η «αγορά» στο διάβημά του, εκτός κι αν προσφέρει αξιόλογα κίνητρα, δηλαδή υψηλά επιτόκια. Όμως έτσι η κάλυψη των ελλειμμάτων του γίνεται ακριβότερη, πράγμα που ενδεχομένως επιδιώκει η εν λόγω πρόταση. Γιατί έτσι οι πολιτικοί υπεύθυνοι ίσως επιδείξουν περισσότερο σύνεση όταν αποφασίζουν για τα επιθυμητά ελλείμματα του δημοσίου. Από μια άλλη μεριά ωθείται το κράτος να συμπεριφερθεί όπως όλοι οι άλλοι παραγόντες της οικονομικής ζωής (που όμως δεν ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα). Κι όχι μόνο το κράτος αλλά και οι ΔΕΚΟ, κατά το παράδειγμα της Γαλλίας, όπως ειπώθηκε, χωρίς όμως να γίνουν και πολλές αναφορές στις βαθύτερες διαφορές που διακρίνουν το καθεστώς των ΔΕΚΟ εκεί και εδώ. Τέλος, ως προς τις συνέπειες μιας τέτοιας πολιτικής αξίζει να αναφερθεί ότι η άφιξη του κράτους και των ΔΕΚΟ στην αγορά του χρήματος μειώνει την τάση προς την εύκολη (αλλά με ποιες παρενέργειες...) λύση της κάλυψης των ελλειμμάτων με πληθωριστικό χρήμα, αφαιρεί όμως ένα σημαντικό τμήμα από τα διαθέσιμα κεφάλαια αυτής της αγοράς μειώνοντας τη «ρευστότητα» της εις βάρος ενδεχομένων όλων των άλλων που επιθυμούν να αντλήσουν από την ίδια πηγή: έμποροι, βιομήχανοι και γενικά όλος ο ιδιωτικός τομέας. Βέβαια, ο ανταγωνισμός θα γίνεται με τους όρους της αγοράς, πράγμα που ίσως συνετίσει όπως ήδη αναφέρθηκε, τους υπευθύνους του κράτους και των ΔΕΚΟ, αλλά αυτό μπορεί να συζητηθεί. Πάντως, ήδη και στην προηγούμενη πρακτική το κράτος συναγωνιζόταν έντονα τον ιδιωτικό τομέα απορροφώντας σημαντικό τμήμα των διαθέσιμων κεφαλαίων, αλλά βέβαια, όχι ακριβώς, με όρους αγοράς.

Το καινούργιο στοιχείο θα είναι, πέρα από την επιβάρυνση του κράτους με τόκους της αγοράς, η υψηλότερη αμοιβή των διαθέσιμων κεφαλαίων, πράγμα που μεταξύ άλλων θα μπορούσε να συμβάλει και στην αύξηση της αποταμίευσης, που όπως αναφέρθηκε στην αρχή δείχνει τάσεις μείωσης.

Η αναγγελία από τον κ. Κ. Σημίτη ότι θα περιοριστούν οι εγγυήσεις του Δημοσίου σε δάνεια διάφορων κατηγοριών σημαίνει προσπάθεια να γίνουν οικονομίες, αλλά και ενίσχυση των μηχανισμών της αγοράς. Το κράτος έχει εγγυηθεί για δάνεια εκατοντάδων δισεκατομμυρίων. Όταν οι δανειοδοτηθέντες δεν πληρώνουν, πληρώνει το κράτος: Τα δισεκατομμύρια συνολικά, από τα οποία 1 δισεκατομμύριο μόνο από τις εγγυήσεις βιοτεχνικών και αγροτικών δανείων. Η πολιτική που θα παρέπεμπε τα δάνεια αυτά στην αγορά, θα άφηνε την κρίση (και τα κριτήρια) του αν πρέπει να δοθούν, ή όχι, στις τράπεζες. Το κράτος δηλαδή θα έπαυε να ενισχύει γενικά επενδύσεις άσχετα από το αν έχουν ελπίδες βιωσιμότητας και αποδοτικότητας με όρους της αγοράς. Μια τέτοια απόφαση θα έκανε πιο δύσκολες τις «οριακές» επενδύσεις, ασφαλώς δε και πολλές παροχές και βοήθειες σε διάφορους τομείς της οικονομικής ζωής υπό το πρόσχημα δήθεν επενδύσεων. Δεν είναι ακόμη γνωστό τι έκταση θα πάρει (ή μάλλον θα... εγκαταλείψει) το εν λόγω μέτρο, αν τελικά αποφασιστεί. Πάντως στο στόχαστρο βρίσκονται πιθανότατα αρκετοί μικρομεσαίοι και ευκαιριακοί επενδυτές.

— Τα επιτόκια των δανείων στη βιοτεχνία (από ειδικό κεφάλαιο) αυξήθηκαν από 14% σε 16% πριν τρεις μήνες, και σε 17% στην αρχή του χρόνου, εκείνα των δανείων για κεφάλαια κίνησης από 18,5 σε 21,5% και γενικά έχει ανακοινωθεί επίσημα η απόφαση να αναπροσαρμοσθούν προς τα πάνω και να «απλοποιηθούν» τα επιτόκια διάφορων κατηγοριών. Αναμφισβήτητα πρόκειται για μέτρο

που αποθαρρύνει σε ένα βαθμό επενδύσεις και γενικότερα τη ζήτηση δανειακών κεφαλαίων, ενώ ίσως προαναγγέλλει και κάποια αίτηση των επιτοκίων των καταθέσεων. Για την ώρα οι όσες αποφάσεις έχουν παρθεί χτυπούν την οριακή βιοτεχνία. Αντίθετα με άλλη απόφαση ευνοείται οι μεγαλύτερες σχετικά επιχειρήσεις αφού τους επιτρέπεται (αν έχουν τζίρο μέχρι 250 εκατομμύρια —πριν το όριο ήταν στα 180) να αντλήσουν δάνεια από τα ειδικά κεφάλαια που προβλέπονται για τη βιοτεχνία και των οποίων ο δανεισμός γίνεται με το (επιδοτούμενο από το κράτος) επιτόκιο των 17%. Ήδη η Ανώτατη Συνομοσπονδία Βιοτεχνών Ελλάδος (ΑΣΒΕ) διαμαρτυρήθηκε και ζητεί παρέμβαση του... πρωθυπουργού.

As σημειωθεί πάντως ότι σημαντικά τμήματα της μικρής και μικρομεσαίας παραγωγής, είτε χαρακτηρίζονται επίσημα ως βιοτεχνία είτε όχι, δουλεύουν με πιστώσεις έξω από τα κυκλώματα της οργανωμένης χρηματοδότησης, με άτυπα ιδιωτικά (κάποτε και τοκογλυφικά) δάνεια ή με χρηματοδότηση του χονδρέμπορα ή του πελάτη, κάποτε μάλιστα και χωρίς τόκο: ο χρηματοδοτών βρίσκει το κέρδος του με άλλους τρόπους που σχετίζονται με την ανάπτυξη της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής (δεν είναι βέβαια το ίδιο πράγμα).

Μια άλλη ενδιαφέρουσα απόφαση της Τράπεζας της Ελλάδος επιτρέπει τη δανειοδότηση επιχειρήσεων για την αγορά μεταχειρισμένων μηχανημάτων και κτιριακών εγκαταστάσεων. Στόχος της, δηλώθηκε, είναι να μπορέσει να αξιοποιηθεί το όποιο παραγωγικό δυναμικό μένει αχρησιμοποίητο. Κυρίως, είπαν πολλοί, των «προβληματικών» επιχειρήσεων, πράγμα που δεν αρνείται η Τράπεζα. Είναι άραγε αυτή η λύση η μία από τις λύσεις που τελικά αποφασίστηκαν για το μέλλον των «προβληματικών»; Ήδη κυκλοφορεί η πληροφορία ότι υπάρχουν υποψήφιοι αγοραστές (αφού δανειοδοτηθούν...) για 5-6 από αυτές. Τι θα γίνει με τις άλλες, περίπου 40, δεν είναι ακόμα σαφές. Κάποιες αναμενόμενες, λίγο πριν γραφτούν αυτές οι γραμμές, ανακοινώσεις παρατέμφθηκαν στο προσεχές μέλλον. Για την ώρα πάντως φαίνεται ότι η επιστροφή των περισσότερων απ' αυτές στον ιδιωτικό τομέα είναι η πιο πιθανή προοπτική.

Τέλος, το ποσοστό της ΑΤΑ που τελικά αποφασίστηκε είναι 4,5%. Η απώλεια εισοδήματος για τους μισθωτούς ανάλογα με τις εκτιμήσεις, φτάνει το 15-20%, πράγμα που χονδρικά αναμενόταν. Για το Δημόσιο η οικονομία, είναι σημαντική, είναι μάλιστα η μόνη ουσιαστική μείωση των δαπανών του που έγινε γνωστή. Γιατί και μεν ο κ. πρωθυπουργός ζήτησε τις μέρες αυτές από Υπουργεία και ΔΕΚΟ να μειώσουν τις δαπάνες τους, αλλά ακόμα δεν μάθαμε ποιες (μόνο κάποια εγκύκλιος του κ. Κουλουμπή απαριθμεί πολλές ευχές και λίγα συγκεκριμένα μέτρα, που με κανένα τρόπο δεν αντιστοιχούν στο συνολικό πρόβλημα).

Το θέμα είναι ωστόσο πολύ σοβαρό και ασφαλώς επιφυλάσσει κάποιες εκπλήξεις: οι μειώσεις δεν γίνεται να επιτευχθούν με αναλογική μείωση όλων των κονδυλίων (π.χ. όλα 30% κάτω!), κάτι τέτοιο έχει πολύ λίγο νόημα. Τα διακυβευόμενα ποσά (εκατοντάδες δισεκατομμύρια...) είναι τέτοια που αξιοσημείωτες μειώσεις μπορούν να γίνουν μόνο αν περικοπούν ολόκληρες κατηγορίες δαπανών. Είναι προφανές ότι η προσπάθεια αποδεδειγμένη από τις «προβληματικές» οφείλεται και σε μια τέτοια πίεση. Άλλες, όμως ανάλογες περικοπές δεν διαφαίνονται στον ορίζοντα, ούτε πιθανολογούνται από τους «παρατηρητές». Εξ ου και η αναμονή... εκπλήξεων.

Εκτός κι αν δεν υπάρξουν εκπλήξεις, οπότε όμως δεν θα υπάρξουν και (άλλες) σημαντικές μειώσεις δαπανών!

Άλλες μάλιστα πληροφορίες μιλούν για σχεδιαζόμενες νέες δαπάνες, κυρίως για την πρόσληψη... νέου προσωπικού (και μάλιστα διοικητικού...) στον ΟΤΕ, στα ΕΛΤΑ, στη ΔΕΗ, στον ΟΣΕ, στην Ολυμπιακή, σε Τράπεζες και σε διάφορα Υπουργεία, όπως π.χ. το Υπουργείο Πολιτισμού με τα πολλά Υφυπουργεία του. Ειδικές ανάγκες ασφαλώς όλο και κάπου θα υπάρχουν. Υπάρχουν όμως και οι δημοτικές εκλογές που επέρχονται, υπάρχει και η μακάρια αντίληψη που εξέφρασε μεν ο κ. Κουτσόγιωργας, διακατέχει όμως πολλούς άλλους παράγοντες της κυβέρνησης, υπάρχει, τέλος, και η αποτυχία της κυβέρνησης να βρει ένα σύστημα που να της επιτρέπει να καλύπτει τις ανάγκες που παρουσιάζονται εδώ από τα... περισεύματα που διαπιστώνονται αλλού, να μειώνει δηλαδή τις βολικές και κεκτημένες, αλλά καθόλου δικαιολογημέ-

νες «ανελαστικότητες» του κρατικού μηχανισμού. Και περί αυτού είχε γίνει λόγος, το καλοκαίρι του 1983, είχε μάλιστα δοθεί η εντολή να καταγραφούν ελλείψεις και πλεονάσματα προσωπικού κατά υπηρεσίες και Υπουργεία. Πέρασε και αυτή στα αρχεία των φαινών ιδεών χωρίς αντίκρυσμα.

Πάντως από τα όσα σχηματικά προαναφέρθηκαν και σχολιάστηκαν βγαίνει η εικόνα μιας πολιτικής που διαμορφώνεται επαγωγικά και κάπου κάπου ψηλαφητά. Χαρακτηριστικά της όμως φαίνονται να είναι η θέληση να αποδεσμευτεί σ' ένα βαθμό το κράτος από μια διοικητική οικονομία και να αφεθεί ένα ευρύτερο πεδίο στη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση που παρουσιάστηκαν πρόκειται κυρίως για την αγορά των κεφαλαίων και του χρήματος. Είναι προφανές ωστόσο ότι η ίδια λογική θα τείνει να αναπτυχθεί και ως προς τις αγορές των προϊόντων και της εργασίας, πάντοτε υπό την πίεση της κρίσης και των «κρυφών αλληλουχιών» της πολιτικής σταθεροποίησης και λιτότητας. Τα πρώτα οικονομικά μέτρα του Οκτωβρίου δεν είναι, παρά τις ελπίδες των αιθεροβαμώνων της κυβέρνησης (μόνο σ' αυτούς ταιριάζει ο χαρακτηρισμός κατά κυριολεξία αλλά και... προσωπική διάθεση ως προς τα πράγματα), ένα χάπι που το παίρνεις και πάει τέλειωσε! Με λίγα λόγια, η νέα κυβερνητική πολιτική μόλις και άρχισε να διαμορφώνεται. Και θα μας εγκαλεί και προκαλεί για πολύ διάστημα ακόμη...

Μένει να πούμε δυο λόγια για τη γενικότερη συζήτηση (ο θεός να την κάνει!) που αναπτύσσεται γύρω από το θέμα των δαπανών του κράτους που έχει γίνει σύμβολο και παντιέρα για ορισμένους κύκλους, που θεωρούν ότι η μείωσή τους είναι ο προσφορότερος τρόπος για τη μείωση των ελλειμμάτων και Δημοσίου και τη συνακόλουθη μείωση της πίεσης που το Δημόσιο θα ασκήσει πάνω στα διαθέσιμα για χρηματοδοτήσεις κεφάλαια, που είναι και το πρόβλημα από το οποίο ξεκινήσαμε.

Πράγματι η σημερινή κυβέρνηση ανέβασε τις δημόσιες δαπάνες από 625 δις δρχ. σε 2212 φέτος, πολιτική στην οποία ο κ. Νικολάου, στο δημοσίευσμα της «Καθημερινής» που προαναφέρθηκε, αποδίδει όλα τα σημερινά κακά.

Ωστόσο, ένα έλλειμμα είναι μια σχέση ανάμεσα σε δαπάνες και σε έσοδα. Και θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει ότι τα σημερινά κακά οφείλονται εξίσου στην όντως αλόγιστη αύξηση των δαπανών όσο και στην άφρονα μη-αύξηση των εσόδων του Δημοσίου. Γιατί θα συμφωνήσουν ασφαλώς οι εναπομείναντες, και σχετικά, ψυχραιμότεροι ότι η εξισορρόπηση των δημόσιων οικονομικών θα μπορούσε λογιστικά να έχει επιτευχθεί και με τους δυο τρόπους... Το πρόβλημα φυσικά ήταν πάντοτε και είναι και σήμερα το πού δαπανά και από πού εισπράττει το κράτος, το πρόβλημα δηλαδή της πολιτικής (του). Και εδώ οι απόλυτοι πολέμιοι των δαπανών του κράτους δεν είναι ούτε εύγλωττοι ούτε σαφείς. Γιατί, βέβαια, δεν μιλάμε για «πολυτελή αυτοκίνητα», «Έλούν-

τες», «φιέστες», κτλ., πράγματα ίσως συχνά εξοργιστικά αλλά χωρίς καμιά αναλογία με το πρόβλημα. Μιλάμε για εκατοντάδες δισεκατομμύρια και σημαντικούς, ολόκληρους, τομείς της κρατικής παρέμβασης. Ότι μπορεί και πρέπει να γίνεται «οικονομικότερα» καμιά αντίρρηση.

Ότι όμως το έλλειμμα του δημόσιου τομέα στο συνολό του (κοντά στα 1000 δισεκατομμύρια) δεν είναι μόνο ούτε καν κυρίως θέμα «νοικοκυρεμένης» διαχείρισης είναι κι αυτό αναμφισβήτητο. Λοιπόν, η προοπτική να έλθει το έλλειμμα σε λογικά μέτρα (όχι να εξαλειφθεί εντελώς, αυτό δεν είναι αναγκαστικά ο ιδανικός στόχος) περνάει ή μέσα από κατάργηση σημαντικών κρατικών δραστηριοτήτων (αλλά ποιων;— το βάρος της πρώτης... τουφεκιάς πέφτει πια επάνω στους εν λόγω κυρίους) ή μέσα από τη σημαντική αύξηση των εσόδων του κράτους, με σοβαρή καταπολέμηση της φοροδιαφυγής (άλλο να το υπόσχεσαι και άλλο να το κάνεις) και επέκταση της φορολογίας σε όλες τις ουσιαστικά, μη φορολογούμενες κατηγορίες του πληθυσμού. Πράγματα γνωστά και σχεδόν αυτονόητα. Τα συσκοτίζουν ή τα παραπέμπουν στη (βολική) λήθη, μόνο όσοι έχουν να χάσουν από τη δεύτερη λύση, ενώ τίποτε δεν φοβούνται κατ' αρχήν από την πρώτη. Και, τους ενισχύουν, άκριτα και ανόητα, όσοι ψάχνουν να βρουν το «κόλπο» που να εξορκίζει και την πρώτη και τη δεύτερη, ψάχνοντας να βρουν έτσι τις βάσεις μιας «παλλαϊκής ενότητας» όπου με «άλλα λόγια», όλοι «θα αγαπιόμαστε», όλοι πλην μιας δράκας κακών, ει δυνατόν ξένων.

Και φυσικά παραμένει πάντοτε ανοιχτό το πρόβλημα του ίδιου του περιεχομένου της δημόσιας (αναγκαστικά και κοινωνικής;) παρέμβασης στην οικονομία. Όσο οι μεν την απορρίπτουν εκ των προτέρων και για λόγους αρχής και όσο οι δε την αντιλαμβάνονται ως σύστημα ανέξοδων παροχών προς διατήρηση των διαμορφωμένων ισορροπιών και «κεκτημένων» του «λαού», ανεξάρτητα από την πορεία της συνολικής οικονομίας και της κάθε συγκυρίας της, τέτοια συζήτηση είναι καταδικασμένη σε γενικότητα και ακαδημαϊσμό. Διευκολύνοντας έτσι σε απίστευτο βαθμό τον όποιο κάτοχο της εξουσίας που εύκολα μπορεί να αντιτάξει τους μεν στους δε και κατά περίπτωση, όλους δε μαζί στη συγκεκριμένη πραγματικότητα που απαιτεί συγκεκριμένες απαντήσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα.

Και να τους καταδικάσει μ' αυτόν τον τρόπο στο ρόλο του θεατή, του παρατηρητή ή και του σχολιαστή, αφήνοντάς τους ως μόνη ελπίδα να τον διαδεχθούν την πιθανότητα να «καεί» όπως λένε οι παθητικοί παίκτες για την «μπάνκα» στο γνωστό «τριαντάενα» (μέρες που 'ναι...), να «καεί» όμως από τη δική του πολιτική (να τραβήξει από πολύ ψηλά...) ή ατυχία (να του έλθει δεκάρι όταν τραβήξει από 22...) κι όχι από την αντιπαράθεση μαζί τους. Όλα αυτά (περιλαμβανομένης και της χαρτοπαικτικής αναφοράς) δεν θυμίζουν έντονα τη σημερινή ελληνική πολιτική συγκυρία; □

ΑΝΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ ΡΟΕ

Η ΒΙΕΝΟΥΛΑ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΣ

BIBLIOPOLATION THE - 031145 -

ΑΝΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ ΡΟΕ:
Η ΒΙΕΝΟΥΛΑ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΣ

*Ένα βιβλίο στοργής και
ανθρωπιάς*

Μια φορά όταν ο γιος μου ήτανε μέχρι δύο-τριών χρονών, επειδή εγώ μιλούσα πάντα με τις ανθρώποι, μου λέει: «Μαμά εσύ που αγαπάς τις ανθρώποι πρέπει να σε λένε ανθρωπομάνα». Και τώρα που σκέφτηκα αυτά τα λόγια, βλέπω πως η λέξη θα ταίριαζε ακριβώς στη μάνα μου, γιατί πάντα ήθελε να βολεύει τις ανθρώποι, όπως έλεγε, γιατί αυτά θα μένουνε.

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

φυλλα - φτερα

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥ
ΕΡΩΤ

Δεξιός ή Δεξιώσεις, αδιάφορο!

του Ν. Σ. Μάργαρη

Έρχονται σύντομα οι εκλογές για τις πανεπιστημιακές αρχές. Τα πανεπιστήμια, για όποιον το αγνοεί, έχουν αυτοτέλεια. Βέβαια, ακόμη και για την τελευταία πρόσληψη είναι αναγκαία η έγκριση του αρμόδιου Υπουργού. Το Σύνταγμα, επίσης, προστατεύει την ελευθερία της διδασκαλίας.

Είσαι ελεύθερος να διδάξεις ένα διωρο εξαμηνιαίο μάθημα στο οποίο αδιάφορο από το αν διδάσκεις γεωμετρία, αντοχή υλικών, Καινή Διαθήκη, Μαρξισμό ή ζωολογία το βιβλίο από το οποίο θα εξεταστούν οι φοιτητές πρέπει να έχει έκταση διακοσίων σελίδων.

Είσαι ελεύθερος και αυτοτελής μέχρι τις 200 σελίδες!

Είμαι έτοιμος ν' ακούσω διαμαρτυρίες:

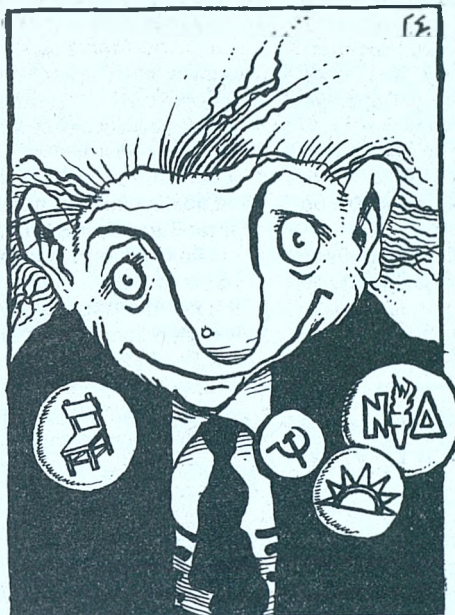
— Τι θα ήθελες επιτέλους; Οι πανεπιστημιακοί να είναι ανεξέλεγκτοι;

Κατ' αρχήν αν υπήρχε ουσιαστική αυτοδιοίκηση και αυτοτέλεια ποιος λέει ότι το προσωπικό θα ήταν ανεξέλεγκτο; Μόνο ο υπουργός, στο όνομα του Κράτους, μπορεί στη χώρα μας να κάνει έλεγχο; Μήπως θα έπρεπε να μονογράφει και τα γραπτά των εξετάσεων; Μήπως, για να σοβαρευτούμε, γίνεται σήμερα ουσιαστικός έλεγχος πέρα από μια απαράδεκτη τυπολαγνεία;

Υποθέτω ότι έχει συμβεί κάποιο μικρό μπέρδεμα στην ορολογία και το κράτος την έννοια του πανεπιστημιακού άσυλου τη θεωρεί, πιθανότατα, συνώνυμη —ίσως να μην έχει και άδικο...— με την έννοια του άσυλου των ανιάτων. Από εκεί θα προέρχεται και το πάθος του να μας προστατεύσει.

Για να είμαι ειλικρινής δεν έχω σήμερα πρόθεση να τα βάλω, σώνει και καλά, με την έννοια του κράτους. Άλλωστε την αφορμή συγγραφής του σημερινού σημειώματος την πήρα από τις εκλογές των πανεπιστημιακών αρχών. Ήδη οι παροικούντες κάτι άκουσαν για κομματικές συσκέψεις (οι έλληνες συσκέπτονται για να μην σκέπτονται...) που στοχεύουν στο «ποιον θα προτείνουμε για πρύτανη».

Είτε μας αρέσει είτε όχι πρέπει να κατανοήσουμε ότι όλες —το τονίζω, ό-

λες— οι εκλογές πανεπιστημιακών αρχών στηρίζονται σε κομματικές υποδείξεις, για να χρησιμοποιήσω ευπρεπή έκφραση. Είτε το θέλουμε είτε όχι τις πανεπιστημιακές αρχές τις επιλέγουν, τις επιβάλλουν και τις ελέγχουν τα κόμματα. Είτε θετικά (ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ), είτε αρνητικά (ΝΔ) είτε... μεσοβέζικα (ΚΚΕ εσωτερικού).

Είναι κατά τη γνώμη μου, άξιο απορίας για το πώς ένας υποθετικά προωθημένος ιδεολογικά χώρος, στον οποίο (ακόμη μια υπόθεση...) πρωτοεμφανίζονται οι νέες τάσεις και αμφισβητήσεις των κατεστημένων δομών να είναι τόσο ψοφοδεής και υποδουλωμένος στα κομματικά κελεύσματα. Για να πολιτικολογήσω και λίγο, πού στην ευχή εμφανίζονται οι νέες διεργασίες για τον πολυπαθή φορέα της «νέας αριστεράς» όταν δεν υπάρχουν ούτε ενδείξεις ζυμώσεων και παρουσίας του μέσα στα Πανεπιστήμια; Μέσα στα οποία (θεωρητικά τουλάχιστον...) θα έπρεπε «εν δυνάμει» να υπάρχει;

Θα ήμουν ευτυχής αν υπήρχαν διαφωνίες, έστω του είδους:

— Γιατί να δημιουργηθεί μια τέτοια αυτόνομη κίνηση στα πανεπιστήμια που θα έχει για στόχο το «χτύπημα» των πανεπιστημιακών εκλογών; Δεν γνωρίζεις ό-

τι οι σημερινές πανεπιστημιακές αρχές έχουν εξελιχθεί σε γραφειοκρατικούς διεκπεραιωτές; Ακόμη να καταλάβεις ότι οι Διευθυντές των Τομέων, οι Πρόεδροι των Τμημάτων και οι Πρυτάνεις δεν έχουν αρμοδιότητες αλλά απλώς συνιστούν τμήμα της Πανεπιστημιακής διακόσμησης;

Σίγουρα, τα παραπάνω είναι πραγματικότητα. Όμως, δεν θα έπρεπε να μας κάνουν ν' απορούμε; Γιατί να μην έχουν αρμοδιότητες; Γιατί η αυτοτέλεια και το άσυλο —και όλα τα υπόλοιπα ηχηρά— να μην συνιστούν σήμερα έννοιες κατάλληλες για χρήση μόνο από αφελείς, ανόητους ή χυδαίους;

Θα ήταν αυθάδεια ν' αναφερθεί ότι οι διδάσκοντες απλώς βολεύτηκαν; Και είτε επιθυμούν (οι υψηλόβαθμοι) περιορισμό της ανέλιξης των χαμηλόβαθμων είτε, οι χαμηλόβαθμοι επιθυμούν τη δική τους ανέλιξη την οποία όταν αποκτήσουν συμπεριφέρονται όπως οι «συνάδελφοι» τους; Θα ήταν πρόκληση ν' αναφερθεί ότι οι φοιτητικοί «ηγέτες» το μόνο που επιδιώκουν είναι, διαμέσου των συλλόγων τους, απλά και μόνον περισσότερη κομματική κυριαρχία; Ότι οι υπόλοιποι φοιτητές απλώς θέλουν ένα πτυχίο για να βολευτούν κι αυτοί;

Όταν γίνονται φοιτητικές εκλογές, αραιά και που, εμφανίζονται και μερικές τάσεις «αυτόνομες» με σοβαρό προβληματισμό και αναζητήσεις. Την έλλειψη δύναμης την υποκαθιστά η παρουσία φαντασίας και χιούμορ. Όμως, σχεδόν πάντα, όλες οι οργανωμένες κομματικές τάσεις —σε αγαστή σύμπνοια— πέφτουν πάνω τους να τους κατασπαράξουν.

Όμως, και αυτή ακόμη η απειροελάχιστη ένδειξη των φοιτητικών εκλογών ότι «κάτι κινείται» ουδέποτε παρουσιάστηκε στις επίπεδες και ανέραστες εκλογές των πανεπιστημιακών αρχών.

Ας κοιτάξουμε, λοιπόν, όλοι τη θέση, και, την ανέλιξη μας και ας αφήσουμε τα κόμματα να διαλέξουν τη διακόσμηση.

Ένας πρύτανης είναι απαραίτητο συμπλήρωμα μιας δεξίωσης ή, έστω, σε μια πορεία ειρήνης. □

Λ. ΚΥΡΚΟΣ

Μια νέα έκφραση της Ανανεωτικής Αριστεράς με μεγάλη ιστορία και μεγάλη προοπτική

Είναι γνωστή η συζήτηση που γίνεται στο ΚΚΕ εσ. για την προοπτική του —θέμα τελικά που θα κριθεί στο 4ο Συνεδριό του. Στην ειδική συνεδρίαση της Κ.Ε. με αυτό το θέμα, που από πολλούς χαρακτηρίστηκε ως ιστορική για το ΚΚΕ εσ., διαμορφώθηκαν 4 προτάσεις. Οι προτάσεις και οι ψηφοφορίες στην Κ.Ε. δημοσιεύθηκαν στον ημερήσιο Τύπο. Η συζήτηση έγινε κυρίως γύρω από τις προτάσεις —όπως ονομάστηκαν— για «μετεξέλιξη», που υποστηρίχθηκε από τον Λεωνίδα Κύρκο, πρόεδρο της Κ.Ε. και για «αναβάθμιση», που υποστηρίχθηκε από τον Γιάννη Μπανιά, Γ.Γ. της Κ.Ε.

Το ΑΝΤΙ παρακολούθησε στα προηγούμενα τεύχη, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, αυτή τη συζήτηση η οποία θέτει κρι-

σημα πολιτικά και ιδεολογικά ζητήματα για το ΚΚΕ εσ. Ζητήματα που έχουν τεράστια σημασία για την πορεία του, θίγουν κρίσιμα προβλήματα και δεν αφορούν μόνο μία ιστορική τάση της ελληνικής Αριστεράς.

Απ' αυτή την άποψη ο διάλογος, που γίνεται στο ΚΚΕ εσ. και την ανανεωτική Αριστερά διαμορφώνουν μια νέα κατάσταση στο χώρο της κομμουνιστικής και ευρύτερης Αριστεράς.

Σ' αυτό το τεύχος δημοσιεύουμε τρία άρθρα των Λ. Κύρκου, Γ. Μπανιά και Δ. Ψυχogiού για τις προτάσεις και τη συζήτηση που γίνεται στο ΚΚΕ εσ. Το ΑΝΤΙ σε επόμενα τεύχη του θα δημοσιεύσει και άλλα κείμενα σχετικά με τα θέματα που θίγονται στη συνέχεια.

Η πρόταση για τη «μετεξέλιξη» του ΚΚΕ εσωτερικού σ' ένα ενιαίο κόμμα των κομμουνιστών της ανανέωσης και της ευρύτερης ανανεωτικής Αριστεράς, προκύπτει από αναλύσεις της σημερινής ελληνικής κοινωνίας, της πολιτικής πραγματικότητας και της δυναμικής της πορείας προς ένα Σοσιαλισμό μέσα από τη Δημοκρατία και με αυτοδιαχείριση.

Στη βάση βρίσκεται το ερώτημα: πώς θα προωθήσουμε τις ελληνικές εξελίξεις προς το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό τώρα που οι εργαζόμενοι της χώρας μας αποκτούν τη δική τους πείρα από την αποτυχία του ΠΑΣΟΚ, του σοσιαλδημοκρατικού δηλαδή πειράματος και η συντήρηση ετοιμάζεται για τη δική της επιστροφή;

Μέσα στα τελευταία 40 χρόνια, δοκιμάστηκαν και οι δύο δρόμοι προς το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό: της βίαιης ανατροπής της αστικής κυριαρχίας μέσα από τον εμφύλιο πόλεμο κάτω από την ηγεσία του ενιαίου τότε ΚΚΕ· και ο Πασοκικός δρόμος που κατέληξε —παρά τη ρητορεία για τις ρήξεις με τον καπιταλισμό— να αναπαράγει τις δομές της αστικής κυριαρχίας και τις εξαρτήσεις από ξένα κέντρα. Ύστερα από αυτή τη διπλή πείρα γίνεται ολοφάνερη η ανάγκη του «τρίτου δρόμου», που θα είναι διαφορετικός και από τα τριτοδιεθνιστικά πρότυπα και από τα σοσιαλδημοκρατικά αδιέξοδα. Αυτός ο «τρίτος δρόμος» είναι σημαία των κομμουνιστών της ανανέωσης. Πώς όμως θ' ανοίξει και με ποιούς;

Μπροστά στην τρίτη φάση του εργατικού κινήματος

Ο «τρίτος δρόμος» αντιστοιχεί σε μια νέα, την τρίτη φάση ανάπτυξης του επαναστατικού εργατικού κινήματος. Μπορούμε χοντρικά να προσδιορίσουμε σαν πρώτη φάση, την εποχή της μεγάλης κυοφορίας των επαναστατικών ιδεών που ζυμώνονται με τα ξεσπάσματα των καταπιεσμένων και σηματοδότηται από την εμφάνιση του Μαρξ και του Ένγκελς στη σκηνή της ιστορίας. Σαν δεύτερη φάση τη νίκη της μεγάλης Οχτωβριανής επανάστασης, και το άπλωμα της επαναστατικής διαδικασίας στον κόσμο· και σαν τρίτη φάση τη σημερινή, που προσδιορίζεται από την παγκοσμιοότητα της κρίσης του καπιταλισμού, την κρίση του σοβιετικού μοντέλου, την εισβολή του Τρίτου Κόσμου στο προσκήνιο της Ιστορίας, την επιστημονική

και τεχνολογική επανάσταση και την επανάσταση στην τεχνολογία του πολέμου. Αυτή ειδικότερα επιβάλλει την παρατεταμένη ανταγωνιστική συνύπαρξη και την αναζήτηση νέων δρόμων προς το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό —στην καπιταλιστική Ευρώπη, μέσα από τη Δημοκρατία και με την κατάκτηση της πλειοψηφίας στο κοινοβούλιο και στους κοινωνικούς σχηματισμούς, από ένα νέο συνασπισμό με σταθερό σοσιαλιστικό προσανατολισμό.

Να σπάσουμε την απομόνωση

Σ' αυτή την τρίτη φάση, το κομμουνιστικό κίνημα στην καπιταλιστική Ευρώπη —και στην Ελλάδα— καλείται να βαθύνει τις αναλύσεις του. Να επεξεργαστεί μια στρατηγική εξουσίας που να βασίζεται στην ενεργοποίηση της κοινωνικής πρωτοβουλίας· στην πλατειά συμμαχία των δυνάμεων της εργασίας και της κουλτούρας και τη διαμόρφωση μιας ηγεμονίας των σοσιαλιστικών - κομμουνιστικών ιδεών. Και να προχωρήσει σε νέες πρωτοβουλίες που θα το βγάλουν από τη στασιμότητα ή τη συρρίκνωση που έχει παντού υποστεί —με ιδιότυπη εξαίρεση την Ιταλία. Στην Ελλάδα π.χ. ΚΚΕ και ΚΚΕ εσωτερικού, σημείωσαν στις εκλογές του '85 άθροισμα κάτι λίγο κάτω από το 12%. Και το σύνθημα που δουλεύει το ΠΑΣΟΚ είναι «απομονώστε τη Δεξιά και την Αριστερά». Για την ανανεωτική αριστερά και τους κομμουνιστές της ανανέωσης, το πρώτο τους καθήκον είναι να σπάσουν τον κλοιό της απομόνωσης, στον οποίο προσπαθεί η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ αλλά και οι δυνάμεις του κοινωνικού «κατεστημένου» να τους περικλείσει. Και να φέρουν το «μήνυμα» τους σ' επαφή με τις πλατειές μάζες, για να το κάνουν υλική δύναμη. Πώς είναι αυτό δυνατό;

Δύο αξιοσημείωτες ιδιομορφίες

Στην Ελλάδα λειτουργούν —ανάμεσα σε πολλές άλλες— δύο σημαντικές ιδιομορφίες.

α. Είμαστε χώρα που βαδίζει από την υποανάπτυξη στην ανάπτυξη, σε συνθήκες μάλιστα κρίσης. Αυτό γεννά αδιάκοπα νέες αντιθέσεις που εμποδίζουν την εδραίωση μιας μακρόχρονης κοινωνικής ισορροπίας και αναπαράγει τη δίψα για αλλα-

γή. Στο βαθμό που συνειδητοποιείται πως η αλλαγή συνδέεται με τη μεταβολή στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής και με μια νέα κουλτούρα, τροφοδοτείται το ιστορικό κίνημα για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας μας.

β. Στην Ελλάδα δεν υπήρξε σοσιαλιστική παράδοση. Από την αρχή, την πολιτική έκφραση του εργατικού κινήματος αποτέλεσαν οι κομμουνιστές. Ως την εμφάνιση του ΠΑΣΟΚ, οι μικρές σοσιαλιστικές ομάδες, παρά τη συμβολή τους στην Αντίσταση, είτε φυτοζωούσαν στο περιθώριο της πολιτικής ζωής, είτε απορροφούνταν από αστικούς - φιλελεύθερους σχηματισμούς. Ένας κλάδος τους μόνο, το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Πασσαλίδη, συνεργάστηκε με στέρεους δεσμούς με τους κομμουνιστές στην προδικτατορική ΕΔΑ κι έγραψε εκεί μια χρήσιμη υποθήκη για το μέλλον.

Το ΠΑΣΟΚ εμφανίστηκε σαν ένα ιδιότυπο σοσιαλιστικό κίνημα. Η σοσιαλιστική του ρητορεία, ενέπνευσε ένα ολόκληρο κόσμο, καθώς παρακολουθούνταν και από την προσδοκία της εξουσίας. Η συντηρητική του όμως στροφή, η μεγάλη απόσταση λόγων - έργων, απομακρύνει ιδεολογικά και ψυχικά αριστερές μάζες που πείθονται με τη δική τους πείρα πως η προοπτική του Σοσιαλισμού περνάει από άλλους δρόμους. ΠΟΙΟΥΣ;

Να δουλέψουμε μαζί

Τούτη είναι η ώρα να κάνουν οι κομμουνιστές της ανανέωσης το μεγάλο άνοιγμα στις μάζες, στους ανένταχτους και τις αληθινά επαναστατικές σοσιαλιστικές δυνάμεις, για να διαμορφώσουν μαζί τους τη νέα προωθητική δύναμη προς το Σοσιαλισμό μέσα από τη Δημοκρατία. Γι' αυτή την ιστορική πρωτοβουλία, προετοιμάζονταν το ΚΚΕ εσ. χρόνια —από τη διάσπαση του '68, τη μάχη για το ρίζωμα στην εθνική μας ζωή, την καλλιέργεια των ιδεών του δημοκρατικού δρόμου, της αυτονομίας απέναντι σε διεθνή κέντρα, της αυτοδιαχείρισης. Γενικεύοντας την πείρα από το ευρωπαϊκό κομμουνιστικό κίνημα και τις αναζητήσεις για μια νέα συνάντηση με τις μάζες, μπορούμε να καταληξούμε στις συνθήκες της ελληνικής ιδιομορφίας, σ' ένα κόμμα που θα 'χει την ιστορία του στις μεγάλες σελίδες του κομμουνιστικού κινήματος αλλά και της εαμικής και της προδικτατορικής εδαίτικης παράδοσης, και στη στόχευση του ένα Σοσιαλισμό που θ' αποπνέει Ρωμιούση και θα χτιστεί από, με και για τους εργαζόμενους. Σ' αυτό το κόμμα, κομμουνιστές της ανανέωσης και συνεπείς σοσιαλιστές, όπως και μάζες χωρίς «ταμπέλα» που όμως αποδέχονται το πολιτικό μας πρόγραμμα για ένα Σοσιαλισμό με ανθρώπινο πρόσωπο, μπορούν και πρέπει να δουλέψουν μαζί. Να ενεργοποιήσουν την έμπνευση, τη φαντασία και την οργανωτική τους πρωτοβουλία, για ν' αλλάξουν τα πάντα εκτός από τα σταθερά και μόνιμα:

- την αφοσίωση στην υπόθεση της εργατικής τάξης και των εργαζομένων
- την ιδεολογική αφετηρία που είναι ο επιστημονικός σοσιαλισμός, ο δημιουργικός Μαρξισμός —ανοιχτός στις κατακτήσεις της επιστήμης, της φιλοσοφίας και της ιστορικής πείρας των μαζών
- την αρχή του ενιαίου κόμματος, που πρέπει να 'ναι βαθιά δημοκρατικό (δηλαδή με πλούσιες αμφίδρομες σχέσεις ηγεσίας - μελών - κόμματος - μαζών - κοινωνίας) και ταυτόχρονα ευκίνητο και ακρότατα αποτελεσματικό, καθώς θα εμπνέει την πρωτοβουλία των μαζών και θα εμπνέεται από αυτήν.

Αυτά τα «σταθερά και μόνιμα» απαντούν στις ανησυχίες πως το κόμμα αυτό δε θα 'χει «κοινωνικές αναφορές», θα 'ναι «πολυσυλλεκτικό στη σύνθεσή του» —ένα είδος καλύτερου ΠΑΣΟΚ —δεν θα 'χει ιδεολογικό ιστό ή θα είναι «κόμμα - σουπά». Πιστεύω ότι αυτό το κόμμα, θα μπορεί να γίνει η μεγάλη συνειδητή και οργανωμένη προωθητική δύναμη, όλων

των οπαδών του «τρίτου δρόμου», μέσα στις εξαιρετικά πολύπλοκες συνθήκες του καιρού μας και της Ελλάδας, για μια δημοκρατική διέξοδο από την κρίση και προς ένα Σοσιαλισμό με Δημοκρατία και αυτοδιαχείριση. Και πως ταυτόχρονα θα μπορέσει να συμβάλει από ισχυρές θέσεις σε ευρύτερες διαδικασίες συγκλίσεων, δυνάμεων που μιλούν στο όνομα του σοσιαλισμού ή του κομμουνισμού και στο κοινωνικό και στο πολιτικό επίπεδο, όπως και διαταξικών κινήματων που συμβάλλουν στην κίνηση για πρόοδο και για νέες απαντήσεις στα κοινωνικά προβλήματα.

Και το όνομά του;

Το όνομα του κόμματος της εργατικής τάξης, δεν υπήρξε ποτέ και πούθενά ένα είδος «ταμπού». Τα περισσότερα κόμματα στις χώρες του υπαρκτού Σοσιαλισμού, δεν λέγονται κομμουνιστικά. Και το ερώτημα δεν είναι ποια πολιτική καλύπτουν, αλλά ΓΙΑΤΙ μετονομάστηκαν έτσι. Ο τίτλος «κομμουνιστικός», έχει μια ηρωική ιστορία στο επίπεδο της μαζικής δράσης αλλά και της πάλης των ιδεών. Και σηματοδοτεί την αφοσίωση στον τελικό στόχο —την αταξική κοινωνία. Στη σημερινή όμως —τρίτη φάση— του εργατικού κινήματος, λειτουργεί περιοριστικά, δεν ενώνει με τις πλατιές μάζες (πέραν από ένα όριο) και κατά συνέπεια δύσκολα μπορεί να συμβάλει σε μια νέα σύνθεση των δυνάμεων που εργάζονται για το Σοσιαλισμό μέσα από τη Δημοκρατία. Ειδικά στη χώρα μας, έχει μια φόρτιση, που παραπέμπει όχι μόνο σε θετικές σελίδες αλλά και σε αρνητικές μνήμες. Που ταυτίζει τους κομμουνιστές με το σοβιετικό πρότυπο. Και κάνει τους κομμουνιστές της ανανέωσης κλάσμα ενός όλου (του ενιαίου άλλοτε ΚΚΕ), αναπαράγοντας αδιάκοπα την αντίθεση μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα, που για τις πλατιές μάζες αφομοιώνεται σαν εσωκομματικός «κανυγός».

Το ΚΚΕ εσωτερικού, έσπειρε για χρόνια μεγάλες ιδέες και άπλωσε με άπειρες δυσκολίες την οργανωτική του υποδομή σ' ολη σχεδόν τη χώρα. Αλλά η προοπτική της μάχης για τον κοινωνικό μετασχηματισμό στη χώρα μας, ζητάει κατά τη γνώμη μου μιαν άλλη «έκφραση», ικανή ν' απελευθερώσει τη μεγάλη δυναμική που έχει περικλειστεί στο σημερινό κομματικό μας κέλυφος. Το ξαναλέω, πως αυτό δεν είναι θέμα αρχής. Οι κομμουνιστές της ανανέωσης, θα βασανίσουν πάνω στο κριτήριο της πείρας τους, τις προτάσεις που τους υποβάλλονται. Και θ' αποφασίσουμε όλοι μαζί στο Συνέδριό μας κάτω από τα μάτια της κοινής γνώμης και των ζωντανών δυνάμεων της χώρας, για το αύριο της Αριστεράς. Αυτό κατά τη γνώμη μου βρίσκεται στην Ανανέωση της ανανέωσης, στην απόρριψη της στατικότητας, της αποτελμάτωσης, της εσωστρέφειας. Στην προοπτική της συνάντησης με τις μάζες των Αριστερών, που θ' αποτελέσει τη μεγάλη δύναμη για τη διαμόρφωση της συμμαχίας των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων προς μια δημοκρατική εξουσία των εργαζομένων. Αυτή η μετεξέλιξη του ΚΚΕ εσωτερικού, προς ένα ενιαίο κόμμα της ανανεωτικής αριστεράς, βασισμένο στις ιδέες του Ευρωκομμουνισμού και της συνεπούς Ευρω-αριστεράς, θα μπορούσε —αν στηριζόταν στον ενθουσιασμό και στην έμπνευση των μελών του κόμματος και του Ρήγα, των παλιών γενιών και των νεότερων, των φίλων μας, των ανένταχτων, των συνεπών σοσιαλιστών που αναζητούν διέξοδο —ν' αποτελέσει ένα μεγάλο πολιτικό, ηθικό και πολιτιστικό γεγονός, μια νέα αφετηρία για τη συνολική άνοδο του λαϊκού μας κινήματος. Και ταυτόχρονα μια πρωτοποριακή συμβολή στις αναζητήσεις του ευρωπαϊκού χώρου, ένα πρώτο έμβρυο προς την υπέρβαση του ιστορικού σχίσματος κομμουνιστών - σοσιαλιστών και τη συνάντησή τους «νέου τύπου», απ' την οποία εξαρτάται το αύριο του Σοσιαλισμού στην Ευρώπη της Δύσης.

Γ. ΜΠΑΝΙΑΣ:

Να προχωρήσουμε με τόλμη την ανανέωση μέσα από τη συνέχεια

1. Μπροστά σε μια νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα

Στο κατώφλι του 1986 βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Μια πολύπλευρη κρίση που πηγαινεί σε βάθος, στη βάση της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής βρίσκεται σε εξέλιξη. Πρόκειται για κρίση αρχών και αξιών, για κρίση θεσμών, για κρίση εμπιστοσύνης, για συνολική κρίση του συστήματος πολιτικής διακυβέρνησης.

Η πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ άφησε άλυτα τα μεγάλα εθνικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα. Η νέα τετραετία, από τους πρώτους κιόλας μήνες, έγινε φανερό ότι θα οξύνει τα υπάρχοντα και θα συσσωρεύσει καινούργια προβλήματα.

Η οικονομική κρίση επιχειρείται να λυθεί αποκλειστικά σε βάρος των κατακτήσεων και των συμφερόντων των εργαζομένων.

Οι βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές εγκαταλείπονται οριστικά, ενώ νοθεύονται και τα όποια στοιχεία εκσυγχρονισμού στην πολιτική του ΠΑΣΟΚ.

Το διακομματικό σύστημα, παρά την κρίση που περνάει εξαιτίας των ρηγμάτων που σημειώνονται στα δύο μεγάλα κόμματα, εξακολουθεί να είναι κυρίαρχο πλαίσιο και καθοριστικό στοιχείο στη διαμόρφωση της πολιτικής ζωής του τόπου.

Ο πλουραλισμός και η πολυφωνία, απαραίτητα στοιχεία του δημοκρατικού δρόμου για το σοσιαλισμό, τραυματίζονται καθημερινά σε όλα τα επίπεδα. Στο κοινοβούλιο, στο συνδικαλιστικό κίνημα, σε όλους γενικά τους θεσμούς άμεσης και αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, στη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων.

Η διαλεκτική σχέση δημοκρατίας - σοσιαλισμού καταστρέφεται από την πολιτική της κυβέρνησης. Η δημοκρατία συρρικνώνεται επικίνδυνα.

Καθημερινά οικοδομούνται συστηματικά πιο συγκεντρωτικές και αυταρχικές μορφές εξουσίας που παίρνουν πολύ συγκεκριμένες μορφές έκφρασης που σε πολλές περιπτώσεις αποτυπώνονται και στο επίπεδο των νόμων και των θεσμών.

Το ΠΑΣΟΚ προχωράει σε επιλογές που μετατοπίζουν συνολικά σε συντηρητικές κατευθύνσεις την κοινωνική και πολιτική μας ζωή.

Σε αυτή τη λογική είναι ενταγμένη και η βαθμιαία εγκατάλειψη των ανεξαρτησιακών κατευθύνσεων στην εξωτερική μας πολιτική.

Με βάση αυτές τις εξελίξεις ανοίγεται συνειδητά και ο δρόμος για συναινετικές διαδικασίες με τις συντηρητικές κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις.

Είναι φανερό. Βρισκόμαστε κοντά στο τέρμα της αυταπάτης. Τα οράματα διαψεύστηκαν. Η πολιτική του ΠΑΣΟΚ χρεωκόπησε.

Κανένας λόγος δεν μπορεί να γίνεται πια για πορεία προς το σοσιαλισμό με βάση την πολιτική της κυβέρνησης και τις σαφείς και εκφρασμένες στην πράξη προθέσεις της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, πέρα από τις όποιες νέες διακηρύξεις και τα ψευδώνυμα.

Στην ατμόσφαιρα αναμφισβήτητά βαραινεί το αρνητικό στοιχείο της απογοήτευσης και της παθητικοποίησης μεγάλων τμημάτων του λαού και της νεολαίας και η αναζήτηση ατομικών λύσεων.

Υπάρχουν όμως και μερικά στοιχεία αισιοδοξίας. Είναι κυρίως

μια νέα κινητικότητα που σημειώνεται στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Οι εξελίξεις στους τελευταίους μήνες του 1985 έδειξαν ότι το 1986 μπορεί να είναι χρόνος έντονων κοινωνικών αγώνων και ταξικών συγκρούσεων.

Αυτό όμως προϋποθέτει και απαιτεί τη συντονισμένη και αγωνιστική παρέμβαση των δυνάμεων της Αριστεράς.

2. Ο ρόλος της Αριστεράς στη σημερινή συγκυρία

Τώρα που το ΠΑΣΟΚ με την πολιτική του διαψεύδει τις ελπίδες και διαλύει τις ψευδαισθήσεις, τώρα που χάνει μεγάλο μέρος της φερεγγυότητάς του, απομακρύνεται βαθμιαία από τα λαϊκά του ερείσματα και εξαντλεί τη δυναμική του, οι δυνάμεις της Αριστεράς βρίσκονται μπροστά σε μια ιστορική πρόκληση:

Να δώσουν νέες απαντήσεις στα ερωτήματα που έχει δημιουργήσει η αποτυχία του ΠΑΣΟΚ, να προτείνουν πειστικές εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που παραμένουν άλυτα και να πάρουν τις αναγκαίες πρωτοβουλίες στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο για να προωθηθούν αυτές οι λύσεις.

Να αναζητήσουν τα στοιχεία της νέας έμπνευσης που να βγάλει από την απογοήτευση και το τέλμα, θα ενεργοποιηθεί και θα συσπειρώσει τις πιο ζωντανές λαϊκές δυνάμεις και θα δημιουργήσει ένα πλατύ, αγωνιστικό κίνημα γύρω από αυτές τις πρωτοβουλίες.

Χρειάζεται σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, να υπογραμμιστεί η επικαιρότητα του σοσιαλισμού και να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη του λαού και της νεολαίας στις αξίες που έχουν υποστεί σοβαρή φθορά. Να προβληθεί σαν κύριο στοιχείο έμπνευσης το όραμα της νέας σοσιαλιστικής κοινωνίας, μιας κοινωνίας απαλλαγμένης από τις πολλαπλές αλλοτριώσεις του ανθρώπου, στην οποία «η ελευθερία του καθένα θα είναι προϋπόθεση για την ελευθερία του συνόλου».

Για να μπορέσει αυτή η ελπίδα να μην παραπεμφθεί στο απώτερο και συνεπώς αόρατο μέλλον, πρέπει πολύ σύντομα να ανοίξει ο δρόμος για να βγει η Αριστερά από τη δική της βαθιά και πολύπλευρη κρίση στην οποία βρίσκεται σήμερα.

3. Οι δυνάμεις της ανανεωτικής Αριστεράς πρέπει να απαντήσουν επιθετικά στην πρόκληση των καιρών

Το ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ και οι δυνάμεις της ανανεωτικής Αριστεράς έχουν την κύρια ευθύνη να απαντήσουν επιθετικά σ' αυτή την πρόκληση. Να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για τη νέα έμπνευση και να γίνουν ο ισχυρός και αποτελεσματικός εκφραστής της αναγκαίας νέας δυναμικής που θα παίξει έναν αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων. Να αποτελέσουν το νέο φερέγγυο πόλο που θα διεκδικήσει την ηγεμονία στο χώρο της Αριστεράς. Τον πόλο γύρω από τον οποίο θα συναντηθούν και θα συσπειρωθούν δυνάμεις, πρωτοβουλίες, κινήματα, τάσεις και ρεύματα της Αριστεράς που πιστεύουν και θέλουν να παλαίσουν για μια δημοκρατική διέξοδο από την πολύπλευρη κρίση με κατεύθυνση το σοσιαλισμό με ελευθερία, δημοκρατία και αυτοδιαχείριση.

Ο μιοναδικός δρόμος που μπορεί να μας οδηγήσει σε ένα τέτοιο σοσιαλισμό είναι ο δημοκρατικός, με τις ώριμες και αλληπάλ-

λήλεις ρήξεις στις κυρίαρχες δομές του ελληνικού καπιταλισμού και του κράτους, στη βάση της πιο πλατιάς συναίνεσης και συμμετοχής των εργαζομένων μαζών, των δυνάμεων της κουλτούρας, των γυναικών, της νεολαίας, όλων των υποκειμένων που μπορούν να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην προώθηση επαναστατικών αλλαγών στην κοινωνία.

Οι νέες αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες είναι σήμερα πιο ευνοϊκές για να «απεγκλωβιστούν» αριστερές δυνάμεις από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ, να υπάρξουν νέες συσπειρώσεις και να δημιουργηθούν οι αναγκαίοι νέοι συσχετισμοί στο κοινωνικό και το πολιτικό επίπεδο.

Ένας ιδεολογικά, πολιτικά και οργανωτικά αξιόπιστος και φερέγγυος πολιτικός οργανισμός θα μπορούσε να διευκολύνει και να επιταχύνει αυτή την πορεία.

Σε αυτή την κατεύθυνση πρέπει να συγκεντρώσουμε όλες μας τις προσπάθειες:

Οι δυνάμεις του ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ αλλά και ευρύτερες δυνάμεις της Αριστεράς που πιστεύουν ή μπορούν να κερδηθούν σε αυτή την προοπτική.

Γι' αυτό πρέπει να ξεπεράσουμε τις παραλυτικές εσωστρέφειες και ομφαλοσκοπήσεις και να προχωρήσουμε από κοινού πέρα από επί μέρους διαφορές και αντιπαραθέσεις σε ένα τολμηρό άνοιγμα στην κοινωνία με οδηγό τις αριστερές εναλλακτικές μας προτάσεις και με σταθερή επιδίωξη να πετύχουμε ευρύτερες συμμαχίες πάνω σ' αυτές, με βάση τη δική μας, ποιοτικά διαφορετική αντίληψη για την ενότητα.

4. Για μια νέα προοπτική των δυνάμεων της ανανεωτικής Αριστεράς

ΤΟ ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ με τις καινούργιες ιδέες και την πολύπλευρη δράση του, παρά το μικρό του μέγεθος, έχει παίξει έναν πρωτοπόρο ρόλο στην ανανέωση της κομμουνιστικής και ευρύτερης Αριστεράς και επηρέασε τη γενικότερη διαμόρφωση των κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων.

Στη 17χρονη διαδρομή του, παρά τα σοβαρά λάθη και τις αδυναμίες του, ξεπέρασε τα πλαίσια της κομμουνιστικής αριστεράς και καταγράφηκε με τη δική του ξεχωριστή ανανεωτική φυσιογνωμία σαν ένα αυτόνομο ρεύμα στο χώρο της ευρύτερης Αριστεράς.

Αναμφισβήτητα όμως αποτελεί κοινή συνείδηση ότι απαιτείται σήμερα ένα νέο ποιοτικό άλμα στην πορεία του κόμματος, ώστε να ανταποκριθεί πιο αποτελεσματικά στις ανάγκες της νέας πραγματικότητας που διαμορφώνεται.

Κρίσιμο ζήτημα για την προοπτική του κόμματος αναδεικνύεται η ανάγκη να υπάρξουν σοβαρές τομές σε βασικά στοιχεία που συγκροτούν την ιδεολογική, πολιτική και οργανωτική φυσιογνωμία του.

Τομές που θα προχωρήσουν τον ανανεωτικό του χαρακτήρα, θα αποσαφηνίσουν καίριες πλευρές της πολιτικής του και της αντίληψής του για το θέμα των συμμαχιών, θα κάνουν πιο καθαρά τα μέτωπά του προς όλες τις κατευθύνσεις, θα ενισχύσουν τους δεσμούς του, με το λαό, τους εργαζόμενους και τα μαζικά του κινήματα και θα δώσουν νέα διάσταση στο πρόβλημα της δημοκρατίας στο επίπεδο των δομών και των λειτουργιών του.

Από αυτές τις τομές θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η δυνατότητά του να παρέμβει αποφασιστικά και αποτελεσματικά στις εξελίξεις και να πραγματοποιήσει το αναγκαίο άνοιγμα στην κοινωνία.

Γιατί τελικά είναι η πολιτική και η συνολική φυσιογνωμία και παρουσία του κόμματος που θα πείσει και όχι ο τίτλος του που θα εμποδίσει.

Εξάλλου το θέμα του τίτλου θα έπρεπε να εξεταστεί και από μια άλλη πλευρά.

Θα ήταν σοβαρό λάθος σε συνθήκες διάσπασης του κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα, να πάρουμε αποφάσεις που θα φορτίζονταν κυρίως από εκτιμήσεις στοιχείων της συγκυρίας που ίσως μάλιστα δεν ανταποκρίνονται και στην πραγματικότητα.

Θα δίνανε έτσι μια μεγαλύτερη δυνατότητα στις δυνάμεις του δογματισμού να προωθήσουν τις θέσεις τους στο χώρο της κομμουνιστικής Αριστεράς, που ποσοτικά δεν περιορίζονται στις ελογικές καταγραφές των 2 ΚΚ τα τελευταία χρόνια.

Εξετάζοντας χωρίς αυταπάτες τα πραγματικά δεδομένα, πι-

στεύω ότι το καινούργιο που όλοι επιθυμούμε και αναζητούμε δεν θα ξεπηδήσει αυτόματα από το «κεφάλι του Δία», αλλά θα χρειαστεί μια επίπονη προσπάθεια.

Δεν είμαστε εμείς οι ιδαλγοί κάποιας μυθοποιημένης παράδοσης του κομμουνιστικού κινήματος.

Όσο όμως θα ήταν αποπροσανατολιστικό να μένουμε δογματικά προσκολλημένοι σε αυτή, άλλο τόσο θα αποτελούσε σοβαρό λάθος να αγνοήσουμε τα θετικά της στοιχεία. Γι' αυτό αναζητούμε μια δυναμική ανάμεσα σε ό,τι καλύτερο έχει να μας προσφέρει αυτή η παράδοση σε ό,τι καινούργιο έχει προστεθεί στο αριστερό κίνημα τα τελευταία χρόνια.

Μέσα από αυτή την οπτική γωνία θεωρούμε ότι στις σημερινές συνθήκες του ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ μπορεί να λειτουργήσει θετικά σαν ο σταθερός πυρήνας, που με τη συνεχή ανανέωση και διεύρυνσή του θα εξελιχθεί στον ευρύτερο πόλο συσπείρωσης των δυνάμεων της αριστεράς.

Οι προσπάθειες και οι συγκεκριμένες προτάσεις για συγκλίσεις με στόχο την οργανική ενότητα των δυνάμεων της αριστεράς που πιστεύουν στο δημοκρατικό δρόμο δεν έρχονται σε αντίθεση με αυτή τη λογική και δεν χωρίζουν σε κατηγορίες τους αγωνιστές της αριστεράς.

Απαιτούν όμως μια αναγκαία διαδικασία που θα δοκιμάσει με νέους τρόπους και όρους τις δυνατότητες και θα ανιχνεύσει τις προοπτικές χωρίς να κινδυνεύει να καταστρέψει και αυτό που ήδη έχουμε κατακτήσει.

Εμείς προτείνουμε μια πορεία που μέσα από την κοινή δράση και τον καθημερινό πολιτικό διάλογο, θα αναζητήσουμε από κοινού τις καλύτερες μορφές σύγκλισης και μετάβασης στη νέα ποιότητα, όχι μόνον στις πολιτικές σχέσεις ανάμεσά μας και στην κοινή παρουσία μας, στο μαζικό και εκλογικό επίπεδο, αλλά και σε ό,τι αφορά την έκφραση αυτών των δυνάμεων προοπτικά σε ένα ενιαίο πολιτικό οργανισμό.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΛΟΥΤΣΙΑ ΜΑΡΚΕΖΕΛΙ-ΛΟΥΚΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ

Αισθητικά – Κριτικά
1911 – 1944

ΚΕΔΡΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ
Δημιουργούμε αναγνώστες

Η Αριστερά χρειάζεται ένα καινούργιο κόμμα

του Δημήτρη Κ. Ψυχογιού

Αμέσως μετά τις εκλογές πολλοί απ' αυτούς που προεκλογικά συνταχθήκαμε για πολλοστή φορά, με το ΚΚΕ Εσωτερικού είχαμε την ψευδαίσθηση πως τα απογοητευτικά για την κομμουνιστική αριστερά αποτελέσματα (που επιβεβαίωναν τη συνολική καθήλωσή της αλλά και την οριακή πολιτική εμβέλεια του Εσωτερικού) θα έδιναν τουλάχιστον τη δυνατότητα να συνειδητοποιηθούν τα αδιέξοδα. Απευθύνουμε λοιπόν ένα κείμενο προς την ΚΕ του ΚΚΕ εσ. όπου αναπτύσσαμε τις απόψεις μας. Επισημαίναμε πως έντεκα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση η εκλογική δύναμη της ανανεωτικής αριστεράς παρέμενε στάσιμη και πως οι γόνιμες θεωρητικές και ιδεολογικές επεξεργασίες της δεν αρκούσαν για να τη δικαιώσουν. Η πολιτική της δυναμική εκφυλιζόταν τελικά στο σισσύφειο έργο της επανεκλογής / αποτυχίας ενός βουλευτή* υποστηρίζαμε πως οι αιτίες γι' αυτήν την κατάσταση θα έπρεπε ν' αναζητηθούν όχι τόσο σε επιμέρους λάθη τακτικής αλλά στο ότι η λαϊκή συνείδηση ταυτίζει τα κομμουνιστικά κόμματα με τα διόλου ελκυστικά καθεστώτα της Αν. Ευρώπης, στο ότι ο κομμουνισμός, ανεξάρτητα από τις προθέσεις των κομμουνιστών, δεν προσλαμβάνεται ως απελευθερωτική ιδεολογία αλλά ως συντηρητική και αυταρχική μέθοδος διακυβέρνησης. Υποστηρίζαμε ότι το ΠΑΣΟΚ, παρά τη θριαμβευτική νίκη του, θα ακολουθούσε συντηρητικές επιλογές και θα απέπεμπε πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που είναι αποφασιστικά αριστερές: πως το πρόβλημα είναι η υλοποίηση των ιδεών του τρίτου δρόμου, του σοσιαλισμού με δημοκρατία, ελευθερία, αυτοδιαχείριση και όχι η προσήλωση σε σύμβολα αμφισβητούμενα. Καταλήγαμε με την πρόταση ότι ο μόνος τρόπος να γίνουν οι ιδέες της ανανεωτικής αριστεράς υλική, πολιτική δύναμη για το μετασχηματισμό της κοινωνίας είναι η δημιουργία ενός νέου αριστερού κόμματος που θα παραδεχόταν την ύπαρξη τάσεων και οι κομμουνιστές δεν θα ήσαν παρά μια απ' αυτές.*

Στα πλαίσια του Εσωτερικού η συζήτηση για το μέλλον του κόμματος πολώθηκε γύρω από τις προτάσεις για «αναβάθμιση» που προσωποποιήθηκε από τον Γ. Μπανιά και «μετεξέλιξη» που προσωποποιήθηκε από τον Λ. Κύρκο. Χαρακτηριστικό της πρώτης ήταν η πλήρης ενδοστρέφεια, η προσήλωση στο νομιναλιστικό σύνδρομο του «Κομμουνιστικού Κόμματος» που δίνει αγώνες οπισθοφυλακών για να ανανεώσει το τριτοδιεθνιστικό μοντέλο αδιαφορώντας πλήρως για το αν η Ελλάδα ταξιδεύει και για το πού πάει. Η απόρριψη των τάσεων από τους οπαδούς της αναβάθμισης είναι λογική συνέπεια του «κομμουνισμού» τους: η παράδοση απαιτεί να υπάρχουν απαγορευμένες φράξεις που την κατάλληλη στιγμή αποκεφαλίζονται και όχι αναγνωρισμένες τάσεις. Οι υποστηρικτές της μετεξέλιξης από την άλλη μεριά απορρίπτουν κι αυτοί την ύπαρξη τάσεων, παρά το ότι δέχονται ότι το Εσωτερικό πρέπει να πάψει να είναι ΚΚ. Αν υποθεθεί ότι η άποψη της μετεξέλιξης γινόταν δεκτή, θα έλυνε ίσως το πρόβλημα της ένταξης στα πλαίσια ενός μετονομασμένου κόμματος του περιγύρου των ανέν-

τακτων, θα οδηγούσε δηλαδή στη συσπείρωση μόνο της ανανεωτικής αριστεράς —κι αυτό με την υπόθεση ότι οι ανέντακτοι θα δέχονταν να προσχωρήσουν σ' ένα κόμμα που δεν θα τους έδινε τη δυνατότητα να υπερασπίσουν τις ιδιαιτερότητες που ως τώρα τους κρατούσαν έξω από αυτό. Κατά μείζονα λόγο αφού δεν τίθεται θέμα δημιουργίας νέου κόμματος αλλά απλής μετεξέλιξης του υπάρχοντος, θα έπρεπε να ενταχθούν ως υποτελείς στο μετεξελισσόμενο ΚΚΕ εσ. οι ευρύτερες δυνάμεις που απελευθερώνει ο συντηρητισμός του ΠΑΣΟΚ και τα αδιέξοδα του ΚΚΕ. Πρόκειται δηλαδή για οπτική ηγεμονική που είναι πολύ δύσκολο να δημιουργήσει συσπειρωτική δυναμική.

Η φθορά του ΠΑΣΟΚ

Το ότι εκείνο το αρχικό «κείμενο των 18» ξεχάστηκε στη συνέχεια και ελάχιστα συνυπολογίστηκε (οι προτάσεις του τουλάχιστον) στον προβληματισμό που αναπτύχθηκε στο Εσωτερικό τους τελευταίους μήνες οφείλεται εν μέρει στο ότι μεσολάβησε η απώλεια του Σάκη Καραγιώργα που στέρησε τους υποστηρικτές του «νέου κόμματος» από το ηθικό και πολιτικό κύρος που έδινε στην κίνηση τους η συμμετοχή του. Κυρίως όμως αγνοήθηκε γιατί το όλο θέμα αντιμετωπίστηκε από το ΚΚΕ εσ. ως εσωτερική του υπόθεση που αφορούσε το ίδιο και το μέλλον του —παρά τις συνεχείς αναφορές των κειμένων στην ανανεωτική ή την ευρύτερη αριστερά. Τούτο ήταν ως ένα βαθμό θεμιτό, δεδομένου ότι έλειπαν οι συνομιλητές, οι διαμορφωμένες δυνάμεις που θα τις αφορούσε η δημιουργία ενός καινούργιου κόμματος το οποίο θα ξεπερνούσε τα όρια του Εσωτερικού και των άμεσων επιρροών του. Ήταν όμως ταυτόχρονα και μυωπικό: όσα μεσολάβησαν από τις εκλογές και μετά έδειξαν ότι στο ΠΑΣΟΚ υπάρχουν δυνάμεις που δεν συμβιβάστηκαν με το μετασχηματισμό τους σε κόμμα-νομέα του κρατικού μηχανισμού που ανθιστάνται στη διαδικασία ενσωμάτωσης του ηγετικού του στρώματος στην ιθύνουσα τάξη.

Η φθορά του ΠΑΣΟΚ δεν είναι απλώς φθορά κυβερνώντος κόμματος που στέλνει στην αντιπολίτευση τους δυσारेστημένους: τέτοιες απώλειες, όσες υπάρχουν, θα τις εισπράξει η ΝΔ ως εναλλακτική πρόταση πελατειακής διαχείρισης του κρατικού μηχανισμού. Η φθορά του ΠΑΣΟΚ που ενδιαφέρει την αριστερά είναι αυτή που προέρχεται από την αυτονόμηση του από τις κοινωνικές δυνάμεις που το έφεραν στην εξουσία. Οι «μη προνομιούχοι» που το στήριξαν διαπιστώνουν πως επαληθεύεται για μια ακόμη φορά η κυνική αλήθειά του «όλοι ίδιοι είναι, ο καυγάς για το πάπλωμα γίνεται». Διαπίστωσαν πως η οικονομική του πρόταση εξαντλείται στις δοκιμασμένες συνταγές που βοηθούν το κεφάλαιο να ξεπεράσει την κρίση συσσώρευσης δημιουργώντας στρατιές ανέργων· ότι δεν αρκούν οι παροχές, το κράτος προνοίας: όταν κάποιος «δίνει», έχει και το δικαίωμα να «ξαναπαίρνει». Διαπίστωσαν ότι η πολιτική πρόταση του κυβερνώντος κόμματος εξαντλείται στην αντικατάσταση του καραμανλισμού από τον παπανδρεϊσμό: στη συγκεντρωτική και προσωπική άσκηση της εξουσίας όπου απλώς αλλάζουν τα άτομα που την ασκούν.

Είναι γεγονός ότι η κρίση εμπιστοσύνης προς το ΠΑΣΟΚ εκφράζεται αυτή τη στιγμή μόνο σε στελεχιακό επίπεδο, λίγα

* Το πλήρες κείμενο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Αριστερά Σήμερα*, τ. 12-13, 1985.

μπορεί να πει κανείς για τις διεργασίες στο κοινωνικό σώμα, αν και οι συνδικαλιστικές επιτυχίες των διαγραμμένων αποτελούν μιαν ένδειξη. Το χειρότερο είναι ότι ακόμα και οι διαγραφόμενοι κρατούν στάση αναμονής, δεν κόβουν τους δεσμούς με το παλιό τους κόμμα και σε ορισμένες περιπτώσεις αρκεί ένα γνέψιμο ή μια υπόσχεση του κ. Παπανδρέου για να επανέλθει το απολωλός πρόβατο στο ποίμνιο. Η ανέκαθεν εκτός ΠΑΣΟΚ αριστερά παρακολουθεί όλα αυτά είτε με χαιρέκακη διάθεση είτε με πατερναλιστικό ενδιαφέρον: εδώ είμαστε, κι ελάτε. Δεν λείπουν φυσικά και τα αναγκαία σχόλια για το παρελθόν του τάδε ή δείνα διαγραμμένου που παλιότερα κάποιους άλλους είχε διαγράψει κι αυτός. Η κοινωνική και πολιτική διάσταση του φαινομένου αντικαθίσταται με την κουτσομπολίστικη περιπλοκολογία. Στην «καλύτερη» περίπτωση, αυτή του ΚΚΕ, προετοιμάζονται τα πλατειά σχήματα που θα λειτουργήσουν ως υποδοχείς των δυσανεστημένων και θα επιτρέψουν εξίσου πλατειείς προεκλογικές συμμαχίες.

Η φθορά των αριστερών ιδεών

Η κομμουνιστική αριστερά τα καταφέρνει καλύτερα όταν καταγγέλλει τη συντηρητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ. Μάλιστα, όταν μπορεί, κάνει και προτάσεις. Αυτό που παραγνωρίζει είναι ότι *τώρα πια όλα έχουν αλλάξει: το ΠΑΣΟΚ απέδειξε περίτρανα ότι ο αριστερός λόγος μπορεί να είναι εξίσου ψευδής με το δεξιό. Σ' ό,τι αφορά τα συνθήματα και τις προτάσεις της αριστεράς, και ιδιαίτερα της ανανεωτικής, λίγα είναι αυτά που δεν μεταχειρίστηκε και δεν έφθειρε το ΠΑΣΟΚ. Κι αν ακόμα αφαιρέσουμε το πρόβλημα που δημιουργεί ο κομμουνιστικός τους τίτλος γιατί οι εργαζόμενοι να δεχθούν ότι τα δυο ΚΚ θα αποδειχθούν είλικρινέστερα; Μήπως διαθέτουν περισσότερη πειθώ, εντονότερη χαρισματικότητα ο Μπανιάς, ο Κύρκος ή ο Φλωράκης από τον Παπανδρέου; Μήπως γιατί τα ιστορικά προηγούμενα της Ανατολικής Ευρώπης αποτελούν παραδείγματα συνέπειας αριστερού επαναστατικού λόγου και κυβερνητικής πράξης; Ή μήπως επειδή υπάρχουν οι εγγυήσεις ότι τα δυο ΚΚ δεν θα φερθούν, σ' όσους θέτουν εαυτών εκτός ΠΑΣΟΚ και προσχωρήσουν τυχόν σ' αυτά, με την ίδια αυταρχικότητα που τους φέρθηκε το πρώην κόμμα τους; Πώς θα πείσει η ανανεωτική αριστερά ότι η αυτοδιαχείριση της δεν είναι αυτή του Γιαρουζέλσκι που συνήρπασε τον κ. Παπανδρέου κατά την επισκεψή του στην Πολωνία, ότι η συμμετοχή δεν είναι οι τελετές εγκαθίδρυσης διακοσμητικών συμβουλευτικών σωμάτων, ότι άλλο δημοκρατία κι άλλο ομοιόμορφα ψηφοδέλτια, ότι με ελευθερία δεν εννοεί το φόνο παιδιών στις διαδηλώσεις, ότι η αυτονομία δεν ταυτίζεται με την επέμβαση ειρηνοδικών, ότι η αναπτυξιακή πολιτική δεν περιορίζεται στην περικοπή της ΑΤΑ και τη διόγκωση της ανεργίας;*

Η απάντηση είναι απλή και την ξέρουμε: η ζωή θα δείξει ποιος είναι συνεπής και ποιος όχι, όπως συχνά δηλώνει ο κ. Φλωράκης. Όμως *αν το κεντρικό πρόβλημα που θέτει η κρίση του ΠΑΣΟΚ είναι αυτό του ελέγχου της πολιτικής εξουσίας από τις κοινωνικές δυνάμεις που τη στηρίζουν*, τότε η ζωή έχει ήδη απαντήσει: η επικυριαρχία και η αυτονομία των καθοδηγητικών οργάνων των κομμάτων της αριστεράς αποτελεί καθοριστική οργανωτική αρχή, μακροχρόνια παράδοση και ριζωμένη πίστη. Εδώ είναι που το «οργανωτικό» πρόβλημα, όπως περιφρονητικά αποκαλούν την περί του νέου φορέα συζήτηση οι καταγινόμενοι με βαθυστόχαστες πολιτικές αναλύσεις, προβάλλει ως κατ' εξοχήν πολιτικό, ως το πολιτικό πρόβλημα. Η εσωκομματική δημοκρατία προβάλλει όχι ως τυπικό αίτημα «ισότητας δικαιωμάτων» των μελών αλλά ως το ουσιαστικό αίτημα του ταξικού ελέγχου της πολιτικής εξουσίας.

Δεν επαναφέρω το επιχείρημα ότι τα κόμματα διαμορφώνουν την κοινωνία κατ' εικόνα και ομοίωσή τους. Ευτυχώς, η κοινωνία των πολιτών μπορεί ν' αντιστέκεται στα κόμματα, στους φορείς της πολιτικής εξουσίας και να καταφέρνει να πα-

ραμένει σήμερα, εν Ελλάδα, πολύ δημοκρατικότερη από τα κόμματα. Αν όμως θέλουμε να πάσουν τα αριστερά κόμματα να αυτονομούνται και να «προδίδουν» τις τάξεις που τα στηρίζουν πρέπει ν' αρχίσουν να μοιάζουν περισσότερο με την κοινωνία των πολιτών. Κι αν πρόκειται σε κάτι να διαφέρει η σοσιαλιστική από την αστική δημοκρατία θα είναι ακριβώς στον αυξημένο έλεγχο που θα ασκούν οι πολίτες στην εξουσία —κι όχι το ανάποδο. Αν λοιπόν προτείνεται η αναγνώριση των τάσεων αυτό γίνεται για να δημιουργηθεί ένα κόμμα που θα πείθει μέσα από τη δημοκρατικότητά του για την προσήλωση στους στόχους του, για τη μη αυτονόμηση των ηγετών του απ' αυτούς που στηρίζουν το κόμμα. Φυσικά οι τάσεις ούτε πανάκεια αποτελούν, ούτε ικανή συνθήκη για τη διασφάλιση της ταξικότητάς, ούτε ίσως τη μοναδική δημοκρατική ασφαλιστική δικλείδα. Το πρόβλημα είναι ότι δεν έχουν προταθεί άλλες λύσεις.

Μετεξέλιξη ή νέο κόμμα;

Αναφέρθηκα παραπάνω σε «μετεκλογική ψευδαισθήση» μας γιατί οι κομματικές οργανώσεις του Εσωτερικού δεν φαίνεται να δέχθηκαν με ιδιαίτερο ενθουσιασμό την πρόταση της μετεξέλιξης. Εκκρεμεί βέβαια η τοποθέτηση της ΚΕ, ο προσυνηδριακός διάλογος και το ίδιο το συνέδριο όπου θα κριθεί τελικά το θέμα. Η καταπολέμηση της «πολιτικής αγοραφοβίας» στα πλαίσια του ΚΚΕ Εσωτερικού ίσως αποδειχθεί δύσκολη υπόθεση. Υπάρχει φυσικά η δικαιολογία πως δεν είναι απλό ούτε συνηθισμένο φαινόμενο ν' αποφασίζει ένα κόμμα ν' αλλάξει τον τίτλο του. Το καθοριστικό όμως είναι αν μέσα από ένα τέτοιο χειρισμό εξυπηρετούνται τελικά καλύτερα οι προγραμματικοί στόχοι του κόμματος. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτό συμβαίνει.

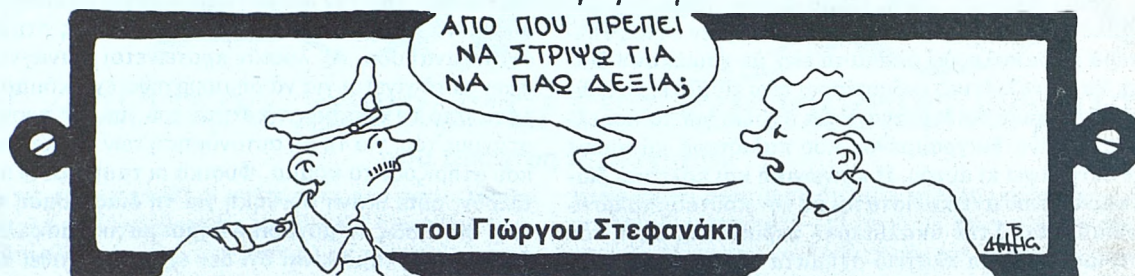
Είναι φανερό όμως πως η μετονομασία δεν αρκεί για ν' ανατρέψει τους δυσμενείς συσχετισμούς σε βάρος της ανανεωτικής αριστεράς. Δεν αποτελεί μαγικό ραβδί, αποτελεί απλώς την απαρχή για μια διαδικασία συσπείρωσης σ' ένα ενιαίο κόμμα δυνάμεων που διαφέρουν μεταξύ τους όχι τόσο ως προς τους προγραμματικούς στόχους αλλά ως προς την πολιτική καταγωγή κι επομένως την πολιτική ευαισθησία, την πολιτική κουλτούρα. Είναι βέβαιο πως πολλές κατηγορίες μπορούν ν' αλληλοεκτοξευθούν για λάθη ή πρακτικές από όλους προς όλους. Είναι δεδομένο ότι πολιτικές διαφωνίες θα υπάρξουν. Αν όμως αυτά δεν γίνε δυνατό να ξεπεραστούν τότε οι αριστερές ιδέες θ' αργήσουν πολύ να σηκώσουν κεφάλι στον τόπο μας. Θα τις διαχειρίζονται το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ αυθαίρετα και σε βάρος μας.

Η μετεξέλιξη λοιπόν του ΚΚΕ εσ. δεν πρέπει ν' αντιμετωπισθεί παρά σαν το πρώτο βήμα για τη δημιουργία ενός νέου αριστερού, ριζοσπαστικού μαρξιστικού κόμματος. Ίσως αυτό να είναι ακόμη δυσκολότερο να γίνει δεκτό από τα κομματικά μέλη από την απλή μετεξέλιξη. Όμως η ελληνική αριστερά, η ελληνική κοινωνία τον έχει ανάγκη αυτόν το νέο φορέα. Για να τεθούν, επιτέλους, τα πραγματικά προβλήματα: της ανάπτυξης μέσα από την αλλαγή των παραγωγικών σχέσεων της δημοκρατίας, μέσα από το συνεχή έλεγχο της κοινωνίας στην πολιτική εξουσία της ανεργίας, με την αναδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού της χώρας του πολιτισμού, μέσα από την αλλαγή των καθημερινών, των ανθρώπινων σχέσεων της κοινωνικής δικαιοσύνης, με την αλλαγή των διαδικασιών κατανομής του κοινωνικού πλεονάσματος. Αν ο σοσιαλισμός, η αταξική κοινωνία, παραμένει πάντα ως αίτημα η πραγμάτωσή του δεν μπορεί ν' αναζητείται στους τίτλους αλλά στην πολιτική πράξη. □

ΥΓ.: Το κείμενο είχε γραφεί πριν τις τελευταίες αποφάσεις της ΚΕ του Εσωτερικού. Τόσο η υπερψήφιση της άποψης για μετεξέλιξη όσο κι η εμφάνιση της πρότασης για τη δημιουργία νέου αριστερού κόμματος μέσα από ιδρυτικό συνέδριο δείχνουν πως άδικα αναφέρθηκα σε «ψευδαισθήση».

Από τους εργολάβους στους κατεδαφιστές

Παρατηρήσεις και σχόλια στη σημερινή
πολιτική κρίση

Μπήκαμε σε μια περίοδο που όλα είναι ανεκτά γιατί όλα είναι μπερδεμένα. Η προκλητική ηγετομαχία, προ της ημερησίας διατάξεως στη Βουλή, από μονομάχους εγνωσμένης αξίας ικανοποίησε πλήρως τα φιλάθλα αισθήματα της κομματικής πελατείας των δύο μεγάλων κομμάτων. Ο ίδιος ο πρωθυπουργός είχε επισημάνει πρόσφατα «πως διανύουμε μια περίοδο πολύ σύνθετη όπου δεν χωρούν πια, ούτε συγχωρούνται υπεραπλουστεύσεις, λάθη, ιστορική άγνοια».

Ωστόσο δεν τόλμησε, ούτε αυτός, ούτε άλλοι ν' αφυπνίσουν τους «κεκοιμημένους» πολίτες με λόγον Αληθείας. Να εμφανίσουν τα προβλήματα, οικονομικά και εθνικά και να προτείνουν λύσεις εξόδου από την κρίση. Κάθε τόσο αρχίζει η επωδός της παρελθοντολογίας ή της κινδυνολογίας. Το ρωμαϊκό δόγμα «Υπέρτατος νόμος πρέπει να είναι η σωτηρία του λαού» (*Salus Populi suprema lex esto*) έχει από καιρό τροποποιηθεί σε «Υπέρτατο νόμο που πρεσβεύει τη σωτηρία του κόμματος».

Τα κόμματα έχουν αποδυθεί σε σαφάρι εξουσίας. Αυτοσκοπός και μόνιμη επιδίωξη η χείρωση της εξουσίας. Η διασφάλιση των προσωπικών προνομίων. Μια σειρά διατάξεων και ρυθμίσεων που ξεκινούν από το ισχύον ΝΔ /802/71 «περί ευθύνης υπουργών» και καταλήγουν στο Σύνταγμα του 1975 κατατείνουν σ' ένα είδος ιδιώνυμης ασυλίας των εκάστοτε κυβερνητικών μελών. Η κρίση τρέφει τα κόμματα εξουσίας, αλλά το παρατεταμένο πολιτικό αδιέξοδο δυναμιτίζει τη δημοκρατία.

Ειπώθηκαν τα τελευταία χρόνια, σχεδόν όλα, εκτός από την Αλήθεια. Το ηφαίστειο της δημαγωγίας σκέπασε με την ψευδολογία τους αληθινούς προβληματισμούς του λαού. Ας μην κρυβόμαστε, η δημοκρατία δεν πορεύτηκε ποτέ σωστά κι ασφαλώς δεν είναι τυχαίο πως ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης παρομοίαζε την Ελλάδα «μ' ένα σταυρωμένο κορμί, όπου όλοι το καρφώνουν λυσσασμένοι».

Η Αλήθεια δεν είναι απλό ηθικό αίτημα. Αποτελεί σιωπηρά θεσμική προϋπόθεση της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Χωρίς διάλογο, σωστή πληροφόρηση, η δημοκρατία μεταβάλλεται σε αρένα, το δε ψεύδος ως κατ' εξοχήν συναινετική πολιτική, είναι ο πραγματικά αποσταθεροποιητικός παράγων.

Τα σημεία των καιρών είναι αποκαλυπτικά. Η λαϊκή οργή δεν είναι τυχαία, ούτε προκατασκευασμένη. Τα Εξάρχεια, οι ανατινάξεις, οι δολοφονίες, η αντιβία των εξουσιαστών, οι απεργίες, οι οργανωμένες δραστηριότητες των κατασκοπευτικών δικτύων, οι τουρκικές προκλήσεις δεν μπορούν ν' αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά μέσα σ' ένα παράλογο διχαστικό κλίμα.

Για την κυβέρνηση το άσχημο είναι ωραίο, το παράλογο λογικό, το αυταρχικό δημοκρατικό και το καπιταλιστικό σοσιαλιστικό. Στη Βουλή ακούστηκε η χιλοειπωμένη φιλοσοφία «πως η πλειονοψηφία κυβερνά και η μειονοψηφία ελέγχει» και δεν θα προτασσόταν καμιά ένσταση στο προαναφερόμενο δόγμα, αν είχε πεισθεί ο ελληνικός λαός, ότι οι κυβερνήτες δεν πλέουν

σε πελάγη αμεριμνησίας και ότι η αντιπολίτευση ελέγχει τις πράξεις της εξουσίας για το κοινό όφελος.

Τίποτα δεν μας φοβίζει περισσότερο από τις ιδέες που δημιουργούν ψευδαισθήσεις, που μιλούν με φράσεις ως «Η Αλλαγή δεν έχει δικαίωμα ν' αποτύχει» και προσπαθούν με κάθε τρόπο να εμποδίσουν το ρεαλισμό στην πολιτική.

Δεν έχει ιδιαίτερη αξία να καταμετρήσουμε τις ασυνέπειες, τις αντιφάσεις, τις αυτοαναιρέσεις της εξουσίας, ούτε να προβούμε σε διαπιστώσεις και κατηγορητήρια. Σημασία έχει να βρούμε την άκρη του προβλήματος. Να θυμηθούμε πως οι περισσότεροι πολιτικοί μας αντί να ξεκινήσουν από το χωριό τους, από τη μελέτη της μητρικής γης, ξεκίνησαν από το Παρίσι ή το Λονδίνο. Ωστόσο, το Παρίσι ξεκίνησε από παριζιάνους και το Λονδίνο από λονδρέζους.

Τα παθολογικά και κοινωνιολογικά αίτια της πολιτικής μας σχιζοφρένειας θα πρέπει να μας απασχολήσουν σοβαρά, αν δεν θέλουμε να διαιωνίζεται μ' όλες τις επιβαρυντικές συνέπειες το πολιτικό θέατρο του παραλόγου.

Όλοι γνωρίζουμε πως η κομματική μας ζωή δεν υπήρξε ποτέ ομαλή. Συνήθως προχειρολογούμε και δεν αντιλαμβανόμεθα την ελληνική πραγματικότητα που συνοψίζεται στη διαπίστωση πως η πεμπτουσία του πολιτικού προγραμματισμού είναι το αλληλοφάγωμα που εξασφαλίζει την κομματική πελατεία ανεξαρτήτως ποιότητας, πράγμα που δεν έχει επισυμβεί στα ευρωπαϊκά κράτη, διότι στις χώρες αυτές υπήρξαν «σταθερές» πάνω από τον πολιτικό εγωισμό. Τα πολιτικά προγράμματα ξενόφερτα τα περισσότερα δεν πέρασαν επιτυχώς στην πράξη, γιατί επικαλούνται μια λογική κι ένα φλέγμα, που μπορεί κανείς να το αναζητήσει οπουδήποτε αλλού παρά στον τόπο μας. Δεν υπάρχει αρμονία ψυχής και θεσμών. Άλλο αναζητά η ψυχή μας και άλλο είναι αυτό που ζούμε καθημερινά. Αποδεχόμεθα τις δυτικές αξίες αλλά παραμένουμε στην ψυχοσύνθεσή μας ανατολικοί. Σαν συναισθηματικά άτομα πρώτα πιστεύουμε και μετά σκεπτόμεθα, πρώτα αγαπούμε και μετά κουβεντιάζουμε.

Αφότου το κοινοτικό μας σύστημα έπαψε ισχύον και το ορθόδοξο ήθος ετέθη στο περιθώριο του πνευματικού βίου δεν διαμορφώθηκαν κοινωνικοί μηχανισμοί μορφοπλαστικοί του αχαλίνωτου εγωισμού του ψυχισμού μας. Εξ ου η παρατηρούμενη νεοελληνική αναρχία σ' όλα τα επίπεδα της ζωής.

Διαφέρουμε από τους δυτικούς στην αξιολόγηση της προσωπικής σχέσης. Για μας η προσωπική σχέση τίθεται υπεράνω του νόμου, για τους δυτικούς η σχέση παραμένει κατά κανόνα υπό τον νόμο. Η ιδέα της προσωπικής αρχής και η ανάγκη της προσωπικής σχέσης περικλείει έναν ολόκληρο συναισθηματικό κόσμο που ξεκινά από την Αλήθεια και την Αγάπη, ξεπερνά το συνάνθρωπο και φτάνει στο Θεό. Όταν όμως αυτό το αίσθημα καλείται να λειτουργήσει στο πλαίσιο εκλογικευτικών θεσμών τότε μεταβάλλεται σε αυτοκαταστροφική δύναμη διότι δεν μπορεί να εκφραστεί θετικά.

Η μεγάλη ευκαιρία χάθηκε στα πρώτα χρόνια της μεταπολι-

τευσης. Όταν η τούρκικη απειλή μάτωνε τη μαρτυρική Κύπρο με το δεύτερο Αττίλα και στο εσωτερικό μέτωπο μ' επιφαινή τον Κ. Καραμανλή επικρατούσε κλίμα συσπείρωσης, ομοψυχίας και αυτοθυσίας.

Ήταν η ώρα της θεμελίωσης της δημοκρατίας και των λεπτών συνταγματικών χειρισμών. Η βασιλευομένη δημοκρατία παρεχώρησε τη θέση της σ' ένα αμφισβητούμενο θεσμό, τον αιρετό Πρόεδρο της Δημοκρατίας και μάλιστα μη εκλεγμένο απ' ευθείας από το λαό.

Ενώ καλείται ο πρόεδρος να παίζει ρόλο ρυθμιστού και ειρηνοποιού χρησιμοποιείται τότε ως βόμβα μολότωφ από την πλειοψηφία ή την μειοψηφία αντιστοίχως. Έτσι μεταβάλλεται από θεσμό ενωτικό σε θεσμό διχαστικό. Η αποπομπή Καραμανλή και ο σημερινός βομβαρδισμός εναντίον Σαρτζετάκη για πολιτικές σκοπιμότητες δείχνει καθαρά πόσο εύθραυστος είναι ο Προεδρικός θεσμός με το ισχύον συνταγματικό καθεστώς και πόσες επικίνδυνες συνέπειες κρύβει για την ομαλή πορεία του δημοσίου βίου.

Τι θα μπορούσε να γίνει αν υπήρχε πρόνοια εξ αρχής;

Μια λύση θα ήταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να εκλέγεται από το λαό για μεγάλο χρονικό διάστημα, για μια δεκαετία και με δικαίωμα επανεκλογής για μια δεύτερη θητεία. Στην περίπτωση αυτή θα λειτουργούσε υπερκομματικά και θα περιόριζε εκ των πραγμάτων τη βουλιμία των πολιτικών για το υπέρτατο αξίωμα. Η άλλη λύση, ασυνήθιστη κάπως, απόλυτα προσαρμοσμένη όμως στην ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά και βασισμένη στη σκέψη πως ένα καθεστώς ισχυροποιείται όταν όλες οι παρατάξεις αισθάνονται ότι αποτελούν παράγοντες της εξουσίας, θα ήταν η πρόταση υποψηφιότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας ν' αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του εκάστοτε κόμματος της αντιπολίτευσης. Εφόσον η πρόταση δεν είναι εφικτή με συνταγματική ρύθμιση, ούτε υποχρεωτική, δεν έχουν παρά να δημιουργήσουν συνταγματικό έθιμο οι παράγοντες του πολιτεύματος αποδεικνύοντας ταυτόχρονα την καλή τους διάθεση για τις συναινετικές διαδικασίες.

Τα μεγάλα κόμματα που σήμερα εκπροσωπούν πάνω από το 87% του λαού, αναζητούν εναγωνίως την ταυτότητά τους και προσπαθούν να κρύψουν τη δυσωδία από τα κακοφορμισμένα εσωκομματικά τους τραύματα. Επικαλούνται δουλικά ξένα πρότυπα σοσιαλιστικά ή νεοφιλελεύθερα, προβαίνουν σε συνεχείς επαγγελίες και υπόσχονται αναβάθμιση της δημοκρατίας και του κοινοβουλίου. Όμως ματαιοπονούν γιατί απουσιάζει από τον πολιτικό μας βίο, η αυθεντική εντοπιότητα. Ο αντικειμενικός παράγοντας της προσωπικής σχέσης. Η απουσία της προσωπικής σχέσης δεν αναπληρώνεται με πλαστές ιδέες και κομματικά προγράμματα, που διοχετεύονται συστηματικά από την πρωτεύουσα στην περιφέρεια. Μόνο η πολιτική αποκέντρωση, που πηγάζει από το παραδοσιακό κοινοτικό σύστημα, ικανοποιεί την ανάγκη του Έλληνα να κρίνει ο ίδιος για τα κοινά —εφόσον πλέον θ' αποφάσιζε για θέματα του οικείου ζωτικού του χώρου— και θέτει τέρμα στη νοοτροπία των κατεταναίων του κόμματος, που θεωρούν ακόμα την κυβέρνηση αρματολίκι για το σιτισμό των παλληκαριών τους.

Είναι καιρός ν' αποκαλυφθεί τι κρύβεται πίσω από τις συνεχώς επαναλαμβανόμενες επίσημες δηλώσεις περί ευνομίας και σταθερότητας. Πίσω από τις άψογες κοινοβουλευτικές και υπηρεσιακές προσόψεις, όπως έχει παρατηρηθεί, «το πρώτο μέλημα των πολιτικών είναι να χειρώσουν την εξουσία και να υποτάξουν τη διοίκηση στις πολιτικές τους επιδιώξεις, τοποθετώντας ευκαιρίας δοθείσης άτομα τυφλής εμπιστοσύνης και αφοσιωμένα στο κόμμα σε καίριες θέσεις, των δε αρχομένων να προσαρμόσουν το νόμο στο δικό τους συμφέρον και στις δικές τους επιδιώξεις».

Από πού ν' αρχίσει η αναβάθμιση; Από τα κόμματα που ψυχωραγούν. Από τη Βουλή, όπου οι καλοί και υπάκουοι βου-

λευτές ως μοναχοί κοινοβιακού τάγματος με φόβον Αρχηγού πριν από λίγους μήνες εισήλθαν «κάθετα καραμανλικοί και εξήλθαν οριζόντια σαρτζετακικοί».

Η αναβάθμιση της Βουλής αρχίζει και τελειώνει γύρω από μια συζήτηση για τρέχοντα θέματα προ της ημερήσιας διατάξεως και με διευρυμένο τον πίνακα των ομιλητών. Ο βουλευτής υποτάσσεται αδιαμαρτύρητα στα κελεύσματα της ηγεσίας. Την ανεξαρτησία του την εναποθέτει μαζί με το πανωφόρι του στην γκαρνταρόμπα της Βουλής. Εξάλλου σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν στην τελευταία συνεδρίαση της ΚΕ του ΠΙΑΣΟΚ για τα οικονομικά μέτρα «οι βουλευτές δικαιούνται να υποβάλλουν διευκρινιστικές ερωτήσεις για τα μέτρα, αλλά όχι να κάνουν τοποθετήσεις για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης».

Ο βουλευτής που θ' αποτολμήσει να μιμηθεί το παράδειγμα του ευρωπαίου συναδέλφου του και θα εναντιωθεί στα προτεινόμενα νομοσχέδια της κυβέρνησης του θα έχει υπογράψει και την πολιτική του καταδίκη. Με την κατάργηση του σταυρού η ανεξαρτησία του βουλευτή ενταφιάστηκε και παύθηκε θεσμικά.

Το ελληνικό κοινοβούλιο γέρασε πρόωρα μέσα στις αμαρτίες του και προσπαθεί μάταια με τις λογικές πρωθυπουργικές παρουσίες να ενυδατώσει τον αποξηραμένο χώρο των εθνοπατέρων. Ωστόσο με συνετή, υπεύθυνη και τολμηρή πολιτική ηγεσία μπορούμε ν' απαλλαγούμε από τον μηχανισμό του διχασμού να αξιοποιήσουμε τους ενωτικούς παράγοντες και να φιλοτιμήσουμε το λαό, λέγοντάς του την αλήθεια, δίνοντάς του κουράγιο, όραμα και αυτοπεποίθηση.

Η μακρόχρονη περίοδος των εργολαβών και των κατεδαφισμών φτάνει στο βιολογικό της τέλος. Ο καινούριος πολιτικός λόγος θα πρέπει να ξεκινήσει από την ελληνική γη και όχι από τα κεραμίδια.

Στο επόμενο: Η χαμένη οικονομική άνοιξη.

Πήρες σήμερα τον ΜΙΚΡΟ ΗΡΩΑ;

ΠΡΟΣΦΟΡΑ: Αναπαραγωγές

8 ΑΥΘΕΝΤΙΚΑ ΕΞΩΦΥΛΛΑ

της πρώτης έκδοσης

Το Ρεύμα

του Φοίβου Αρβανίτη

Η αδιαφορία για τη ζωή είναι η τρομερή δύναμη των απελπισμένων. Ένας λαός εξωθημένος στην απελπισία είναι σίγουρα ένας επικίνδυνος λαός· τέτοιοι είναι σήμερα, περισσότερο παρά ποτέ, οι Παλαιστίνιοι.

Όσοι, το 1982, είχαν προβλέψει πως η ισραηλινή εισβολή και κατοχή στο Νότιο Λίβανο θα οδηγούσε αναπόφευκτα στη σημερινή έξαρση της τυφλής αραβο - παλαιστινιακής αντιβίας, πρέπει να αισθάνονται θλιβερά δικαιωμένοι. Ένα στρεβλό είδωλο των σφαγών στα στρατόπεδα Σάμπρα και Σατίλα της Βηρυττού παράγεται τώρα στα αεροδρόμια και στα λιμάνια της Ευρώπης και της Εγγύς Ανατολής. Ακίλε Λάουρο, Μάλτα, Ρώμη - Βιέννη, μέσα σε λίγους μήνες: ασφαλώς δεν πρόκειται για μεμονωμένα επεισόδια αλλά για κρίκους της ίδιας αλυσίδας, όσο και αν κάποια ειδικότερα γνωρίσματα διαφέρουν.

Γράφτηκε ότι οι δράστες της χριστουγεννιάτικης σφαγής ενεργούσαν μάλλον υπό την επήρεια ναρκωτικών. Μπορεί. Αν και θα περίττεινε κάτι τέτοιο. Όταν έχεις γεννηθεί και μεγαλώσει σε κάποια Σάμπρα, η μνήμη σου είναι γεμάτη από τα ξεκοιλιασμένα πτώματα των συγγενών και φίλων, η ψυχή σου απ' την καθημερινή απρόκλητη ταπείνωση και φρίκη. Μόνο επιθετικά μπορείς να βρεις κάποια ισορροπία. Διατελείς συνεχώς σε κατάσταση οργισμένης μέθης, δεν χρειάζεσαι άλλα ναρκωτικά. Αν ο Καντάφι σου οπλίζει το χέρι, η Δύση και το Ισραήλ σου έχουν οπλίσει το μυαλό.

Αυτό είναι, λοιπόν, το πρότερο που, όπως συνήθως, πνίγηκε μέσα στην ακατάσχετη δαιμονολογία: η δυτική πολιτική στη Μέση Ανατολή παράγει τους ενεργεία και δυνάμει καμικάζι κατά εκατοντάδες χιλιάδες. Μέσα από αυτή την ανεξάντλητη δεξαμενή αντλούν την πολιτική πρώτη ύλη τους οι κάθε απόχρωσης αντισιωνιστικές και αντιιμπεριαλιστικές δυνάμεις της περιοχής, είτε είναι κράτη είτε οργανώσεις. Όπως πολύ καιρία δήλωσε ο Αραφάτ, η νεολαία των προσφυγικών στρατοπέδων μπορεί να μπει στην υπηρεσία του οποιουδήποτε δίνει διέξοδο στις συλλογικές της φαντασιώσεις.

Βεβαίως, οι καμικάζι δεν έλειψαν ποτέ από το παλαιστινιακό κίνημα και, με κανέναν τρόπο, δεν αποτελούν όψιμο προϊόν της μεσανατολικής διένεξης. Ωστόσο, οι παρούσες συνθήκες ευνοούν εξαιρετικά τον πολλαπλασιασμό και την αύξουσα «εξαγρίωσή» τους. Κυριότερη από τις συνθήκες αυτές είναι η έλλειψη κυρίαρχης

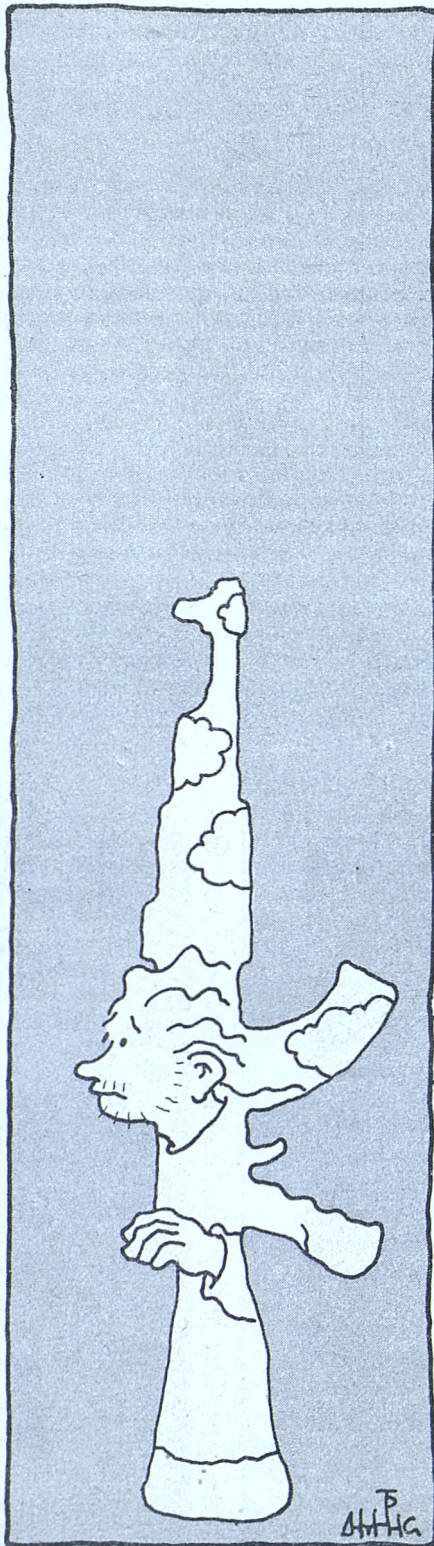
πολιτικής γραμμής και ηγεμονικής πολιτικής δύναμης ανάμεσα στην παλαιστινιακή διασπορά.

Τείνει να προκύψει ένα στοιχείο νέας ποιότητας καθώς αυτό το πνεύμα της αυτοθυσίας ή μάλλον αυτός ο έρωτας του θανάτου εξαπλώνεται πέρα από τους Παλαιστίνιους σε άλλους αραβικούς πληθυσμούς και βρίσκει τη δικαίωσή του στα μάτια των καθημαγμένων αραβικών μαζών με πρώτους σήμερα τους Αιγύπτιους. Εξαθλίωση, έλλειψη κάθε ελπίδας για καλύτερο αύριο, μίσος για το καθεστώς και ταυτόσημότητά του με το Σιωνισμό και τη Δύση, εμποτισμός του μουσουλμανισμού με περιεχόμενα κοινωνικής ανατροπής: ένα τέτοιο κράμα επικρατεί σήμερα στην Αίγυπτο· είναι ο φόβος και ο τρόμος των Αμερικανών, η ευκαιρία για τον Καντάφι και τους κάθε λογής ανατροπείς του ισλαμικού κόσμου.

Έτσι, το ποιος ακριβώς οργάνωσε και καθοδήγησε τη χριστουγεννιάτικη επίθεση σφαγής είναι το ύστερον, δεδομένου ότι οι πολιτικές σημασίες που κόμισε αναδεικνύονται είτε είναι γνωστός ο εγκέφαλος είτε όχι. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί και με τις επιθέσεις αυτοκτονίας κατά του αμερικανικού και γαλλικού αγήματος στη Βηρυτό πριν από δυόμισι χρόνια, όταν η ευθύνη είχε «αναληφθεί» από διάφορες οργανώσεις — φαντάσματα που τα ονόματά τους δήλωναν απλώς το ρεύμα από το οποίο εκπήγασαν οι επιθέσεις. Τότε, είχε σταθεί ο Ρέηγκαν σαν τον τυφλωμένο Κύκλωπα, μην ξέροντας ποιον να χτυπήσει.

Ας δούμε το συγκεκριμένο πολιτικό περιεχόμενο των χριστουγεννιάτικων σφαγών. Κατ' αρχάς, πλήττουν άμεσα την πολιτική του Αραφάτ και των φιλοδυτικών αραβικών καθεστώτων, όπως αυτή έχει εκφραστεί από τη Συμφωνία Χουσεΐν - Αραφάτ και από τη διακήρυξη του Καΐρου της 7ης Νοεμβρίου 1985, όπου καταδικάζεται κάθε ένοπλη ενέργεια έξω από τα κατεχόμενα εδάφη και επιλέγεται ο δρόμος των συνομιλιών μέσα από την κοινή ιορδανο-παλαιστινιακή αντιπροσωπεία. Από όποια άποψη και να το δει κανείς, η θέση του Αραφάτ εξασθενεί:

α. Γίνεται φανερό πως χάνει ολοένα περισσότερο τον έλεγχο όλο και μεγαλύτερων τμημάτων του παλαιστινιακού κινήματος, με αποτέλεσμα να μειώνονται τα ατούχάρη στα οποία ελπίζει να γίνει δεκτός στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Τούτο αποτελεί το βασικό επιχείρημα των αδιάλλακτων του Ισραήλ και της Δύσης: αν ο Αραφάτ απαρνηθεί ειλικρινά και έμ-

πρακτα τον ένοπλο αγώνα, τότε χάνει την επιρροή του στους συμπατριώτες του και επομένως δεν αξίζει για συνομιλητής: εμμένοντας στη συνέχιση του ένοπλου, απλώς δεν γίνεται δεκτός στις ενδεχόμενες διαπραγματεύσεις. Καθώς τώρα ο Αραφάτ σχοινοβατεί, κάθε τράνταγμα είναι δυνατόν να τον ξαπλώσει κάτω.

β. Χτυπώντας σε δύο χώρες που διατηρούν άριστες σχέσεις με την PLO, οι δράστες τείνουν να μεταστρέψουν την κοινή γνώμη τους εναντίον των Παλαιστινίων, «δικαίων και αδίκων».

γ. Βαθαίνει το ρήγμα ανάμεσα στους οπαδούς και στους εχθρούς της πολιτικής του Αραφάτ, καθώς τον υποχρεώνουν να καταγγέλει διαρκώς κάποιους καμικάζι συμπατριώτες του και μάλιστα να δηλώνει έτοιμος να τους καταδώσει στις δυτικές αστυνομίες.

δ. Δίνονται στο Ισραήλ νέες ευκαιρίες να χτυπήσει στρατιωτικά την PLO πολύ μακριά από τα σύνορά του, και να επιχειρήσει για πολλοστή φορά τη δολοφονία του Αραφάτ χωρίς να διαταράξει ανεπανόρθωτα τις σχέσεις του με την Αίγυπτο και την Ιορδανία.

Επομένως, πίσω από τις χριστουγεννιάτικες επιθέσεις θα μπορούσε θαυμάσια να βρίσκεται η Συρία ή κάποια αντιαραφατική παλαιστινιακή οργάνωση που να βοηθιέται από τη Λιβύη ή ακόμη και την Περσία. Σε περιπτώσεις σαν την τωρινή, όπου είναι αβέβαιη η πατρότητα μιας ενέργειας ή ο στιγματισμός του πραγματικού δράστη δύσκολος και επικίνδυνος, το φταίξιμο φορτώνεται στον πιο βολικό για το ρόλο του κακού, εν προκειμένω στον Καντάφι.

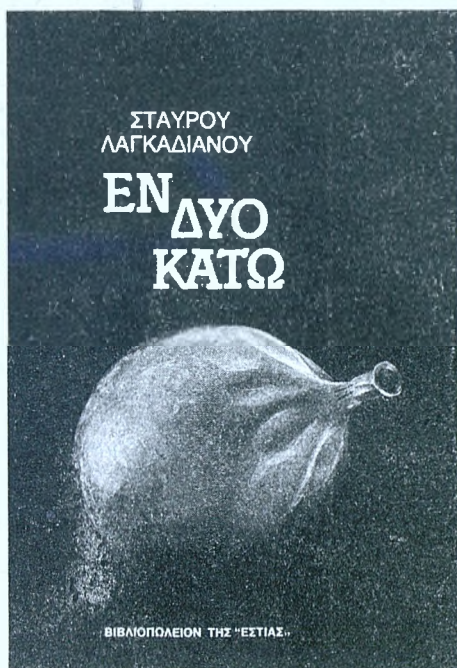
φι. (Όχι πως ο Καντάφι δεν είναι γενικά υπεύθυνος για την ενίσχυση πάσης φύσεως ένοπλων ανατροπών ανά τον κόσμο, και του Αμπού Νιντάλ ειδικότερα, αλλά η ενοχή του στη συγκεκριμένη περίπτωση κάθε άλλο παρά έχει αποδειχθεί. Και αυτός είναι ο λόγος που επιτρέπει στη Γαλλία να ζητάει, καλή τη πίστει δήθεν, από την Ουάσινγκτον επιβαρυντικά στοιχεία για τον Καντάφι προτού επιβάλλει και αυτή οικονομικές κυρώσεις, δηλαδή, να επικαλείται εκ του ασφαλούς την έλλειψη χειροπιαστών αποδείξεων εις βάρος του Καντάφι για να δικαιολογήσει την άρνησή της να ακολουθήσει την αμερικανική πολιτική. Παρόμοια επιχειρήματα προβάλλουν και άλλοι όπως η Γερμανία, η ίδια η Αυστρία, ο Καναδάς).

Τώρα, αν πράγματι είναι αληθινό ότι ο Αμπού Νιντάλ οργάνωσε τις χριστουγεννιάτικες επιθέσεις, τότε η Συρία θα 'πρεπε να θεωρηθεί από τους Αμερικανούς υπεύθυνη όσο και η Λιβύη. Μόνο που η Συρία, όπως κατ' επανάληψη έχει φανεί, δεν αποτελεί ευάλωτο στόχο αντιποίνων. Η σύμμοχία της με τη Μόσχα είναι αξιόπιστη, ο ρόλος της στο Λίβανο έχει την έγκριση Ανατολής και Δύσης, και γενικά δεν είναι εύκολο να τα βάλει κανείς μαζί της. Άλλωστε, ο Άσαντ δεν είναι μπουνταλάς, ξέρει να ελίσσεται όποτε χρειαστεί: όταν φάνηκε πως ίσως γινόταν στόχος αντιποίνων, προτίμησε να αποσύρει κάποιες νέες συστοιχίες αντιαεροπορικών πυραύλων που είχε προωθήσει, αποφεύγοντας έτσι την κατά μέτωπο σύγκρουση με το Ισραήλ.

Έτσι, ο Καντάφι απέμεινε για μια ακόμη

φορά ο προσφορότερος για το ρόλο του φταιχτή. Ανεξαρτήτως της ενδεχόμενης επιμέρους ευθύνης του για τις χριστουγεννιάτικες επιθέσεις, οι Αμερικανοί, οι Δυτικοευρωπαίοι και οι σύμμαχοί τους σε ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο επιθυμούν διαρκώς την ανατροπή του. Διότι ο Καντάφι, μέσα στην «τρέλα» του, αποτελεί μια ανεξέλεγκτη δύναμη που δεν παύει να υπονομεύει την Pax Americana επί δεκαέξι χρόνια που βρίσκεται στην εξουσία. «Οι έμμονες ιδέες του είναι μεγεθυμένες παραλλαγές αισθημάτων βαθιά ριζωμένων στον Αραβικό Κόσμο», θα γράψει ένας βρετανός σχολιαστής προσπαθώντας να εξηγήσει τη μαγνητική δύναμη του Καντάφι. Χρόνια τώρα, η Ουάσινγκτον πασχίζει να τον βάλει στο στόχαστρό της όσο για να προφτάσει να πατήσει τη σκανδάλη αλλά εκείνος της ξεγλυστράει αεικίνητος σαν την άμμο της Σαχάρας. Κατά την πρόσφατη περιοδεία του σε χώρες της Αφρικής, τα τεράστια πλήθη που συνέρευσαν στις δημόσιες εμφανίσεις του θα πρέπει να 'καναν πολλούς να ανατριχιάσουν. Έτσι όπως έχουν έρθει τα πράγματα για τη Δύση και το Ισραήλ, η μόνη «λύση» τους είναι η φυσική εξόντωση του Καντάφι. Οποιοδήποτε χτύπημα εναντίον του που δεν θα καταλήξει στο θάνατό του, απλώς θα αυξήσει τελικά τη δύναμη και τα περιθώρια δράσης του. Αυτή η αβεβαιότητα, συνάμα με τις διεθνείς επιπλοκές, κάνουν τον Ρέηγκαν να διστάζει μπροστά στην απόφαση να χτυπήσει στρατιωτικά τη Λιβύη και να περιορίζεται, προς το παρόν, σε αβανς οικονομικές κυρώσεις.

Ε
Σ
Η
Ρ
Ο
Φ
Λ
Κ
Υ

Το βιβλίο αυτό γραμμένο με μυθιστορηματικό τρόπο, αναφέρεται σε βιώματα στιγμές και μαρτυρίες του ίδιου του συγγραφέα από την περίοδο της στρατιωτικής θητείας. Στοχεύει όμως, έξω από τις προσωπικές εμπειρίες, να αποκαλύψει τη ζωή και τον κόσμο του νεοσύλλεκτου όταν βρίσκεται ξαφνικά αντιμέτωπος με μία νέα «διαφορετική» πραγματικότητα, που έχει έντονα τα στοιχεία του «απροσδόκητου».

Και η εφημερίδα του μαθητή Κινηματογράφος Θέατρο

Μουσική Κινηματογράφος

Βιβλίο Φωτογραφία Σπορ Μοτοσυκλέτα Μόδα Διακόσμηση

ΤΟ
Περιοδικό
για νέους
ΕΚΤΟΣ

αν επιλέγεις
ό,τι διαβάξεις

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
1η ΦΛΕΒΑΡΗ

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΕΥΧΟΣ
ΣΥΖΗΤΟΥΝ ΜΑΖΙ ΣΑΣ.
ΠΕΜΗ ΖΟΥΝΗ
ΛΕΝΑ ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΣΑΒΒΑΣ ΑΞΙΩΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΡΑΒΑΚΟΣ

Μοτοσυκλέτα Κόμικ Κομπιούτερ Οικολογία

Τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων και ο κόσμος τους

Μια συνέντευξη του Γάλλου καθηγητή
στα οπτικοακουστικά μέσα, G. Leblanc
στην Άννυ Βιτσέντζου

Τα τελευταία λόγια του συνάδελφου Στ. Κούλογλου πριν φύγει για τη Γαλλία, ήταν: «... και το πρωί, ν' ανοίξεις την τηλεόραση καθώς πίνεις τον καφέ σου, κι ούτε πρεσ-ρουμ θα χρειάζεσαι, ούτε τίποτα. Τα λέει όλα!».

Και πράγματι. Στη Γαλλία οι τηλεοπτικές ειδήσεις είναι μάλλον αξιοπρεπείς, τα λένε — σχεδόν — όλα (όσα δηλαδή θα «διέρρεαν», έτσι κι αλλιώς), ο κόσμος εμπιστεύεται την αντικειμενικότητά τους περισσότερο από εκείνη των εφημερίδων, ο Έλληνας που τις βλέπει σκέφτεται «να έτσι θα 'ναι κι η δική μας τηλεόραση σε 20 χρόνια», ο Γάλλος που τις βλέπει σκέφτεται «ελαφρό το χρώμα που σκεπάζει τον Ντε Γκωλ... εφτιαξε θεσμούς σ' αυτή τη χώρα», κι εγώ που τις βλέπω, κάτι δεν μου πάει! Η «ντεμοντέ» μου νοοτροπία δεν τα πήγαινε ποτέ καλά με τη λεγόμενη «αντικειμενική πληροφόρηση», κι αυτό όχι τόσο λόγω της ιδιαίτερης εκτίμησης που τρέφω σε ό,τι το προσωπικό, όσο λόγω της δυσπιστίας μου προς αυτή τη μαστίχα που μασιέται ακατάπανστα εδώ και αφορά το τρίπτυχο «πλουραλισμός - στιλ - τεχνολογική ανάπτυξη». Οι γαλλικές τηλεοπτικές ειδήσεις περιέχουν και τα τρία συστατικά, ενώ συνδυά-

ζουν αδιόρατα κι αυτό που αποτελεί και το μυστικό επιτυχίας των σύγχρονων «city περιοδικών»: φιλοξενούν ταυτόχρονα τη νοοτροπία των διανοουμένων του '60, των περιθωριακών του '70, και των «gyuppies» του '80.

Απ' όλους αυτούς, λες και αφαιρέθηκε η μνήμη, και κρατήθηκε μόνο η πονηρία, διαμορφώνεται καθημερινά ένα δελτίο ειδήσεων χωρίς χθες και χωρίς αύριο ένα δελτίο ειδήσεων σίγουρα αξιοζήλευτο στην ελληνική πραγματικότητα, ένα δελτίο ειδήσεων για το οποίο έπρεπε ωστόσο να αναζητήσω κάποια «σοβαρά επιστημονικά» επιχειρήματα που να δικαιολογούν τις «ενστικτώδεις» και — ατεκμηρίωτες — αντιρρήσεις μου.

Πήγα και συνάντησα λοιπόν τον καθηγητή Gérard Leblanc. Διδάσκει στα Πανεπιστήμια III και VIII κινηματογράφο και οπτικοακουστικά μέσα, γράφει στα ειδικευμένα περιοδικά «De Visu», «Cinétique», και «Cinémaction» κι έχει έτοιμο προς έκδοσιν ένα βιβλίο πάνω στις τηλεοπτικές ειδήσεις με (προσωρινό) τίτλο, «Le monde en suspens», («ο κόσμος σε εκκρεμότητα»).

Να τι μου είπε:

ΕΡ.: Σε άρθρο σας στο περιοδικό «De Visu» γράφετε κάπου, χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις, ότι η πληροφόρηση η τηλεοπτική είναι δέσμια των κριτηρίων της...

ΑΠ.: Ακριβώς. Τόσο η συλλογή των πληροφοριών από τα πρακτορεία ειδήσεων, όσο και η αναμετάδοσή τους από τα οπτικοακουστικά μέσα, υπόκεινται σ' ένα ενιαίο κριτήριο: Την καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση της σκηνοθεσίας των ειδήσεων.

Εκτελώντας δουλειά γραφείου, οι συντάκτες των τηλεοπτικών δελτίων επιλέγουν μέσα στο στούντιο φωτογραφίες και κείμενα (που φτάνουν μέσω πρακτορείων απ' όλο τον κόσμο), και φτιάχνουν ένα δελτίο βάσει καθορισμένης συνταγής. Λένε λοιπόν: θέλω μια φωτογραφία με πρόματα, ένα γκρο-πλαν του τοπικού παράγοντα, δεκαπέντε λέξεις απολογισμού του γεγονότος κτλ.

Αυτό επειδή το τηλεοπτικό δελτίο στηρίζεται σε μια συγκεκριμένη κοσμοθεώρηση. Σ' ένα φιλοσοφικό α priori πως «ο κόσμος θα έπρεπε να βρίσκεται σε τάξη». Είδηση λοιπόν αποτελεί ό,τι ξεφεύγει απ' αυτόν τον κανόνα. Ό,τι αποτελεί ανέλπιστο μέσα στην «άγια τάξη των πραγμάτων», κάτι που φυσιολογικά δεν θα έπρεπε να συμβεί. Η έκπληξη, το νέο, συνδέεται με την εικόνα της αταξίας. Είτε φυσικής (έκρηξη ηφαιστείου π.χ. ή πλημμύρες), είτε κοινωνικής (επανάσταση, απεργία) είτε της ανθρώπινης φύσης (έγκλημα πάθους, βιασμός). Οι τηλεοπτικές ειδήσεις ξεκινάνε λοιπόν από το α priori ότι τα γεγονότα αυτά, δεν θα έπρεπε «φυσιολογικά» να υπάρχουν. Παράδειγμα καθημερινό: τα ατυχήματα σε ώρα εργασίας. Τι κάνει η τηλεοπτική ειδησιογραφία; Γίνεται ας πούμε μια έκρηξη σε ανθρακωρυχείο. Κατ' αρχήν, πρέπει να υπάρχει ένας... ικανοποιητικός αριθμός θυμάτων. Ύστερα, με βάση το σκεπτικό ότι παρόμοια ατυχήματα δεν θα έπρεπε να συμβαί-

νουν, το δελτίο ειδήσεων δεν αποκρύπτει βεβαίως το γεγονός, αλλά δείχνει εικόνες της τραγωδίας, μαρτυρίες των υπολοίπων ανθρώπων, στατιστικές με αριθμούς και σχόλια των συνδικαλιστών. Αντίθετα, μια άλλη θέση, θα μπορούσε να ξεκινάει από την αρχή ότι τα γεγονότα αυτά είναι τελειώς φυσιολογικά μέσα στη συγκεκριμένη κοινωνική οργάνωση. Και άρα να παρουσιαστεί η είδηση με τέτοιο τρόπο, ώστε να βγαίνει ότι ο αριθμός των εργατικών ατυχημάτων συνδέεται άμεσα με την οργάνωση εργασίας και παραγωγής σ' αυτή την κοινωνία, οπότε πια κάνουμε κάτι για να τα περιορίσουμε δρώντας πάνω στις κοινωνικές σχέσεις κτλ. κι όχι απλώς εξορκίζοντας το «κακό». Θέλω να πω, ότι ξεκινώντας από ένα διαφορετικό α priori, θα είχαμε μια τελειώς «άλλη» πληροφόρηση.

ΕΡ.: Ωστόσο, εάν είσασαν αρχισυντάκτης ενός τηλεοπτικού δελτίου ειδήσεων, υποθέτω πως θα διαλέγατε τα ίδια θέματα να παρουσιάσετε, μόνο που θα τα χειριζόσασταν διαφορετικά...

ΑΠ.: Όχι αναγκαστικά. Το γεγονός του να ξεκινάς από την αρχή πως «αποτελείς είδηση ό,τι βρίσκεται σε αταξία», σε υποχρεώνει να θεωρείς πληροφορία προς μετάδοσιν, τη στιγμή κατά την οποία ακριβώς εκδηλώνεται η αταξία. Αν αντίθετα σκεφτείς πως η αταξία είναι τελικά φυσιολογική μέσα σε μια διαδικασία, μπορείς τότε να δώσεις πληροφορίες που ν' αφορούν τη δραστηριότητα για τον περιορισμό αν όχι την εξαφάνιση των αι-

τιών καταστροφής.

Δεν είναι ανάγκη δηλαδή να περιμένουμε να γίνει έκρηξη ηφαιστείου πρώτα ώστε να μιλήσουμε τότε και μόνο για το στάδιο στο οποίο βρίσκονται τα εκάστοτε μέτρα προστασίας του πληθυσμού...

ΕΡ.: Για ποιο λόγο η επιλογή της πληροφορίας στηρίζεται στην αρχή «τάξη - αταξία»;

ΑΠ.: Επειδή ένας συγκεκριμένος τύπος κράτους έχει ανάγκη την αναπαράσταση ενός κόσμου εν αταξία. Διότι εκεί έρχεται το κράτος κι αποκαθιστά την τάξη. Αυτή είναι η λειτουργία του. Άρα η αταξία του επιτρέπει να εμφανίζεται σε μια προνομιούχο θέση, ενώ παράλληλα φορτίζει με ιδιαίτερο κύρος π.χ. τη διπλωματική δραστηριότητα (που άρα τείνει πάντα υπέρ της ειρήνης), ή, ξέρω γω, της αστυνομίας μέσα από τις εικόνες μιας ληστείας, κτλ.

Με δυο λόγια, κινητήρια δύναμη κάθε τηλεοπτικού δελτίου, κι αυτό ανεξάρτητα από την εκάστοτε κυβέρνηση, είναι η υπογράμμιση του θετικού ρόλου του κράτους και των εκπροσώπων του στην αποκατάσταση της τάξης και της ασφάλειας γύρω μας.

Στην πραγματικότητα ωστόσο, ένα κράτος σαν το δικό μας, δεν είναι σε θέση να ελέγξει τις αντιθέσεις μέσα στον κόσμο. Οι όποιες διπλωματικές ή άλλες πρωτοβουλίες του, συναντούν την αντίσταση των γεγονότων. Τα τηλεοπτικά δελτία δεν είναι σε θέση να δώσουν ρεαλιστικές ερμηνείες των γεγονότων, — αυτές που δίνουν δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα —, οπότε αναγκασμένα να επιδείξουν την εικόνα ενός «δαμασμένου κόσμου» καταφεύγουν στην παρουσίαση ενός «άλλου» κόσμου, που αυτός και, τελεί υπό έλεγχο. Αυτός ο κατασκευασμένος από την τηλεόραση κόσμος, γίνεται αληθοφανής μέσω της ανεπτυγμένης τεχνολογίας, του ντι-

ρέκτ κτλ.

Η αδυναμία του τηλεοπτικού δελτίου να λύσει τις ανά τον κόσμο αντιθέσεις, κρύβεται μέσα σ' αυτό που δεν λέγεται, και δεν παρουσιάζεται. Ένας γενικός νόμος που διέπει τα τηλεοπτικά δελτία είναι ότι «όσο λιγότερες δυνατότητες επέμβασης (και ελέγχου) στα γεγονότα διαθέτει ένα κράτος, τόσο περισσότερο προσπαθεί να αποκρύψει την ερμηνεία τους, και τόσο περισσότερο απομακρύνεται από την πραγματικότητα». Κι είναι αυτό που κάνουν οι τηλεοπτικές ειδήσεις: ζουν σ' ένα δικό τους κόσμο. Φτιαγμένο από γεγονότα ξεκομμένα από τις διαδικασίες.

ΕΡ.: Πώς να χωρέσουν μέσα σ' ένα τηλεοπτικό ημίωρο τόσα γεγονότα, τόσες διαδικασίες, και μαζί το πλέγμα που τις περιβάλλει συν οι ερμηνείες;

ΑΠ.: Κλασικό επιχείρημα κάθε δημοσιογράφου αυτό. Ο χρόνος. Μα ήδη ανάμεσα σε μια πληθώρα χιλιάδων ειδήσεων, επιλέγονται τελικά οι 10. Ας πετάξουν λοιπόν άλλες 3, μαζί με τις τόσες άλλες, κι ας αντιμετωπίσουν τις εφτά, με τρόπο που να μην καταλήγει αποπληροφορητικός... Έτσι, ώστε να μην αποκτά ο τηλεθεατής την εσφαλμένη εντύπωση περί ενός κόσμου Irrationnel, κυριευμένου τάχα από το ένστικτο θανάτου, κι όπου τα γεννεσιουργά αίτια δεν παίζουν κανένα ρόλο....

ΕΡ.: Ο ρόλος του παρουσιαστή ποιος είναι μέσα σ' όλα αυτά;

ΑΠ.: Ο παρουσιαστής είναι ο διαιτητής του ματς, κι ο ρόλος του είναι στρατηγικός.

Μας κοινοποιεί τις εικόνες και το λόγο. Είναι «άντικειμενικός» και εκπροσωπεί το κράτος. Η δήθεν «εξάλειψη» του πίσω από τα γεγονότα σημαίνει, αντίθετα, την επέκταση του ρόλου του, άρα και εκείνου του κράτους: δίνει την εντύπωση πως ελέγχει απόλυτα ό,τι εκθέτει, κι ότι είναι ο δημιουργός του κόσμου τον οποίον μας παρουσιάζει. Ωστόσο, πληρώνεται για να τον πουλήσει και να τον επιβάλλει στο κοινό.

Δεν είναι παρά ο ηθοποιός ενός διαφημιστικού σποτ. Ο παρουσιαστής είναι ο πρώτος καταναλωτής της ειδήσης, ένας ενθουσιασμένος μάλιστα καταναλωτής, που πασχίζει να συμπαρασύρει και τη μάζα των τηλεθεατών. Μας κοιτάει κατευθείαν στα μάτια, μας καλησπερίζει μ' ένα ενιαίο «κυρίες και κύριοι», έξω από διαφορές φύλου (όπως άλλωστε και κοινωνικές), ένας σωστός άφυλος άγγελος, που αποκαθιστά μαζί μας μια «προνομιακή σχέση» η οποία τείνει ν' αποκλείσει τον υπόλοιπο κόσμο, και πάντως σίγουρα, την προηγούμενη ειδήση.

Η κάθε ειδήση επικαλύπτει και ρίχνει στη λήθη την προηγούμενη, διαφορετικές και ξεκομμένες μεταξύ τους, αποκτούν νόημα ανάλογα με την έκφραση του προσώπου του παρουσιαστή / ηθοποιού.

Η δε δύναμη της εικόνας του παρουσιαστή δεν προκύπτει από το ότι κατανοεί τα γεγονότα, αλλά από την ικανότητά του, να τα εμφανίζει και να τα εξαφανίζει κατά βούληση, μέσα απ' τη μαγεία του λόγου και της τεχνολογίας που έχει στη διάθεσή του.

Φτάνει άλλωστε μια απλή τεχνική βλάβη, για να κατακυλινήσει το οικοδόμημα των τηλεοπτικών ειδήσεων στο χώρο του παράλογου...

ΚΑΡΚΙΝΟΣ

ασθένεια τής ψυχής

Η πρώτη ολοκληρωμένη ψυχοσωματική θεώρηση της καρκινογένεσης αλλά και της θεραπείας του καρκίνου.

Ένας γιατρός, παθολόγος, φτάνει στο κλειδί του καρκίνου μετά από προσεκτική παρατήρηση του ψυχικού κόσμου των ασθενών του πριν την καρκινογένεση. Ανακαλύπτει έτσι μια βιοπαθητική αλληλουχία ψυχής-εγκεφάλου-σώματος που είναι και η υπεύνη του συμπτώματος — πλέον του καρκίνου. Εκδιώκεται από μια σειρά κλινικές και αντικαρκινικές μονάδες γιατί αρνείται να εφαρμόσει κλασσικές μεθόδους «αργού θανάτου» όπως τα κυτταροστατικά και τις ακτινοβολίες. Τελικά δημοσιεύει αυτό το βιβλίο το οποίο και μπορούτάρεται στην Δ. Γερμανία. Εκτός από την διάγνωση και θεραπεία της ασθένειας, στο βιβλίο σκιαγραφείται και η αδιεξοδική πορεία της σύγχρονης ιατρικής που υποστηρίζει δικήν «ιερής αγελάδας» την τοπική εκδοχή και αιτιολογία κάθε ασθένειας.

Κυκλοφόρησε:

Μεθεόρτια αλλά όχι αργά

ΔΙΑΘΕΣΗ: τηλ. 64 63 738

— παρασκήνιο —

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ Βρυξέλλες

διοργανώνει διαγωνισμό με βάση τυπικά προσόντα και εξετάσεις για την κατάρτιση εφεδρικού πινάκα για μελλοντικές προσλήψεις

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ

Οι μεταφραστές αυτοί θα έχουν ως έργο να μεταφράζουν στα ελληνικά κείμενα που έχουν σχέση με τις δραστηριότητες των Κοινοτήτων από μία ή περισσότερες από τις επίσημες γλώσσες των Κοινοτήτων: γερμανική, αγγλική, δανική, ισπανική, γαλλική, ιταλική, ολλανδική, ή πορτογαλική.

Κύριες προϋποθέσεις συμμετοχής στο διαγωνισμό

- ☐ Οι υποψήφιοι θα πρέπει να έχουν ολοκληρώσει σπουδές πανεπιστημιακού επιπέδου και να έχουν αποκτήσει δίπλωμα ή πιστοποιητικό που να βεβαιώνει την πλήρη πανεπιστημιακή τους κατάρτιση ή να έχουν επαγγελματική πείρα ισότιμου επιπέδου: ☐ Να έχουν τέλεια γνώση της ελληνικής γλώσσας, πολύ καλή γνώση της γαλλικής γλώσσας και επαρκή γνώση μιας τουλάχιστον από τις άλλες γλώσσες που αναφέρονται παραπάνω; ☐ Να έχουν γεννηθεί μετά τις 31 Δεκεμβρίου 1951.

Επαγγελματική πείρα στη μετάφραση είναι επιθυμητή.

Οι υποψήφιοι πρέπει να είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Ο καθарός μηνιαίος μισθός ανέρχεται σε 257.200 δρχ. προσαυξημένος, κατά περίπτωση, με το επίδομα αποδημίας (16% του βασικού μισθού), τα επιδόματα στέγης, τα οικογενειακά επιδόματα, κλπ.

Τόπος εργασίας: Βρυξέλλες.

Για να προμηθευτούν την προκήρυξη του διαγωνισμού και την υποχρεωτική **έντυπη αίτηση υποψηφιότητας** οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να γράψουν, κατά προτίμηση σε ταχυδρομικό δελτάριο, πριν από τις 25 φεβρουαρίου 1986 στην:

Υπηρεσία προσλήψεων, Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου.

Διαγωνισμός LA 287, rue de la Loi 170, B-1048 Bruxelles.

Πέρας της προθεσμίας αποστολής της επίσημης αίτησης υποψηφιότητας: 10 Μαρτίου 1986.

Πώς πέρασα τα Χριστούγεννα και το μήνυμά τους

Από τη μηνιατική εφημερίδα της Κοζάνης «Αγώνας για τη σοσιαλιστική αλλαγή» (αρ. φύλλου 23, Γενάρης '86) αναδημοσιεύουμε το κείμενο που ακολουθεί και είναι, όπως σημειώνεται έκθεση του μαθητή της Στ' τάξης Νεκτάριου Μασλάτα:

Εγώ τα Χριστούγεννα τα πέρασα πολύ ωραία. Και το μήνυμά τους επίσης. Ευχαριστήθηκα πάρα πολύ, γιατί όλα ήταν πολύ καλά κι ευλαβικά και δεν είχαμε και σχολείο και πήρα και πολλά ωραία δώρα.

Όπως ξέρουμε, τα Χριστούγεννα γιορτάζουμε τη γέννηση του Χριστούλη, που γεννήθηκε σε μια φτωχική σπηλιά από φτωχικούς γονείς, που τον σκεπασαν με κάτι φτωχικά χορτάρια, γιατί είχε ψοφο κρύο. Εύτυχώς που είχαν και τα φωτιστέφανα και δεν κρύωναν τα κεφάλια τους. Από τότε οι άνθρωποι τα γιορτάζουν όλα αυτά κάθε χρόνο κι όλοι ψωνίζουν και χαίρονται που ήρθε ο Χριστός, για να σώσει τις αμαρτίες μας.

Εμείς στην πόλη μας όλα ήταν πολύ χαρμόσινα και εορταστικά. Ο κύριος Δήμαρχος στόλισε και πάλι την πλατεία με κάτι φωτά που παριστάνουν ένα ανάποδο χωνάκι παγωτό, και με τη γνωστή μας πια φάτνη —ξέρετε αυτή με τους φοινίκες μέσα στα χιόνια και με το βοσκό που ο αδελφός μου λέει ότι είναι σαν τον Ηρακλή. Φέτος μάλιστα έβαλε και φανάρια στην αγορά για να μαζευονται τα αυτοκίνητα, να κορνάρουν και να χαίρονται. Είναι πολύ πλακατζής ο κύριος Δήμαρχος! Εγώ πέρασα ως τώρα 43 φορές τις πιο πολλές με πράσινο κι είχα πολύ γούστο, που έτρεχα να μη με πατήσουν τ' αυτοκίνητα. Τέρμα! Απ' όλες τις διακοσμήσεις τα φανάρια είναι η πιο διασκεδαστική! Εγώ λέω να τ' αφήσουν για πάντα!

Τα Χριστούγεννα είναι η γιορτή της Αγάπης και της Καθαριότητας. Δεν ξέρω τι γίνεται αλλού, αλλά στην πόλη μας οι νοικοκυρές την τιμούν πολύ αυτή τη δεύτερη Αγία! Το μαρτυρούν τα χιλιάδες γαλαζιοκόκκινα χέρια που, αλειμμένα με ATRIX πηγαίνουν το πρωί της Πρώτης μέρας να εκκλησιαστούν, κρατώντας ευλαβικά τη λουστρινένια τσάντα: είναι τόσο φουσκωμένα από την

προκοπή, που κι αυτά τα καίμενα τα ουχτυλίδια με κόπο μπαίνουν στα τιμια δαχτυλά, δημιουργώντας έτσι ένα σύνολο, που θυμίζει λουκάνικα με σπάγγο.

Πραγματι όλες αυτές τις μέρες οι γυναίκες επιτέθηκαν σε κάθε δωμάτιο και εξολοθρεύσαν κάθε βρωμία: έπλυναν τους τοίχους, τα ντουλάπια, τα ταβάνια, τα κεραμίδια και άλλα. Μετά γυάλισαν και έτριψαν τα πατώματα καλά καλά (εμάς μας έπεσε λίγο και ο παπούς, και η μαμά μου, είπε πως εμ βέβαια δε λείει να κάτσει επιτέλους σε μια μεριά, κάθε τρεις και λίγο τσουπ στο μέρος! κι ότι είναι ν' απορεί κανείς τι βρίσκει και βγαίνει συνέχεια κάτω απ' τα ντιβάνια και πως θα την τρελλάνουμε όλοι εδώ μέσα).

Πολλές μαμάδες ξεκρέμασαν και έπλυναν και τις κουρτίνες επίσης. Εγώ κι ο αδελφός μου διασκεδάσαμε πάρα πολύ με τα γκολιαβα παράθυρα, γιατί γυαλιζομασταν και πατούσαμε τη μύτη μας και τη γλώσσα μας πάνω στα τζάμια και ήταν πολύ αστείο, γιατί είχαν γεύση Λ-ΖΑΞ, που τα κάνει αόρατα. (Αν και εδώ που τα λέμε, όταν τελειώσαμε αυτό το παιχνίδι είχε αρχίσει να τσουρίζει η μαμά μου, εμάς δεν μας φάνηκαν και πολύ αόρατα).

Αλλά πιο πολύ διασκεδάσαμε όταν περνούσε ο μπαμπάς μου τις κουρτίνες, ανεβασμένος σε δύο καρέκλες μια μεγάλη και μια μικρή, και η μαμά επιανε τη μικρή, γιατί κουνιόταν και ο μπαμπάς μου τανίζοντας σαν τον άνθρωπο - αρχην να φτάσει τα γαντζάκια και σιγομουρμούριζε Χριστουγεννιάτικα τροπαρία («Το Χριστό σου», «την Παναγία σου» κι άλλα).

Εμείς ψωνίσαμε πολλά πράγματα, και κυρίως η μαμά μου, που ξεφόρτωσε 51 σακκούλες σε 12 δρομολογία. Η μαμά μου είναι πολύ εργατική. Σα μέλισσα. Έτσι, αν ερχόταν, ξαφνικά μια κατοχή, εμάς δε θα μας έλειπε τίποτα, που είτε κι ο μπαμπάς μου: ούτε κερία, ούτε κρέμες για να ξεμπερδεύονται τα μαλλιά, ούτε σωληνάρια με ένα μαλακό τυρί μέσα, ούτε ροζ χαρτιά υγείας, ούτε αποσμητικό που ρουφάει τον καπνό, ούτε πρασινάδα με κάτι κόκκινα μήλα, ούτε τίποτα. Και να! Το βράδυ της παραμονής όλα πια ήταν έτοιμα για να γιορτάσουμε τη γέννηση του Χριστούλη στη φτωχική φάτνη, που είπαμε προηγουμένως.

Επιτέλους ξημέρωσε η πρώτη μέρα των Χριστουγέννων! Οι άντρες σηκώθηκαν κάπως αργά, σέρνοντας τις παντόφλες τους, τα πόδια τους και γενικά όλο τους το σώμα, πήγαν στην κουζίνα, έφαγαν λίγα γιαπράκια και κάθισαν στην τηλεόραση. Οι γυναίκες καθάρισαν τις δακτυλίες και τις λάσπες που είχαν κανει τα παιδιά απ' τα κάλαντα, έφαγαν λίγα γιαπράκια και κάθισαν στην τηλεόραση. Τα παιδιά έφαγαν γιαπράκια βλέποντας τηλεόραση. Έτσι όλο το πρωινό κύλησε ειρηνικά από πολυθρόνα σε πολυθρόνα, με ενδιάμεσα δρομολογία στην κουζίνα και στο μέρος.

Το απόγευμα οι μεγάλοι ήπιαν σουρωτές, ρογκάλισαν, και μετά όλες οι οικογένειες φόρεσαν τα καινούργια τους και έκαναν μερικές επισκέψεις. Εμείς πήγαμε στη γιαγιά μας, που ήταν και οι άλλοι θείοι και θείες μου, καθώς και τα ξαδελφία μου, αλλά δεν κάναμε τίποτα, γιατί η μαμά μας είπε να μη σβανιζόμαστε, να μην πηδάμε, να μην τρέχουμε και να μην

παλευουμε γιατί έχουμε τα καλά μας και είναι κρίμα απ' το Θεό, τόσα λεφτά. Υστερα η γιαγιά μας κέρασε από τα δικά της γιαπράκια και μας είπε να προσέχουμε να μη στάξουμε στο χαλί, να μην πιάνουμε τον τοίχο, τις πόρτες, τις κουρτίνες, το δέντρο, τα τραπέζια, τις καρέκλες γιατί της είχαν βγει τα χέρια να τα καθαρίσει!

Κάθησαμε λοιπόν και εμείς και ακούγαμε τους μεγάλους που μιλούσαν για διάφορα πράγματα: Για τα γιαπράκια —αν έγιναν καλά φέτος και πόσα είχαν φάει οι άντρες —για τους γάμους που είχαν να παν τη Δεύτερη μέρα για την κουρασση που τράβηξαν και τις παράδες που έφυγαν αλλά τι να κάνουν, άνθρωποι είναι, όλα χρειάζονται, μέρες που ναι, και περισσότερο για τα παιδιά, για να χαίρονται!

Τότε καταλαβα, επιτέλους, ότι όλα αυτά, το καθαρίσμα, το γυάλισμα, οι σακκούλες, οι κάρτες, τα κουρέματα, τα γιαπράκια, τα ψητά, τα κρασιά, τα ρογκάλισματα, όλα, ΟΛΑ είχαν γίνει για μας τα παιδιά!

Είμαστε λοιπόν, πολύ τυχεροί!

Νεκτάριος Μασλάτας

Σ.Σ. Σύμφωνα με σημείωση της εφημερίδας «Αγώνας» ο δάσκαλος σημείωσε κάτω από την έκθεση:

Αρκετά Καλή!

Έπρεπε να γράφεις περισσότερα για το μήνυμά.

Πολιτικός τουρισμός

«Αναρχικός: Ένας μύθος σύγχρονης καταδίωξης» τιτλοφορείται το κύριο άρθρο του *Τετάρτου* του Ιανουαρίου 1986 (τχ. 9, σ. 3), που κλείνει με τα αρχικά του εκδότη-διευθυντή Μάνου Χατζιδάκι.

Ευκρινής ο τίτλος (μολονότι γλωσσικά ασυνάρτητος) και διάφανο το περιεχόμενο, που μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: αποδιοπομπαίος τράγος στη σημερινή κοινωνία είναι ο «αναρχικός», όπως ακριβώς ήταν λίγα χρόνια πριν ο «κομμουνιστής» —ενώ η εκάστοτε ετικέτα επιχειρούσε και επιχειρεί να αθροίσει αδιακρίτως όλους τους μη ημετέρους και άρα εναντίους της εκάστοτε εξουσίας.

Αυτή είναι η κύρια ιδέα του άρθρου, και ελπίζω να μην τη σχηματοποιήσα παραμορφωτικά, αφού μάλιστα την προσυπογράφη ανεπιφύλακτα.

Αλλά, υπάρχει και «αλλά» στον τρόπο, στη γλώσσα, στην ιδεολογία δηλαδή που υπόκειται στην αρκετά κοινοτοπία, άλλωστε, διαπίστωση στα στοιχεία δηλαδή που διαφοροποιούν το τουριστικό ενδιαφέρον, στην καλύτερη περίπτωση, τη δημαγωγία στη χειρότερη, από την πολιτική ανάλυση και σκέψη.

Λς παρακολουθήσουμε την πορεία,

και κυρίως τα μέσα της σκέψης του Μάνου Χατζιδάκι (οι πλαγιογραφησεις, δικες μου, μαζί και δυο τρεις παρενθειςες: τα αρμιά, του Μ.Χ.):

«Οι εφημερίδες και οι αμυαλοι κι αμώρφωτοι δημοσιογράφοι της συμπολιτευσης και της αντιπολιτευσης πέτυχαν (...) να δημιουργηθεί εντεχνα η κατάλληλη σύγχυση, ώστε ο εξωκομματικός κι ανένταχτος νέος του τοπου μας να συγχέεται σκόπιμα με τους αλητες - μάγκες, που έχουν μόνο στόχο να καταστρέφουν, να θορυβούν και να προβάλουν βίβια τον αρρωστο εαυτο τους».

Έτσι αρχίζει το άρθρο, με αυτές τις ηθικολογικού και παρακοινωνιολογικού τύπου «έννοιες»: αμυαλοι κι αμώρφωτοι, αλητες και μάγκες και άρρωστοι. Ξινισμένα μούτρα και υψωμένο δαχτυλο κατηγορού ως έκφραση της πολιτικής (ε-ναι τάχα;) διαφωνίας και αντίθεσης.

«Αυτή η σύγχυση» συνεχίζει «ευνοει:» Την κυβέρνηση — την κ' α' θ' ε' κυβερνήση — που φοβάται αντιδράσεις από μη εντεταγμένους σε κομματικές αγέλες (εξ ορισμού) νέους — διότι βεβαίαι οι νέοι αυτοί δεν είναι δυνατόν να τιθασευτούν από τυχόν συμφωνίες ή επιτευχθέντες συμβιβασμούς επί ανωτάτου επιπέδου.

»Ευνοει τα διάσημα πλέον ΜΕΑ - ΜΑΤ (...) που συλλαμβάνουν με μεγαλύτερη ευκολία τον ανύποπτο νέο που διαμαρτύρεται απ' ό,τι τον ικανό σε αμυνα αλητη που διαφεύγει. Θα σας έχει τύχει (...) να διαπιστώσετε (...) με πόση ευκολία αλλά και μίσος δέρνεται απάνθρωπα και κακοποιείται ωσπου να μπει στην

κλούβα (...), ενώ την ίδια στιγμή αυτός που ρίχνει πέτρες ή που σπάει τζάμια καταστημάτων διαφεύγει επιδείξια και ανενοχλήτα. Υποπτα ανενοχλήτα πολλές φορές».

Εδώ ως αμυνθούν μόνοι τους, απέναντι στην προστασία που τους παρέχεται, οι «ανύποπτοι νέοι» (που —ε, καλά— «διαμαρτύρονται») το ίδιο και όσοι ρίχνουν πέτρες, που εξεταζόμενοι ευρίσκονται «άρρωστοι», και διαχωρίζονται έτσι από το σώμα των υγιών ανυπόπτων —για να μπορούμε να τους αγαπούμε αυτούς! Και καταγγέλλονται σαν προβοκάτορες.

Κανείς βεβαίως δεν αμφισβητεί ότι υπάρχουν πάντοτε και προβοκάτορες: λίγοι όμως, μες στους πολλούς που ρίχνουν πέτρες, όσο κι αν δεν μας αρέσει, κ. Χατζιδάκι —και όντως δεν μας αρέσει. Από εδώ όμως θα αρχίσει η ανάλυση μας και η συζήτηση, αφού δηλαδή δεχτούμε την καινούρια (;) αυτή πραγματικότητα, πως σήμερα ρίχνουν πέτρες και σπάζουν και τζάμια καταστημάτων.

Αλλά αυτήν τη συζήτηση δεν νοείται να την κάνουμε με τον κ. Χατζιδάκι. Είναι ήδη φανερό το γιατί, θα φανεί και στη συνέχεια του άρθρου του.

Διαβάζαμε λοιπόν ποιους ευνοει η σύγχυση. Ευνοει ακόμη «τη μικρή νοημοσύνη και την εύκολη δουλοπρέπλη (;) συμπεριφορά των "αγανακτισμένων" πολιτών», που «έχουν μαθεί οι άμοιροι, χρόνια τώρα, στην επιδεικτική δοκιμασία (;) των οργάνων τάξεως, ευρισκόμενοι κάτω απ' το αθεράπευτο σύμπλεγμα του ε μ ε ι σ ο ι ν ό μ ι μ ο ι! Σχεδόν

μό, μη ασθένεια των υπανάπτυκτων συμπατριωτών μας» κτλ. κτλ.

«Διότι δεν πρέπει να ξεχνάμε πως στην Ελλάδα ανέκαθεν επεδιώκετο ο ευνουχισμός των νέων για να μπορούν οι υπολοίποι συμβιβασμένοι —ο "λαός"— να κοιμούνται ήσυχα!»

Ας αφήσουμε και πάλι αυτή την κοινωνιολογία, που θα έχει στερήσει τον ύπνο του κ. Φίλια, και ας σοβαρευτούμε:

Δεν νοείται λοιπόν συζήτηση πάνω σε θέματα που εμάς μας αφορούν, προφανώς, με διαφορετικό τρόπο, και πάντως όχι με τουριστικούς, όπως είπαμε, όρους. Όρους που δηλώνονται άλλωστε ρητά και κατ' επανάληψη. Και επιπλέον αυτάρεσκα. Υπεράνω πάντα και εκτός. Αφού ο αισθητισμός στη θέση της πολιτικής αντίρρησης και ο σκανδαλισμός στη θέση της πολιτικής ανάλυσης. Και μαζί αλαζονεία και προκλήση. Στοιχεία που τεκμηριώνουν *καθεαυτά* τον αντιδραστικό χαρακτήρα της σκέψης του Μ. Χατζιδάκι². Αυτά —προσοχή— και μόνον αυτά, και όχι η δηλωμένη ιδεολογική και κομματική του τοποθέτηση. Αυτά που παγιδεύουν, εξαιτίας της χαρισματικής πηγής απ' όπου προέρχονται, και φαλκιδεύουν, εξαιτίας των μέσων με τα οποία εκφέρουν: λαϊκισμό, εν προκειμένω³, και δημαγωγία. Γι' αυτό, έστω και μόνο γι' αυτό επικινδυνα. Και επειδή η έπαρση γεννά την έπαρση. Και επειδή παλιοί και τωρινοί μας φίλοι... Προς τους οποίους απευθύνονται οι σκέψεις αυτές. Γιατί μ' αυτούς πρέπει να γίνει η συζήτηση με τον κ. Χατζιδάκι διαφωνούμε, και πρέπει, φαίνεται, να διαφωνούμε, ακόμη και όταν συμφωνούμε.

Γιάννης Η. Χάρης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Είμαι μαζί σας. Και σας αγαπώ» κατέληγε άλλο κύριο άρθρο του Μ. Χατζιδάκι, με θέμα του τους «νεαρούς των Εξαρχείων, τους αναρχικούς» και αφορμή την κατάληψη του Χημείου («Μια μοβ σκιά Μαΐου», *Το Τέταρτο* 2, Ιουνίου 1985, σ. 3). Κι όμως, πέτρες έριχναν και εκείνα τα παιδιά, κ. Χατζιδάκι, και, άκουσον άκουσον, μολότοφ. (Αλλάζει, φαίνεται, κατά εποχή η χρήση της πέτρας, για να στηρίξει —νά τη— τη δημαγωγία).

2. Έχουμε ξανααναφερθεί στον αντιδραστικό χαρακτήρα του σκανδάλου και της πρόκλησης, όταν μάλιστα χρησιμοποιούνται σαν πολιτικό εργαλείο, και τον αυτόχρημα αντιδραστικό χαρακτήρα της αλαζονείας ως κώδικα πολιτικής συμπεριφοράς: βλ. και *Αντί Β'* 289, 17.5.1985, «Ξεφυλλίζοντας το Τέταρτο: Παρεξηγήσεις και ψευδωνυμίες», σ. 50-51, όπου και τα γενικότερα στοιχεία που συνθέτουν το ιδεολογικό πρόσωπο του καινούργιου περιοδικού - καθρέφτη του προσώπου του εκδότη - διευθυντή του: την πολιτική ανεξιθρησκία (και τη συνακόλουθη νοθεία κριτηρίων) με το πρόσχημα της πολυφωνίας: την πρόκληση, όπως είπαμε και παραπάνω, σαν υποκατάστατο του ανατρεπτικού λόγου

την αναγωγή πολιτικών προβλημάτων σε ζητήματα αισθητικής: την αλαζονική και συχνά ρατσιστική γλώσσα στη θέση της σκληρής κριτικής.

Τα τεύχη του *Τετάρτου* που ακολούθησαν επιβεβαίωσαν τις διαπιστώσεις εκείνες. Στα «Γεγονότα εθνικού περιεχομένου», «επιλογή και σχολιασμός Μάνου Χατζιδάκι», έχουμε μια σύνοψη των κύριων χαρακτηριστικών τα οποία καταγράψαμε —και στο τι επιλέγει να σχολιάσει ο Μ. Χ. και στο πώς. Εδώ θα σταθούμε στο πώς, συμπληρωματικά στο κύριο άρθρο του που μας απασχόλησε: στο πώς δηλαδή ο σχολιασμός σφραγίζεται (ή μάλλον *ορίζεται*) από το ύφος του μικροαστού που σκανδαλίζεται και, προκειμένου να κρίνει και να αναλύσει, σκανδαλίζει: σε θέματα όπως η ρατσιστική κυβέρνηση της Ν. Αφρικής, η ασυδοσία της αστυνομίας κτλ. απαντά η ίδια γλώσσα που ανακατεύει καλλιτεχνικά κ.ά. κουτσομπολιά («η συμπλεγματική κυρία που διευθύνει πρόσφατα την "καλλιτεχνική" σελίδα των Νέων», τχ. 5, σ. 31· «οι συμπλεγματικοί μέτριοι», τχ. 9, σ. 36).

Ακολουθεί πρόχειρο απάνθισμα (σε παρένθεση ο αρ. τεύχους και σελίδας) υπογραμμίζω εγώ —τα κεφαλαία του Μ.Χ.):

«Τα κτήνη!» οι νοτιοαφρικανοί ρατσιστές

(7, 29)· και «κτήνη», «ανθρωπόμορφα ζώα», «τα ανθρωπόμορφα αυτά κτήνη της Ασφαλείας Ηρακλείου» (8, 28)· και «βρωμερά υποκείμενα» οι λογής πράκτορες (8, 31)· ενώ «η πιο χυδαία τάξη εργαζομένων», η «κατηγορία των κίτρινων ζώων», οι ταξιτζήδες δηλαδή, που «έχουν το θράσος ν' απεργούν και να ζητάν αυξησεις» (6, 32), «οι κίτρινοι αλητες» με τη «*ρυπαρή* κι αντικοινωνική τους παρουσία» (8, 28), τα μέλη «του *ειδεχθούς* αυτού ανεξέλεγκτου κλάδου» (8, 31)· ακόμη «Ποιος επιτέλους θ' αποφασίσει να *στείλει ελαφρώς στον διάβολο* τον ΣΕΗ και τους παρεμφερείς συλλόγους, (...) με τις *άθλιες, αντιπαθείς* και αντικαλλιτεχνικές διεκδικήσεις τους. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΔΙΝΕΙ Ο ΣΕΗ ΣΤΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟ! Εκεί φτάσαμε με το ν' ανεχόμεστε όλους αυτούς τους *ατάλαντους εργατοπατέρες* (...). Κι έτσι φτάσαμε στα όρια του γελοίου που μας *εκθέτουν σε κάθε ξένο σκηνοθέτη* που έρχεται να εργαστεί στον τόπο μας» (7, 28). Και πλήθος άλλα τς τς τς!

3. Ενδιαφέρον επίσης έχει να παρατηρήσει κανείς πώς ο (διακηρυγμένος) αισθητισμός, όταν θεθεί στην υπηρεσία παραπολιτικών και άλλων σκοπιμοτήτων, γίνεται, ίσως ερήμην του υποκειμένου, λαϊκισμός (η εκδίκηση της πολιτικής:).

Χάρρυ Κλυνν

και η εθνική συναίνεση

του Δ. Δημητράκου

εντυπωσιακά μεγάλη. Και δεν νομίζω να υπάρχει άτομο ή αρχή στον τόπο μας που να αποσπά το βαθμό επιδοκίμασας που απολαμβάνει ο καλλιτέχνης αυτός.

Αν αυτή η διαπίστωση είναι ορθή —και δεν αποκλείεται να είναι λανθασμένη, τότε έχουμε να κάνουμε με ένα πραγματικά παράδοξο φαινόμενο γενικής συναίνεσης γύρω από ένα άτομο, την τέχνη του και τα μηνύματά του, τη στιγμή που στον τόπο μας επικρατεί ριζική διαφωνία ανάμεσα στους πολίτες του πάνω σε οποιοδήποτε θέμα: από τον τρόπο με τον οποίο οφείλει κανείς να ερμηνεύει το Σύνταγμα, τη δημοκρατία και το εθνικό συμφέρον, έως την αντίληψη ως προς την τέλεια ποδοσφαιρική ομάδα (ρα), το ιδανικό ζείμπέκικο, το υπέρτατο σκυλαδίκιο.

Ο Χάρρυ Κλυνν σαν σύμβολο εθνικής συναίνεσης στέκεται πάνω από τις διαφωνίες αυτές και πετυχαίνει εκείνο που πέτυχε για μεγάλο διάστημα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στο πολιτικό επίπεδο. Ο παραλληλισμός γίνεται, όχι για να συγκριθούν οι δύο τόσο διαφορετικές μεταξύ τους προσωπικότητες αλλά για να τονιστεί ότι οι διαφωνίες που κυριαρχούν επιτρέπουν παρ' όλα αυτά υπό ορισμένες συνθήκες τη διαμόρφωση κάποιου μέτρου εθνικής συναίνεσης. Αυτό βέβαια, πετυχαίνεται πολύ σπάνια. Το κοινό που έχει ο μακεδόνας πολιτικός με τον καλαμαριώτη καλλιτέχνη, είναι ότι απόσπασαν την υποστήριξη, δηλαδή την ενεργητική συναίνεση του νεοέλληνα χωρίς να τον χαϊδέψουν και ότι κατάκτησαν το «ρυθμό» του —στο βαθμό που μπορεί να κατακτηθεί— χρησιμοποιώντας περισσότερο ζόρι από κολακεία.

Ο Χάρρυ Κλυνν σαν κριτικός του νεοελληνικού πολιτισμού

Συγκεκριμένα ο Χάρρυ Κλυνν περιλαμβάνεται στην ομάδα των συγχρόνων κριτικών που έχουν καταγγείλει την τάση του νεοέλληνα να αποδίδει τις αιτίες της αθλιότητάς του σε εξωτερικούς παράγοντες, παραιτούμενος από οποιαδήποτε δική του ευθύνη και μη αναγνωρίζοντας την ανάγκη αυτοκριτικής. Θες τα «τετρακόσια χρόνια τουρκοκρατίας», θες η «ξενοκίνητη κομμουνιστική επιβουλή», ή «το ΝΑΤΟ και οι Αμερικάνοι» πάντα κάποιος άλλος

ευθύνεται για τα δεινά μας.

Αντίθετα, όμως, από τους συγγραφείς και δημοσιογράφους που έχουν επανειλημμένα καταγγείλει αυτήν την τάση, ο Χάρρυ Κλυνν δεν αρκείται σ' αυτήν την καταγγελία. Με την τέχνη του δείχνει, αψηφώντας πρόσωπα και θεσμούς, τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους ο Έλληνας αποκοιμίζεται στις ψευδαισθήσεις του. Καταφέρνει, έτσι, να απομυθοποιεί με πειστικότητα —και σ' αυτό διαφέρει όχι μόνο από όλους τους άλλους επικριτές του νεοέλληνα σαν ασυνείδητου δημιουργού των περιστάσεων των οποίων νομίζει ότι είναι θύμα, αλλά και από τους μεγάλους σατιρικούς προκατόχους του: τον Δημήτρη Ψαθά και τον Μέντη Μποστατζόγλου.

Οι τελευταίοι έπαιξαν κι εκείνοι σημαντικό απομυθοποιητικό ρόλο στην εποχή τους σαρκαζοντας τη συνύπαρξη της πολιτιστικής (και εν μέρει πολιτικής) αθλιότητας στην Ελλάδα με διάφορες μορφές στομπισμού και κοινωνικής πλαστοπροσωπείας. Αλλά η καταγγελία αυτή εισηγρείται άνετα από τη στιγμή που στρέφεται προς κάποιον άλλον από μας. Η επίκληση συναίνεσης του κοινού γίνεται με τη βεβαιότητα ότι κάποιος άλλος από μας είναι καταγέλαστος. Εμείς στους οποίους απευθύνεται το σκίτσος ή η κωμωδία των δύο αυτών μεγάλων σατιρικών του καιρού τους, είμαστε σε θέση να ξέρουμε, υποτίθεται, ότι δεν είμαστε στομπ και ότι μπορούμε να αναγνωρίσουμε τους φανακισμούς που συναντάμε κατά καιρούς στον τόπο μας. Η μαντάμ Σουσσού δεν είναι καθόλου σαν κι εμάς, ούτε απευθύνονται οι ασύντακτες αλλά τσοχτερές

Αν δεν υπήρχε ο Χάρρυ Κλυνν, θα ήταν αναγκαίο να τον εφεύρουμε. Όποιος αμφιβάλλει, δεν έχει παρά ν' ακούσει τον τελευταίο του δίσκο¹. Δεν θέλω να πω μ' αυτό ότι ο Χάρρυ Κλυνν (Βασ. Τριανταφυλλίδης), καταξιώνεται με το δίσκο αυτόν, σαν πολυτάλαντος καλλιτέχνης, εφόσον ήταν ήδη καταξιωμένος πολύ νωρίτερα. Καθιερώνεται όμως σαν φυσιογνωμία εθνικής συναίνεσης όπως θα προσπαθήσω να δείξω σ' αυτό που ακολουθεί.

1. Η καθολικότητα της αποδοχής του Χάρρυ Κλυνν

Ο Χάρρυ Κλυνν είναι αποδεκτός σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, σε όλες τις ηλικίες, σε τουλάχιστον δύο φύλα, σε γραμματιζόμενους και μη, σε συντηρητικούς, φιλελεύθερους, προοδευτικούς, και επαναστάτες. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι δεν έχει και «εχθρούς». Ορισμένοι δεν υποφέρουν τη βωμολοχία του. Άλλοι δεν του συγχωρούν τον «άσεμνο» τρόπο με τον οποίο γκρεμίζει τα είδωλα, ιδίως όταν είναι πολιτικά. Η παρωδία της ρητορικής τεχνοτροπίας και η εις άτοπον αναγωγή του πολιτικού μηνύματος του Προέδρου γνωστού κόμματος της Αριστεράς έχει προκαλέσει αντιπάθειες και από εκείνη την πλευρά. Επιπλέον, η τηλεόραση φαίνεται να μην τον πολυσυμπαθεί εφόσον δεν του επιτρέπει να διαφημίσει τον καινούργιο του δίσκο παρά μόνον με τον όρο να αποκρύπτεται ο τίτλος του (!).

Με άλλα λόγια ο Χάρρυ Κλυνν δεν προκαλεί μόνο θετικές αλλά και αρνητικές αντιδράσεις και επομένως η «συναίνεση» πάνω στη δημιουργία και την προσωπικότητά του δεν είναι ταυτόσημη με μια απόλυτη ομοφωνία. Δεν παύει όμως να είναι

1. Έθνος Ανάδελφον. Polygram. Κυκλοφορεί και σε κασέτα με τον ίδιο τίτλο και διαφημίζεται (αραιά και που) από την TV χωρίς τον τίτλο αυτό.

φράσεις του Πειναλέοντος σε μας αλλά σε άλλους. Δεν κρινόμαστε *εμείς* όταν βλέπουμε τον Πειναλέοντα να *βγάξει τη γλώσσα του και να χάνει την θέσιν του* παρά τω Σάχη, ούτε όταν φιλεύσπλαχνες κυρίες του καλού κόσμου ασχολούνται με την διανομή βιβλιαρίων *«απόρων κορασίδες»*, ούτε ακόμα όταν η Μαντάμ Σουσουά αγοράζει δύο αστακούς — τον ένα για να τον φάει και τον άλλον για να τον πετάξει στα σκουπίδια. Ο σνομπισμός και η ανοησία εξορκίζονται χωρίς να θιγούμε εμείς. Γελάμε και συγχρόνως δεχόμαστε το καθαυστικό μήνυμα ότι ο σαρκασμός δεν απευθύνεται σε μας ή κάτι δικό μας.

Με τον Χάρρυ Κλυνν εξαφανίζεται αυτός ο εφησυχασμός — ή περιορίζεται στο ελάχιστο. Η ειρωνεία του δεν έχει σαν στόχο τις τις σουσουαδίζουσες κυρίες που πάνε στο Ηρώδειο από τις οποίες μπορούμε εύκολα να αποσυνδεθούμε φαντασιακά, αλλά στο «Βασίλη», ένα σύγχρονο λεβέντη, ασίκη, ξενύχτη και χουβαρντά, που για πλείστους Έλληνες αποτελεί ένα ανομολόγητο ιδανικό, αφαιρέσεως γενομένης της γραμματοσύνης του. Άλλωστε δεν διακωμωδείται τόσο η άγνοια των πολιτιστικών πραγμάτων από το «Βασίλη» στο σκετς αυτό («Πολιτιστική Πρωτεύουσα του Βασίλη») όσο η αυταρέσκειά του και η ογκολιθική του αυτοπεποίθηση. Αυτό όμως είναι κάτι στο οποίο αναγνωρίζουμε, αν όχι τον ατομικό μας εαυτό, πάντως ένα συλλογικό ιδεότυπο που καταξιώνεται στον τόπο μας: ο βαλκανικός *machos*, ο Βασίλης *«πρώτο όνομα στη νύχτα»*.

Η διακωμώδηση αυτή μας αγγίζει σε βάθος διότι είμαστε όλοι συνεργοί στην καταξίωση του Βασίλη. Η τέχνη του Χάρρυ Κλυνν μας αναγκάζει να το δεχθούμε: ο Βασίλης —όπως παλιότερα ο ήρωας του «Δοξάστε με»— είναι λίγο πολύ όλοι μας, εφόσον «περνάει» το πρότυπο που αντιπροσωπεύει. Εξωθούμαστε έτσι στη συλλογική μας αυτο- διακωμώδηση γελώντας με το «Βασίλη», πράγμα που διαφοροποιεί τον Χάρρυ Κλυνν από τους μεγάλους σατιρικούς προκατόχους του. Επιπλέον, η *κριτική* λειτουργία της τέχνης του είναι αποτελεσματικότερη από τις «λόγιες» κριτικές του νεοέλληνα, διότι η σάτιρα όταν είναι καλή είναι πάντα η καταλυτικότερη κριτική, ίσως διότι αναγκάζει την αυλή της εξουσίας να μεταβληθεί σε δημόσιο χώρο του πνεύματος: το γέλιο που προκαλεί αποτελεί μια αδιάψευστη μαρτυρία που ο αυλικός —υπηρέτης της εξουσίας— δεν μπορεί να σταματήσει. (Κάτι ξέρει ο φιλόσοφος L. Kolakowski που αντιπαράθετε τον *γελωτοπιό* στον *αυλικό*). Οι «λόγιες» κριτικές του νεοέλληνα είτε καταγγέλλουν τις αξίες και τις πράξεις στο όνομα μιας ανώτερης πολιτικής, ιδεολογικής ή ηθικής *εξουσίας*², είτε *περιγράφουν* τη δυστυχία του, παραθέτοντας για παρηγοριά τόσες γλυκερές νότες ώστε η κριτική τους λειτουργία να εκμηδενίζεται.

2. Την αλήθεια αυτή είχε τονίσει ο Ν. Πουλαντζάς σ' ένα κατά τα άλλα αμφιλεγόμενο άρθρο του. Βλ. Ν. Πουλαντζάς: «Διανοούμενοι ποιός είσαι;» «Νέα» 17 και 18 Αυγούστου 1978.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Χάρρυ Κλυνν είναι ριζοσπαστικότερος ή βαθύτερος σαν κριτικός της κοινωνίας μας συγκριτικά με τους διανοούμενους μας. Η επιτυχία του δεν συνίσταται ούτε σε μια υποτιθέμενη βαθύτητα, ούτε σε μεγαλύτερο θάρρος στην άσκηση της κριτικής του, αλλά στο γεγονός ότι αποσπά την αποδοχή του μηνύματός του, παρά το γεγονός ότι μας μειώνει και μας πληγώνει χωρίς να προσφέρει κανένα είδος καταπραυντικού.

Η ανατομία της επιτυχίας του Χάρρυ Κλυνν

Η επιτυχία του Χάρρυ Κλυνν οφείλεται στον συνδυασμό πολλών συντελεστών, και πριν απ' όλα στον αναμφισβήτητο τάλεντο του που ο γράφων είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Γουδί πριν από αρκετά χρόνια. Δεν πρέπει, επίσης, να ξεχνάμε τη σημασία της καλά επιλεγμένης και ενορχηστρωμένης *μουσικής* και ενός πολύ πετυχημένου *διαλόγου*. Η σημασία του τελευταίου δεν μπορεί να υπερβληθεί —και εδώ η συνδρομή του Κλαμίτση και του Κακουλίδη με τους οποίους συνεργάζεται στον τομέα αυτό ο Χάρρυ Κλυνν είναι αποφασιστική, τόσο για το αντι-ελιτίστικο γράψιμό τους, όσο και για τη μεταδοτικότητα που έχουν στην εκφορά διαφορετικών μορφών γλωσσικής υποκουλτούρας. Αυτό όμως δείχνει πως και ο ίδιος ο Χάρρυ Κλυνν έχει βαθύ αισθητήριο της ελληνικής γλώσσας —ίσως εφάμιλλο του Μποστ:

«Φέρε μας και τα πρώτα, δύο σπέσιαλ, τρία εμφυαλωμένα, φρούτα, ξηρούς καρποί...» λέει ο «Βασίλης» στον «μaitρ» με το ανάλογο ύφος.

Η χρήση της ονομαστικής αντί της αιτιατικής για το αντικείμενο μιας πρότασης είναι κοινότατο φαινόμενο στον προφορικό λόγο που μετέρχεται (ή, έστω, ανέχεται) ο μέσος Έλληνας, ο οποίος πάει συχνότερα στην Οδό Ακαδημίας από την Οδό Ακαδημίας και ακόμη συχνότερα στην Οδό Ερμού και ουδέποτε στην οδό *Ερμή* όπως κανονικά θα ευχόταν ο λόγιος δημοτικιστής.

Ο Χάρρυ Κλυνν αντιλαμβάνεται τον γλωσσικό κυκεώνα στον οποίο έχουν μπλεχτεί οι σημερινοί Έλληνες, μεγάλοι και μικροί ενώ συγχρόνως ειρωνεύεται την εσωστρεφή ενασχόληση της διάνοησής μας με τη γλώσσα, τον πλούτο της, τη μοναδικότητά της κτλ. Στο μεταξύ ο μέσος Έλληνας ζητάει από τον σερβιτόρο να του φέρει *ξηρούς καρπούς*, από τον υδραυλικό του να τον επισκευάσει τη *σωλήνα*, και χειρίζεται μία και μοναδική λέξη αποτεινόμενος είτε φιλικά είτε εχθρικά στον άρρενα συνάνθρωπό του, η οποία έχει καταντήσει *«εθνική προσφώνηση»* κατά τον επιτυχημένο χαρακτηρισμό του κ. Λάμψα.

«Δουλεύει (το μικρόφωνο), ρε μ...;» («Γλώσσα, ο εθνικός μας πλούτος») ρωτάει ο ένας τον άλλον τη στιγμή που ο καθηγητής της γλωσσολογίας εξάγει την ελληνική γλώσσα για τον πλούτο και την ομορφιά της.

Και εδώ λειτουργεί στην εντέλεια η απομυθοποιητική τεχνική του Χάρρυ Κλυνν, που συνίσταται σε μία «ανοιχτή διαδικασία» κατεδάφισης στην οποία ο θεατής γίνεται συνεργός. Ο Χάρρυ Κλυνν μοιάζει μ' έναν ταχυδακτυλουργό που αφήνει επίτηδες να προδοθεί μέσα από «κακότεχνα» τερτίπια που χρησιμοποιεί. Με τον τρόπο αυτό «ξεμπροστιάζεται» και ο ταχυδακτυλουργός εκείνος που χρησιμοποιεί έντεχνα, χωρίς να τα αποκαλύπτει, τα ίδια τεχνάσματα.

Αλλά και εδώ ο θεατής, αναγνωρίζοντας το μηχανισμό μέσα από τον οποίο ο ίδιος έπεσε σε πλάνη, εμφανίζεται μειωμένος στον εαυτό του και αν και εξαπατημένος, εν τούτοις ικανοποιημένος όπως ο ήρωας του Μολιέρου: απατημένος, δαρμένος και ικανοποιημένος. Υποχρεώνεται το κοινό να αναγνωρίσει ότι έπεσε θύμα της αυταπάτης του παρακολουθώντας την αναπαράσταση του τρόπου παραγωγής αυτής της αυταπάτης. Τα πονηρεύματα του δημόσιου ρήτορα, οι αγυρτείες των πολιτικών θαυματοποιών, κοινωνικών αναμορφωτών, εκπαιδευτικών τορεαντόρ και οικονομικών τρακαντόρ εκτίθενται στην κοινή θέα. Με τον τρόπο αυτό όμως, προδίδε-

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

A. M. ΚΩΤΣΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΩΡΙΑΣ

η επιστημολογική οριοθέτηση
της αρχιτεκτονικής σκέψης

κριτική της τρέχουσας
αρχιτεκτονικής θεωρίας

η άρθρωση θεωρίας και
πρακτικής στην αρχιτεκτονική

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΚΑΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

UNIVERSITY STUDIO PRESS
Κων/νου Μελενίκου 15, Θεσσαλονίκη
Τηλ. 031/209 837

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ

Λόγος και ποιητική
για τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη

17-18

ται η δική μας ευπιστία και ξεμοντάρονται οι μηχανισμοί μέσα από τους οποίους εμείς πέφτουμε θύματα της πλάνης μας. («Καλοσυνάτες νοικοκυρές», «Πρεσ Ρουμ», «Η Ψώγερς παρουσιάζει» κ.ά.).

Οδηγούμαστε έτσι στην αποδοχή της συνενοχής μας στη διαιώνιση της ανοησίας, της απάτης, της υπανάπτυξης, με δυο λόγια της «Βαλκανικότητας» μας, και μάλιστα χωρίς ελαφρυντικά: ο Χάρρυ Κλυνν δεν προσφέρει γλυκερές ανοησίες σαν επιδόρπιο στην κριτική του σύγχρονου Έλληνα για τη δυστυχία του να είναι αυτό που είναι. «Πατρίδα μου, Καρκατσουλιά» αναφωνεί και υπενθυμίζει στο ανάδελφο έθνος μας το μέγεθος και το αίσχος της αυταπάτης του.

Η αυταπάτη του Έλληνα βρίσκεται στην καταναλωτική νοοτροπία του. Αλλά ο Χάρρυ Κλυνν δεν αρκείται στην καταγγελία της «ιδεολογίας» του καταναλωτισμού. Κοροϊδεύει την πενιχρότητα των καταναλωτικών του ιδανικών, είτε πάει ο Έλληνας στο Λονδίνο για να ψωνίσει ρούχα είτε «επιμένει ελληνικά», είτε θέλει δύο βίντεο, είτε ακόμα ονειρεύεται... ιδιωτικά αεροπλάνα. Ο λόγος για την υιοθέτηση αυτής της τακτικής εκ μέρους του Χάρρυ Κλυνν για να δείξει αυτό που θέλει είναι απλός.

Ξέρει ότι το ατύ του Έλληνα δεν ιδρώνει με το να του πουν ότι ο καταναλωτισμός του αντίκειται προς την πρόπουσα συμπεριφορά, και την ιδεολογία της μόδας. Η απληστεία του είναι και καμάρι του και δεν τη διατηρεί εν κρυπτώ και παραβύστω αλλά, αντίθετα, την επιδεικνύει εν πομπή και πανηγύρι. Ο Χάρρυ Κλυνν δεν του καταλογίζει, επομένως, φταίξιμο για την ροπή του προς κατανάλωση, αλλά τον χτυπάει εκεί που τον πονάει, κοροϊδεύοντας όχι τόσο τον καταναλωτισμό αλλά τον ψωραλέο χαρακτήρα του καταναλωτισμού που επικρατεί στην Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό πετυχαίνει την κριτική του, όχι υπό μορφή διαμαρτυρίας αλλά μέσω της απομυθοποίησης.

Είναι «χυδαία» η τέχνη του Χάρρυ Κλυνν;

Συχνά εξαπολύεται κατά του Χάρρυ Κλυνν η κατηγορία της «χυδαιότητας». Ας κάνουμε μια αναγκαία διασάφηση του όρου: «χυδαίο» θεωρείται η χρήση της αγοραίας γλώσσας, που περιλαμβάνει και σκατολογικούς όρους, «χυδαίο» επίσης θεωρείται και το κακόγουστο, κακότεχνο και παρδαλό στο ύφος, το ντύσιμο, ή την τέχνη. Λόγου χάρι, το Kitsch, με την έννοια αυτή είναι «χυδαίο». Αλλά η *σάτιρα* δεν είναι χυδαία αν με αυτό εννοούμε ότι βωμολοχεί. Μπορεί να είναι ίσως χυδαία με τη δεύτερη έννοια, της ευτέλειας. Η χρήση της βωμολοχίας από σατιρικούς συγγραφείς από την εποχή του Αριστοφάνη γίνεται για να δοθεί μεγαλύτερη εκφραστικότητα στο λόγο τους, εφόσον η βωμολοχία είναι μέρος της υπερβολής, η οποία είναι το κύριο εκφραστικό όπλο της σάτιρας.

Έτσι, στην επιθεώρηση «Πράσινα δα-

μάσκηνα και ψιλές ελιές» ο Χάρρυ Κλυνν επαναλαμβάνει αμέτρητες φορές την έκφραση «Τι λες, ρε π...» για να δείξει την έκπληξη του μπρος στις μεγαλοστομίες του ηθοποιού Γιώργου Κωνσταντίνου. Η αντικατάσταση της αθυροστομίας αυτής με το ανώδυνο και ανούσιο «Τι λες, βρε αθεόφοβε;» θα ισοδυναμούσε με την (ειρωνική) ροδίσει μετάφραση της αναφώνησης «Merde» από τον στρατηγό Καμπρών στη μάχη του Βατερλώ, ως «Σκωρ»!³

Ο Χάρρυ Κλυνν βωμολοχεί, είναι γεγονός, το χιούμορ του είναι πολύ συχνά χοντροκομμένο, λαϊκό αλλά περισσότερο ακόμη είναι κοφτερό και τσούζει. Εύλογο είναι να κατηγορείται σαν «χυδαίο»: όμως χυδαίο-ευτελές δεν είναι, διότι είναι ευφάνταστο και τα κτυπήματά του δείχνουν ότι προέρχονται από επιδέξιο σκοπευτή.

Ωστόσο, ο τελευταίος δίσκος του Χάρρυ Κλυνν περιέχει ένα μυστήριο, που αφορά το ίδιο το πρόσωπο του Βασίλη Τριανταφυλλίδη, του Προέδρου του «Απόλλωνα» Καλαμαριάς. Ο «άνθρωπος του Προέδρου» κ. Χαράλαμπος Τραμπάκουλας, παλιός γνώριμος του Β. Τριανταφυλλίδη από την εποχή που ο βοσκός είχε ανακαλύψει τους εξωγήινους, προάγεται σε βοσκό «παρά τω Προέδρω» και αποκαλύπτει ότι ο τελευταίος αξιωματικά να συνοδεύεται από πέντε καμαρότους τους οποίους κατατρομοκρατεί και υποχρεώνει βατραχανθρώπους να κάνουν έρευνα στη μπανιέρα του.

Αυτή η αυτο - αποκάλυψη της αυταρχικής και σχολαστικής προσωπικότητας του Χάρρυ Κλυνν ισοδυναμεί με πολιτική αυτοκτονία, όπως θα εξηγήσω. Όπως τόνισα και στην αρχή ο Χάρρυ Κλυνν έχει πετύχει τέτοιο μέγεθος *συναίνεσης* των Ελλήνων γύρω από το όνομά του που θα το ζήλευαν όχι μόνον άλλοι πολιτικοί στον τόπο μας αλλά και πολλοί συνάδελφοί του όπως ο ισάξιός του γαλλο-ιταλός Coluche που είχε βλάβεις στην Προεδρία της Γαλλικής Δημοκρατίας ή όπως ο Yves Montand που έχει ανάλογες φιλοδοξίες και όπως και ο άλλος ηθοποιός που ικανοποίησε τις φιλοδοξίες του, ο Ρέγκαν και που δεν έχει ούτε κλάσμα του ταλέντου του δικού μας. Μια τέτοια φιλοδοξία θα ήταν απόλυτα θεμιτή και ρεαλιστική για το δημοφιλή πόντιο καλλιτέχνη.

Αλλά, δυστυχώς γι' αυτόν, το κύρος του έχει διαβρωθεί ανεπανόρθωτα, με την εικόνα που έδωσε του εαυτού του χωμένου σε μια μπανιέρα, «πλήρη ύδατος μέχρι του χείλους, στους 37,6 βαθμούς Κελσίου» και να πισσιλάει τα τέσσερα παπάκια του.

Μια τέτοια εικόνα αρμίζει ίσως στο Βασίλη Τριανταφυλλίδη, Πρόεδρο του «Απόλλωνα Καλαμαριάς», όχι όμως στο Χάρρυ Κλυνν Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ηθικόν δίδαγμα: Ο Χάρρυ Κλυνν δεν πάει για πρόεδρος. Πράγμα που με καθησυχάζει, εμένα τουλάχιστον... □

3. «Ο αμφιβάλλων ας ενθυμηθεί την ιστορική εκείνην λέξιν, την οποίαν έρριπεν ο Καμπρών εν Βατερλώ εις το πρόσωπον των συμμάχων και κατά πόσον θα ηδύνατο το καθαρεύον «Σκωρ» να την αντικαταστήσει».

Εμμ. Ροϊδη: Πρόλογος στα *Είδωλα* (1893).

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ Ο ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Μια μικρή αναδρομή

Το όνομα του Κώστα Βάρναλη έχει συνδεθεί με την περιπέτεια της Αριστεράς στον τόπο μας. Η κρίση των καθιερωμένων αξιών, που ακολούθησε τη μικρασιατική καταστροφή, οδήγησε τον ήδη γνωστό φιλόλογο και ποιητή στη μαρξιστική ιδεολογία. Πρώτοι καρποί αυτής της συνάντησης η ποιητική σύνθεση «Το φως που καίει» (1922) και η μελέτη «Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική» (1925), τολμηρή απάντηση στις θέσεις του ιδεαλιστή Γιάννη Αποστολάκη. Η δεκαετία του 1920 είναι, ίσως, η πιο δημιουργική αν και πάντοτε, στην μετέπειτα πορεία του, το οξύ κριτικό πνεύμα που τον έφερε στο μαρξισμό θα τον περιφρουρεί από τις δογματικές ακρότητες και το ζντανωφικό συνταγολόγιο της «στρατευμένης» τέχνης.

Το ΚΚΕ, παρόλο που στέκεται αρχικά κάπως αμήχανα απέναντι στην ελευθεροστομία και την απαισιόδοξη κοινωνική κριτική του Βάρναλη, θα φροντίσει γρήγορα —εκτιμώντας την αξία του, αλλά και την ανταπόκριση που δείχνει το μεγάλο κοινό στο έργο του— να τον προβάλλει σαν τον ποιητή «οδηγητή». Το 1934 θα σταλεί στο Συνέδριο Σοβιετικών Συγγραφέων στη Μόσχα μαζί με το Δημ. Γληνό, ενώ το 1935 το περιοδικό «Νέοι Πρωτοπόροι» αφιερώνει ένα τεύχος του στα πενήντάχρονά του.

Από την εποχή αυτή μέχρι το θάνατό του, η ιδεολογική συνέπεια, η αγωνιστικότητα και η πνευματική εγρήγορση είναι τα στοιχεία που συνθέτουν για τους Έλληνες κομμουνιστές το μύθο του Κώστα Βάρναλη. Ωστόσο, ποιο είναι το τίμημα που καταβάλλει ο λογοτέχνης στην ιδεολογία του και ποια υπήρξε η εμβέλεια του έργου του —αισθητικού, ποιητικού, πεζογραφικού— για τον αριστερό αναγνώστη; Τα τρία κείμενα που ακολουθούν ας θεωρηθούν ως μια μικρή συμβολή στη διερεύνηση αυτών των θεμάτων που άλλωστε άπτονται ενός γενικότερου και ακόμα και σήμερα επίκαιρου προβλήματος: της σχέσης ιδεολογίας και τέχνης.

Μια ανάμνηση και λίγες σκέψεις για το έργο του

του Μήτσου Αλεξανδρόπουλου

Μαθητής γυμνασίου στην Αμαλιάδα διάβασα το «Φως πύου καιεί». Ένα πολύ παλιό βιβλίο χωρίς εξώφυλλο, ούτε όνομα. 4η Αυγούστου. Δεν ήταν εύκολο να βρεθεί τότε στην Αμαλιάδα καλό λογοτεχνικό βιβλίο, εκείνα μάλιστα που τα είχε σαρώσει η δικτατορία. Θυμάμαι το βράδυ που πήγα και μου το έδωσαν περασμένο μέσα σε ξένα εξώφυλλα. Μου έκαναν εντύπωση αυτές οι μορφές, η Αριστέα, η Μαΐμου, ο Μώμος, οι περιεργοί διάλογοι με τον Ιησού και τον Προμηθέα, όλα τόσο παράξενα, όπως και η γλώσσα των ποιημάτων. Ένα κουβάρι εντυπώσεων που ξετυλιγόταν έπειτα σ' όλη τη γνωριμία μου με το έργο του Βάρναλη. Κι επειδή η ζωή μας τότε, ιδιαίτερα η μαθητική ζωή με τη νεολαία του Μεταξά, ήταν πολύ σουρεαλιστική, με την έννοια που δώσαμε στο σουρεαλισμό, αυτό το βιβλίο ήταν το πρώτο ξύπνιο προκλητικό σχόλιο στο σουρεαλισμό της ζωής μας —μια τέτοια γεύση. Και βέβαια το καθαρόγραφο όλο με το χέρι μου και το έμαθα καλά. Για μένα ο Βάρναλης ήταν τότε ο μεγαλύτερος σατιρικός.

Ήρθαν έπειτα τ' άλλα. Και το βιβλίο του Βάρναλη πέταξε άλλες λάμπεις. Στα χρόνια της Κατοχής τα ποιήματά του γνώρισαν τη μεγαλύτερη δημοτικότητα. Διαβάστηκαν και τραγουδήθηκαν. Ενωώ την απαγγελία που ήταν η πρώτη μορφή μελοποίησης ελληνικών ποιημάτων σε τόσο πλατιά κλίμακα όπως έγινε με τα τραγούδια αργότερα. Από κείνη την ίδια εποχή κρατώ και την ανάμνηση μερικών επιφυλλίδων του: «Τέσσερα άρθρα περί σκότους» —και το πρώτο βιβλίο του Βάρναλη που αγόρασα: «Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική».

Ύστερα πάμε σ' άλλους τόπους. Και είμαστε σ' ένα χωριό στα βόρεια της Ρουμανίας. Από τη Φούλα Χατζιδάκη άκουσα πάρα πολλά για τον Βάρναλη, τον ήξερε πολύ καλά και τον αγαπούσε, αλλά ακόμα πιο πολύ, ποταμός λεπτομερειών κι αφηγηματικής ευφορίας, η Έλλη Αλεξίου.

Μία μέρα που πήγαμε μαζί στο ταχυδρομείο, η Έλλη μου έδειξε έναν νεαρό υπάλληλο, από τον οποίο αγοράσαμε τα γραμματόσημα, και μου είπε: «Να, έτσι ακριβώς ήταν ο Βάρναλης νέος». Ήταν ένα στεγνό μελαφό παλικάρι. Αργότερα στην έκδοση των «Απομνημονευμάτων» που έκανε ο «Κέδρος» είδα μερικές φωτογραφίες —πραγματικά ομοιότητα καταπληκτική. Τότε εκεί πέρα, έχοντας στο πρόσωπο του νεαρού ρουμάνου τόσο ζωντανή εικόνα, αν ήξερα πως ο Βάρναλης είχε περάσει νεοδιορισμένος δάσκαλος από την Αμαλιάδα, θα μπορούσα τέλεια να τον φανταστώ στην πατρίδα μου ελληνοδιδάσκαλο και μάλιστα μέσα στο ίδιο το κτίριο του σχολείου λίγο παραπάνω από το σπίτι μας. Η Αμαλιάδα, τα σπίτια, οι δρόμοι, οι άνθρωποι, η ανεπανάληπτη φυσιογνωμία της γενέτειράς μου, δεν έπρεπε καθόλου να είχε αλλάξει από τον Βάρναλη ως τότε που μεγαλώνουμε εκεί κάτω εμείς. Και το κτίριο του ελληνικού σχολείου θα υπάρχει ακόμα —ένα μακρουλό παμπάλαιο σπίτι, καζάρμα ή αποθήκη, με πολλές μεγάλες πόρτες κατά παράταξη στην πλευρά του δρόμου, όπου είναι ισόγειο, ενώ από την πίσω μεριά ανώγειο, εκεί πίσω ήταν και το προαύλιο που παίζαμε μπάλα. Το σχολείο πια δεν λειτουργούσε. Στην Κατοχή στρατωνίστηκαν εκεί μέσα γερμανοί.

Αλλά η Έλλη είχε στο νου το Ηράκλειο, το Κράσι και τη Δεξαμενή, για την Αμαλιάδα δεν μου είπε τίποτα. Το έμαθα από

τον ίδιο όταν ανέβηκε στη Μόσχα για την απονομή του βραβείου.

Την παραμονή της τελετής πήγαινε να τον επισκεφτεί η φίλη μας η Λαρίσα και μας πήρε κι εμάς με το αυτοκίνητο. Τους φιλοξενούσαν —ο Βάρναλης ήταν με τη γυναίκα του— σ' ένα σανατόριο της κυβέρνησης σε εξοχική τοποθεσία αρκετά χιλιόμετρα από την πόλη. Τους είχαν δώσει ένα διαμέρισμα στο ισόγειο. Όταν μπήκαμε μέσα έλειπαν, πήγαν να φάνε. Τους είχαν φάρι και του Βάρναλη δεν του άρεσε καθόλου όπως το είχαν μαγειρέψει. Μπήκε μέσα μουρμουρίζοντας και πίσω η Δώρα. Φορούσε ένα μπλε κουστούμι του σπιτιού με μακρουλά μανίκια και το παντελόνι φαρδύ, σκυφτός, αδύνατος, δυσχερής μένος κι από το φαγητό, φαινόταν κάπως συνοφρυωμένος μέσα σ' αυτό το κουστούμι. Η Λαρίσα του έφερνε ένα ζευγάρι ακουστικά γυαλιά που λειτουργούσαν με δύο μικροσκοπικές μπαταρίες τοποθετημένες στα τσιγκελάκια του σκελετού. Ήταν αυστριακής κατασκευής. Σ' ένα πλαστικό σακουλάκι είχαν ένα ζευγάρι εφεδρικές μπαταρίες μαζί με τις οδηγίες που ξαναγιόμιζαν από μια κοινή πρίζα. Τα γυαλιά τα περίμενε. Τα φορούσε, τα έβαζε, μας έβαζε να του μιλάμε για να δει πώς ακούει, κοιταζόταν και σ' ένα μεγάλο καθρέφτη. Κάτι του άρεσε και κάτι όχι, ο σκελετός ήταν χονδροειδέστατος, ιδιαίτερα πίσω τα φτερούγια. Άκουγε μέσα ένα βουητό και τον εμποδίζε να ξεχωρίζει τις λέξεις. Είδαμε τις οδηγίες, ανοίξαμε τη θήκη και βάλαμε τις εφεδρικές μπαταρίες. Τα ξαναδοκίμασε. Το βουητό δεν ακουγόταν. Ευχαριστήθηκε απ' αυτό, με ρώτησε αν είμαι μηχανικός και με παρακάλεσε να του μεταφράσω τις οδηγίες και να τις γράψω σε μια κόλα.

Ξέραμε ότι θ' ανέβαινε στη Μόσχα για το βραβείο. Από τη Ρουμανία η Έλλη μου έστειλε μέσα σε γράμμα της ένα σημείωμα να του το δώσω. Του έγραφε και για μας πολύ εγκωμιαστικά. Τελείωνε κάπως έτσι: «γύρισε να τους δεις καλά». Δεν θέλησα να το δώσω στον Βάρναλη και δεν το πήρα μαζί μου. Όμως όταν με ρώτησε και του είπα πως είμαι από την Αμαλιάδα γύρισε και με κοίταξε έτσι που του συνιστούσε η Έλλη: «Πες πως είμαστε συμπολίτες...».

Δυστυχώς δεν άκουγε καθόλου καλά. Και βέβαια η βαρυκοΐα του είχε χαλαρώσει τη διάθεση ν' ακούει. Έκανε προσπάθεια να παρακολουθήσει κι αυτό τον κούραζε. Είπαμε λίγα λόγια για την Αμαλιάδα κι αποτραβήχτηκε, πήρε μια «Αυγή» που του φέραμε και τη διάβαζε. Επίσης και τα γυαλιά μάλλον τον απογοήτεψαν. Έτσι σιωπούσαμε, μόνο η Δώρα, η Λαρίσα κι η Σόνια κάτι κουβεντιάζαν. Παρακολουθούσα με αρκετή μελαγχολία τον Βάρναλη αποτραβηγμένον στη σιωπή.

Σηκωθήκαμε να φύγουμε. Ήταν πολύ καλή μέρα και μόνος του είπε να βγουν κι αυτοί και να περπατήσουμε λίγο μαζί.

Του μετέδωσα τους χαιρετισμούς της Έλλης και ό,τι άλλο έγραφε για κείνον. Χάρηκε.

— Είναι καλή η Λιλίκια, είπε. —Κι αφού περπατήσαμε λίγο ακόμα: η Λιλίκια είναι καλή, η Γαλάτεια είναι κακιά...

Στις σιωπές που έπεφταν έπειτα από μια φράση εξακολουθούσα να ξετυλίγει τη σκέψη μόνος του. Πηγαίναμε οι δυο μας πίσω από την άλλη ομάδα. Αφού προχωρήσαμε λίγο, στάθηκε κι επανέλαβε τα ίδια για την Έλλη και τη Γαλάτεια και πάλι συνέχισε το δρόμο σιωπηλός και σκυφτός, δε γύριζε να κοιτάξει

γύρω, όπως κοιτάζε παντού με περιέργεια η Δώρα. Ο Βάρναλης σαν όλα αυτά να τα είδε πολλές φορές.

Καθίσαμε σ' ένα μεγάλο σκαμνί. Είχαμε μπροστά μας μια λίμνη ή ένα ποτάμι. Στην αντικρινή όχθη βλέπαμε ένα παλιό αρχοντικό.

Το ύπαιθρο που περιβάλλει τη Μόσχα είναι όμορφο: πολλά δάση, πολλά ποτάμια, το έδαφος κυματίζει με αργούς μαλακούς ρυθμούς ξανοίγοντας εκπληκτικές γωνιές στην ανεξάντλητη γαλήνη του πράσινου ή του άσπρου τον χειμώνα. Παλιές εκκλησίες, παλιά χωριά και πάρα πολλά παλιά αρχοντικά σαν αυτό που βλέπαμε εκείνο το μεσημέρι. Η Δώρα ρωτούσε διάφορα κι η Λαρίσα που ήξερε το μέρος κάτι έλεγε για το αντικρινό σπίτι. Ο Βάρναλης σιωπούσε. Ήταν βέβαιο πως δεν άκουγε κι ως προσπαθούσε η Λαρίσα ν' ακούγεται κι από κείνον.

Κάποια στιγμή, εντελώς απροσδόκητα, σήκωσε το κεφάλι και με ρώτησε:

— Τι γίνεται ο Μπάμπης ο Ροκανάς;

Σαν να χτύπησε μεγάλη χαμπάνα στ' αυτιά μου. Όσο η Λαρίσα έλεγε για το αρχοντικό, αυτός σκεφτόταν την Αμαλιάδα.

— Ήταν κι ένας Νικολόπουλος, συνέχισε. Τι να γίνονται; Ζούνε ή τους πήρε ο χάρος;

Στην Αμαλιάδα Νικολόπουλοι ήταν πολλοί. Δεν κατάλαβα ποιον είχε γνωρίσει. Τον άλλον, τον Ροκανά, τον ήξερα. Ο Μπάμπης ο Ροκανάς πρέπει να ήταν συνομιληκος του Βάρναλη. Ένας ψηλός άντρας, χοντρό στρογγυλό κορμί κι επίσης χοντρό, στρογγυλό, κοκκινωπό κεφάλι. Είχε χαρτοπαιχτική λήσχη στην Αμαλιάδα και τότε που τον γνώρισε ο Βάρναλης θα πρέπει να ήταν από τις αδρές φυσιογνωμίες στη νυχτερινή ιδιαίτερα ζωή. Από τέτοια η Αμαλιάδα παρά το μικρό μέγεθος είχε μεγάλη ποικιλία. Αλλά για την ηλικία του Μπάμπη δεν είμαι βέβαιος. Καλύτερα είχα γνωρίσει τον αδερφό του τον Γιώργη (τον έλεγαν και Μπεναρόγια) που κάτω στον σιδηροδρομικό σταθμό δίπλα στη γέφυρα είχε ένα καφενείο (και ταβέρνα). Εκείνα τα χρόνια του Μεταξά και της ΕΟΝ εμείς, ο φίλος μου ο Αντρέας, ο φίλος μου ο Νίκος και άλλοι φίλοι, πρωτοετείς και δευτεροετείς του γυμνασίου, είχαμε πει πολλά τραγούδια —αυτά τα παλιά ρεμπέτικα— πίνοντας το κρασί του Μπεναρόγια. Ήμαστε στην παραφροσύνη της εφηβείας μας, πάνω απ' όσο συνήθως τρελές. Γι' αυτούς τους λόγους, και για όσα ακολούθησαν, μας εξαπέστειλαν από το γυμνάσιο και τους τρεις, σε διαφορετικό χρόνο και σε διαφορετικές κατευθύνσεις τον καθένα. Πώς να ήξερα όμως τότε στη Μόσχα πως ο ένας από τους φίλους μου, ο Αντρέας, ύστερα από τους δικούς του πολέμους, ανέβηκε στην Αθήνα, άνοιξε —το έχει ακόμα— χασάπικο στην κεντρική αγορά και γνώρισε πολύ καλά τον Βάρναλη. Πήγαιναν συχνά και στην ταβέρνα. Εκεί ο Αντρέας διάλεγε καλό κρέας κι από τα μαρουλάκια τις καρδούλες —έτσι μου τα έλεγε ο ίδιος σχετικά πρόσφατα.

... Όταν τους αποχαιρετούσαμε ο Βάρναλης και η Δώρα μάλωσαν. Η αφορμή ήταν η ακόλουθη: η Λαρίσα συζητούσε μαζί τους διάφορες λεπτομέρειες της παραμονής τους στη Μόσχα. Έθιξαν και το ζήτημα της επιστροφής. Ο Βάρναλης ήθελε να κατεβούν στην Αθήνα κατευθείαν από το συντομότερο δρόμο. Η

Στο μικρό αυτό χρονικό θα προσέθετα λίγα λόγια για το έργο του, μερικές σκόρπιες παρατηρήσεις:

Στο έργο του Βάρναλη έχουν λειτουργήσει μερικά πράγματα που είναι περισσότερο ανταγωνιστικά, παρά συνεργάσιμα. Συνεργάσιμα κι αποδοτικά μπορούν να γίνουν στα χέρια ενός ανθρώπου προικισμένου μ' εξαιρετικό ταλέντο. Ο Βάρναλης αγωνίστηκε να φέρει σε λογαριασμό το λυρισμό με τη σάτιρα.

1959: Στη Μόσχα για την απονομή του Βραβείου Λενιν.

1. Στο δωμάτιό του —φωτογραφία του Μήτσου Αλεξανδρόπουλου.

2. Με τη γυναίκα του Δώρα Μοάτσου.

Δώρα είχε σχέδια για το Παρίσι. Φαίνεται τα είχαν ξαναπει αυτά και μόλις η Δώρα είπε Παρίσι ο Βάρναλης της φώναξε χωρίς να φαίνεται πως αστειεύεται:

—Είσαι της Ιντζέλινεντ Σέρβις!

Κάτι από την κίνηση που έκανε λέγοντας αυτά τα λόγια έχει μείνει σε μια από τις φωτογραφίες που τραβήξαμε εκείνη την ημέρα. Δυστυχώς αυτή τη φωτογραφία δεν τη βρίσκω τώρα πουθενά. Η άλλη που βρήκα είναι μόλις ένα κάδρο πιο πριν, όταν η Δώρα είχε αρχίσει να μιλά, αλλά προτού πει για το Παρίσι. Από την ένταση στα πρόσωπα των δύο γυναικών στο πλάι (προηγουμένως η Δώρα τους είχε πει για τις δυσκολίες με το Παρίσι) φαίνεται πως όπου να 'ναι θα το πει...

Την επομένη έγινε η απονομή του βραβείου. Ακούγαμε τον Βάρναλη να διαβάζει ένα λόγο από αυτούς που γράφονται κι εκφωνούνται παντού με τον ίδιο τρόπο. Μόνο μια στιγμή πήρε προσωπικό τόνο όταν μίλησε για τους συναγωνιστές του στην Ελλάδα μεταξύ των οποίων είχε προτιμηθεί. Είπε μια φράση σαν αυτήν:

— Δε λέω πως είμαι ο καλύτερος, αλλά είμαι ο αρχαιότερος όλων!

Τα μέλη της επιτροπής άκουγαν τη μετάφραση σαν να τα είχαν όλα καταλάβει πιο πριν στην ελληνική. Μόνο αυτό το σημείο ένας απ' όλους το έπιασε και γέλασε. Ήταν κι αυτός λογοτέχνης: ο Έρεμπουργκ.

Προσθέτοντας και τον χαρακτήρα της ιδεολογίας του έχουμε ένα τρίπτυχο που έκλεινε μέσα του προϋποθέσεις μιας ασυνήθιστης δημιουργίας, αλλά ταυτόχρονα πρόβαλε και ασυνήθιστες αντιστάσεις. Νομίζω πως η εξέταση του έργου του δεν μπορεί να θίξει ουσιαστικά ζητήματα αν ο μελετητής δεν σκεφτεί τον Βάρναλη πάνω σ' αυτή την τριπλή σύνθεση. Το περίεργο είναι ότι έμεινε ως το τέλος λυρικός, ενώ στο έργο κυριάρχησε η σά-

τιρα.

Αυτές οι δύο γραμμές, προτού τις ισοροπήσει, λειτούργησαν χωριστά, ιδιαίτερα στην αρχή ο λυρισμός του που τον εξώθησε στις λόγιες ποιητικές αναζητήσεις κι απειλούσε να τον αποξενώσει από τη σατιρική του φλέβα. Μετά τον «Προσκυνητή» δεν ξέρουμε τι άλλο θα έδινε σ' αυτό το δρόμο. Δεν ξέρουμε τι θα έβγαине από τον Βάρναλη αν έμενε αδρανής η υποβαθμισμένη η σάτιρα και μαζί με κείνη η πηγαία λαϊκότητά του. Ούτε όμως χρειάζεται να λύσουμε εμείς αυτό το ζήτημα γιατί το έλυσε ο ίδιος με τις επιλογές που έκανε. Και η ιδεολογική του στροφή ήταν συναρτημένη με τον προσωπικό του αγώνα, την αναζή-
τούσε από μέσα του.

Το σατιρικό ταλέντο έχει συνήθως επικό χαρακτήρα. Αγαπά τον μύθο, την περιγραφή, τον πληθωρικό λόγο και είναι αναρχικό απέναντι στα καθιερωμένα, απέναντι και σ' αυτή τη γλώσσα και στις λογοτεχνικές μορφές. Η απόκλιση από τον κανόνα είναι το περιεχόμενο της σάτιρας. Ένας σοβαρός σατιρικός είναι κάτι καινούργιο στη γλώσσα και στις μορφές. Ξέρουμε ότι συχνά τα πρώτα ανοίγματα σ' ένα νέο κλίμα γίνονται μέσα από τη σάτιρα. Οι μεγάλοι σατιρικοί έχουν συνδεθεί με στιγμές που πραγματοποιείται κάποιο πέρασμα από μια εποχή σε άλλη, τα μεγέθη τους παρουσιάζουν αναλογίες με τη σπουδαιότητα αυτών των στροφών στην ιστορία και στη λογοτεχνία. Τέτοιου είδους σατιρικός συγγραφέας από τους δικούς μας ήταν βέβαια ο Ροΐδης, οξυδερκής, πληθωρικός, χείμαρρος λόγου, ειρωνικής και σαρκαστικής σκέψης, αφηγηματικής φαντασίας και πρωτοτυπίας. Ο Βάρναλης είναι πολύ διαφορετικός. Η καλλιτεχνική φύση του Ροΐδη ήταν συμπαγής, δεν είχε μοιράσματα, ήταν εκατό τοις εκατό σατιρικός, η σάτιρα έδινε την κατεύθυνση και σ' αυτή την κριτική του σκέψη.

Ο Βάρναλης αντίθετα μένει με τη λυρική του φύση και στις σατιρικές στιγμές. Σάτιρα κάνει ακριβώς με το λυρισμό του, με το προσωπικό του αίσθημα και με την ποιητική υφή της φράσης του —ακόμα και στα πεζά του κείμενα—, παρά με τα συγκεκριμένα πράγματα και με την εξονυχιστική παρακολούθηση των λεπτομερειών τους. Είναι πιο λυρικός από τον σατιρικό Καβάφη με τον οποίο πολλά τον συνδέουν. Αν κάνουμε και μια σύγκριση με τους λαϊκούς σατιρικούς τρόπους, με τους οποίους είχε ιδιαίτερες σχέσεις, βλέπουμε ότι τον συγκινεί σε λιγότερο βαθμό η εξιστόρηση και περισσότερο το γνωμικό με την αφοριστικότητά του. Παρόλο επίσης που ήταν φιλόλογος και σπούδασε στην Ευρώπη, δεν τον χαρακτήριζε η λεπτή λυρική και ειρωνική διάθεση ενός συγγραφέα με ευρωπαϊκή καλλιέργεια. Ήταν πολύ πιο λαϊκός. Αυτή την πλευρά του χαρακτήρα του ενίσχυσε η ιδεολογική του κατεύθυνση μετά το 1920. Έμεινε όμως η λαϊκότητά του στο ύψος της παιδείας του και του ταλέντου του. Ήταν επίσης απαλλαγμένη από κάποια προσήλωση στη βυζαντινή παράδοση με την οποία συνδέθηκε η πιο επικίνδυνη έκδοση του λαϊκισμού μας. Σε σχέση με τις αρχαιότητες μας η ιδιοσυγκρασία του ήταν καθαρόαιμη αρχαιοελληνική (αθηναϊκή), το πνεύμα του, το καλαμπούρι του, ολη του η αντίληψη. Ο Βάρναλης ήταν από τα ελληνικά πνεύματα που μέσα σε όποιο Βυζάντιο θα συνεχίζουν σαν φυσική ανάγκη του τόπου την αρχαία γραμμή στην τέχνη και στη ζωή.

..*

Η πεζογραφία του ήταν μάλλον λύση που υπαγόρευαν όχι οι προϋποθέσεις ενός πεζογράφου, όσο η ποιητική του συνείδηση, όπως λειτούργησε σε μια στιγμή που και στη δική μας λογοτεχνία ετοιμάζονταν σοβαρές αλλαγές. Και πρώτοι απ' όλους οι ποιητές εκείνης της εποχής, ιδιαίτερα ευαίσθητοι στα ζητήματα της μορφής, συνειδητοποίησαν τις νέες ανάγκες σαν δικά τους προβλήματα. Το ίδιο μπορεί να ισχυριστεί κανείς και για την προώθηση της σατιρικής κατεύθυνσης σε βάρος της λυρικής ύστερα από το «Φως που καίει» και τους «Σκλάβους Πολιορκημένους». Με τις πρωτότυπες συνθέσεις στα δύο ποιητι-

Η απονομή του Βραβείου. Αριστερά ο Έρενμπουργκ.

κά του βιβλίου —στίχος και πεζό, σάτιρα και λυρισμός— και με την ανάπτυξη που γνώρισαν μετά αυτά τα στοιχεία στο έργο του, ο Βάρναλης είναι μια πολύ χαρακτηριστική περίπτωση των ποιητικών αναζητήσεων στη δεκαετία του 1920, τόσο ενδιαφέρουσα ακριβώς με τις αναζητήσεις της. Ο στίχος του, και σ' αυτόν τον «Προσκυνητή», είναι *οριακός*, μία από τις τελείες, χρονολογικά από τις πρώτες, που άρχιζαν να μπαίνουν στην παλιά ποίηση.

Ξέρουμε πως οι τελείες αυτές είναι πάρα πολλές. Όλοι οι αξιόλογοι ποιητές τότε, συνομήλικοι του Βάρναλη και νεώτεροι, έκαναν καινούργια ποίηση σε σχέση με την παραδοσιακή, χωρίς όμως να ξεπερνούν τα δικά της όρια. Έδειξαν προτίμηση στη μικρή μορφή, στο λυρικό ποίημα, και καλλιέργησαν ένα στίχο ρευστό, κάτι σαν αποσώσματα από μορφές εξαντλημένες. Η τελειότητα του στίχου σε μια προσωπική παραλλαγή, έγινε επίμονος στόχος, κάποτε και ποιητικός σκοπός. Μαζί μ' αυτό λειτουργούσε και η επίγνωση ενός αδιέξοδου, γιατί οι ποιητές αυτοί, διαποτισμένοι από τους ρυθμούς της παλιάς ποίησης, δεν ήταν σε θέση ακόμα να υιοθετήσουν πιο ριζοσπαστικές λύσεις. Από αυτή την ιδιαίτερη συνείδηση προκύψαν διάφορες άλλες ανάγκες, όπως η στροφή στην πεζογραφία κι επίσης στη σάτιρα. Πεζογράφοι και σατιρικοί θέλησαν να γίνουν πολλοί, αυτό το δείχνει πολύ καθαρά κι ο χαρακτήρας του στίχου τους. Αυτό το καλλιτεχνικό κλίμα έζησε κι ο Βάρναλης και είναι από τους λίγους (ή κι ο μόνος) που λειτούργησε γόνιμα στην κατεύθυνση της σάτιρας και της πεζογραφίας ανοίγοντας νέα φάση στο έργο του, αλλά κλείνοντας ουσιαστικά το κεφάλαιο της ποίησης. (Εδώ είναι πάρα πολύ σημαντική η επίδραση της ιδεολογίας).

Η ποιητική πείρα του Καβάφη πρέπει να ήταν πολύ διδαχτική για τον Βάρναλη. Αν στην καινούργια του φάση έκανε βήματα προς το μέρος ενός άλλου δικού μας ποιητή, αυτός ήταν ο Καβάφης. Περνώντας μέσα από διάφορες παρατηρήσεις που μπορεί να γίνουν πάνω στο ύφος, στις μορφές, στους ερεθισμούς και στα θέματα από την ιστορία, στο τέλος φτάνουμε στη διαπίστωση *κοινού τρόπου δουλειάς*. Κι οι δυο τους άντλησαν από πηγές πολύ ζωντανές στη μνήμη ή στη ζωή. Το υλικό τους το μεταμόρφωσαν σε ποιητική λαλιά εντελώς δική τους, αλλά έτοιμη να περάσει στα χείλη πολλών άλλων. Στις πηγές τους δεν στράφηκαν για να τους επιβάλουν ύφος. Έκαναν μαζί τους σύνθεση. Έπαιρναν τη φωνή αυτή, άγνωστη ή παραμελημένη από άλλους, και την ενσωμάτωναν στη δική τους, με τέτοιο τρόπο ώστε η ίδια η πηγή να μένει και να λειτουργεί στο ποίημα. Είναι δύσκολο να βρούμε άλλους ποιητές δικούς μας που μπόρεσαν να δώσουν στο λόγο τους τόσο δραστήριο κι αποδοτικό σφυγμό, τόση ατομικότητα και ταυτόχρονα τόση ικανότητα επικοινωνίας. Και οι δυο μιλούν για ν' ακουστούν από ένα ακροατήριο που δεν είναι βέβαια κοινό, αλλά με τον καιρό αυτά τα όρια χάνουν τη σημασία τους. Στην κίνηση προς το δικό του ακροατήριο ο Καβάφης, για λόγους που έχουν σχέση με μας τους ίδιους, με την πνευματική μας ανάπτυξη, βραδυπόρησε, ενώ ο Βάρναλης λειτούργησε αμεσώς σε μεγάλη έκταση (ο δικός του ακροατής είναι πιο άμεσος και ιστο-

ρικά συγκεκριμένος, όσο και περιορισμένος). μίλησε με το πρώτο σε πολλούς, βάζοντας ποιητική φωνή σε λαϊκά χείλη, χωρίς να χάσει την ατομικότητά του, χωρίς να χρησιμοποιήσει (όπως έκαναν οι φιλολαϊκοί σε μας) έτοιμους τρόπους από τη λαϊκή παράδοση, στην οποία είχε κι αυτός ιδεολογική και ανθρώπινη συμπάθεια. Από το λαό άντλησε υλικό και του ανταπόδωσε ποίηση, γλώσσα και μορφές. Με όλα του τα ανοίγματα στον πολύ κόσμο δούλεψε το στίχο του με τις ιδιαίτερες φροντίδες των ποιητών της εποχής του για την προσωπική έκφραση.

* *

Οι δύο ποιητικές δημιουργίες του έφεραν κι από την πλευρά μιας κοινωνικά επαναστατημένης ποίησης το παλιό σύστημα μπροστά στην ανάγκη για απελευθέρωση από τις συμβατικότητες του. Εδώ η προσφορά του Βάρναλη στην ποίησή μας, στη γλώσσα μας, είναι πολύ μεγάλη. Όμως ούτε το «*Φως που καίει*» ούτε οι «*Σκλάβοι Πολιορκημένοι*» είναι έργα απαλλαγμένα από ατέλειες στα διάφορα στρώματά τους. Ξέρουμε πόσο ο ίδιος αισθάνθηκε την ανάγκη να ξαναδουλέψει την πρώτη του σύνθεση και το έκαμε σε μεγάλη έκταση. Δεν πρέπει να ξεχάσουμε ότι τα έργα αυτά ήταν η αρχή μιας ώριμης σύνθεσης και τα στοιχεία που την αποτελούσαν υπήρχαν με τις ακραίες τους διαθέσεις, ιδιαίτερα η καινούργια ιδεολογία. Ο Βάρναλης δεν συνέχισε την ποιητική του προσπάθεια, αλλά έχει σημασία ότι βρήκε τη δημιουργικότερη στιγμή του σ' αυτές ακριβώς τις συνθέσεις κι ακούστηκε έτσι μια φωνή πρωτότυπη κι απαραίτητη.

Το τι δεν μπόρεσε όμως ο Βάρναλης με κανέναν τρόπο δεν είναι εκτίμηση για όσα μπόρεσε. Χωρίς τον Βάρναλη θα είμαστε πολύ φτωχοί, όχι με την έννοια που θα το πεις αυτό για έναν ποιητή καλό κι αξιόλογο απλώς. Δεν ήταν μία από τις πολυάριθμες φωνές της διανόησης μέσα στην ποίηση τη δική μας. Έπλασε ποιητική γλώσσα για μια μεγάλη κατηγορία του λαϊκού πληθυσμού, έφερε μες στην ποίηση αυτόν τον κόσμο που αλλιώς θα έμενε ποιητικά βουβός, ουσιαστικά απών, τη θέση του —την ξύπνια, δραστήρια και δυναμική λαϊκή θέση— θα εξακολουθούσαν να την κατέχουν διάφορα φιλολαϊκά υποκατάστατα. Είναι όμως αλήθεια ότι τα δύο βιβλία του έθεσαν και στον ιδιον όρια που δεν τα ξεπέρασε —μέσα από τον Βάρναλη δεν βγήκε ένας δικός μας Μπρεχτ. Κρίσιμο ρόλο παίζουν βέβαια τα προσωπικά δεδομένα, μα δεν είναι διόλου ασήμαντοι οι γενικοί όροι κάτω από τους οποίους αναπτύσσεται η λογοτεχνία στο σύνολό της. Στο σημείο αυτό θα σκεφτούμε τα γνωστά μιας γενικότερης κακοδαιμονίας και επιπλέον —για τη δική του περίπτωση— τον πρόσθετο φόρο που πλήρωσε από την πολιτική του ένταξη. Όσο για τις ειδικές συνθήκες της δουλειάς του καθοριστική σημασία είχε το ότι ο στίχος που καλλιέργησε είχε εξαντληθεί και τα όρια για προσωπικές βελτιώσεις ήταν πολύ μικρά για να μπορέσουν να ικανοποιήσουν ταυτόχρονα σοβαρές ποιητικές ανάγκες.

* *

Είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζεται στη λογοτεχνική ανάπτυξη όταν η ποίηση έρχεται σε μια εξάντληση των καθιερωμένων μορφών και παραμερίζει δίνοντας το προβάδισμα στην πεζογραφία. Η αλυσίδα διακρίνεται καθαρότερα σε λογοτεχνίες που γνώρισαν μια πλήρη ανάπτυξη. Στη ρωσική λογοτεχνία, όπου μπορώ ν' αναφερθώ, παρακολουθεί κανείς αυτή την κίνηση σαν συναρπαστικό ανάγνωσμα. Ασφαλώς τα έζησε και τα ζει αυτά κι η δική μας λογοτεχνία. Κι όταν έχουμε να κάνουμε με σπουδαίους καλλιτέχνες, μπορούμε να τα διαπιστώσουμε στις προσωπικές περιπτώσεις πολύ πριν γίνουν κοινή συνείδηση. Τέτοια περιπτώσεις είναι κι ο Βάρναλης. Σχεδόν πάντα οι νέες μορφές δεν βρίσκονται από τους ίδιους που διαισθάνθηκαν μέσα από τα παλιά όρια την ανάγκη για αλλαγές, η αίσθησή τους όμως αρχίζει να παίζει το ρόλο της κι ανάλογα με το

βαθμό ευαισθησίας κι αντίληψης πρωταγωνιστεί στο έργο —ή στη σιωπή. Ακριβώς από αυτή την άποψη είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεχτες οι παρεμβάσεις του πεζού λόγου μέσα στην ίδια την ποιητική σύλληψη του Βάρναλη στις δυο ποιητικές του συνθέσεις όπου είναι συχνές κι έχουν λειτουργικότητα. Βέβαια στον προσωπικό χώρο οι αιτίες κι οι αφορμές μπορεί να είναι πολλές, εξαρτημένες από την προσωπικότητα του καθενός κι από πολλά άλλα.

* *

Με τα δυο μικρά βιβλία του ο Βάρναλης έστησε μια δεξαμενή από αυτές που ανεβάζουν τη στάθμη κι είναι ιδιαίτερα αναγκαίες σε λογοτεχνίες, όπως η δική μας, που δεν έχουν στρώσει σ' ένα ποτάμι να κυλά, αλλά αναπτύσσονται ορειβατικά. Μέσα στο κοινωνικό και στο πολιτικό κλίμα που το έζησε δραστήρια, σαν ένας μαχόμενος καλλιτέχνης και ιδεολόγος, είναι ακόμη πιο σπουδαίο δικό του κατόρθωμα ότι χάρη στην αυστηρή ποιητική του συνείδηση (ο ίδιος λέει: συνείδηση της τελειότητας), δεν αφέθηκε σε φορτικές επαναλήψεις, όπως άλλοι δικοί μας που ανακαλύπτοντας κάτι ωραίο και χρήσιμο για τη λογοτεχνική και τη γενική μας καλλιέργεια, έμειναν στο ίδιο μέρος ξαναλέγοντας σ' όλη τους τη ζωή τα ίδια πράγματα και μάλιστα με τρόπους που τους είχαν εξαντλήσει κι έκαναν έτσι ν' ατονεί και να φθείρεται η δουλειά τους και το ίδιο το αρχικό τους εύρημα. Αυτό δεν έγινε στον Βάρναλη. Απέφυγε την επανάληψη, ζητώντας κάτι άλλο, άλλους τρόπους και μορφές (μερικά ποιήματα, γραμμένα εδώ κι εκεί, στο διάστημα ενός αιώνα ζωή, δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία, ας αφήσουμε που κι εκεί μέσα υπάρχουν λαμπρά κομμάτια). Απαραίτητα ο δημιουργός πρέπει να έχει προσωπικό χαρακτήρα, αλλά αυτό δεν έχει σχέση με τις επιφάνειες, με τις μορφές, ούτε μ' ένα σχηματισμένο ύφος που στο τέλος καταντά παγίδα και θάνατος. Ο χαρακτήρας του δημιουργού είναι στο βάθος, ένα αδρό κέντρο αναφοράς, κι αφήνει ελεύθερο από πάνω το κεφάλαιο των μορφών που δεν πρέπει να επαναλαμβάνονται. Πάνω σ' αυτό ο Βάρναλης υπήρξε πολύ θετικό παράδειγμα. Και με το λόγο του και με τις σιωπές του.

* *

Αρκετά συχνά και στη δική μου σκέψη υπάρχει τώρα ο Βάρναλης σαν μια πολύ παλιά φωτογραφία. Φαίνεται ποιητής παμπάλαιος, ύστερα από όσα έχουν μεσολαβήσει στη λογοτεχνία μας και στην ιστορία μας. Αλλά περνά αυτή η εντύπωση όταν πάρω ένα βιβλίο του και το ξανακοιτάξω. Όπως γίνεται και με τόσους άλλους παλιούς δημιουργούς. Ειδικά στην περίπτωση του Βάρναλη πρέπει να προσθέσει κανείς και το εξής: η δική του στιγμή βρέθηκε στα σύνορα μεγάλων ιστορικών αλλαγών, διαθέτει πυκνωση κι ένα σπάνιο δυναμισμό, γιατί δεν καθηλώνεται στα καθέκαστα μιας ιστορίας, αλλά εκφράζει συνοπτικά το πνεύμα της, τα ψυχικά σκιρτήματα του ανθρώπου όταν ξυπνά και πολλά πράγματα τα βλέπει και τα σκέφτεται *πρώτη φορά*. Το λαϊκό πρόσωπο, όπως το βρίσκουμε στην ποίηση του Βάρναλη, ανήκει σε μια εποχή που ήταν στιγμή εκκίνησης, μια αρχή (τη λέξη τη χρησιμοποιεί ο ίδιος μιλώντας για το «*Φως που καίει*»). Ο Βάρναλης βρήκε το δικό μας λαϊκό κόσμο την ώρα που ετοιμαζόταν για δραστήρια ανοίγματα από το παλιό υπαίθρο και το παλιό καφενείο στο μέρος της σημερινής κοινωνίας, πήγαινε ν' απλωθεί στη σημερινή πολυκοσμία, ξεφεύγοντας από τις κατηγορίες της ιστορίας και της κοινωνιολογίας. Αυτή την εποχή έπιασε και κράτησε μέσα στα δυο ποιητικά του βιβλία, όπως κρατά η αληθινή τέχνη —μια για πάντα. Ασφαλώς οι «*άνθρωποι*» δεν θα ξεχάσουν τον Βάρναλη. Δεν θα μπορέσουν να τον ξεχάσουν: πολλά απ' αυτά που τους είπε δεν θα πάσουν να τα ξανακάνουν και να τα ξαναπαθαίνουν και πια να τα λένε με τον αφοριστικό τρόπο που ο ίδιος τους έβαλε στα χείλη.

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

X/84 · X/85

Το κείμενο που ακολουθεί είναι το β' μέρος ενός εκτενέστερου άρθρου. Το πρώτο μέρος περιστρέφεται κυρίως γύρω από τη σχέση των διανοουμένων της Αριστεράς με το έργο του Κ. Βάρναλη. Η μυθολογία γύρω από την προσωπικότητά του, η ακτινοβολία του, οι ποικίλες συζητήσεις που προκαλούσε τόσο η ποίησή του, όσο και η κριτική του σκέψη, ιδιαίτερα στην εποχή που ανδρώθηκε η λεγόμενη μεταπολεμική γενιά, συνόδευαν τις ιδεολογικές αισθητικές αναζητήσεις της: για μια ολόκληρη πενήντακονταετία το όνομα του Βάρναλη μεσουρανούσε στην ελληνική αριστερή διάνοηση.

Σε πιο βαθμό αυτό οφέλησε το έργο του ποιητή, ή πόσοι ενδιαφέρθηκαν πραγματικά γι' αυτό το έργο, είναι ορισμένα από τα ζητήματα που θέτει προς εξέταση ο Γ. Κατηφόρης.

*«Βλέπουμε θεούς, ιδέες, όνειρα, περασμένα,
μελλούμενα και δέ βλέπουμε τή μύτη μας,
ὦ ἄντρες Ἀθηναῖοι».*
(Αληθινή Απολογία του Σωκράτη)

Η απόρριψη του Βάρναλη

Η γενιά μου δεν μπόρεσε να διακρίνει όλο το μαρξιστικό βάθος του Βάρναλη. Η πολιτική ποίηση που ζητούσαμε ήταν άλλου τύπου από τη δική του. Περιμέναμε πρώτα - πρώτα ποίηση ηθικού μεγαλείου, ποίηση ηρωική, και παράλληλα ποίηση που να βοηθάει θετικά την πνευματική καθοδήγηση του αγώνα. Περιμέναμε, πώς αλλιώς να το πει κανείς, μια ποίηση γραμμής.

Δεν μπορούμε να πούμε πως βρήκαμε πολύ ηρωικά στοιχεία, ή πολλά στοιχεία γραμμής στο βάρναλικό έργο. Υπήρχε βέβαια ο «Οδηγητής» ή το «Ένας - Όλοι», αλλά ούτε καν αυτά έδιναν ακριβώς εκείνο που ζητούσαμε (το δεύτερο, μάλιστα, μας φαινόταν κάπως βερμπαλιστικό). Απ' την άποψη του αγωνιστικού ήθους ένα γνήσιο κρυφό ρίγος μας διαπέρασε όταν διαβάσαμε τους τρεις στίχους από τη «Μαγδαληνή»:

*«Τὴν ἐφτυχιά τὴ γνῶρισα στό δόσιμο χωρίς μιστό,
τὴ λεφτεριά στό σκλάβωμα σέ κάποιο ἰδανικό σωστό
καί τὴν ὑπέρτατ' ἥδονή στόν πόνο —ἄξια γνώρα».*

Ποιος από τους λιγοστούς αλλά τόσο ηρωικούς πρωτοπόρους της γενιάς του Βάρναλη, ποιος από τις χιλιάδες κατοπινούς λαϊκούς αγωνιστές της κατοχής, δε θ' αναγνώριζε τον καλύτερο εαυτό του στους τρεις αυτούς στίχους. Αλλά, όπως και να το κάνουμε, τρεις στίχοι, έστω και τρεις μεγαλοφυείς στίχοι, δεν είναι αρκετοί για να σφραγίσουν το έργο μιας ζωής. Δεν ήταν αυτή ποίηση ηρωικού ήθους. Μήπως μπορούσαμε να τηςβάλουμε περισσότερα αν τη βλέπαμε σαν ποίηση γραμμής;

Εδώ η αντίδρασή μας δεν μπορούσε παρά να είναι πιο σύνθετη. Βρήκαμε άφθονο, απολαυστικά άφθονο και ρωμαλέο ένα από τα στοιχεία της ιδεολογικής πολιτικής πάλης: το χτύπημα στον αντιπαλο. Περνάει άσκημες ώρες η αντιδραστική ιδεολογία στα χέρια του Βάρναλη. Τα ιστορικά ή μυθοπλαστικά πρόσωπα που παίρνουν το λόγο για να χτυπήσουν είναι απροσδόκητα —η Μάνα του Χριστού, η Μαγδαληνή, ο Σωκράτης— αλλά αυτό δεν μας ξένιζε. Μας είχε εξοικειώσει η πρόσφατη ιστορία με το θέαμα των παπάδων και δεσποτάδων, που φορούσαν φουσεκλίκια, δασκάλων και νοικοκυραίων που παίρναν τα βουνά, με το θέαμα στρατηγών που γίνονταν αντάρτες, ή αντίστροφα με αντάρτες που μπαίνουν στα ξωκλήσια να λειτουργηθούν και γίνονταν ψαλτάδες. Άλλοι ποιητές, εμπνευσμένοι απ' ευθείας απ' την εαμική εμπειρία μας είχαν δώσει ποίηση επαναστατική μέσα από χριστιανικά σύμβολα —ο Σικελιανός ιδιαίτερα με το «Χριστό στη Ρώμη» και το «Θάνατο του Διγενή». Μπορούσαμε, εύκολα, να δεχτούμε ότι τ' ανθρωπιστικά στοιχεία, η διεκδίκηση της κοινωνικής δικαιοσύνης που ενυπήρχαν στο χριστιανισμό, εντάσσονταν αβίαστα, ότι εύρισκαν την ολοκλήρωσή τους στο κομμουνιστικό κίνημα. Δεν χρειαζόταν γι' αυτό να προηγηθεί ο ρηχός συγκρητισμός μαρξισμού και χριστιανισμού που, μέσα στον ιδεολογικό πανι-

κό τους, επινοήσαν διάφοροι σοφοί στο Παρίσι. Είχαν έτσι έρθει τα πράγματα στον τόπο μας ώστε η συμμαχία ανάμεσα σε χριστιανούς και κομμουνιστές, να εφαρμόζεται στην πράξη και να εκφράζεται μέσα από την ελληνική ποίηση. Πώς μπορούσε αλλιώς να γίνει σ' έναν τόπο που ο λαός του ξεσηκώθηκε σύσσωμος για την κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ επί αιώνες η μόνη πηγή κάποιων τέτοιων ιδεών για τους πολλούς ήταν η χριστιανική διδασκαλία; Πρωτοπόρος και σ' αυτό ο Βάρναλης, αφού χώνεψε κριτικά το χριστιανικό μήνυμα, χωρίς να υποστέλλει την υλιστική του σημαία, έβαλε τη Μαγδαληνή που ήτανε λάσπη και κοινή, να φωνάζει το «εγώ θα σ' αναστήσω».

Μας ήταν εύκολο να παρακολουθήσουμε το αρνητικό στοιχείο, το στοιχείο της κριτικής στο Βάρναλη. Δεν βρίσκαμε όμως το θετικό στοιχείο που, απ' ό,τι νομίζαμε, έπρεπε κυρίως να χαρακτηρίζει την ποίηση της γραμμής. Μέχρι που κάποτε φτάσαμε σ' ένα ποίημα με τίτλο «Η καμπάνα ήτοι ή Έλεφθερία». Εκεί σαν να αναπνεύσαμε. Θα βρίσκαμε πια το θετικό μήνυμα της υπόθεσης. Μας ξεγέλασε είναι αλήθεια, με κείνες τις στροφές του:

*«Στό νού σάν ἄστραμα
καί στήν ψυχή,
ν' ἀχοῦσ' ἀδιάκοπα
τὴ διδαχή».*

Επιτέλους, είπαμε, θετική έκφραση, γραμμή, διδαχή. Αλλά ποιο το ξάφνιασμα, ποια η οδύνη και η απογοήτευση, όταν, άρθρο πρώτο της διδαχής, διαβάσαμε:

*«Ὅλα τελειώνουνε
κι ὅλα περνᾶνε,
ιδέες βασιλίσσες
κακογερνᾶνε,
στὶς νέες ἀνάγκες σου
—κόπος βαρὴς!—
σκοποὺς ἀλάθεφτους
κοίτα νά βρεῖς».*

Όλα τελειώνουνε κι όλα περνάνε; Ιδέες βασιλίσσες κακογερνάνε; Κι οι δικές μας ιδέες; Ο ανεκτίμητος, ο τόσο ακριβοπληρωμένος κομμουνισμός μας; Κι αυτός καταδικασμένος να κακογεράσει; Πώς ήταν ποτέ δυνατόν. Μήπως υπάρχει πουθενά καμία εξαίρεση; Αλλά όχι. Ο στίχος είναι απόλυτος, αδιάλλακτος, σκληρός. Δεν υπάρχουν εξαιρέσεις. «Όλα τελειώνουνε κι όλα περνάνε».

Όμως δεν έπρεπε να είχαμε ταραχτεί. Η διαλεκτική (την είχαμε διαβάσει) δε μας είχε διδάξει την ιστορικότητα και τη σχετικότητα της σκέψης; Ναι, αλλά αυτά ισχύουν για τις λαθεμένες μορφές σκέψης, τις ιδεολογικές αναπαραστάσεις του κόσμου. Ο κομμουνισμός δεν είναι ιδεολογία, με αυτή την έννοια, άρα εξαιρείται. Κι όμως, εκείνο το «όλα» του Βάρναλη πόσο ενοχλούσε. Εκεί που περιμέναμε να πάρουμε γραμμή, μας σφεντόνιζε σε μια νέα διαλεκτική δίνη.

Ε, όχι. Τέτοια διδαχή δεν μπορούσαμε να την αντέξουμε. Ή στρεβλή έπρεπε να είναι, ή να μην έχει ξεφύγει από την κριτική άρνηση. Δεν είχε κάνει ο ποιητής το βήμα προς το θετικό. Ενώ εμείς είχαμε ανάγκη από λίγη σιγουριά. Όχι μόνο επειδή αυτή ήταν η εικόνα —το αλάθητο, το τελειωμένο, το λυμένο, το μονολιθικό και ακατανίκητο— που καλλιεργούσε τότε το κομμουνιστικό κίνημα για τον εαυτό του. Όχι μόνο γι' αυτό. Υπήρχαν λόγοι βαθύτεροι. Ήταν ψυχική ανάγκη εκείνης της εποχής. Τι βλέπαν οι νέοι τότε κοιτάζοντας γύρω τους; Βλέπαν τους δοσιλόγους στην εξουσία και τους εαμίτες στα μπουντρούμια. Βλέπαν τους μαυραγορίτες να 'χουν θησαυρίσει και τους τίμιους ανθρώπους να πένονται. Βλέπαν τους φαύλους και τους ψεύτες, τους αυλοκόλακες του αστικού καθεστώτος ν' ανεβαίνουν, να γίνονται διάσημοι, ενώ οι πόρτες, οι εκδόσεις, τα θέατρα, τα ραδιόφωνα κλείνουν ερμητικά για τους προοδευτικούς διανοούμενους. Μέσα στη γενική φαυλότητα, την εξαχρείωση της μεταπολεμικής Ελλάδας, μέσα στο ξεχαρβάλωμα, την ανατροπή των ηθικών αξιών που είχε φέρει ο θρίαμβος των δοσιλόγων, ή των απόντων από την Αντίσταση, κάτι έπρεπε να μείνει για μας όρθιο. Είχαμε ζωτική ανάγκη από λίγη πίστη.

Αυτή την πίστη μας την έδινε το Κίνημα. Τα πρακτικά επιτεύγματά του είχαν βέβαια συντριβεί στον τόπο μας. Αλλά το Κίνημα ήταν παγκόσμιο. Έχανε εδώ, αλλού θριάμβευε. Κι εκεί που θριάμβευε ο κόσμος γινόταν όμορφος, δίκαιος και ηθικός. Ο σοβιετικός άνθρωπος, μόνο και μόνο επειδή ζούσε μέσα σ' ένα καινούργιο σύστημα κοινωνικών σχέσεων, στέκονταν ηθικά ένα μπόι πιο πάνω από τον οποιοδήποτε αστό, μας βεβαίωνε ο Στάλιν. Δηλαδή, ο αγώνας έχει ουσιαστικά κερδηθεί και τελειώσει. Λεπτομέρεια το ότι εμείς βουλιάξαμε στην καταστροφή.

Αλλά γιατί στον τόπο μας το κίνημα είχε χάσει; Αυτό μπορούσε εύκολα να εξηγηθεί. Η παγκόσμια ισορροπία των δυνάμεων στο χώρο μας ήταν για μια ορισμένη περίοδο δυσμενής. Δηλαδή, το αίτιο της ήττας και της καταστροφής ήταν προσωπικό και εξωτερικό για το κίνημα, είχε λειτουργήσει μηχανιστικά. Ήταν κάτι σαν φυσική καταστροφή, σεισμός, καταποντισμός ή επιδρομή εξωγήινων όντων. Δεν είχε τίποτε να κάνει με την ιδεολογική, την ηθική, την πολιτική υπόσταση του κινήματος, ούτε της ηγεσίας του. Εκεί δεν υπήρχαν ούτε λάθη ούτε ψεγάδια. Και γι' αυτό δεν υπήρχε καμιά ανάγκη για προβληματισμούς. Οι σκοποί είχαν βρεθεί, οι σκοποί ήταν αλάθητοι (κι ως μη λειτουργούσε η πολιτική μας). Εμάς ρόλος μας ήταν να κατανοήσουμε και τους αλάθητους σκοπούς, που άλλοι είχαν θέσει, και την αναγκαιότητα, την ιστορική αναγκαιότητα, της μη πραγματοποίησης αυτών των σκοπών στη συγκεκριμένη στιγμή ή στο άμεσο μέλλον.

Δεν ήσαν κανείς την πίστη του, ιδίως όταν του χρειάζεται πίστη. Έχοντας κατανοήσει, όπως νομίζαμε, το νόημα της Ιστορίας, στεκόμαστε πανέτοιμοι να αντιμετωπίσουμε θαρραλέα τις καταδρομές που μας επέσειε ένας εχθρικός, υλικός δυνατός αλλά ηθικά αξιοκαταφρόνητος κόσμος. Θα είμαστε, όμως, αποτελεσματικοί σαν κίνημα; Τέτοιο πρόβλημα δεν υπήρχε. Ο αγώνας ήταν πάντα αποτελεσματικός. Αρκεί να ήταν δίκαιος, ηθικός, αρκεί να είχε ο αγωνιστής τη γνώση ότι βρισκόταν στο σωστό και να ήταν έτοιμος για τη θυσία. *Έν δέ φάει καί ὀλεσσον (Στο φως θανάτωσέ με)*, αναφωνεί στην προσευχή του ο ομηρικός Αίας. Μ' άλλα λόγια είχαμε γίνει ιδεαλιστές. Είχαμε περάσει σε προβαρναλικές, προμαρξιστικές θέσεις απέναντι στη ζωή και στην πάλη.

Σταματήσαμε να διαβάζουμε την «Καμπάνα» Ο υπόλοιπος ωραίος μαρξισμός —ο ταξικός χαρακτήρας του εποικοδομηματος, η προτεραιότητά του απέναντι στην ατομική σκέψη, το ότι η απελευθέρωση της εργατικής τάξης δεν μπορεί παρά να είναι έργο μόνο της εργατικής τάξης, το ότι η κοινωνικοποίη-

ση δεν καταργεί την ατομική ιδιοκτησία αλλά την επιστρέφει στους παραγωγούς— όλα αυτά καταγράφηκαν ψυχρά στο νου μας. Μας σταματούσε εκείνο το βασανιστικό «όλα τελειώνουν κι όλα περνάνε». Μας τριβέλιζε το μυαλό.

Αχ, εκείνος ο Τριβέλας! Κάπως έπρεπε να τον τακτοποιήσουμε. Βρήκαμε τη λύση. Κρατήσαμε απ' αυτόν μόνον εκείνο που μας έκανε. Την επιθετικότητα του, τη χλευαστική του σάτιρα για την αντιπαλή ιδεολογία. Αυτά τα αφομοιώσαμε. Και εφαρμόζοντας στο Βάρναλη τον ιστορικό υλισμό, που αρνιόμαστε να εφαρμόσουμε στον εαυτό μας και στο κόμμα μας, βρήκαμε και την εξήγηση της στάσης του. Ο Βάρναλης αντιπροσώπευε τάχα μια αρχική φάση στο ελληνικό κίνημα, φάση αρνητική, όταν χρειαζόταν να συγκρουσθεί βίαια, σχεδόν τυφλά, με «το παλιό» πριν αρχίσει να οικοδομεί «το καινούργιο». Αυτό τον είχε οδηγήσει σε υπερβολικά αρνητικές θέσεις. Εμείς όμως, οι καλότυχτοι, είμαστε οι οικοδόμοι του καινούργιου. Δεν αρνιόμαστε, βέβαια, την αξία της επαναστατικής άρνησης. Αλλά όχι να πέφτουμε στην υπερβολή, στην απαισιοδοξία. Όχι να τα βάζουμε και με το λαό, να τον χτυπάμε! Τι θα πει:

*«Τό μάθημα, πού δώσαμε
για πάντα θά φωτίζει.
Μελίσσι ὁ λαός καί θά χυμᾷ
σ' ὅποιον τόν ἐρεθίζει.
Μιά μονάχα ὑπάρχει ἀλήθεια:
Μαχμουρλίκι καί Συνήθεια».*

Όχι κι έτσι, σύντροφε Βάρναλη. Και τι θες να πεις «κανένα στόμα δεν το 'βρε και δεν το 'πε ακόμα» αφού το 'βρε ο Μαρξ και το 'πε ο Λένιν. Άλλωστε και το κόμμα δε διαφωνούσε με την εκτίμησή μας. Το κόμμα, που τον τιμούσε εκδίδοντας μια επιλογή απ' το έργο του με βαρύγδουπα σφυροδρέπανα στο εξώφυλλο, με εκδότη το Εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ, με τηλεγράφημα στην πρώτη σελίδα συγχαρητήριο από το ΠΓ για την απονομή του βραβείου Λένιν, το κόμμα έλεγε στην εισαγωγή τη γνώμη του για τη βαρναλική ποίηση της μεγάλης εποχής. Ήταν, διαβάζαμε, ποίηση επηρεασμένη από την απαισιοδοξία που 'χε σκορπίσει στην Ελλάδα η Μικρασιατική Καταστροφή. Ασφαλώς δεν περνούσε από το στίχο του Βάρναλη η χαρούμενη αισιοδοξία των θετικών ηρώων του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Είχε κάτι λειψό αυτός ο ποιητής.

Η δεύτερη ανακάλυψη του Βάρναλη

Έτσι απορρίψαμε το Βάρναλη. Είν' αλήθεια ότι τον απορρίψαμε μετά πολλών επαίνων, αλλά πάντως τον απορρίψαμε. Αφήσαμε τα βιβλία του να μαζεύουν σκόνη στο ράφι και πέσαμε με τα μούτρα στη μελέτη του Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς, του Γκαρωντού κι άλλων κι άλλων που μας καθησύχαζαν ότι όλα πάνε προς το καλύτερο στον καλύτερο δυνατό κόσμο, το δικό μας. Στο πλαίσιο αυτό αγωνιζόμαστε. Με το όπλο ανάστροφα και το όπλο παραπόδα, γιατί όχι; Με επαναστατική κατάσταση στην Ελλάδα του 1950 γιατί όχι; Κι όταν αργότερα άλλοι Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς, πιο μικροί, πιο ήρεμοι και λιγότερο γραφικοί από τον πρώτο, ανακάλυψαν ότι είχε κάνει κάτι λάθος εκείνος κι ότι στον τόπο τους είχαν λειτουργήσει στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας ασυμβίβαστα με το σοσιαλιστικό ανθρωπισμό (εκείνοι το 'παν —εμείς μέχρι τότε δεν το πιστεύαμε) ότι για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού είχαν γίνει στον τόπο του και σκηνοθετημένες δίκες κομμουνιστών (εκείνοι το 'παν —εμείς μέχρι τότε το αρνιόμαστε)— και πάλι, μ' όλο το γκρέμισμα που νιώσαμε, δεν μπορέσαμε να ξεκολλήσουμε από τις δημιουργημένες πια πνευματικές μας ρουτίνες. Και πάλι δεχτήκαμε προκατασκευασμένες λύσεις, που τώρα αντί να τις λένε «επαναστατική κατάσταση» τις λένε «ειρηνικό δρόμο προς το σοσιαλισμό». Είχαμε τόσο «στρώσει» ώστε σχεδόν δεν μας τριβέλιζε πια η βαρναλική άρνηση. Διαβάζαμε αμέριμνα το συμπέρασμα: «Κανένας δεν κατάλαβε τι έλεγε η Καμπάνα. Γιατί κανένας άκουγε τη δική του σκέψη». Ενώ, φυσικά, είμαστε εμείς εκείνοι που, φυλακισμένοι σ' έναν ιδεαλιστικό υποκειμενισμό, ακούγαμε μόνο τη δική μας σκέψη, κλείνοντας

1911 Δασκαλός της Ι΄ τάξης του Ελληνικού Σχολείου στα Μεγαρα.

τ' αυτιά στον πάταγο της γύρω μας ζωής.

Έτσι απορριψαμε το Βάρναλη. Εκείνος όμως δεν μας απέρριψε. Έμεινε κοντά στα παιδιά του κινήματος που είχε κι από εκείνον ξεκινήσει. Στρατιώτης πια ο στρατολόγος των ψυχών ανεβαίνει κάθε μεσημεράκι στα γραφεία της «Αυγής» κι έφερνε το χρονογράφημά του —καμιά,φορά και κανένα ποίημα, πλαδαρό και ανόητο, δίχως τίποτα από τη ρώμη του παλιού Βάρναλη. Τον καταλαβαίναμε. Ο αρνητής δεν είχε μπορέσει να εμπνευστεί από το θετικό μέσα στο κίνημα. Αυτό δεν είναι πια απλή ειρωνία. Γιατί το θετικό μέσα στο κίνημα υπήρξε. Ήταν το μεγάλο, το κολοσσιαίο επίτευγμα του ΕΑΜ. Γιατί άραγε η επανάσταση εκείνη δεν έδωσε έμπνευση στον πιο επαναστατικά συγκροτημένο ποιητή μας; Ίσως δεν θα το μάθουμε ποτέ. Ίσως η απάντηση να 'ναι απλή —ο Βάρναλης είχε πια γεράσει. Ίσως η καλύτερη απάντηση να 'ναι η δική του ερώτηση: «Τάχα η θέλησή σου λίγη, τάχα ο πόνος σου μεγάλος;». Ίσως, αν κι αυτό δε μας περνούσε τότε απ' το μυαλό, η απάντηση να 'μαστε μεις οι ίδιοι. Εμείς οι αντιφατικοί θαυμαστές του, που τον θαυμάσαμε αλλά δεν τον διαβάσαμε. Που νιώθαμε τρυφερότητα κι ευγνωμοσύνη για τον ποιητή, γιατί δάνειζε το μεγάλο του όνομα στη βασανισμένη εφημερίδα μας. Που χαιρόμαστε βλέποντας τον παλαιόμαχο κομμουνιστή να μη λέει να το βάλει κάτω. Που τον καμαρώναμε κοντά μας, μ' όλα του τα χρόνια, κοτσωνάτο και γελαστό, τον Κωνσταντή το βαρβάτο, και δεν ξανοίγαμε το σπαραγμό πίσω από τη γενναία κοροϊδία του εαυτού του. Μπορεί εμείς να 'μαστε η αιτία που μετά την Αληθινή Απολογία δεν ξανάδωσε μεγάλο έργο ο Βάρναλης. Ένας στρατός από παλληκάρια, που όμως θα είχαν —αν επιτρέπεται να μιμηθούμε τη βαρναλική αναστροφή— «τήν μέν σάρκα πρόθυμον, τό δέ πνεύμα άσθενές» δεν ήταν ίσως περιβάλλον ικανό να εμπνεύσει την απαιτητική, κριτική ιδιοφυία του.

Ίσως να είν' έτσι, ίσως να μην είναι. Για μας αυτό δεν έπρεπε να έχει σημασία. Εκείνο που έπρεπε να είχαμε κρατήσει, εκείνο που έπρεπε να μας είχε παρακινήσει να κάνουμε η καθημερινή σχεδόν συνάφεια μαζί του, ήταν να πετάξουμε κάποια στιγμή στα σκουπίδια τους σοφούς, τις Ακαδημίες των βαρύγδουπων Επιστημών, τα ηλίθια εγχειρίδια του ανιστόρητου Ιστορικού Υλισμού και να κατεβάσουμε από το ράφι την «Αληθινή Απολογία του Σωκράτη». Να διαβάσουμε τον υπόδικο να λέει:

«Μα τώρα τελευταία το μυαλό μου φέρνεται σαν τα μουλάρια, που βρίσκονται ξαφνικά μπροστά σ' ολόρθο γκρεμόν ή πάνον σε σάπιο γεφυρί. Κωλώνει, καρφώνεται, πεισματΐνει

και δε θέλει να κάνει μια πιθαμή περ' απ' τη μύτη μου. Και μ' αναγκάζει να σκύβω να κοιτάζω τη μύτη μου! Ολάκερος κόσμος! Απεραντοσύνη της ασκήμιας, ήγουν της αλήθειας! Με πιάνει ζάλη και τα μελίγγια μου χτυπάνε σα σφυριά. Παράξενο πράμα! Βλέπουμε θεούς, ιδέες, ονειράτα, περασμένα, μελλούμενα, και δε βλέπουμε τη μύτη μας, ω άντρες Αθηναίοι! Τώρα καταλαβαίνω, πως αληθινά σοφός είναι κείνος που καταφέρνει να τήν ιδει και να την καταλάβει. Κι εγώ μήτε την είχα ποτέ υποψιαστεί, πως υπάρχει, κι ας με πειράζαν όλοι, πως ήτανε πλατσουκωτή σαν της μαϊμούς και του τράγου. Δεν άκουσα τ' λοιπόν τίποτα, γιατί όλες αυτές τις ώρες μελετούσα τη μύτη μου για να γίνω σοφός».

Αρχή σοφίας, η γνώση της μύτη μας. Αλλά εμείς είχαμε πολύ ξεμακρύνει απ' το ρωμαλέο πρακτικό μήνυμα, τη βάση κάθε ιστορικού υλισμού, που εμπνέει αυτά τα λόγια. Προτιμούσαμε τα νεφελώματα του Παγκόσμιου Κινήματος, της κομμουνιστικής υπερτελειότητας, από το βάσανο της κριτικής του εαυτού μας, της κομματικής μας πραγματικότητας, όσο κι αν αυτή απορροφούσε για μερικούς από μας το κύριο μέρος της ζωής μας. Η μύτη στο μεταξύ ολοένα μεγάλωνε! Μα δεν της δίναμε σημασία. Χρειάστηκε να μας την τραβήξει με τα χοντρόχερά του ο Χαχόλος το 1956, κι ούτε αυτό μας έφτασε. Έπρεπε να μας την τρίψουν στη λάσπη οι γορίλλες της 21ης Απριλίου, για να ξυπνήσουμε απότομα από τον ιδεαλιστικό λήθαργο, να καταδεχτούμε να την κοιτάξουμε και να τρομάξουμε, βλέποντας πόσο είχε γίνει άσκημη, σαν της μαϊμούς και σαν του τράγου. Τότε πια ήταν που αποφασίσαμε πως δε γινόταν να φτιάξουμε την κοινωνία αν δεν κάνουμε πρώτα κάτι γι' αυτή τη φοβερή μύτη. Παραείχε μεγαλώσει και μας έφραζε το δρόμο. Κάπως έτσι ξαναθυμηθήκαμε και τους οχτώ στίχους διδαχής:

«Όλα τελειώνουνε
κι όλα περνάνε,
ιδέες βασιλίσσες
κακογερνάνε,
στis νέες ανάγκες σου
—κόπος βαρής!—
σκοπούς αλάθεφτους
κοίτα νά βρείς».

Πόσο δύσκολη είναι μερικές φορές η ποίηση. Πέρασαν εικοσιπέντε χρόνια, διαβάσαμε οχτώ στίχους. Τόσο μπορέσαμε. Παρκαέντα ίσως μπορέσουν να προχωρήσουν κάποιοι νεώτεροι από μας.

Βάρναλης και σοσιαλιστικός ρεαλισμός

της LUCIA MARCHESELLI—LOUKAS

Η πρώτη δημόσια δήλωση του Βάρναλη σχετικά με το σοσιαλιστικό ρεαλισμό ανάγεται στις μέρες του Α' Συνεδρίου των Σοβιετικών Συγγραφέων (Μόσχα, 17 Αυγ. - 1 Σεπτ. 1934):

«(...) Η ζωντάνια του ύφους και ο ρεαλισμός της καινούργιας ρωσικής *πρόζας* (...) επιβάλλονται πολύ στους καινούργιους Έλληνες συγγραφείς. Όμως αν και υπάρχει επίδραση, ωστόσο δεν μπορεί να προχωρήσει τόσο πολύ, *γιατί διαφέρει το περιβάλλον που μέσα σ' αυτό εξελίσσεται η λογοτεχνία των δύο χωρών*»¹.

Η δήλωση τούτη εκφράζει με τρόπο, αλλά καθαρά, την έμφυτη δυσπιστία του προς το κήρυγμα αυτό: πρώτον, γιατί εσκεμμένα αφήνει την ποίηση έξω απ' τη συζήτηση, και δεύτερο γιατί υπογραμμίζει τη διαφορά ανάμεσα στις οικονομικές και κοινωνικές δομές Ελλάδας και Σοβιετικής Ένωσης, απομακρύνοντας έτσι το ζήτημα από την ελληνική πραγματικότητα.

Πράγματι, δύσκολα θα μπορούσε ο Βάρναλης να δεχτεί χωρίς αντίσταση ένα δόγμα που, στις έσχατες συνέπειές του, ήταν μοιραία προορισμένο να υποτάξει τη «μορφή» στο «περιεχόμενο» —δηλαδή όχι μόνο να ξαναζωντανέψει στην ουσία την παλαιο - ιδεοκρατική δοξασία, κατά την οποία ο Λόγος γεννάει την Πράξη, αλλά και να πραγματοποιήσει (έστω κι από την αντίθετη όψη) τη διαίρεση της ποιητικής εκφραστικής ενέργειας, που ο Βάρναλης, ακολουθώντας σ' αυτό τον Croce, τη θεωρούσε αναγκαστικά ενιαία².

Ίδια επιφυλακτική διάθεση προκύπτει άλλωστε από τη σειρά άρθρων που δημοσίευσε στην εφημερίδα «Ελεύθερος Άνθρωπος» αφού γύρισε από τη Μόσχα. Το σημαντικότερο σχόλιο αναφέρεται στο λόγο του Μπουχάριν, που δεν προκάλεσε μόνο δυσάρεσκα στις σοβιετικές αρχές, αλλά δεν είχε πολύ καλύτερη τύχη ούτε στον ελληνικό κομματικό και παρακομματικό Τύπο³.

Ανάμεσα στα άλλα, ο Μπουχάριν είχε πει πως «μοναχό του το νόημα ή μοναχή της η τεχνική δεν μπορούν να δώσουνε έργα βιώσιμα» αφού «το ουσιαστικό στοιχείο των ποιητικών έργων είναι η ταυτότητα νοήματος και φόρμας»⁴. Αναφέροντας ότι η «*Journal de Moscou*» δε δημοσίευσε το λόγο του, ο Βάρναλης προσθέτει:

«*Παρ' όλα αυτά, είμαι βέβαιος πως ο λόγος του φιλοσόφου δε θα ξεχαστεί εύκολα από τους Ρώσους λογοτέχνες. Και θα φέρει γρήγορα τα μεγάλα του αποτελέσματα, αν όχι σ' αυτούς, που τους "έθιξε", μα στους νέους...*»⁵.

Στο επόμενο άρθρο, το νόημα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού εξηγείται πιο λεπτομερειακά: μπαίνει όμως πάλι σαφώς η επιφύλαξη ως προς τη δυνατότητα να εφαρμόζεται στην τέχνη

των αστικών κοινωνιών κάτι που αφορά την ΕΣΣΔ, όπου

«η Τέχνη είναι μια υψηλή και ζωτική κοινωνική λειτουργία. Ο λογοτέχνης είναι όργανο της μεγάλης εκπολιτιστικής προσπάθειας που γίνεται εκεί· είναι ο πνευματικός οδηγός των προλεταρίων, που *αισθητοποιεί με την καλλιτεχνική φόρμα* την ομορφιά των σκληρών αγώνων, την αισιοδοξία τους για την επιτυχία αυτών των αγώνων και την πίστη για την κατάκτηση του μέλλοντος»⁶.

Ουσιαστικά, ο Βάρναλης διατηρεί, σε σχέση με το σοσιαλιστικό ρεαλισμό, την ίδια στάση που είχε κρατήσει παλιότερα σε σχέση με την «προλεταριακή λογοτεχνία» —την ελληνική απόδοση του Προλετκούλτ της πρώτης μεταεπαναστατικής δεκαετίας, καθώς φαίνεται από την περιβόητη συνέντευξη του 1912:

«(...) Είναι φυσικό η επαναστατική μας τέχνη να είναι επηρεασμένη πάντα από τους εκφραστικούς τρόπους της αστικής τέχνης και όχι σπάνια και από την ψυχολογία της (...) Όσο για τα μικροαστικά μας στίγματα, είναι φυσικό να υπάρχουν. Μονάχα μια γενεά μετά την *επανάσταση*, θα μπορέσει η τέχνη να γίνει πλήρεια προλεταριακή. Αυτά όμως δεν μπορούν να μας αφαιρέσουν τον τίτλο και τη δράση του επαναστάτη (...)»⁷.

Τον ίδιο δρόμο επιφυλακτικής ουδετερότητας ακολουθεί ο Βάρναλης τουλάχιστον μέχρι την πρώτη μεταπολεμική περίοδο. Το επιβεβαιώνουν κάμποσα άρθρα, και πρώτο χρονολογικά ένα στο «*Ριζοσπάστη*» του 1936, «*Η Στράτης και... σοσιαλιστικός ρεαλισμός (Νεκρικός διάλογος)*»⁸, που από τον τίτλο κιόλας υπογραμμίζει το οξύμωρον της ελληνικής κατάστασης: ο «νεκρικός διάλογος» (κατά Λουκιανόν) διαδραματίζεται ανάμεσα σε δύο εξόριστους που τα στερούνται όλα και διαθέτουν μόνον απεριόριστον καιρό, και γι' αυτό *φλυαρούν* «περί ανέμων και υδάτων», και περί «Τέχνης» —δηλαδή περνάνε την ώρα τους, αφού εξοβελίστηκαν από την κοινωνία («και τώρα να με συμπαθήσει ο φίλος Στρατηγόπουλος αν δεν αποδίδω τα λόγια του σωστά. Περισσότερο να διαμαρτυρηθεί. Πως να τα θυμώμαι καταλεπτώς όλα τα λόγια ενός... νεκρού από τον... άλλο κόσμο!»):

«Η αστική τέχνη, είτε ρομαντική, είτε ρεαλιστική, είτε κλασική, απομονώνει το άτομο (...) και το βάζει αντιμέτωπο σ' όλη την κοινωνία. Και όταν ο ρεαλισμός είναι κριτικός περιορίζεται στο να δείξει τα κακά, την αδικία, την απανθρωπιά του καθεστώτος, μα δε δίνει καμιά λύση στο πρόβλημα (...) Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός κάνει ήρωά του τον άνθρωπο της δουλειάς, αυτόν που αγωνίζεται με πίστη κι αισιοδοξία μαζί με όλη την κοινωνία για τη δημιουργία του σοσιαλιστικού πολιτισμού. Έτσι ο καλλιτέχνης μεταβάλλεται από *ναρκωτής των ψυχών σε "αρχιτέκτονα των ψυχών"* (...) *Για μας όμως που κάνουμε τέχνη επαναστατική μέσα στα καπιταλιστικά καθεστώτα, αυτό το χρέος είναι κάπως διαφορετικό. Εμείς δεν αγωνιζόμαστε να οικοδομήσουμε το σοσιαλιστικό πολιτισμό· μα να ριζώσουμε το αστικό κοινωνικό σύστημα. Συναντιόμαστε όμως με τους Ρώσους*

1. *Δηλώσεις των συνεργατών μας Γληνού και Βάρναλη στη Μόσχα*, περ. «Νέοι Πρωτοπόροι», 9 Σεπτεμβρίου 1934, σ. 359. Η υπογράμμιση δική μας.

2. Δες L. Marcheselli-Loukas, *K. B. Αισθητικά - Κριτικά. Διαμόρφωση κι εξέλιξη*, περ. «Διαβάζω», 88, 22 Φεβ. 1984, σσ. 48-52.

3. Δες περ. «Νέοι Πρωτοπόροι», προαναφ.: δημοσιεύτηκαν ολόκληρος ο λόγος του Ζντάνωφ (σσ. 399-403), περικοπές του Γκόρκυ (σσ. 366-84 και 385-94), και περίληψη του Ράντεκ (σσ. 395-98), ενώ ο λόγος του Μπουχάριν αναβλήθηκε για το επόμενο τεύχος.

4. *Ο Μπουχάριν δια την επαναστατικήν ποίησιν. Ο λόγος του που προκάλεσε ζήτημα κατά το Συνέδριον*, εφ. «Ελεύθερος Άνθρωπος», 31.10.1934, σ. 3.

5. *Αυτόθι*.

6. *Αι βάσεις της Σοβιετικής Λογοτεχνίας*, εφ. «Ελεύθερος Άνθρωπος», 1. 11., 1934, σ. 3.

7. Περ. «Πολιτικά Φύλλα» Β', Γ', Ιού. 1932, σ. 27. Δες και *Ένα γράμμα του K. B.*, περ. «Νέοι Πρωτοπόροι», 7-8, Ιού. - Ιουλ. 1932, σ. 293.

8. Εφ. «Ριζοσπάστης», 7.3.1936, σ. 3. Ανήκει στη σειρά των απομνημονευμάτων από την εξορία, που τα πρώτα δημοσιεύτηκαν στην εφ. «Ανεξάρτητος» (Δεκ. 1935: *Με τους εξόριστους εις τα νησιά του θανάτου*).

σους σ' ένα σημείο. Ότι, όπως αυτοί, έτσι και μεις προσπαθούμε να αισθητοποιήσουμε το 'αύριο', του κόσμου. Κι αυτό το 'αύριο', με το να μην είναι ουτοπία, μα ιστορική αναγκαιότητα, αποτελεί τη μεγαλύτερη πηγή της έμπνευσής μας και τη μεγαλύτερη ζωντάνια και δύναμη της τέχνης μας — *εννοώ εκείνων που έχουνε ταλέντο*»⁹.

Μπαινει μεν η ζντανωφική κατάργηση της ουτοπίας, μαζί με τον καλλιτέχνη «αρχιτέκτονα των ψυχών» στην επιχειρηματολογία του Βάρναλη, αλλά μένουν και οι σταθερές συνιστώσες, που ουσιαστικά καταργούν το ζήτημα: διαφορά των καταστάσεων, αναγκαστική προϋπόθεση το «ταλέντο» (κάτι δηλαδή το έμφυτο, που καμιά μηχανιστική αντίληψη δεν μπορεί να το αντικαταστήσει).

Η δικτατορία του Μεταξά κι η ξένη Κατοχή εμποδίζουν να προχωρεί η συζήτηση υπέρ ή κατά του σοσιαλιστικού ρεαλισμού: ο Βάρναλης, στην εφτάχρονη συνεργασία του με την «Πρωία» συνεχίζει την προσπάθειά του να θεμελιώσει στην Ελλάδα μια αντικειμενική μέθοδο αισθητικής κριτικής, και, αν κι επιμένει στα ζητήματα της στράτευσης της τέχνης — κεντρικό σημείο κάθε μαρξιστικής αισθητικής θεωρίας — και χτυπάει τη «φυγοκοσμία» ορισμένων λογοτεχνών καθώς και την «τέχνη για την τέχνη», τονίζει πάντα ότι η αξία του έργου κρίνεται από τα εκφραστικά αποτελέσματα, και ότι δε φτάνει η καλή πρόθεση για να δικαιολογηθεί το έργο τέχνης¹⁰.

Όταν ξαναβρίσκουμε τον Βάρναλη στον «ΡΙζοσπάστη», μετά την απελευθέρωση, στην αρχή τα επιχειρήματά του δεν μοιάζουν να έχουν αλλάξει και πολύ: τα σωματεία των συγγραφέων κατεβαίνουν στα συλλαλητήρια με πανώ που γράφουν «Η Τέχνη για το Λαό», κι ο Βάρναλης σχολιάζει πως αυτό θα γινεί όταν θα έχει αλλάξει το σύστημα, ο λαός θα έχει μορφωθεί και θα υπάρχει «ισοπέδωση προς τα πάνω»¹¹. Υποχρέωση των συγγραφέων είναι να καταλάβουν ότι «έθνος είναι ο εργαζόμενος λαός» — δηλαδή να κάνουν στη ζωή τους, μια για πάντα, τη σωστή εκλογή παράταξης — και να πειστούν ότι το «δόγμα της 'τέχνης για την τέχνη' είναι αντιδραστικό» και ότι «κανένας δεν μπορεί να μένει έξω απ' την πραγματικότητα», μια που τώρα το δίλημμα είναι:

«Ή με το λαό για λευτεριά και δικαιοσύνη και φωτισμό, ή ενάντια στο λαό για τη φασιστική τυραννία και σκοτάδι»¹².

Κάθε άλλο παρά γραφειοκρατική διάθεση στη συμμόρφωση, λοιπόν, κι όπως πάντα αοστροφή προς τον κάπως αστόχαστο και δημαγωγικό ενθουσιασμό που μυρίζει «προλεταριακή λογοτεχνία».

Υπάρχει όμως στον Βάρναλη το γνήσιο ενδιαφέρον να εμβαθύνει στο πρόβλημα, κι όταν του δίνεται ευκαιρία να μετρηθεί με άλλη έμπειρη γνώμη, την εκμεταλλεύεται: ανάμεσα στα χαρτιά του υπάρχει αντίτυπο του δοκίμιου του Edward Upward, *Μαρξιστική ερμηνεία της λογοτεχνίας*¹³, με σαφείς ενδείξεις ότι ο Βάρναλης το διάβασε¹⁴.

Δεν φαίνεται όμως να είναι μόνο ο Upward υπεύθυνος για την

Ο Βάρναλης, φοιτητής στην Αθήνα το 1903

αλλαγή του κλίματος που σημειώνεται στα άρθρα του προς το τέλος του 1946: απ' αυτόν προέρχεται ίσως η διατύπωση της λογοτεχνίας ως αφορμής συνειδητοποίησης για τις «δυνάμεις του μέλλοντος», ενώ δεν φαίνεται ο Βάρναλης να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τη θεωρία της 'αντανάκλασης', που είναι και η βασική του Λούκατς. Όσο για τα υπόλοιπα, για να κατακρίνει τον Proust ή τους σουρρεαλιστές, ο Βάρναλης δεν περιμένει τα επιχειρήματα του Άγγλου δασκάλου, ενώ ο Joyce δεν τον απασχολούσε, μια που δεν συνήθιζε να μιλάει γι' αυτά που δεν ήξερε, κι αυτόν δεν τον γνώριζε σίγουρα περισσότερο από τους σοβιετικούς συγγραφείς που είχαν τεθεί από τον Ράντεκ μπροστά στο δίλημμα: «Τζόνς, ή σοσιαλιστικός ρεαλισμός;».

Έτσι, η τομή που σημειώνεται στην επιχειρηματολογία και στον τόνο του Βάρναλη σχετικά με τα ζητήματα της τέχνης, κι έμμεσα και για το σοσιαλιστικό ρεαλισμό έχει διαφορετικές, εξωθεωρητικές κι εξωφιλοσοφικές μάλλον αιτίες, και την εντοπίζουμε την εποχή που άρχισε να κυκλοφορεί ο «ΡΙζος της Δευτέρας» (21 Οκτ. 1946).

Πλήρης καταγραφή των άρθρων του Βάρναλη για τη μεταπολεμική περίοδο δεν έγινε ως τώρα, κι έτσι, από τα διάφορα που δημοσίευσε μέχρι το 1947 — μέχρι την κατάργηση, δηλαδή, του κομμουνιστικού νόμιμου τύπου — θα λάβουμε υπόψη μας μόνο μερικά, που είναι σημαντικά και που τ' αποκόμματα τους βρέθηκαν στο σπίτι του ποιητή¹⁵, και συγκεκριμένα:

- 1) *Πνεύμα 'απολιτικό'*, εφ. «ΡΙζοσπάστης», 21.10.1945, σ. 2.
- 2) *Φιλολογία, Λογοτεχνία, Κριτική*, εφ. «ΡΙζοσπάστης», 5.9.1946, σ. 2.
- 3) *Η ελευθερία της Τέχνης*, περ. «ΡΙζος της Δευτέρας», 1, 21 Οκτ. 1946, σ. 2.
- 4) *Τι είναι η Αισθητική*, εφ. «ΡΙζοσπάστης», 24.10.1946, σ. 2.

Απ' αυτά τα άρθρα, το μόνο που αναδημοσιεύτηκε σχεδόν αυτούσιο είναι το τελευταίο¹⁶. Τα δύο πρώτα ανασκευάστηκαν τελείως, και η αναδημοσίευση προέρχεται ίσως από μεταγενέστερη μορφή¹⁷, ενώ το τρίτο δεν αναδημοσιεύτηκε.

Πριν περάσουμε όμως στην ανάλυση των περιεχομένων, θα σημειώσουμε ότι — μέσα στη γενικότερη κατάσταση πολιορκίας που προκαλούσε στην Ελλάδα η λευκή τρομοκρατία το φθινόπωρο του '46 — ένα γεγονός που σίγουρα επηρέασε τον Βάρναλη και τον ανάγκασε να ταχτεί πιο αποφασιστικά υπέρ του σοσιαλιστικού ρεαλισμού ήταν η δημοσίευση στο «Φιλολο-

15. Δες παραπάνω, υποσημ. 13.

16. *Τι είναι Αισθητική; Α-Κ, Α'*, σσ. 11-15.

17. *Τέχνη και Πολιτική*, αυτόθι, σσ. 135-38. *Θεωρία, Δημιουργία, Κριτική*, αυτόθι, σσ. 192-201.

9. Εφ. «ΡΙζοσπάστης», *αυτόθι*. Οι υπογραμμίσεις δικές μας.

10. Αυτά φαίνονται καθαρά και στους δύο τόμους Κ. Βάρναλη, *Αισθητικά - Κριτικά*, Α' και Β' (εκδ. Κέδρος 1958: στο εξής Α-Κ), που αναδημοσιεύουν πολλά άρθρα της περιόδου αυτής. Συγκεκριμένες και λεπτομερείαικές πληροφορίες στη *Συμβολή στην εργογραφία του Βάρναλη - Αισθητικά - Κριτικά 1911-1944* (εισαγωγή κι επιμέλεια Λ. Marcheselli-Loukas), που πρόκειται να κυκλοφορήσει στις εκδ. Κέδρος με την ευκαιρία των 100 χρόνων από τη γέννηση και των 10 χρόνων από το θάνατο του Βάρναλη.

11. *Λαός και Τέχνη* (Α'), εφ. «ΡΙζοσπάστης», 9.11.1944, σ. 1.

12. *Λαός και Τέχνη* (Β'), εφ. «ΡΙζοσπάστης», 19.11.1944, σ. 1.

13. Μετάφραση Π. Ζ. Βάρδη, Αθήνα, εκδ. Α. Ν. Μαυρίδης, 1945 («Στο φως του Μαρξισμού», Ι) 80 μικρό, σσ. 24. Πρώτη αγγλική έκδοση 1937. Το βιβλιαράκι βρέθηκε χωμένο σ' ένα φάκελο, μαζί με αποκόμματα των «ΡΙζοσπάστη» και «ΡΙζου της Δευτέρας» 1945-47.

14. Υπογραμμίσεις του χειριού του Β. βρίσκονται στις σσ. 12, 16, 19, 21-22.

γικό Ριζοσπάστη» της Έκθεσης του Ζντάνωφ ενάντια στα περιοδικά του Λένινγκραντ, και στους συγγραφείς Α. Αχμάτοβα και Μ. Ζόσεγκο¹⁸.

Από τις αρχές του Οχτώβρη, ο Βάρναλης ήταν μέλος της συντακτικής επιτροπής του «Φιλολογικού Ριζοσπάστη»¹⁹, οπότε, και να το ήθελε, δεν θα μπορούσε ν' αγνοήσει ένα γεγονός σαν την αφιέρωση ολόκληρης της φιλολογικής σελίδας στο κείμενο του Ζντάνωφ, πιο σκληρό από ποτέ. Άλλωστε, ο ανώνυμος εισηγητής της σελίδας δεν αφήνει και πολλά περιθώρια για ενδεχόμενους ελιγμούς:

«Το κείμενο της έκθεσης, όπως ακριβώς δημοσιεύθηκε στην «Πράβντα», ξεκαθαρίζει όλη τη Μαρξιστική — Λενινιστική — Σταλινική αντίληψη για την Τέχνη, ορίζει τις διαφορές της σοσιαλιστικής από την αστική λογοτεχνία και εξηγεί την ευθύνη των Σοβιετικών συγγραφέων αλλά και τον υπεύθυνο ρόλο του Κόμματος στην ιδεολογική ανατροφή και την καλλιτεχνική αγωγή του σοβιετικού λαού (...)

Χαρακτηρίζοντας τους δύο συγγραφείς «μικροαστούς και φαύλους», και κατηγορώντας τους γιατί «παίρνουν πάντα τα θέματά τους ανασκαλεύοντας τις πιο χαμηλές και τιποτένιες πλευρές της ανθρώπινης ζωής», ο Ζντάνωφ αποδίδει και τις σχετικές υπευθυνότητες στους «ηγέτες» — και ο ανώνυμος του «Ριζοσπάστη» προσθέτει:

«Η αιτία των λαθών αυτών (για τη δημοσίευση των έργων στα περιοδικά) βρίσκεται στους υπεύθυνους ηγέτες της σοβιετικής λογοτεχνίας που ξέχασαν μερικές βασικές θέσεις του Λενινισμού για τη λογοτεχνία και τα καθήκοντά τους σαν πνευματική πρωτοπορεία του λαού».

Την άλλη μέρα (18 Οκτωβρίου 1946) εμφανίζεται η πρώτη αγγελία του «Ριζού της Δευτέρας», που κάτω απ' αυτές τις προϋποθέσεις δεν μπορεί να μην παίρνει απόλυτα στα σοβαρά τις ευθύνες του και τα καθήκοντά του «σαν πνευματική πρωτοπορία του λαού».

Έτσι ο Βάρναλης βρίσκεται, ως λογοτεχνικός συνεργάτης του, υποχρεωμένος να αντιμετωπίζει, από το πρώτο κιόλας τεύχος, το πρόβλημα της *Ελευθερίας της Τέχνης*, σε συνθήκες εντελώς διαφορετικές από τις θεωρητικές συζητήσεις, και μέσα στα πυρωμένα και δηλητηριασμένο κλίμα του Εμφύλιου.

Σε παλιότερο άρθρο, το *Πνεύμα απολιτικό*²⁰ του φθινόπωρου του '45, είχε συζητήσει τα ίδια προβλήματα της στράτευσης της τέχνης με εντελώς «βαρναλικό» τόνο, αν και, φυσικά, πολύ πιο «έξω από τα δόντια» απ' ό,τι στην «Πρώια»:

«(...) Όλες οι πνευματικές, ηθικές και ψυχολογικές λειτουργίες της κοινωνίας (ό,τι αποκαλούμε υπερσκελετό ή εποικοδομημά της) (...) σε ταξικά καθεστώτα εξυπηρετούν σκοπούς ταξικούς, ήγουν πολιτεύονται (...) Έτσι όλες οι "αυτοσκοπικές" αξίες ενεργούν ως ετεροσκοποί, ως μέσα επιβολής και διατήρησης της εκμετάλλευσης των πολλών από τους ολίγους (...) Η παιδεία, ο Τύπος, η φιλοσοφία, η επιστήμη, η εκκλησία και η τέχνη επιβάλλουν το ίδιο συμφέρον ("το του κρείττονος συμφέρον") με την ηθική βία (...).

"Πολιτεύονται" λοιπόν οι Επιστήμες, η Θρησκεία, η Ηθική. Το ίδιο "πολιτεύεται" και η Τέχνη. Έξω από τους αποκλειστικά αισθητικούς σκοπούς της κάνει την ακόλουθη "εξωτερική" υπηρεσία: Οργανώνει την κοινωνική συναισθηματικότητα και την κοινωνική ιδεολογία. Προσπαθεί να "ομοψυχοποιήσει" όλα τα κοινωνικά στρώματα (...).

Αυτό είναι το γενικό σχήμα. Σε καιρούς όμως που οι ταξικές αντιθέσεις έχουν φτάσει σε αποφασιστική καμπή κι οι μάζες (Πρωτοπορεία τους) συνειδητοποιούνται, τότε και η τέχνη πολιτεύεται συ-

νειδητά. Το ζωντανότερο μέρος της συντάσσεται με τις δυνάμεις του μέλλοντος».

Στην αμφιταλάντευση ανάμεσα στις έννοιες της «ηθικής βίας» και της κατάκτησης της συναίνεσης (της γκραμσκιανής "ηγεμονίας"), ανοίγεται ίσως για τον Βάρναλη το ρήγμα για να περάσει η γραμμή του σοσιαλιστικού ρεαλισμού: δεν εμφανίζεται όμως ξεκάθαρα η ταύτιση της ευθύνης του συγγραφέα μπροστά στην κοινωνία με την αναγκαστική ετεροσκοπία της τέχνης και σε σοσιαλιστικό, αταξικό καθεστώς.

Το πρόβλημα τίθεται, φυσικά, αλλά ο Βάρναλης δεν το κόβει καθόλου με το μαχαίρι, καθώς μας το αποδειχνει και άλλο άρθρο, σχεδόν ένα χρόνο αργότερα (*Φιλολογία, Λογοτεχνία, Κριτική*):

«(...) Όμως η λογοτεχνική δημιουργία, για να είναι δημιουργία κι όχι μίμηση, πρέπει να φέρει τη σφραγίδα της ατομικότητας του δημιουργού κι όταν ανήκει σε μια ορισμένη σχολή (...) είναι ωστόσο φανέρωμα υπερατομικό, δηλαδή κοινωνικό.

Η τέχνη γενικά είναι (...) μια σοβαρή κοινωνική λειτουργία, που έχει για αποστολή της την οργάνωση της ομαδικής συναισθηματικότητας (...) και τη συνειδητοποίηση εκείνων των δυνάμεων που κινούν την κοινωνική πραγματικότητα προς τα εμπρός (...).

Καλά έργα είναι τα ζωντανά έργα. Όσα βοηθούν τις δυνάμεις του μέλλοντος να συνειδητοποιηθούν και να δημιουργήσουν τον κόσμο του μέλλοντος (...).

Απ' αυτό το στοιχείο του συναισθηματικού και του ιδεολογικού περιεχόμενου κρίνεται η λογοτεχνική αξία των στιχηρών (έμμετρων) και των πεζογραφικών έργων.

Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε και το μορφικό στοιχείο. Δεν αρκεί τα έργα να είναι προοδευτικά στο περιεχόμενο, πρέπει να 'ναι προοδευτικά (όχι μιμητικά) και στη φόρμα τους. Να 'χουνε τουλάχιστον την προσωπική σφραγίδα του τεχνίτη (...).

Σημειώνουμε μια κάποια δυσκαμψία κι αοριστία μαζί, πάνω στο θέμα της «ζωτικότητας» των έργων τέχνης, και στα δύο προηγούμενα κείμενα του Βάρναλη: απ' τη μια μεριά, δεν καθορίζεται με ποιον τρόπο «το ζωντανότερο μέρος» της τέχνης «συντάσσεται με τις δυνάμεις του μέλλοντος», ούτε πώς πρέπει να είναι τα «ζωντανά έργα» για να βοηθήσουν «τις δυνάμεις του μέλλοντος να συνειδητοποιηθούν»²⁰ από την άλλη, όμως, αναγνωρίζεται ρητά ότι προϋπόθεση για το έργο να κριθεί «καλό» είναι το «ετεροσκοπικό», το ηθικοπλαστικό «περιεχόμενο».

Παρ' όλα αυτά, φαίνεται ακόμα σαφώς ότι, και για να πετύχει τον «ετεροσκοπικό» προορισμό του, πρέπει το έργο να είναι καθεαυτό πετυχημένο, με τη συνηθισμένη βαρναλική έννοια: να 'ναι δημιουργία κι όχι μίμηση, να φέρει την «προσωπική σφραγίδα του τεχνίτη».

Η *ελευθερία της Τέχνης* είναι άρθρο καθαρά απολογητικό, άρθρο επικαιρότητας: έτσι, δεν θα λάβουμε υπόψη μας τόσο

18. Η Έκθεση του Ζντάνωφ για τα περιοδικά του Λένινγκραντ — Η λογοτεχνία δεν μπορεί να χωριστεί από την τύχη του λαού — Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός και ο συρφετός της «καθαρής τέχνης», εφ. «Ριζοσπάστης», 17.10.1946, σ. 2.

19. Δες εφ. «Ριζοσπάστης», 8.10.1946, σ. 1: «(...) ΚΑΘΕ ΠΕΜΠΤΗ: «Ο Φιλολογικός Ριζοσπάστης» (...) Συντακτική Επιτροπή: Κ. Βάρναλης, Μάρκος Αυγέρης (...).

20. Πολύ πιο στοχαστική φαίνεται η θέση του Α. Γραμσκι, όπως τη διατύπωνε τη δεκαετία του '30 στα *Τετράδια της Φυλακής*: «Μια ορισμένη ιστορικό - κοινωνική περίοδος ποτέ δεν είναι ομοιογενής, είναι μάλιστα πλούσια σε αντιφάσεις. Αποκτά "προσωπικότητα", είναι "περίοδος" της εξέλιξης επειδή μια ορισμένη βασική δραστηριότητα της ζωής κυριαρχεί πάνω στις υπόλοιπες, αντιπροσωπεύει "ιστορική αιχμή": αυτό προϋποθέτει όμως μια ιεραρχία, μια σύγκρουση, έναν αγώνα. Θα 'πρεπε λοιπόν να υποθέσουμε ότι αντιπροσωπεύει τη δεδομένη περίοδο όποιος αντιπροσωπεύει αυτή την κυριαρχούσα δραστηριότητα, αυτή την "ιστορική αιχμή". Πώς θα κρίνουμε όμως εκείνους που αντιπροσωπεύουν τις υπόλοιπες δραστηριότητες; τα υπόλοιπα στοιχεία; Άραγε δεν είναι αντιπροσωπευτικοί κι εκείνοι; Άραγε δεν είναι αντιπροσωπευτικοί της "περιόδου" εκείνοι που εκφράζουν τα "αντιδραστικά" κι αναρχιστικά της στοιχεία; Ή μήπως δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε αντιπροσωπευτικό όποιον εκφράζει όλες τις δυνάμεις κι όλα τα στοιχεία που συγκρούονται και αγωνίζονται, δηλαδή όποιον εκφράζει τις αντιφάσεις του ιστορικού - κοινωνικού συνόλου;». Δες και Γ. Σεφέρη, *Εισαγωγή* (στο Θ.Σ. Έλιοτ, *Η Έρμη Χώρα και άλλα ποιήματα*), Αθήνα, εκδ. α' 1936, δ' 1967, σσ. 41-42.

1923-24: Στο Παρίσι με τον Χατζηκυριάκο - Γκίκα και τον Tériade (Ε. Ελευθεριάδη).

την πολεμική πανοπλία του (αν και κάτι μας λέει η συνολική τοποθέτησή του, που θα τη συνοψίζαμε με το: «Και δεν κοιτάς τα χάλια σου!...»), όσο τα γενικότερα θεωρητικά αποφθέγματα που τη στηρίζουν.

Σημαντικό είναι ότι ούτε ονομάζονται οι εν λόγω συγγραφείς, ούτε συζητείται η καλλιτεχνική ποιότητα των έργων τους: εννοείται ότι η υπόθεση αυτή κρίθηκε πια, και δεν χωράει δεύτερος λόγος, μια που οι «υπεύθυνοι» αποφάσισαν να αποκηρύξουν τους δυο συγγραφείς

«επειδή με τα έργα τους τα φυγόκοσμα και τ' απαισιόδοξα διαφθείραν το φρόνημα των μαζών και κλονίζανε την πίστη τους στον ηρωικό τους αγώνα γι' ακατάπαυστη προκοπή και δημιουργία του νέου κόσμου (...).

Ποιαν ελευθερία υπερασπίζονται (οι φουσαεήρδες της Δεξιάς;) Την ελευθερία της Τέχνης να 'ναι πορνογραφική ή κυναιογραφική, να 'ναι φυγόμαχη (αυτό θα πει φυγόκοσμη) κι ομφαλοσκοπική και να μην "κάνει πολιτική", σα να μην είναι πολιτική ο πνευματικός κι ο ηθικός αφιονισμός του λαού (...) Δηλαδή υπερασπίζουμε την ελευθερία της Τέχνης να 'ναι δούλη, αντιλαϊκή, και προαγωγική (...).

Η λεγόμενη «ελευθερία της Τέχνης» είναι μ' άλλον τρόπον ειπωμένο το αστείο δόγμα της "Τέχνης για την Τέχνη" (...).

Η Τέχνη, με το να οργανώνει την ομαδική συναισθηματικότητα κι ιδεολογία, ό,τι και να λέει, ό,τι και να καμώνεται, κάνει πολιτική (...).

Γενικά σ' όλες τις εποχές οι μεγάλοι (οι αληθινά λεύτεροι) δημιουργοί κοιτάζανε να καλυτερέψουνε τον άνθρωπο και να κινήσουνε την ιστορία προς τα εμπρός —όχι να τον αποχαυνώσουν και να πισωδρομίσουν την ιστορία (...).

Η απόλυτη ελευθερία είναι έννοια μεταφυσική (...) Κι αυτοί οι ιδεαλιστές (Σίλλερ, Σολωμός) που πραγματώσανε στα έργα τους την "πνευματική ελευθερία", την εννοούν όχι ασυδοσία παρά πειθαρχία στον ηθικό νόμο, στο ιδανικό (...).

Γι' αυτήν την πνευματική ελευθερία νοιάζονται οι σοβιετικοί ηγέτες (...).

Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός δεν αναφέρεται ρητά, είναι όμως διάχυτος σ' όλο το άρθρο: ποτέ, ως τότε, ο Βάρναλης δεν είχε δώσει τέτοια αποκλειστική έμφαση στα εξωαισθητικά στοιχεία του έργου τέχνης, ούτε είχε παρασιωπήσει τόσο απόλυτα το ζήτημα της «προσωπικής σφραγίδας του τεχνίτη». Και ποτέ δεν είχε κατακρίνει ένα συγγραφέα χωρίς να έχει δει το έργο του.

Θα 'λεγε κανείς ότι επιτέλους δέχτηκε κι αυτός στην ουσία την αντίληψη της τέχνης ως κοινωνικής λειτουργίας με την έννοια της προπαγάνδας, της σάλπιγγας του καθεστώτος, που τόσο επίμονα την είχε καταπολεμήσει σ' όλη του τη ζωή —άσχετα αν αυτό το καθεστώς παρουσιαζόταν σαν πραγματο-

ποίηση της ιστορικής ανάγκης.

Αυτό θα σήμαινε και το τέλος της προσπάθειας του Βάρναλη να στηρίξει τη μαρξιστική αισθητική στην Ελλάδα, μια που ο λόγος δεν θα έπεφτε πια στους κριτικούς, αλλά στους υπεύθυνους ηγέτες. Δεν είναι όμως τόσο απλά τα πράγματα, αφού μόλις τρεις μέρες αργότερα ο Βάρναλης δημοσιεύει, στο «Φιλολογικό Ριζοσπάστη», ένα καινούργιο γενικό θεωρητικό άρθρο για το *Τι είναι η Αισθητική*;²¹

Το κείμενο αυτό μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, μια που, καθώς είπαμε, καταχωρήθηκε στα *Αισθητικά - Κριτικά* (1958), με πολύ λίγες αλλαγές, κι είναι μάλιστα το πρώτο, «εισαγωγικό» κείμενο του Α' τόμου. Μέσα σ' αυτό, ο Βάρναλης ανακεφαλαιώνει όσα είχε πει τόσες φορές από το 1925 κι ύστερα —ότι δηλαδή το «ωραίο» είναι κοινωνική αξία, κι όχι φυσική ή μεταφυσική πραγματικότητα· είναι λοιπόν μεταβλητή αξία, που δέχεται «τεχνική», κι εντάσσεται στον «κανόνα» (καθεστωτική αξία) ή στο «ιδανικό» (επαναστατική αξία)· και ότι η Αισθητική είναι η επιστήμη που ασχολείται μ' αυτήν την κοινωνική αξία, εξετάζοντας

«ποια είναι η φύση (ποιότητα) του ωραίου· ποια η προέλευσή του· ποια τα συγκεκριμένα του όρια· ποια η κοινωνική του αποτελεσματικότητα· και πώς σχηματίζονται οι μεταβλητοί του κανόνες».

Πρόκειται, δηλαδή, για μια ισορροπημένη και μετρημένη τοποθέτηση, χωρίς ηθικολογίες και συναισθηματισμούς, ή πολιτικο - ιδεολογικούς αφορισμούς· για μια προσπάθεια επιστημονικής προσέγγισης, που βρίσκειται στη γραμμή της συνηθισμένης δραστηριότητας του Βάρναλη. Γι' αυτό άλλωστε μπορεί και μπαίνει σ' έναν τόμο, όπου η συντριπτική πλειονοψηφία των κειμένων είναι αναδημοσιεύσεις από προπολεμικά άρθρα, και συγκεκριμένα από άρθρα της «Πρωίας», καθώς ρητά το δηλώνει ο ίδιος.

Θα 'ταν παράξενο, στην περίοδο και την πραγματικότητα που έζησε, να μην είχε ασχοληθεί καθόλου ο Βάρναλης με το σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Δεν φαίνεται υπερβολικό όμως, μετά από όσα είπαμε, να ισχυριστούμε ότι το δόγμα αυτό μπήκε ουσιαστικά παρείσακτο στην κριτική του πράξη, περισσότερο απ' ότι στην αισθητική του σκέψη —και μόλις μπόρεσε να το παρατήσει το εξοβέλισε, ούτως ώστε να εξαφανιστεί χωρίς ν' αφήσει σχεδόν καθόλου ίχνη.

21. Το διαδέχονται πράγματι άλλα δύο (που επίσης αναδημοσιεύτηκαν στα Α-Κ, Α', σσ. 16-20 και 143-46): *Οι πλαστικές Τέχνες (Αρχή και σκοπός)*, εφ. «Ριζοσπάστης», 14.11.1946, σ. 2, και *Ο ποιητής Λαός*, αυτόθι, 28.11.1946, σ. 2. Μ' αυτά ολοκληρώνει την καινούργια προσπάθεια να οργανώσει την αισθητική του σκέψη.

ΑΝΤΡΖΕΪ
ΚΟΥΣΝΙΕΒΙΤΣ

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΙΚΕΛΙΩΝ

“Ένας μεγάλος Πολωνός συγγραφέας που τό έργο του θά μπορούμε νά παραλληλισθού με τό έργο του Κάφκα του Μούζιλ ή του Τζούζ. Για πρώτη φορά στη γλώσσα μας σε μετάφραση της Ρενέ Ψυρούκη. Ένα μυθιστόρημα που ξεχειλίζει από ποιητική φαντασία, θαυμάσια έναρμονισμένο με μιά οίκονομία, με μιά πειθαρχία παραδειγματική άναφορικά με τή μορφή. Για μιά ακόμη φορά, τό ούσιαστικό δέ βρίζεται καθόλου στή μυθιστορηματική δράση.

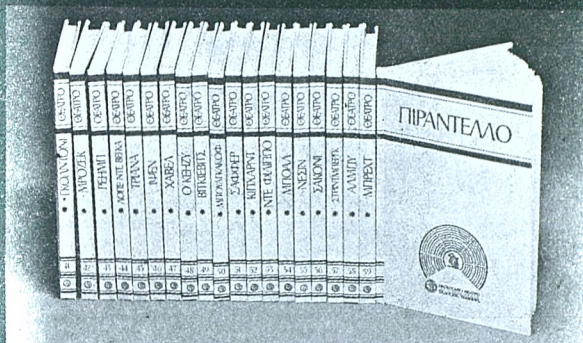
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΝΕΦΕΛΗ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ 9
ΑΘΗΝΑ 10679
ΤΗΛ. 3607744-3604793

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΩΔΩΝΗ»

ΦΕΡΝΟΥΝ ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΑΣ

Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί 87 τόμοι και κυκλοφορούν, άδετοι, στην τιμή των 300 δρχ. έκαστος.

Από τους 87 τόμους οι 80 κυκλοφορούν με πολυτελή βιβλιοδεσία σε τέσσερις ενότητες (σειρά Α' 1-20, σειρά Β' 21-40, σειρά Γ' 41-60 και σειρά Δ' 61-80) και κοστίζει η καθεμιά: μετρητοίς 10.000 δρχ. και με δόσεις 12.000 δρχ.

Μεταφράζουν οι:
87 ΤΟΜΟΙ
98 ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
103 ΘΕΑΤΡΙΚΑ
ΕΡΓΑ
220 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
96 ΣΚΗΝΙΚΑ
Μάριος Πλωρίτης - Λυκούργος Καλλέργης - Γιώργος Σεβαστιόγλου - Άρης Δικταίος - Δέσπω Διαμαντίδου - Γ.Ν. Πολίτης - Δημήτρης Μυράτ - Μήτσος Λυγίζος - Παύλος Μάτεσις - Μάνθος Κρίσσης - Ιουλία Ιατρούδη - Φώντας Κονδύλης - Καίτη Κάστρο - Μαρία Πορτολομαίου-Λάζου - Μάρια Λυμπεροπούλου - Κωστούλα Μητροπούλου - Γιάννης Βαββέρης κ.ά.

ΚΑΜΥ - ΛΟΡΚΑ - ΊΨΕΝ - ΜΠΕΡΧΤ - ΑΝΟΥ-ΙΤ - ΓΚΟΛΑΝΤΟΝΙ - ΠΙΝΤΕΡ - ΜΟΛΙΕΡΟΣ - ΓΚΟΓΚΟΛ - ΙΟΝΕΣΚΟ - ΣΤΡΙΝΤΣΜΠΕΡΓΚ - ΧΙΚΜΕΤ - ΖΕΝΕ - ΡΕΗΜΠ - ΑΡΡΑΜΠΑΛ - ΜΠΕΚΕΤ - ΟΥΪΛΛΙΑΜΣ - ΚΑΣΟΝΑ - ΣΑΛΑΚΡΟΥ - ΜΥΛΛΕΡ - ΜΡΟΖΕΚ - ΦΟΝΤΟΝ - ΖΙΡΟΝΤΟΥ - ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ - ΟΣΜΠΟΡΝ - ΚΟΚΤΩ - ΚΙΡΚΛΑΝΤ - κ.ά.

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Α) Οι αγοραστές κάθε ΔΕΜΕΝΗΣ θεατρικής σειράς (Α', Β', Γ', Δ') έχουν τη δυνατότητα να διαλέξουν (ανεξάρτητα από τον τρόπο αγοράς - μετρητοίς ή με δόσεις) από τους 400 τίτλους των βιβλίων του τιμοκαταλόγου των εκδόσεών μας, αξίας 3.500 δρχ. ΕΝΤΕΛΩΣ ΔΩΡΕΑΝ.

Η προσφορά των «ΕΝΤΕΛΩΣ ΔΩΡΕΑΝ» αυξάνεται ανάλογα με την αγορά περισσότερων σειρών: σε 7000 δρχ. για τις 2, σε 10.500 δρχ. για τις 3 και σε 14.000 δρχ. για τις 4.

Β) Οι αγοραστές που θέλουν ν' αποκτήσουν άδετους τόμους, έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν 30 τόμους τουλάχιστον, από τους 87 που κυκλοφορούν και να τους εξοφλήσουν είτε μετρητοίς (9000 δρχ.) είτε με δόσεις (11.000 δρχ.), διαλέγοντας και αυτοί από τον τιμοκατάλόγό μας, βιβλία αξίας 3.000 δρχ. ΕΝΤΕΛΩΣ ΔΩΡΕΑΝ. Η προσφορά των «ΕΝΤΕΛΩΣ ΔΩΡΕΑΝ», αυξάνεται και πάλι ανάλογα: για τους 60 τόμους σε 6.000 δρχ. και για τους 90 τόμους σε 9.000 δρχ.

Για κάθε αγορά με δόσεις προκαταβάλλεται το 30% της αξίας και το υπόλοιπο εξοφλείται σε 10 μηνιαίες δόσεις.

Πληροφορίες:

Αθήνα, Ασκληπίου 3, Τ.Κ. 106 79
τηλ. 36.37.973 - 36.41.787 - 36.30.312
Γιάννινα, Βλαχλείδη 8, Τ.Κ. 45332
τηλ. 0651/35.026 - 38.011

Β' έκδοση

Ξανάρχεται

Ο ΕΤΡΟΥΣΚΟΣ

Πολεμιστής και εραστής, σοφός και πειρατής, αφήγησε ανθρώπους και θεούς για να βρει τον εαυτό του...

Σε 6 μήνες εξαντλήθηκε η πρώτη έκδοση

ΟΧΙ ΣΕ ΝΟΜΟ ΠΕΡΙ ΤΥΠΟΥ

● Ο δικηγόρος Νικ. Χ. Τσώχος από τη Θεσσαλονίκη μας έστειλε την ακόλουθη επιστολή. Αναφέρεται στη συζήτηση, που έγινε στο συμπόσιο για τον Τύπο και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, που διοργάνωσε το ΑΝΤΙ και συγκεκριμένα στην αναγκαιότητα ύπαρξης ή όχι νόμου περί Τύπου.

Αγαπητό «ΑΝΤΙ»,

διαβάζοντας τα λεχθέντα στη συγκέντρωση που οργανώσατε, με θέμα «Τύπος - Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας» δώσατε το χώρο, σ' έναν που παροικεί εκτός Ιερουσαλήμ, να δώσει τη γνώμη του, που τη στηρίζει σε μια δικηγορική εμπειρία 25 ετών, ως υπερασπιστής εφημερίδων και περιοδικών.

Κατά τη γνώμη μου, δεν χρειάζεται ιδιαίτερος νόμος περί Τύπου. Ο Ποινικός Κώδικας προστατεύει ικανοποιητικά όποιον θιγεται. Όλοι οι νόμοι, που ισχύουν, μοναδικό σκοπό είχαν, όχι να εξασφαλίσουν την ελευθεροτυπία, αλλά να την περιορίσουν στο όνομα της ηθικής, της αντι-

μετώπισης του κιτρινισμού, κτλ. Εκείνες οι διατάξεις, που θα πρέπει να διατηρηθούν και να εκσυγχρονιστούν, είναι κατά τη γνώμη μου, αυτές, που αφορούν την ταχύτητα εκδικάσεως και την ηθική και υλική αποκατάσταση του πολίτη, που θιγεται από δημοσίευμα ή εκπομπή. Θα πρέπει, να καταργηθούν όλες οι διατάξεις και οι διάφοροι νόμοι και στη θέση τους να ψηφισθεί ένας Κώδικας Τύπου, που να περιλαμβάνει: τις δημοσιογραφικές σπουδές, ώστε οι δημοσιογράφοι να σπουδάζουν τη δουλειά τους και να αποκτούν επαγγελματική συνείδηση, τον τρόπο άσκησης και λειτουργίας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος (δημοσιογραφικές ενώσεις, δεοντολογία, αυτοέλεγχος) συμβούλιο Τιμής για τους εργοδότες και δικονομικές διατάξεις, αστικές και ποινικές, για τη γρήγορη εκκαθάριση των σχετικών υποθέσεων.

Πιστεύω, ότι μόνο οι ίδιοι οι δημοσιογράφοι θα κατακτήσουν τα ανωτέρω και νομίζω, ότι οι νέοι δημοσιογράφοι έχουν τη θέληση.

Με τιμή
Νικ. Τσώχος
Θεσσαλονίκη

ΑΝΕΡΓΙΑ: ΜΙΑ —ΟΧΙ ΜΟΝΑΔΙΚΗ— ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

Για το πρόβλημα της ανεργίας μας γράφει ο αναγνώστης μας Γ. Κατσαίτης. Να ποια είναι η προσωπική του περίπτωση, που βέβαια δεν είναι η μοναδική. Αναμένονται πάντως ακόμη, τα μετά τα «σταθεροποιητικά μέτρα» της οικονομίας, «μέτρα ανάκαμψης»...

Η ιστορία είναι λίγο πολύ κοινή για χιλιάδες νέους, γι' αυτό και στέλνω αυτό το γράμμα, παρουσιάζοντας την κατάσταση που υπάρχει στο χώρο της ανεργίας.

Τέλειωσα το γυμνάσιο το 1975, έδωσα δύο χρονιές στο Πανεπιστήμιο χωρίς επιτυχία, και μετά δούλεψα οικοδομή μέχρι την πρώτη κρίση ανεργίας το 1979.

Από το 1980 δουλεύω σε εποχιακές εργασίες. Τα καλοκαίρια σε ξενοδοχεία και τον χειμώνα τι βρεθεί σε μαύρες δουλειές.

Μεροκάματα κάτω απ' το βασικό, καταστρατήγηση του οκτάωρου (ή και δεκάωρου) χωρίς ασφάλιση, χωρίς αποζημιώσεις, δώρα, επιδόματα.

Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι οι 20.000 δρχ. που δίνει ο ΟΑΕΔ σαν επίδομα ανεργίας (αφού περάσεις τις σκοπέλους των προϋποθέσεων) είναι η επίσημη αναγνώριση και νομιμοποίηση της μαύρης δουλειάς.

Γιατί για να πάρεις αυτά τα λεφτά δεν πρέπει να «κολάς» ένση-

μα, αλλά απ' την άλλη δεν φτάνουν ούτε για χαρτζιλίκι.

Από το 1980 λοιπόν ως το 1982 (τρία χρόνια) δουλεύω εποχιακός στα ξενοδοχεία. Το 1983-1984 προσλαμβάνομαι σαν εποχιακός στις αναδασώσεις και μετά από αγώνες και απεργίες ενός χρόνου ξανα-απολύομαι (με την ιδιότητα του εποχιακού πάντα).

Μπαίνω στην ανεργία για 4 μήνες, βρίσκω δουλειά το Πάσχα σ' ένα ξενοδοχείο (διακόπτεται η επιδότηση) μετά το Πάσχα με απολύουν (συνεχίζεται η επιδότηση) και τέλος δουλεύω απ' τον Ιούνιο μέχρι τις 10-10-85 σ' ένα εποχιακό ξενοδοχείο, που τώρα έκλεισε.

Πάω στο ταμείο ανεργίας για το επίδομα και μου λένε ότι δεν δικαιούμαι γιατί τα δύο τελευταία χρόνια δεν ήμουν εποχιακός με βάση την απόφαση 31877/26-6-84.

Πέρα απ' την ουσία ότι δουλεύω εποχιακά, όπως πολλές χιλιάδες νέοι ανειδίκευτοι, θέλω να ρωτήσω:

Όταν με απέλυαν απ' τις αναδασώσεις μαζί μ' άλλους 250 εργάτες σαν δήθεν εποχιακούς ξεχασαν να ενημερώσουν τον ΟΑΕΔ;

Η τέλος πάντων πρόκειται περί ενός καλά οργανωμένου κρατικού σχεδίου που έχει σαν σκοπό να τροφοδοτεί τα μικρομεσαία και μεγάλα αφεντικά με μια

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΑΛΜΠΟΥΜ ΤΟΥ ΧΑΡΡΥ ΚΛΥΝΝ
ΑΛΛΑΛΟΥΜ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Έκδόσεις Στιγμή

ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 91-93, ΑΘΗΝΑ 114 73
τηλ. 36.44.064

Κυκλοφορούν

Θανάσης Βαλτινός

ΜΠΛΕ ΒΑΘΥ ΣΧΕΔΟΝ ΜΑΥΡΟ

Βασίλης Καραβίτης

ΟΚΝΗΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ή Γιατί μάς κλαίνει κι οί ρέγγες
(πεζογραφήματα)

Μαρία Λαϊνᾶ

Ο ΚΛΟΟΥΝ

(πεζό)

Πρόδρομος Μάρκογλου

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΑΣ
ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ
(πεζό)

εφεδρεία μόνιμα υποαπασχολούμενων εργατών; Μήπως τελικά η εθνική οικονομία στα ξενοδοχεία και γεωργικές εργασίες (ελιές, φρούτα, κτλ.) στηρίζεται πάνω στην οικονομική εξαθλίωσή μας; Και αν ναι, τι γίνεται με το επίδομα ανεργίας, ίσο με το βασικό μισθό χωρίς προϋποθέσεις; Δεν κοστίζει πάνω από ένα Μιράζ (3 δις δρχ.) για 100.000 άνεργους και είναι το ίδιο σημαντικό για μας όσο και η Εθνική Ανεξαρτησία.

Γεράσιμος Κασαϊτίης
αριθμός κάρτας ανεργίας 54055
Νοταρά 6
Εξάρχεια - Αθήνα

ΓΙΑΤΙ 11 ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗΣ:

● Για την «κατάσταση επιστράτευσης» που ισχύει μας γράφει ο αναγνώστης μας **Κ. Βελέντζας**. Να τα ερωτήματα που θέτει στο γράμμα του.

Αγαπητό ANTI,

Σου γράφω με αφορμή την είδηση της αθώωσης του τέως στρατιώτη Κώστα Γαλανόπουλου («Ελευθεροτυπία» 10/12/85) από το Στρατοδικείο Αθήνας την 9-12-85. Η κατηγορία; «ανυπακοή σε καιρό γενικής επιστράτευσης» (!). Συγκεκριμένα ο —μηχανολόγος σήμερα— Κ.Γ. την 17 Νοεμ. 1984 ανέβηκε στη στέγη κτιρίου της μονάδας όπου υπηρετούσε (ΚΕΥΠ Λαμίας) και ζήτησε να τηρηθεί ενός λεπτού

σιγή στη μνήμη του Πολυτεχνείου. Σε εντολή ανωτέρου του να κατέβει αρνήθηκε με αποτέλεσμα να τιμωρηθεί με 10 μέρες φυλάκη, αλλά οκτώ (8) μήνες αργότερα (!) να πληροφορηθεί ότι καλείται στο Στρατοδικείο Αθήνας με την παραπάνω κατηγορία. Ας σημειωθεί ότι η προβλεπόμενη ποινή μπορεί να είναι ισόβια ή ακόμα και θάνατος. Το Στρατοδικείο, βέβαια, τον απήλαξε λόγω αμφιβολιών. Γιατί, ασφαλώς, δεν πρόκειται εν έτει σωτηρίου 1985 να λειτουργήσουν τα εκτελεστικά αποσπάσματα επειδή κάποιος φαντάρος αρνήθηκε να υπακούσει σε διαταγή ή τον πήρε ο ύπνος στη σκοπιά. Όμως, φίλοι του ANTI και πολίτες αυτής της χώρας των θαυμάτων, το ερώτημα παραμένει ταλανίζον: γιατί έπειτα από 11 ολόκληρα χρόνια δεν αίρεται η κατάσταση επιστράτευσης; Τι σκοπιμότητες εξυπηρετεί και ποιος οφελείται απ' αυτή την απαράδεκτη —από κάθε άποψη— εκκρεμότητα; Σε τι βαθμό καθορίζει τα αντανάκλαστικά των κρατούντων απέναντι στο κίνημα εκδημοκρατισμού του ένστολου πολίτη, και, τέλος, κατά πόσο συνδέεται με την πρωθυπουργική φιλολογία περί «μη απόλυτης εμπέδωσης της σταθερότητας του δημοκρατικού πολιτεύματος» σε εποχές, μάλιστα, χαλεπές για τον συνδικαλιστικό ετεροκαθορισμό;

Αυτά, και θα ήταν εξώφθαλμη

αφέλεια να περιμένουμε κάποια υπεύθυνη απάντηση από πλευράς αρμοδίων χειλέων;

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία.

Κώστας Βελέντζας
Κηφισιά

ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

Από τον κύριο **Γ. Κροντήρη** λάβαμε επιστολή που αφορούσε άρθρο του **Γ.Η. Χάρη**. Παραθέτουμε το γράμμα του αναγνώστη μας και την απάντηση του συντάκτη του άρθρου.

Κύριε Διευθυντά,

Στο 305 «Αντί» με δυσάρεστη έκπληξη διάβασα άρθρο του κ. Γιάννη Η. Χάρη «Αντιστροφές», στο οποίο περιέχονται προσβλητικές αιχμές κατά του κ. Θ.Π. Τάσιου.

Ο τελευταίος έγραψε κάποιο άρθρο στο «Βήμα» με περιεχόμενο απόψεις του επί των γεγονότων, που συνέβησαν πρόσφατα στο Πολυτεχνείο.

Ο κ. Θ.Π. Τάσιος είναι ένας έξοχος πανεπιστημιακός δάσκαλος άνθρωπος και γονιός, αλλά φευ δεν είναι «πολιτικός».

Αλλά εσείς οι άνθρωποι εντός των «τειχών» κάτι έπρεπε να γνωρίζεται πριν πιάσετε την γραφίδα δια τα περαιτέρω.

Με φιλικούς (;) χαιρετισμούς:

Γιάννης Κροντήρης

● Και η απάντηση του συντάκτη του άρθρου:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΤΟΠΙΑ

Νικηταρά 8-10

τηλ. 3638696

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΜΑΡΕΙΣΜΟΣ και ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΡΟΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

MICHAEL LÖWY

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΗΣ

διηγήματα

μυθιστόρημα

θέατρο

μυθιστόρημα

μόλις κυκλοφόρησε

Ζωοδ. Πηγής 3 Αθήνα 106 78 Τηλ. 3603 234, 3601 331

ΚΩΣΤΑΣ
ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΠΥΘΜΕΝΕΣ

ΚΕΔΡΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ
ΒΑΡΝΑΛΗΣ

ΚΗΡΗΘΕΡΕΣ

ΚΕΔΡΟΣ

ΔΥΟ ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ

1. **ΠΥΘΜΕΝΕΣ** (1904) Φιλολογική επιμέλεια Κ.Γ. Κασίνης
Ως τώρα ανέκδοτα, τα ποιήματα αυτά κυκλοφορούν για πρώτη φορά.
2. **ΚΗΡΗΘΕΡΕΣ** (1905) Φιλολογική επιμέλεια Κ.Γ. Κασίνης.
Πρώτη επανέκδοση μετά 80 χρόνια

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Δημιουργούμε αναγνώστες

Γραφτείτε συνδρομητές στο ΑΝΤΙ
θα έρχεται σπίτι σας
και θα ενισχύετε έτσι το περιοδικό

Η πλήρης εξομοίωση των τανκς του Παπαδόπουλου και των «καταληψιών» του Πολυτεχνείου («εισβολή», «αίμα»!), μαζί και οι επόμενες, εξίσου βάνουσα απλουστευτικές αναλύσεις περί ασύλου κτλ., προσβάλλουν καταρχήν τον γραψάντα Θ.Π. Τάσιο.

Αν τώρα η απλή μεταφορά τέτοιων απόψεων υποδεικνύει την προσβολή, παρήγορο. Μα όλοι οι άλλοι προσβληθέντες, κύριε Κροντήρη; Γιατί, λόγου χάρη, και εμείς;

Γ.Η.Χ.

ΤΟ 1984 ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

● Από τον Ν. Μαλαγαρή πήραμε την επιστολή που ακολουθεί. Θέμα, η χρήση ηλεκτρονικών αρχείων.

Αγαπητό Αντί,

Περαστικά από την Αθήνα σου στέλνω ένα σχόλιο στο άρθρο του Δ. Δημοσθένη στο τεύχος 307, «καλή αντάμωση στο υπουργείο αγάπης».

Νομίζω πράγματι πως το θέμα της χρήσης των ηλεκτρονικών αρχείων και της πληροφορικής στην αρχειοθέτηση και η ύπαρξη ενός ενιαίου αριθμού αξίζει περισσότερης προσοχής απ' ό,τι έχει γίνει μέχρι σήμερα.

Και αυτό γιατί στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη παρόλες τις προσπάθειες που γίνονται για την προστασία του πολίτη, (στη Γερμανία έχει πρωτοστατήσει ο νομικός Σπύρος Σιμήτης), υπάρχει ακόμη νομικό χάος.

Δεν υπάρχει το αντίστοιχο FOIA, που θα επιτρέψει στο Αντί να λάβει γνώση του περιεχομένου του φακέλου του στη CIA.

Το καλύτερο που έχει επιτευχθεί είναι η δημιουργία μίας υπηρεσίας για την προστασία των στοιχείων ηλεκτρονικής καταγραφής όπως στη Γαλλία η Commission Nationale Informatique et Libertés (CNIL)

Οι κίνδυνοι που προέρχονται από τη χρήση του ενιαίου αριθμού, έχουν επισημανθεί από το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, στην επιτροπή του για τα ανθρώπινα δικαιώματα, και αυτός έχει καταργηθεί στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη. Στη Γαλλία μάλιστα το σχέδιο αυτό είχε το όνομα SAFARI και το σταμάτησε ένα άρθρο στη Monde με τον τίτλο: SAFARI ou la chasse aux français (!) (SAFARI ή το κυνήγι των Γάλλων). Η CNIL όχι μόνο απαγόρευσε τη χρήση ενιαίου αριθμού στις ταυτότητες αλλά ακόμη και τη χρήση γραμμάτων τυποποιημένων για ανάγνωση από οπτο - ηλεκτρονικά μέσα.

Σε μία έκθεση, που ζήτησε η CNIL στο γραφείο BNI (που διευθύνω στη Γαλλία), επισημάνανε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ

Με τίτλο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης: ένα πολλαπλά
απαράδεκτο έγγραφο ο Ξ.Α.
Κοκόλης μας στέλνει την
επιστολή που ακολουθεί:

Ο αναγνώστης παρακαλείται να
διαβάσει το διπλανό έγγραφο και
να παρατηρήσει τα εξής:

α) Το έγγραφο στην πρώτη παρά-
γραφο ομολογεί ότι η διοίκηση
του Αριστοτέλειου Πανεπιστη-
μίου Θεσσαλονίκης, παρά το γε-
γονός ότι είχε άμεση γνώση για
τις απεργίες της 15.10.85,
12.11.85 και 14.11.85, επιχείρησε
να αποσπάσει από το Δημόσιο
Ταμείο Πληρωμών μισθούς που
δεν είχε δικαίωμα να καταβάλει.
Αυτό συνέβη εξαιτίας ανικανό-
τητας υπαλλήλων; Από πρόθεση
αντι-λιτότητας; Από «δημοκρα-
τική» απεργοφιλία;

β) Η διοίκηση του ΑΠΘ στην τε-
λευταία παράγραφο του εγγρά-
φου δηλώνει ότι θεωρεί δικαίωμα
της να εκλαμβάνει τη σιωπή (πε-
ριφρονητική, ή ό,τι άλλο) ως πα-
ραδοχή μιας πράξης που επιφέρει
κυρώσεις. Η εν λόγω παράγρα-
φος παραπέμπει σε ανακριτικές
διαδικασίες ολοκληρωτικών κα-
θεστώτων.

γ) Στο αποκορύφωμα του εγγρά-
φου, τη δήλωση, διατυπώνονται
ερωτήματα ασφαλιστικού χαρα-
κτήρα: «Είστε μέλος...». Και
«Αν είστε... συμμετείχατε;».

Συμπερασματικά: Η διοίκηση
του Αριστοτέλειου Πανεπιστη-
μίου Θεσσαλονίκης, προσπαθών-
τας (τάχα) να διορθώσει αυτό
που κάποιος θα θεωρούσαν
—τουλάχιστον— παράδεκτη
γκάφα, διαπράττει με το διπλανό
έγγραφο κάτι οπωσδήποτε πολύ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Θεσσαλονίκη 11 Δεκεμβρίου 1985
ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ Αριθμ. Πρωτ. Α 5060

Γραφείο: Γραμμ. Συγκλήτου
Πληροφορίες: Δ. Κεντερελί-
δης
Τηλέφωνο: 99.16.69

Προς
Τα μέλη του Διδακτικού
Ερευνητικού Προσωπικού,
τους μη διδάκτορες επιμελητές,
βοηθούς και επιστημονικούς
συνεργάτες
του Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Το Δημόσιο Ταμείο Πληρωμών, έχοντας σχετική ενημέρωση από τον
ημερήσιο Τύπο για τις απεργίες που πραγματοποιήθηκαν, ειδοποίησε ό-
τι δεν μπορεί να θεωρήσει τις καταστάσεις μισθοδοσίας, εφόσον δεν
γνωστοποιήθηκαν ακόμη τα ονοματεπώνυμα αυτών που απήγγησαν.

Η Σύγκλητος, συνεδρίαση αριθμ. 2483/27-11-1985, μπροστά στον κίν-
δυνο να δημιουργηθεί γενικότερο θέμα από την μη πληρωμή των αποδο-
χών σε όλο το προσωπικό, αποφάσισε να συμπληρωθούν οι παρακάτω
δηλώσεις.

Σας παρακαλούμε, λοιπόν, να επιστρέψετε συμπληρωμένη τη δήλωση
αυτή για συμμετοχή ή όχι στις απεργίες που κήρυξε ο σύλλογος Επιστη-
μονικού και Διδακτικού Προσωπικού.

Η δήλωση αυτή πρέπει να συμπληρωθεί από τον καθένα χωριστά. Ό-
ποιος δεν επιστρέψει τη δήλωση αυτή σημαίνει ότι συμμετείχε στις α-
περγίες και θα γίνει περικοπή των αποδοχών για τις συγκεκριμένες ημέ-
ρες.

Δ Η Λ Ω Σ Η

Επώνυμο:

Όνομα:

Ιδιότητα:

Τομέας που υπηρετώ:

Είστε μέλος του Συλλόγου ΕΔΠ;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Αν είστε μέλος, σε ποια από τις απεργίες συμμετείχατε:

Απεργία 15-10-1985

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Απεργία 12-11-1985

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Απεργία 14-11-1985

ΝΑΙ

ΟΧΙ

Θεσσαλονίκη, Δεκεμβρίου 1985
υπογραφή

Με τιμή
Ο Πρύτανης

Πατρώνυμο:

(και πολλαπλά) χειρότερο: προ-
σβάλει, εκβιάζει, εκφοβίζει. Και
ο άμεσα εκβιαζόμενος (και υπο-

νομευόμενος), ο Σύλλογος ΕΔΠ,
σιωπά.
29.12.85
Ξ.Α. Κοκόλης

στην ανωτέρω επιτροπή πως η α-
νάγνωση με όπτο - ηλεκτρονικά
μέσα θα επέτρεπε τον σχηματι-
σμό αρχείων διακίνησης των α-
τόμων εντός της επικράτειας αλ-
λά και εκτός. Ως εκ τούτου εγκα-
ταλείφθηκε η ιδέα χρήσης πλα-
στικών ταυτοτήτων με τυποποιη-
μένες εγγραφές. Θα σας επιση-
μάνω επίσης πως και ο ΟΟΣΑ έ-
χει σχηματίσει μία επιτροπή για
τα θέματα προστασίας του ατό-
μου από τη χρήση πληροφοριών
σε ηλεκτρονικά αρχεία. Παρόλη

τη συμμετοχή εκπροσώπου του
υπουργείου Δικαιοσύνης δεν
μπορούμε να πούμε πως η Βουλή
των Ελλήνων έχει να παρουσιά-
σει τεράστιο νομοθετικό έργο
στον τομέα αυτό.

Τελειώνοντας θα ήθελα να σας
επισημάνω πως μπορεί: «ο κομ-
πιούτερ (όπως τον λέτε) δεν ξε-
χνά ποτέ» αλλά δυστυχώς οι άν-
θρωποι ξεχνούν να τον ενημερώ-
σουν ή τον ενημερώνουν λάθος.
Αν ήδατε το φιλμ BRAZIL αυτά
που περιγράφει δεν είναι και τό-

σο μακριά. Το 1984 είναι, σήμερα
το Brazil είναι μπροστά μας.

Με φιλία
N. Μαλαγαδής
Διευθυντής του Bureau d' Ori-
entation de la Normalisation
Informatique
BP. 105 78153 Le Chesnay cedex

ΥΓ.: Οι καρτέλες που συμπλη-
ρώνουμε στο αεροδρόμιο μπαί-
νοντας και βγαίνοντας από την
Ελλάδα είναι νόμιμες; Καμία άλ-
λη ευρωπαϊκή χώρα δεν το κάνει.

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδοτής:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σπάρτακου 9, Καλλιθέα
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«Εκδοτικά επιχειρήσεις»
N. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ Α.Ε.
Πειραιώς 52, Μοσχάτο
Τηλ. 48.12.558 - 48.22.779

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκ-
φράζει την προσωπική άποψη
του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέ-
φονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 850 δρχ. - Ετήσια 1.700
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 6.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: ..... δολ. 13
ετήσια: ..... δολ. 26
H.Π.Α. - Καναδάς - Αφ. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: ..... δολ. 15
ετήσια: ..... δολ. 30

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 70
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ANTI»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819

- Για τα βιβλιοπωλεία
B. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο
M. Κοτζιά και Σία Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΣ

Μέτωνος 62 (1η παράλληλος της Μεσογείων, 3η στάση) ΧΟΛΑΡΓΟΣ

- Κάτι νέο στο χώρο του βιβλίου
- Αναγνωστήριο
- Παιδική γωνιά
- Αυστηρή επιλογή βιβλίων
- Εκπτώσεις
- Ειδικές προσφορές

Ένα βιβλιοπωλείο στο ΧΟΛΑΡΓΟ που θα το ζήλευε το κέντρο

ΚΑΛΕΝΤΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε. Γραφεία: Κολοκοτρώνη 15, Τηλ. 3234.270 - 3231.781

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Περί λαιμαργίας, κατά παράβασιν

Σε μια ατμόσφαιρα ερωτική αυτός επεδίωκε μια φυσικότητα υποψιασμένη, διόλου αθώα, αλλά «καλλιεργημένη και καλλιεργήσιμη». Και την συνέδεε στην ομιλία του με την υπέρβαση της λαιμαργίας. Η φράση ηχούσε περιέργα και κανείς δεν ήθελε να την σχολιάσει. Κι όμως εκείνος επέμενε. «Η φυσικότητα είναι αποτέλεσμα της υπέρβασης της λαιμαργίας». Κι έδινε σ' αυτήν την —σε πρώτη ματιά— παραδοξολογία, το νόημα μιας γενικής αρχής που μπορούσε να διέπει όχι μόνο τον ιδιωτικό χώρο, αλλά και την πολιτική.

Όπως τον άκουγα, άρχισα να θυμάμαι τα παλιά γραφτά του Χέγκελ. Για την απελπισία που νιώθουν τα ζώα μπρος στα αισθητά αντικείμενα, που δεν μπορούν να τα συλλάβουν και να τα χειρισθούν, και με τη φυσικότητα του ενστίκτου τα κατασπαράζουν. Τα τρώνε, κυριολεκτικά, με λαιμαργία.

Για το ομιλούν ον αυτός ο δρόμος είναι κλειστός. Και κάθε απόπειρα φυσικότητας είναι διαμεσολαβημένη και κατά συνέπεια προσδιορισμένη. Η κατάκτησή της λοιπόν δεν μπορεί παρά να είναι το τελικό αποτέλεσμα μιας διαλεκτικής, που πρώτα βιώνει την απειλή της σχέσης με τον άλλο. Η ταυτότητά του όντος, η τελείωση που συνοδεύεται από τη φυσικότητα, πρώτα πρέπει να περάσει από την αλλοτρίωσή της. Στην πρώτη φάση λοιπόν έλκεται από τη λαιμαργία. Από την ορμή της κατάργησης της ετερότητας μέσα από την απορρόφηση, την αφομοίωση, την κανιβαλική ομοφαγία.

Το είναι του όντος δεν μπορεί να οριστεί, αν δεν περάσει τη δοκιμασία της διαφοράς. Κατ' αρχήν λοιπόν προσπαθεί να την αναίρεσει ιδιοποιούμενο το άλλο. Είναι η λαιμαργία, κυριολεκτικά ή μεταφορικά, η ιδιότητα που δίνει το πρώτο στοιχείο του ορισμού του.

Ίσως η δεύτερη φάση είναι η ταύτισή του με το άλλο. Η εξίσωσή του με το σύνολο των αντικειμένων που κατέχει. Είναι, το σύνολο των σωμάτων και των αγαθών που απολαμβάνει μέσω της κατοχής, μέσω του δικαιώματος κυριότητας που ασκεί πάνω τους. Το είναι τρέπεται στο εχθρικό.

Η κατάκτηση της φυσικότητας δεν μπορεί παρά να είναι λοιπόν, η υπέρβαση της λαιμαργίας. Όχι η απλή κατάργησή της, η εξαίρεσή της που θα βύθιζε το ον στην αδιαφορία, αλλά η διατήρησή της σε μια νέα, ανώτερη φάση. Η φυσικότητα είναι συνάρτηση της επιστροφής, μετά τη δοκιμασία της περιπέτειας, στο ον που απέκτησε έτσι συνείδηση της υπόστασής του.

Η φυσικότητα είναι μια νηφάλια μέθη, καλλιεργημένη ή αλλιώς κατακτημένη, που στον πυρήνα της καίει πάντα η λαιμαργία και συντηρείται η εμπειρία του άλλου, της διαφοράς και της μόνιμης απειλής που συνιστά για το είναι του όντος.

Σημειωματάριο ειδήσεων

● Το Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου

Θεσσαλονίκης έχει αναδειχθεί σ' ένα σημαντικό φορέα της πολιτιστικής ζωής της πόλης. Με ποικίλες εκδηλώσεις σε πολλούς τομείς συνθέτει με ευλυγισία την ποιότητα με την ευρύτερη απήχηση. Από το πρόγραμμα των επομένων μηνών επισημαίνουμε.

Πέμπτη 23/1: Αναγνώσεις κειμένων της λογοτεχνίας «Η γυναίκα της Ζάκυνθος».

Ομιλητής ο Γ.Π. Σαββίδης.

Τετάρτη 5/2 ρεσιτάλ κιθάρας, Πέμπτη 6/2 κύκλος μαθημάτων για τη νεοελληνική λογοτεχνία

● «Όψεις της λογοτεχνίας του Δ. Χατζή» πρώτο μέρος, ομιλήτρια Άντεια Φραντζή.

Πέμπτη 13/2, το δεύτερο μέρος. Σάββατο 22/2 ρεσιτάλ πιάνου της Μίνας Ζάννα.

Όλες οι εκδηλώσεις αρχίζουν στις 8.30.

● Την Τρίτη 21/1 αρχίζει στο Γαλλικό Ινστιτούτο ένα αφιέρωμα στον Θ. Αγγελόπουλο.

Την Τρίτη στις 5.30 παίζεται η «Αναπαράσταση» και στις 8.30 ο «Θίασος».

Την επομένη 22/2 στις 5.30 «Οι κυνηγοί» και στις 8.30 «Ο μέγας Αλέξανδρος», την Τρίτη 28/1 παίζεται στις 5.30 το «Ταξίδι στα Κύθηρα», και στις 8 έχει προγραμματισθεί μια συζήτηση του κοινού με τον σκηνοθέτη.

Από το πρόγραμμα του Ιανουαρίου επισημαίνουμε επίσης το κοντσέρτο με μουσική δωματίου του Ντεμπυσσύ, στο Παλλάς, την Κυριακή 26/1 στις 7.

Παίζουν οι J. Mouillère βιολί, J.M. Gamard, βιολοντσέλλο, C. Naveau, άλτο, Α.

Παπαστεφάνου, πιάνο και Σ. Γαδέδη, φλάουτο.

● Το «Ντέφι» ξανακυκλοφόρησε ύστερα από

δύο περίπου χρόνια. Η επανακυκλοφορία του δεν συμπίπτει με κανένα πολιτικό γεγονός —όπως σημειώνουν οι συντάκτες του— ή πολιτιστικό. Δεν προκύπτει από καινούργιες προοπτικές. Βέβαια είχαμε λίγο εκπλαγεί όταν σταμάτησε την κυκλοφορία του χωρίς καμιά προφανή αιτία, έτσι σήμερα που επίσης κυκλοφορεί αναίτια, είμαστε προετοιμασμένοι. Κάθε δίμηνο λοιπόν το «Ντέφι», με κείμενα για το τραγούδι, αλλά κι ευρύτερα για τα πολιτιστικά ζητήματα.

● Εγκαινιάστηκε στις 8/1 στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων μια ενδιαφέρουσα έκθεση με σπάνιο υλικό από τις εκδόσεις του βιβλιοπωλείου της «Εστίας». Είναι μια εκδήλωση για τα 100 χρόνια του ιστορικού εκδοτικού οίκου και του βιβλιοπωλείου. Μια και η έκθεση διαρκεί μόλις μέχρι τις 18/1, δηλαδή μέχρι αύριο, όσοι αναγνώστες μας ενδιαφέρονται να δουν παλιές εκδόσεις εκτός εμπορίου, φωτογραφίες και ντοκουμέντα από τη δραστηριότητα της «Εστίας» πρέπει να σπεύσουν.

● Την περασμένη Δευτέρα (13-1-86) εγκαινιάστηκε στην αίθουσα της «Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας» της οδού Σίνα, η έκθεση «Στρατής Τσίρκας 1911-1980».

Μια έκθεση εξαιρετικά ενδιαφέρουσα τόσο για το θέμα της, όσο και για την επιλογή - οργάνωση του υλικού της (οργανωτές: Παύλος Ζάννας, Χρύσα Προκοπάκη, Κωστής Σκαλιώρας), που αποτελεί μέρος μιας σειράς εκδηλώσεων για τον Στρατή Τσίρκα. Έτσι, η Εταιρεία Σπουδών

ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Η πρωτοχρονιά μπορεί να πέρασε αλλά μπήκε και ο καινούριος χρόνος; Η αλήθεια είναι ότι έχουμε ανάγκη να βάσουμε σημάδια και όρια στις διαστάσεις που μας περιτριγυρίζουν· που δεν συμβαίνει όμως πάντα να είναι στην ίδια αντιστοιχία για όλους μας. Παρόλα αυτά όμως κάπου κοινοποιούμε τις ιδιαιτερότητές μας και ίσως σωστά ή λάθος τις γενικεύουμε. Για μερικούς από εμάς (πολλούς ή λίγους) νομίζω ότι μια κάποια απογοήτευση, μάλλον έντονη, σημάδεψε το συνολικό χρόνο που θα θέλαμε να αφήναμε πίσω στις 31 Δεκεμβρίου. Εκεί λοιπόν πήγαμε και αυτή η εικόνα προετοιμασμένη για το εξώφυλλο του πρωτοχρονιάτικου «Αντί».

Όπως είπαμε όμως η πρωτοχρονιά είναι συμβατική, και έξω από αντιρρήσεις για το τι ήταν (και για ποιους) ο χρόνος που «πέρασε» — είναι και εορταστική.

Μίλτος Σκούρας

Σ.Σ.: Το προηγούμενο τεύχος του ANTI κυκλοφόρησε με εξώφυλλο τον Μπανγκς Μπάνυ του συνεργάτη μας Μίλτου Σκούρα. Ο ίδιος είχε κάνει και μια ακόμα πρόταση που όμως εγκαταλείφθηκε. Είναι η διπλανή φωτογραφία. Βέβαια το ασπρόμαυρο δεν αποδίδει τη μεταμοντέρνα αισθητική των ψυχρών χρωμάτων που χρησιμοποίησε ο συνεργάτης μας, όμως καταγράφει την ιδέα του την οποία, όπως βλέπετε, εξακολουθεί να υποστηρίζει. Αχ! αυτοί οι φίλοι καλλιτέχνες!

προγραμματίζει τις ακόλουθες συζητήσεις αφιερωμένες στον μεγάλο Έλληνα συγγραφέα (ενώ ήδη έχει πραγματοποιηθεί η πρώτη στις 14/1 με θέμα: *Αίγιπτος: ο τόπος, οι πολιτικοί αγώνες, οι σύντροφοι*): 21/1/86. *Ακυβέρνητες πολιτείες: η ιστορία ενός μυθιστορήματος*. Συνομιλητές: Αλέξανδρος Κοτζιάς, Χρύσα Προκοπάκη, Δημήτρης Ραυτόπουλος, Παύλος Ζάννα (συντονιστής). 28/1/86. *Θα διαβαστούν κείμενα του Σ. Τσίρκα* 4/2/86 *Ο Καβάφης και οι*

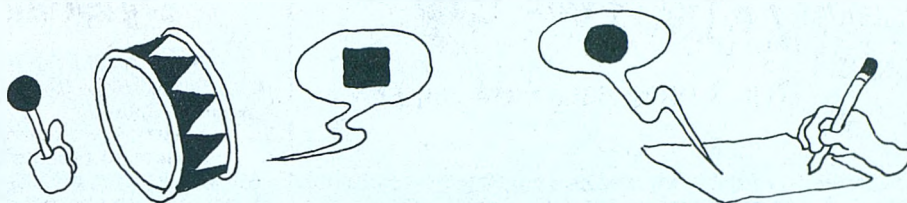
κριτικοί του. Συνομιλητές: Δημ. Δασκαλόπουλος, Μανόλης Λαμπρίδης, Μιχ. Πιερής, Ρένα Σταυρίδης - Πατρικίου, Γ.Π. Σαββίδης (συντονιστής). Οι φανατικοί φίλοι του Σ. Τσίρκα ας φροντίσουν να πάνε από νωρίς, γιατί, αν κρίνουμε από την πρώτη συζήτηση η προσέλευση του κοινού είναι πρωτοφανής (παρήγορο σημάδι στην κενότητα των ημερών).

● Χθες, Πέμπτη 16/1 έγιναν στο Γαλλικό Ινστιτούτο τα εγκαίνια μιας έκθεσης με θέμα «Οι βυζαντινές εικόνες των ελληνικών ιδιωτικών συλλογών». Η έκθεση αποτελείται από 33 εικόνες που προέρχονται από συλλογές ιδιωτών και δεν έχουν παρουσιαστεί στο κοινό. Θα είναι ανοιχτή ως τις 11 Φεβρουαρίου.

● Στην Γκαλερί «ΑΡΤΙΟ» παρουσιάζονται τα «Boulders» του ΠΑΥΛΟΥ. Είναι η δουλειά που εκπροσωπούσε τη χώρα μας στη Μπιενάλε της Βενετίας του 1980. Είναι μονόχρωμες επιφάνειες από κατσαρωμένους εγχρωμους σπάγγους περιτυλίγματος δώρων, που καλύπτουν την κλίμακα από τα γυαλιστερά και σταχτιά μαύρα στα ματ και βαθιά γκρι και στα λευκά, μέχρι τα πρωτεύοντα χρώματα και τα παράγωγά τους.

● Το Φιλολογικό Τμήμα του ΑΠΘ διοργανώνει για τα τρία χρόνια από το θάνατο του Λίνου Πολίτη φιλολογικό μνημόσυνο και επιστημονική συνάντηση, στις 20 και 21 Ιανουαρίου. Η εκδήλωση αυτή θα γίνει στο Νέο Κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής, στο Σπουδαστήριο Κλασικής Φιλολογίας. Παράλληλα διοργανώνεται μια έκθεση δημοσιευμάτων και φωτογραφικών ενθυμημάτων του Λίνου Πολίτη.

Ένας παραμυθιάς εξολοθρευτής

Μικρά σχόλια σε δύο συνέχειες

Η μετάφραση είναι μια δύσκολη κι άχαρη δουλειά. Δύσκολη, γιατί τελικά οι μεταφράσεις οφείλουν να ανασυνθέτουν όλο το πολύπλοκο δίκτυο σημασιών που οργανώνει το πρωτότυπο, κι αυτό είναι εξ ορισμού αδύνατο. Άχαρη, γιατί ακόμα κι όταν το αποτέλεσμα είναι ικανοποιητικό, η δημιουργικότητα του μεταφραστή υποχωρεί μπρος στη φιγούρα του συγγραφέα. Στο μεταφραστικό αναγνωρίζεται μόνον η γνώση, η επιμέλεια και η ευαισθησία του καλού τεχνίτη. Ίσως γι' αυτό το λόγο και κρίνεται αποκλειστικά για τις προφανείς κακοτεχνίες.

Όμως σε μια γλώσσα, σαν την ελληνική σήμερα, που οι μεταφράσεις αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των εκδόσεων και επηρεάζουν όχι μόνον τον αφηγηματικό λόγο αλλά και τη ρητορική της καθημερινής ομιλίας, μια δουλειά δύσκολη κι άχαρη στο τετράγωνο, η κριτική δηλαδή των μεταφράσεων, δεν είναι απλώς νόμιμη αλλά και αναγκαία.

Από αυτή τη σκοπιά λοιπόν, η μετάφραση του «Τενεκεδέιου Ταμπούρλου» του Γκ. Γκρας από τον Θ. Φραγκόπουλο, δίχως να είναι μια εξαιρετική περίπτωση—σίγουρα βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο αυτών που κυκλοφορούν—έχει μια ιδιαίτερη σημασία. Διότι τα λάθη που επισημαίνονται, δεν οφείλονται κυρίως σε σφάλματα που εντοπίζονται στο επίπεδο του λεξικού, αλλά στο πεδίο του ύφους.

Σπεύδω να υπογραμμίσω πως τα παραδείγματα αντλήθηκαν από λίγες σελίδες του βιβλίου και πως είναι λίγο ως πολύ τυχαία. Περιορίστηκα σε μια αποφασιστική σκηνή για την εξέλιξη της πλοκής, τη σκηνή του σκηνοθετημένου ατυχήματος η οποία είναι αρκετή για τις σύντομες παρατηρήσεις μου.

Τα συγκεντρώνω σε τρεις κατηγορίες, οι οποίες δίχως να εξαντλούν το θέμα, εικονογραφούν τις παρατηρήσεις μου και τις υποστηρίζουν.

Α. Το μελοδραματικό ύφος

Το ύφος του Γκύντερ Γκρας δεν είναι μελοδραματικό. Αρκετές μεταφραστικές επιλογές του Θ. Φραγκόπουλου ωστόσο, προσδίδουν στο κείμενο της μετάφρασης μια διάσταση μελοδραματική. Έτσι στη σελίδα 77, όταν ο μικρός Όσκαρ αποφασίζει να σκηνοθετήσει το ατύχημα, αμφιταλαντεύεται. Δεν ξέρει από

ποιο σκαλί να πέσει. Ο Θ. Φραγκόπουλος μεταφράζει: «... ίσως ακόμα και το πέμπτο, θα 'τανε αρκετό. Αλλά από τούτο το τεράστιο ύψος, είναι δύσκολο να συνδυάσει κανείς τη σωματική του ασφάλεια μπροστά στον εύλογο κίνδυνο ενός τραυματισμού. Επομένως, ξανά επάνω, πολύ ψηλά, μέχρι το δέκατο σκαλί...» Αφήνω κατά μέρος το προφανές σφάλμα που δίνει στο απόσπασμα ένα αντιφατικό νόημα (το πέμπτο σκαλί δεν είναι «τεράστιο ύψος», γι' αυτό και ο Όσκαρ ανεβαίνει ψηλότερα) και απομονώνω το επίθετο «τεράστιο».

Το επίθετο αυτό δεν υπάρχει στο γερμανικό κείμενο, προστέθηκε από τον μεταφραστή. Και με το σύνολο των μεταφορικών σημασιών που εμπεριέχει, εμποτίζει ανεπαίσθητα αυτό το μικρό απόσπασμα με τη μελοδραματική ρητορεία του πληθωριστικού επιθέτου. Η ψυχολογική και λογική αμφιταλάντευση του Όσκαρ και η υπολογισμένη σκηνοθεσία του ατυχήματος, κηλιδώνονται από την εισβολή αυτού του παρεισάκτου επιθέτου. Το νόημα αλλάζει εντελώς.

Μια ικανοποιητικότερη μετάφραση θα ήταν: «... ή το πέμπτο ίσως να αρκούσε για την επιτυχία του εγχειρήματος. Όμως η σιγουριά του αποτελέσματος κι ένα πιστευτό ατύχημα δεν συνδυάζονται ευκόλα από τόσο μικρό ύψος. Πάλι προς τα πάνω λοιπόν, πολύ πιο πάνω, ως το δέκατο σκαλί...».

Το νέο νόημα που εισάγει το επίθετο «τεράστιο» συμπαρασύρει όλη τη σημασία του αποσπάσματος και συνδυάζεται με τον «εύλογο κίνδυνο ενός τραυματισμού», μετατρέποντας τον ψυχρό υπολογισμό του σκηνοθέτη Όσκαρ, σε παιδικό φόβο. Αποτέλεσμα: το νεύρο του κειμένου έχει χαθεί.

Στις σελίδες 77-78, η μητέρα του μικρού όταν τον βλέπει ματωμένο και πασπαλειμένο με το άλωμο σιρόπι παθαίνει κρίση και χαστούκιζε τον υπηρέτη με την όψη και την ανάποδη του χεριού. Ο Θ. Φραγκόπουλος μεταφράζει: «... η Μαμά έσκουζε και έδερνε τον Μάτζερτ που προσπαθούσε να την καθησυχάσει, τον χτύπαγε όχι μονάχα με την παλάμη της, αλλά και με τις γροθιές της, αποκαλώντας τον ανοιχτά δολοφόνο, τον χτυπούσε στο πρόσω-

πο». Μια άλλη εκδοχή, πιο κοντά στο γράμμα του κειμένου θα ήταν: «... η μαμά ξεφώνιζε και χαστούκιζε τον Μάτζερτ, που προσπαθούσε να την καθησυχάσει, απανωτά, στο πρόσωπο, με την παλάμη και την ανάποδη του χεριού, αποκαλώντας τον δολοφόνο».*

Όπως είναι φανερό, η εικόνα που αποδίδει ο Θ. Φραγκόπουλος είναι πάλι μελοδραματική. Μια μητέρα που έχει πάθει υστερική κρίση χυμεί στον υπηρέτη και σε μια σκηνή χολιγουντιανού τύπου τον χτυπάει με μια κίνηση του χεριού από πάνω προς τα κάτω. Στη συνέχεια θα περίμενε κανείς να ξεσπάσει σε κλάματα στην αγκαλιά του. Όμως η εικόνα του κειμένου είναι διαφορετική. Η μητέρα διατηρεί τις κοινωνικές και ταξικές αποστάσεις παρόλο το ξέσπασμα και χαστούκιζε ταπεινωτικά τον υπηρέτη που «... υποχρεώθηκε να φέρει καρτερικά επί χρόνια το βάρος αυτής της ενοχής, που η μαμά δεν του καταλόγιζε μεν συγχνά, αλλά κάθε φορά με αδιάλλακτη αναληψία»*. Κι όχι όπως μεταφράζει ο Θ. Φραγκόπουλος «... αυτός φορτώθηκε την ενοχή των πάντων, και στα χρόνια που ήρθαν αργότερα αυτός ήταν που είχε να υφίσταται τις ανήλεες, αλλά πάντως όχι τόσο συχνές, αιτιάσεις και κατηγορίες της Μαμάς».

Ο χώρος δεν μου επιτρέπει να επεκταθώ περισσότερο, και να αναλυτικώς απαντήσω τα παραδείγματα της ίδιας ομάδας, όμως σε επόμενο σημείωμα θα ήθελα να επιστημάνω ένα άλλο θέμα: την αλλοίωση μέσα από τη μετάφραση της θέσης του αφηγητή αναφορικά με το κείμενο και τις επιπτώσεις της στο ύφος. Είναι κι αυτό ένα ζήτημα που δεν συνδέεται στενά με «κακοτεχνίες» ή «σφάλματα», αλλά τελικά με τα βαθύτερα στρώματα της δομής του κειμένου και ένας από τους ασφαλείς δείκτες για τον τύπο ανάγνωσης που επιδιώκει ο συγγραφέας να υποβάλλει. Και με αυτή την έννοια, όταν καταστραφεί, εκπίπτει το σύνολο του νοήματος του κειμένου.

Χ.Γ.Α.

* Τα αποσπάσματα αυτά με μια παραλλαγή είναι από τη μετάφραση του Άλ. Σχοινά που είχε μεταδοθεί από το Ραδιοφωνικό Σταθμό «Ντόυτσε Βέλλε», τον Σεπτέμβριο 1969 και δεν δημοσιεύτηκε ποτέ.

Η ΠΕΡΙΟΧΗ «ΦΙΞ» ΣΤΗ ΣΥΓΓΡΟΥ

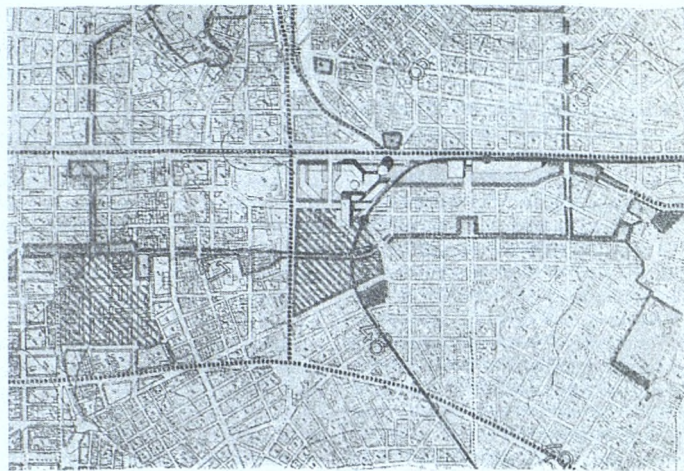
Μιά πρόκληση για προβληματισμούς

Όταν αρμόδιοι —φορείς και συμβούλια— έχουν αδρανοποιηθεί από την έλλειψη φαντασίας και πρωτοβουλίας, είναι δύσκολο να προχωρήσει η επέμβαση και η δράση εκείνη που θα αλλάξει τη μορφή των πόλεών μας. Οι όποιες παρεμβάσεις στο δομημένο ή μη περιβάλλον, συντελούνται κάτω από την πίεση των αδιεξόδων ή ορίζονται από τη συγκυρία που επιδιώκει τον εντυπωσιασμό και την εκμετάλλευσή. Αλλά τότε τα αρνητικά αποτελέσματα που προκύπτουν, λειτουργούν σωρευτικά και δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τα προβλήματα στα πολεοδομικά μας συγκροτήματα.

Αν, όμως, όλα αυτά έχουν χιλοειπωθεί δεν σημαίνει πως έγιναν και αφορμές για να επανεξετάσουμε τις μεθόδους πολεοδομικής παρέμβασης. Μετρημένες οι περιπτώσεις που μια πρόταση διατυπώνεται και εξετάζεται τα δεδομένα και τα στοιχεία ώστε να προσφέρει μια λύση πειστική. Μια τέτοια απόπειρα, που παρουσιάζει πολλαπλό ενδιαφέρον, έχει γίνει από την ομάδα «Τρόπος» που αποτελείται από τους αρχιτέκτονες Στέλιο Κούτσικο και Λάζαρο Κοτάνωφ και τη συνεργασία της αρχιτεκτόνισσας Μαρίας Πατελάρου.

Είναι μια πρόταση για την αξιοποίηση του κτιρίου ΦΙΞ στη Συγγρού και την αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής του, που η ομάδα την τιτλοφορεί «Αθήνα 2000... +». Ξεκινώντας από τις δυνατότητες αλλά και τα προβλήματα μιας περιοχής «υποβαθμισμένης, συγκροτείται μια πρόταση που περιέχει προοπτικές για μια λύση εφικτή.

Η εν λόγω περιοχή είναι κρίσιμη για την πόλη. Με άλλα σημεία του Σύνταγμα και το Μεταξουργείο ορίζει ένα τρίγωνο που περικλείει τις βασικές λειτουργίες της Αθήνας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η διάθεση για την άρση της προβληματικότητάς της, έχει οδηγήσει, κατά καιρούς, σε πολ-

Τοπογραφικό της περιοχής με την πρόταση ανάπλασης

λές προτάσεις προερχόμενες από τους ενδιαφερόμενους φορείς: προτάσεις που ορθά οι μελετητές χαρακτηρίζουν «μονοσήμαντες» και συνοψίζονται με τον ακόλουθο τρόπο:

- να γίνει πάρκο
- να γίνει εμπορικό κέντρο
- να γίνει βιοτεχνικό κέντρο
- να γίνει κέντρο συνεδρίων.

Αλλά, είναι επίσης, χαρακτηριστικό ότι από τις λίγες προτάσεις που διακρίνονται από μια πολυμορφία είναι —εκτός εκείνης των μελετητών— η πρόταση της «Επιτροπής Γειτονιάς». Ζώντας την πόλη και με συνολική άποψη για την περιοχή, οι κάτοικοι της είδαν με σφαιρικότητα το πρόβλημα: αντίθετα από τους φορείς που η άποψή τους είναι μονοσήμαντα προσανατολισμένη. Αν και θα έπρεπε κανείς να παρατηρήσει ότι η «Επιτροπή Γειτονιάς» δεν αναπτύσσεται σε ευρύτερης κλίμακας ιδέες και δεν αποσαφηνίζει μεθόδους υλοποίησης.

Κεντρικό στοιχείο της περιοχής, το εργοστάσιο ΦΙΞ, που η αρχιτεκτονική ιδιοφυία του Τάκη Ζενέτου μεταμόρφωσε ένα βαρύ και αδιάφορο εργοστασιακό κτί-

σμα σε δυναμικό και με χαρακτήρα αρχιτεκτονικό έργο. Το αποτέλεσμα αυτό —το συγκεκριμένο δηλαδή αρχιτεκτονικό έργο— δεν μπορεί παρά να αποτελέσει αφετηριακό στοιχείο για οποιαδήποτε λύση. Η μονοδιαστατη λ.χ. πρόταση του Δήμου για μετατροπή του σε πάρκο —πέραν των όσων άλλων δεδομένων θέλει να αγνοεί— καταφαινεται από το γεγονός ότι προϋποθέτει κατεδάφιση του κτιρίου.

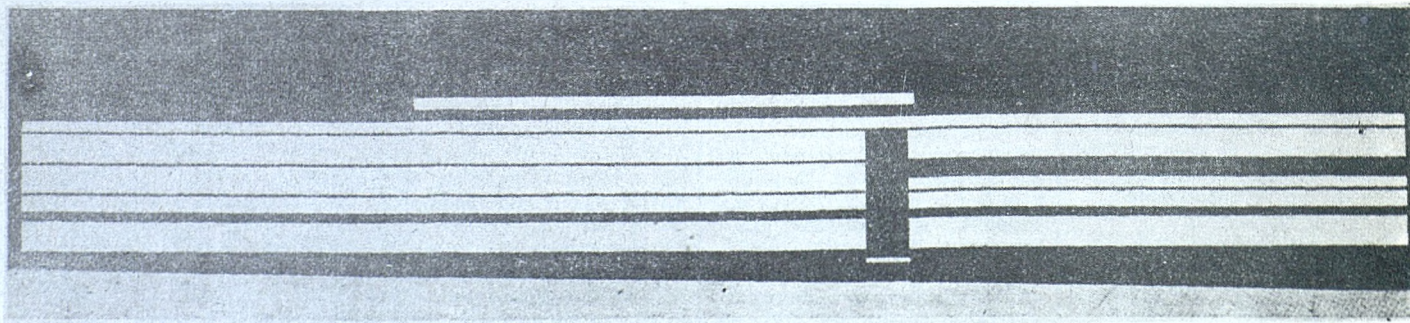
Η υπό εξέταση περιοχή —μέσα στην καρδιά του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας— χαρακτηρίζεται από όλα εκείνα τα στοιχεία που καταδείχνουν τον τρόπο με τον οποίο καταφέραμε να καταστρέψουμε την πόλη μας. Η ανάπτυξη —με τον αλόγιστο, τυχαίο και απρογραμμάτιστο τρόπο που συντελείται— το μόνο που επιτυγχάνει είναι να υποβαθμίζει συνεχώς τις αστικές περιοχές. Μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της περιοχής —οι μελετητές κάνουν αναφορές από την εποχή ακόμα που η Καλλιρρόης ήταν ένα ανοιχτό ρέμα— δείχνει του λόγου το αληθές. Αναφέρουμε τυχαία: Η παρουσία του εργοστασίου ΦΙΞ και η αρχι-

τεκτονική του αναμόρφωση από τον Τάκη Ζενέτο, η διάνοιξη της Συγγρού, η διαμόρφωση του κόμβου προς την Χαμοστέρνας, η εγκατάλειψη του εργοστασίου ΦΙΞ, η συγκέντρωση συνεργειών αυτοκινήτων, η εγκατάλειψη των λαϊκών πολυκατοικιών Δουργούτιου, η ανέγερση υπερπολυτελών ξενοδοχείων στην περιοχή: όλα μαζί, έτσι όπως τα απαριθμούμε τυχαία και ανάκατα μέσα στο χρόνο, δίνουν με σαφήνεια αυτό το άναρχο και εγκληματικά απρογραμμάτιστο χαρακτήρα των έργων στην περιοχή.

Η εξέλιξη της περιοχής του εργοστασίου ΦΙΞ είναι ένα δείγμα από τα τόσα που θα μπορούσαν να αναφερθούν για την Αθήνα. Και η χρονική σειρά αυτών των πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών συμβάντων θα ήταν δυνατόν να έχει μιαν άλλη διαδοχή. Αυτό και μόνον φανερώνει ότι η αλόγιστη και τυχαία ανάπτυξη της πόλης —ένας συνδυασμός της αδηφάγου ιδιωτικής πρωτοβουλίας με την κρατική προχειρότητα— δημιουργεί αυτό το παράξενο αμάλγαμα υψηλών χρήσεων και αξιών, ρυπογόνων πηγών, αστικής ερημίας και κυκλοφοριακών συμφορήσεων που κάθε άλλο παρά ποικιλία και πολυμορφισμό σημαίνουν. Οι συγκρούσεις και το χάος που κυριαρχούν σε μια σύγχρονη μητρόπολη, αναδεικνύονται ανάγλυφα στο χάρτη της πόλης και την οπτική της θέαση.

Η πρόταση των αρχιτεκτόνων Στ. Κούτσικο, Λαζ. Κοτάνωφ και Μαρίας Πατελάρου, προσπαθεί να ανασυγκροτήσει την εικόνα μιας λογικής τάξης που θα κάμει βιώσιμη την περιοχή, θα την εντάσσει σε ένα ευρύτερο σύνολο και θα ελαχιστοποιήσει τις οχλήσεις που δημιουργεί η πολεοδομική αναρχία. Ο συνυπολογισμός παραγόντων όπως η συμμετοχή κοινωνικών ομάδων, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η βελτίωση των συνθηκών κατοικίας, η αρχιτεκτονική ανάπλαση, η

Το σχέδιο του Τάκη Ζενέτου για την αναμόρφωση της πρόσοψης του ΦΙΞ

παρεμβολή μιας ποικιλίας δραστηριοτήτων —πολιτιστικές, ψυχαγωγικές, αθλητικές— και τέλος η προσαγωγή του στοιχείου της εμπορικής συναλλαγής αλλά και η αναφορά άλλων ακόμη δραστηριοτήτων (τέρμιναλ, τουριστικός τομέας, κτλ.) προσδίδουν στην πρόταση των μελετητών μια ποικιλία, ώστε να προκύψει μια λειτουργική οικιστική ενότητα.

Φυσικά αυτές όλες οι ιδέες θα αποτελούσαν απλά σκαριφήματα, αν δεν επεδιώκαν να απαντήσουν στις απορίες για τις δυσκολίες εφαρμογής της ιδέας. Δυσκολίες που προκύπτουν από τη διαπλοκή πολύμορφων —και κάποτε αλληλοσυγκρουόμενων— συμφερόντων και παραγόντων: κρατική γραφειοκρατία, εθισμοί και κοινωνική αδράνεια, οικονομικά συμφέροντα, χρηματοδοτικές πηγές, τεχνικές δυσχέρειες, νομοθετικές δεσμεύσεις κτλ. Αν και η πρόθεση των μελετητών δεν είναι να ισχυρισθούν ότι έχουν απαντήσει σε όλα αυτά τα προβλήματα —ούτε και θα ήταν δυνατόν— δίνονται πάντως τα πλαίσια για να διατυπωθούν όλες εκείνες οι πιθανές διέξοδοι για την επίτευξη κάποιων εφικτών λύσεων, που ορίζονται με το συγκεκριμένο του ιδιωτικού φορέα με το δημόσιο φορέα.

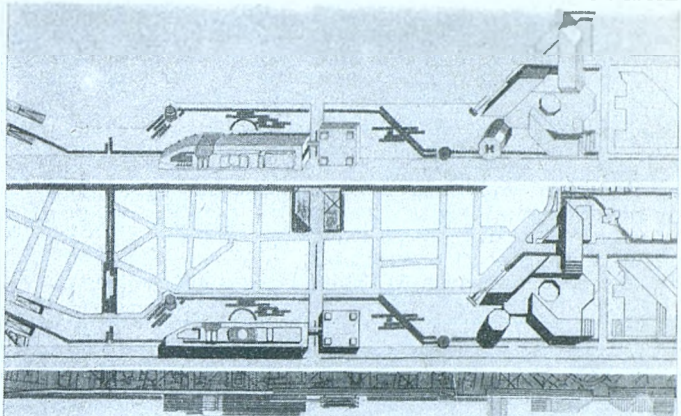
Για ένα πολεοδομικό συγκρότημα οι πιθανές λύσεις είναι πολλές κάθε φορά. Αλλά το σημείο που όλοι θα πρέπει να συμφωνήσουμε είναι ότι κάποια αρχή πρέπει να γίνει για τη λύση του προβλήματος της Αθήνας —και όχι μόνον βέβαια για την πόλη αυτή. Οι μεμονωμένες προσπάθειες ίσως να μην αρκούν, αλλά πάντως είναι οι μόνες διαφαινόμενες αυτή τη στιγμή.

Αυτό που προκύπτει από την αναδίφηση της μελέτης της ομάδας «Τρόπος» είναι η ανάγκη να κινητοποιηθούν όλοι όσοι διατηρούν ανοιχτό το ενδιαφέρον τους για τους οικισμούς μας —αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, οικονομολόγοι κοινωνικοί παράγοντες, αυτοδιοίκηση και πολίτες— και να αποδώσουν στον κοινό διάλογο τα στοιχεία, τα δεδομένα και τις ιδέες τους· τις προτάσεις τους. Κάτι θα προχωρήσει στο τέλος. Μέσα από λάθη, από αστοχίες, μέσα από εμπνευσμένες ιδέες και καινοτόμες απόψεις θα μπορούμε στο τέλος να ισχυριστούμε ότι δεν αδρανήσαμε. Γιατί ό,τι λείπει από τον τοπο είναι οι πρωτοβουλίες και η δράση.

Και ίσως ο πιο χαρακτηριστικός από τους τρέχοντες όρους στη γλώσσα των πολεοδόμων και των αρχιτεκτόνων είναι η λέξη «επέμβαση», και η λέξη «παρέμβαση» —λέξεις που πάντως υποδηλώνουν τη θέληση μιας ομάδας να προτείνει και να ενεργοποιηθεί. Αυτό που πρέπει συγχρόνως να αναζητηθεί είναι ο τρόπος εκφοράς αυτών των απόψεων. Η συλλογικότητα είναι εκείνη που θα προσδώσει όχι μόνον την εγκυρότητα αλλά θα προσκομίσει και μια πλούσια προβληματική. Θα ήταν ευχής έργο αν πρωτοβουλίες όπως αυτή εμφανίζονταν πολλαπλασιαστικά. Γιατί, επιτέλους, θα μπορούσε να προχωρήσει μια συζήτηση για την Αθήνα. Με περισσότερες πρωτοβουλίες, ίσως στο τέλος να καταφέρουμε να βρούμε μια γλώσσα κοινή —αν όχι για τη σωτηρία της πόλης, τουλάχιστον όμως για την αποφυγή της ολοκληρωτικής καταστροφής της.

Κ. Κίτσος

ΣΧΗΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ

Η πρόταση των αρχιτεκτόνων Στ. Κούτσικου, Λάζ. Κοτάνωφ και Μαρίας Πατελάρου, προβλέπει την αναμόρφωση της περιοχής σε τρεις φάσεις. «Σ' αυτές», σημειώνουν «εμπλέκονται το κτίριο του ΦΙΕ (Α' φάση), το οικόπεδο με τις λαϊκές κατοικίες στο Δουργούτι απέναντι από το «Intercontinental» (Β' φάση) και τέλος τα οικόπεδα των οικοδομικών τετραγώνων μεταξύ των λεωφόρων Συγγρού και Καλλιρόης δυτικά του ΦΙΕ (Γ' φάση) των οποίων οι ιδιοκτησίες μεταφέρονται στο οικόπεδο της φάσης Β'. Αυτό λειτουργεί ως ουσιαστικός αποδέκτης όλων των ιδιοκτησιών ιδιωτών και ΝΠΔΔ των περιοχών επέμβασης (Α', Β', Γ'). Η πρόταση αποδεικνύει ότι πέρα από την ικανοποίηση των συμφερόντων αυτών απομένει ένα πλεόνασμα της τάξης του 50%, μέγεθος πολύ σημαντικό για τον συνδυασμό εργοληπτικής ανάληψης του όλου έργου από ιδιώτες και το Δημόσιο.

Παράλληλα το κτίριο ΦΙΕ έρχεται στην κυριότητα του Δημοσίου και αξιοποιείται σε συνδυασμό με το προτεινόμενο Κέντρο Συνεδρίων (στην περιοχή Γ') χωρίς κόστος απαλλοτριώσεων. Στο οικόπεδο της Β' φάσης προβλέπονται κατοικίες, γραφεία, κοινωνικές χρήσεις, εμπορικό κέντρο καθώς και TERMINAL της Ολυμπιακής για την πόλη. Όλα αυτά σχετίζονται κυκλοφοριακά με τη γειτνίαση του μικρού δακτυλίου, την κατασκευή της γραμμής Β' του Μετρό που έχει μελετηθεί να περνάει από κει και τη δυνατότητα εγκατάστασης μεγάλων χώρων στάθμευσης, που θα αποσυμφορήσουν την κίνηση στην περιοχή. Σύγχρονα προβλέπονται χώροι πρασίνου, πεζοδρόμοι, οργανική σύνδεση κοινοχρήστων χώρων που θα αλλάζουν και θα βελτιώσουν τη φυσιογνωμία της περιοχής».

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο - Διδασκαλία και επίδλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Τζελετοπούλου - Ευθυμίου
Βαλαμώνος 4 και Ασκληπιού τηλ. 6447830 - 3635419.

ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗΣ

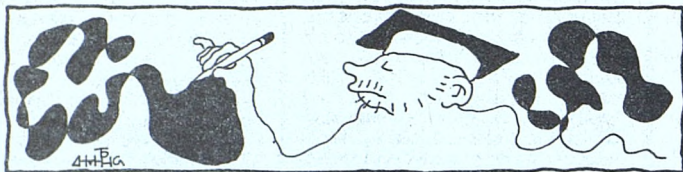
ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

- ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΚΑΙ ΥΠΕΡΑΝΘΡΩΠΟΙ
  - ΑΝΔΡΕΣ
  - ΓΥΝΑΙΚΕΣ
  - ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ
  - ΛΕΠΡΟΙ
- ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΔΥΣΕΙ Ο ΗΛΙΟΣ

και τώρα
• ΓΕΛΑ ΠΑΛΙΑΤΣΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΗ

Βασ. Ηρακλείου 26 Θεσσαλονίκη, Τηλ. 236555

Διαδικασίες και ουσία

του Π. Σχολαστικού

Αρκετές φορές από τις στήλες του «Αντί» έχουν θιγεί μια σειρά θέματα που αφορούν την Ανώτατη Εκπαίδευση. Είναι γεγονόδες ότι και τώρα, παρά την εφαρμογή του νόμου - πλαισίου, η κατάσταση στα Πανεπιστήμια δεν είναι διαφορετική από το παρελθόν. Στο εκπαιδευτικό σύστημα, δεν έχουν αλλάξει οι σχέσεις που θα μπορούσαν να ανατρέψουν θεσμούς και αντιλήψεις που αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του.

Είναι βέβαια νωρίς να γίνει μια ουσιαστική και κριτική αποτίμηση των αλλαγών, που έγιναν στα ΑΕΙ τα τελευταία χρόνια. Αυτό σίγουρα θα βοηθούσε σημαντικά για να φωτισθούν πολλές πλευρές της σημερινής κατάστασης, και της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολουθείται.

Το κείμενο του Π. Σχολαστικού που ακολουθεί δεν αναφέρεται στο σύνολο των προβλημάτων που προέκυψαν στα ΑΕΙ με την εφαρμογή του νόμου - πλαισίου. Θίγει όμως μια σημαντική και καθοριστική πλευρά για τη μελλοντική πορεία των Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Αποκαλύπτει ορισμένες διαδικασίες ουσιαστικές για τη λειτουργία του Ενιαίου Φορέα Διδασκόντων, και θίγει ζητήματα που αφορούν την εκλογή καθηγητών.

Απ' αυτή την άποψη είναι χαρακτηριστικό για ορισμένα συμβαίνοντα μετά την εφαρμογή του νόμου - πλαισίου στα ΑΕΙ.

Η εμπλοκή των δικαστηρίων στην υπόθεση της Ανωτάτης Εκπαίδευσης τροφοδότησε για μια φορά ακόμα έντονες συγκρούσεις στο χώρο των πανεπιστημιακών δασκάλων.

Μήλο της έριδας ο ενιαίος διδακτικός φορέας, τον οποίο έκανε δεκτό ο ν. 1268 με προϋπόθεση την εκπόνηση διδακτορικής εργασίας, καθιερώνοντας ταυτόχρονα και την αυτοδίκαιη ένταξη των διδακτορικών μελών του ΕΔΠ στη βαθμίδα του λέκτορα, καθώς επίσης και την κρίση των εντεταλμένων υφηγητών και ειδικών επιστημόνων σε βαθμίδα της επιλογής τους με κλειστές διαδικασίες.

Το «συντηρητικό κατεστημένο» στα πανεπιστήμια είδε τον ενιαίο φορέα και τις συμμετοχικές διαδικασίες που θεσπίσε ο ν. 1268 σαν απειλή κατά των συμφερόντων του και προσέφυγε στα δικαστήρια, με την αιτιολογία ότι ο νόμος - πλαίσιο περιορίζει την ακαδημαϊκή ελευθερία των καθηγητών.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε, ότι η ένταξη του ΕΔΠ στον ενιαίο φορέα γίνεται μεν αυτοδίκαια, αλλά ταυτόχρονα και στη χαμηλότερη βαθμίδα ενός πολύ ασυμμετρικά ιεραρχημένου συστήματος (πράγμα που κάνει ακόμα σκληρότερη την εξάρτησή από προϊστάμενους).

Και πολλοί προοδευτικοί καθηγητές διαφώνησαν όμως με την αυτοδίκαιη ένταξη και τις κλειστές διαδικασίες, πιστεύοντας ότι υποβαθμίζεται έτσι η σύσταση ενός ενιαίου φορέα με αξιοκρατική κριτήρια, ικανού να εκουγχονήσει τα ΑΕΙ της χώρας μας.

Το ΕΔΠ εξέφρασε επανειλημμένα την άποψή του, ότι ναι μεν είναι

οι αξιοκρατικές κρίσεις απαραίτητη προϋπόθεση για την αναβάθμιση των σπουδών στη χώρα μας, δεν μπορεί όμως να εμπίστευθεί την εφαρμογή τους στο συγκεκριμένο καθηγητικό σώμα, όπως τελικά καθιέρωσε ο νόμος - πλαίσιο.

Μετά από δύο χρόνια συγκρούσεων, απεργιακών κινητοποιήσεων, προσφυγών, επιθέσεων κατά του ΕΔΠ από το ίδιο το Υπουργείο μέσω εγκυκλίων που αναρούσαν τελικές διατάξεις του ν. 1268 απορρυθμίζοντας ακόμα περισσότερο το Πανεπιστήμιο και δικαστικών αποφάσεων κατέληξαν οι νομοθέτες στην κατασκευή ενός άλλου νόμου, ο οποίος συνδυάζοντας στοιχεία του νόμου - πλαισίου και του προγενέστερου νόμου, προσπαθεί να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα.

Αφού τελικά δεν γίνονται οι κρίσεις καθηγητών, που έγιναν με κλειστές διαδικασίες, όλοι οι εντεταλμένοι καθηγητές και ειδικοί επιστήμονες στην πλειοψηφία τους του τύπου των καθηγητών πριν από το 1982, εκλεγμένων πλην ελαχίστων εξαιρέσεων με τις διαδικασίες του παρελθόντος που όλοι γνωρίζουμε, παραμένουν στις θέσεις τους και αποτελούν τη μοναδική διεύθυνση του καθηγητικού σώματος μετά το ν. 1268 και πριν την απόφαση του ΑΕΔ.

Οι λέκτορες όμως οι οποίοι έχουν υποστεί στα χρόνια της θητείας τους αλλεπάλληλες κρίσεις για ανανέωση της θητείας τους ή για τη μονιμοποίησή τους, θα κριθούν και πάλι για να διατηρηθούν τη θέση τους στον ενιαίο φορέα.

Οι μη διδακτορικές μέλη του ΕΔΠ μετά την απόκτηση του διδακτορικού τους —αν κατορθώσουν ποτέ

να ξεπεράσουν τα εμπόδια της ανύπαρκτης υποδομής και της αδιαφορίας έως επιθετικότητας των καθηγητών —και τη δημοσίευση δύο Papers «πέραν του διδακτορικού» ή (εναλλακτικά) αν τους δοθεί αυτοδύναμη διδασκαλία ενός χρόνου θα κριθούν για να τους ανοίξουν οι πύλες όχι του παραδείσου, αλλά μιας σισύφειας πορείας μέσα στην ιεραρχία των τεσσάρων βαθμίδων, κρινόμενοι σε κάθε βαθμίδα και από διαφορετικής συνθέσεως σώματα.

Οι νομοθέτες λοιπόν αντιμετώπιζουν ειδικά τον Έλληνα επιστήμονα —στις λοιπές υπηρεσίες του Δημόσιου Τομέα όλοι μονιμοποιούνται χωρίς σισύφειας κρίσεις, ίσως και χωρίς καν κρίσεις— «σαν μικροπατεώνα θέτοντας ασφυκτικούς κανόνες δράσης».

Στις Γ.Σ. των τμημάτων οι συνθέσεις των τριμελών εισηγητικών επιτροπών κρίσης θα γίνουν το σημαντικότερο πρόβλημα και όπλο διαπραγμάτευσης.

Για κάθε θέση, που θα προκηρύσσεται, ο επικρατέστερος υποψήφιος θα έχει επιλεγεί πριν από τη σύγκριση του επιστημονικού έργου όλων των υποψηφίων. Αν οι συνδυαστικές παρατάξεις (κόμματα) έχουν διαφορετικές επιλογές, τότε θα αρχίσει ένας εξοντωτικός αγώνας επιβολής. Δύο εμείς, τρεις εσείς και προς θεού μη χαθούν οι ισορροπίες! Αφού πρώτα γίνουν οι συμφωνίες θα «κριθούν» οι υποψήφιοι. Με μετρημένα τα κουκιά (συνδυαστική ορολογία) θα κληθούν όλοι όμως οι υποψήφιοι στη Γ.Σ να υπερασπιστούν το επιστημονικό τους έργο, για να μην κατηγορηθούμε ότι δεν τηρούμε και τις «δημοκρατικές διαδικασίες» του νόμου - πλαισίου. Αν κάποιος από τους υποψηφίους που «δεν πρέπει» να εκλεγεί, έχει σημαντικό επιστημονικό έργο, η επιτροπή αναλαμβάνει το ψαλλίδισμα. Ποιος άλλωστε θα τολμήσει να μιλήσει;

Κανόνες ή εξαιρέσεις;

Επειδή όμως πολλοί αθώοι έχουν κατηγορηθεί σ' αυτή τη χώρα και κινδυνεύουμε να μη γίνουμε πιστευτοί, θα δημοσιεύσουμε και ένα παράδειγμα τέτοιας «αντικειμενικής» κρίσης.

Πριν από δύο περίπου χρόνια προκηρύχθηκαν στην ΑΣΟΕΕ δύο θέσεις αναπληρωτών καθηγητών στους τομείς Α (Οικονομική Θεωρία) και Γ (Προγραμματισμός Οικονομικών Ανάπτυξης, Συγκριτική Οικονομικών Συστημάτων κ.ά.).

Υποψήφιοι ήταν πολλοί. Διακρίνουμε μεταξύ αυτών τον κ. Γ. Σταμάτη (λέκτορα τότε και τώρα επίκουρο στην Πάντειο) και τον τελικά εκλεγέντα στον τομέα Α, υπάλληλο στην ΑΤΕ και ειδικό επιστήμονα με τριετή υπηρεσία (1976-1979) στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (μάθημα οικονομίας).

Επειδή η εκλογή του δευτέρου είχε φαίνεται «αποφασισθεί» εκ των προτέρων το σημαντικό έργο του κ. Σταμάτη έπρεπε να ψαλλιστεί και το ψαλλίδισμα ανέλαβε η τριμελής εισηγητική επιτροπή αποτελούμενη από τους κ. Λιανό, Προδρομίδη και την κ. Κωνσταντοπούλου.

Οι εισηγητικές εκθέσεις για τις δύο θέσεις ήταν πανομοιότυπες, γι' αυτό θα αναφερθούμε στη μία από αυτές:

Κατά την εισηγητική έκθεση ο κ. Σταμάτης «υπηρετήσε ως βοηθός στην έδρα Οικονομικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου του Göttingen από το 1972 ως το 1979 κάνοντας

σεμινάρια σε διάφορα θέματα» όπου και διαχειρίστηκε τη χρεώσασα έδρα Πολιτικής Οικονομίας για δυο περίπου χρόνια. Έχει διδάξει επίσης στο Πανεπιστήμιο της Βρέμης δυο εξάμηνα Κοινωνική Αναπαγωγή και στο Πανεπιστήμιο του KASSEL ένα εξάμηνο Εισαγωγή στην «Πολιτική Οικονομία».

Συνεργάστηκε άμισθα με το Κοινωνιολογικό Ερευνητικό Ινστιτούτο του Γκαϊττινγκεν ενώ από το 1979 εργάστηκε στην Πάντειο ως επιμελητής και από το 1982 ως λέκτορας όπου διδάσκει «Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη».

Αμνηχανία λοιπόν της επιτροπής μπροστά στον ξεπεσμό ενός δυτικοευρωπαϊκού Πανεπιστημίου, που επιτρέπει σε «υπηρετούντες» βοηθούς να «διαχειρίζονται» έδρες;... Μάλλον ναι αφού δεν αναφέρει ότι ο κ. Σταμάτης άσκησε αυτοδύναμο διδακτικό έργο καθώς και ότι δεν έκανε «σεμινάρια σε διάφορα θέματα» αλλά διδάξε με τη μορφή παραδόσεων και σεμιναρίων, αυτοδύναμα Οικονομική Θεωρία και Οικονομική Πολιτική, που αποτελούν και αντικείμενα των τομέων για τους οποίους προκηρύχθηκαν οι θέσεις αναπληρωτών Καθηγητών.

Στο Πανεπιστήμιο της Βρέμης και του KASSEL δεν διδάξε σαν βοηθός —όπως αφήνει να εννοηθεί η επιτροπή— αλλά σαν εντεταλμένος καθηγητής με εντολή του υπουργού παιδείας των αντιστοίχων ομόπονων κρατιδίων. Η επιτροπή μιλάει για «συνεργασία» του κ. Σταμάτη με το Κοινωνιολογικό Ερευνητικό Ινστιτούτο του Γκαϊττινγκεν, σε συνδυασμό με τη λέξη «άμισθα». Ο κ. Σταμάτης δεν συνεργάστηκε απλώς αλλά εργάστηκε ως (άμισθος) σύμβουλος ερευνητικών ομάδων ειδικές για οικονομικά θέματα. Η άμισθα δεν οφείλεται στην άρνηση του Ινστιτούτου να παρέχει αμοιβή για τις υπηρεσίες του, αλλά στην ιδιότητά του σαν δημόσιος υπάλληλος επί θητεία στο Πανεπιστήμιο του Γκαϊττινγκεν.

Η εισηγητική έκθεση αποσιωπά ότι το 1973/74 διετέλεσε μέλος της επιτροπής για την Ίδρυση των Τμημάτων «Κοινωνική Πρόνοια και Οικονομικά» στην Ανώτερη Ειδική Σχολή του Φρίσλαντ στο Έμντεν καθώς επίσης ότι συνεργάστηκε με τη δημόσια υπηρεσία «κέντρο για πολιτική μόρφωση» του Ομόσπονδου κράτους της Κάτω Σαξωνίας στο Ανόβερο.

Στην Πάντειο δεν διδάσκει «Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη» όπως ισχυρίζεται η εισηγητική έκθεση, αλλά «Οικονομική Θεωρία».

Το συγγραφικό έργο του κ. Σταμάτη αποτελείται από 6 βιβλία 19 άρθρα, μια βιβλιοκρισία και 4 δοκίμια προς συζήτηση.

Τα σημαντικότερα βιβλία του είναι τα ακόλουθα:

1. Ο νόμος της πτωτικής τάσης του γενικού ποσοστού κέρδους στον Καρλ Μαρξ, σελ. 400. Περιέχει σημαντικότητα αποτελέσματα στα οποία παραπέμπει και η διεθνής βιβλιογραφία όπως π.χ. ο Ε. Mandel στην εισαγωγή του στον Καρλ Μαρξ, ο Ph. Van Parijs στο άρθρο του The Falling-rate-of profit theory of Crisis που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό "The review of radical political economics" το 1980. Το κύρος του περιοδικού αυτού δεν αμφισβητεί ούτε η επιτροπή.

Ο Lars Mzose, Some London controversies in the theory of value, Nordisk Forum, 21, 1979.

Κατά την επιτροπή «ο υποψήφιος

προσπαθεί να αποδείξει στο βιβλίο αυτό ότι ο ισχυρισμός του Μαρξ για τη μακροχρόνια πτωτική τάση του κέρδους είναι ορθός, ακόμη και όταν υπάρχει τεχνολογική πρόοδος, υπό τις προϋποθέσεις του (Μαρξ) για τη διάρθρωση της οικονομίας».

Ο υποψήφιος όμως —δυστυχώς για την επιτροπή— αναφέρεται στις προϋποθέσεις που θέτει ο Μαρξ για τη μορφή της τεχνολογικής προόδου και όχι για τη διάρθρωση της Οικονομίας. Τονίζει δε ότι αυτές σήμερα δεν είναι πλέον δεδομένες, με αποτέλεσμα να μην παρατηρείται μακροπρόθεσμα μείωση του ποσοστού του κέρδους. Αν η επιτροπή δεν γνωρίζει Γερμανικά στα οποία είναι γραμμένο το βιβλίο, στην ΑΣΟΕΕ διδάσκουν και νεομανθωλωσησσι οικονομολόγους.

2. Το εκτενές δοκίμιο «Βασικές αρχές και προϋποθέσεις της εμπορευματοποίησης της παραγωγής στις σημερινές μεταβλητές κοινωνίες του ύστερου καπιταλισμού», γραμμένο στα γερμανικά.

Κατά την επιτροπή στο δοκίμιο αυτό ο κ. Σταμάτης «ανάλειψεν τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας των σοσιαλιστικών χωρών και εξετάζει διάφορα θέματα που ενδιαφέρουν τους μαρξιστές οικονομολόγους, αν π.χ. η παραγωγή είναι εμπορευματοποιημένη, αν η εργασία είναι εμπορεύσιμο κ.ά.».

Χρειάζεται εδώ να σχολιάσουμε πόσο σημαντικά θέματα είναι αυτά για την ερμηνεία της λειτουργίας της οικονομίας των «σοσιαλιστικών χωρών» με την οποία ασχολούνται όχι μόνο βέβαια οι «μαρξιστές οικονομολόγοι»;

Μπορεί κανείς να διδάξει «Συγκριτική των Οικονομικών Συστημάτων» (μάθημα της ΑΣΟΕΕ για το οποίο προκηρύχθηκε και η θέση στον τομέα Γ χωρίς να έχει «εξετάσει» αυτά τα θέματα;

3. Τρία δοκίμια ενσωματωμένα στο βιβλίο «Συμβολές στην κριτική της νεοοικονομικής και νεοκαλασικής θεωρίας» γραμμένο στα γερμανικά.

Στα δοκίμια αυτά διαπραγματεύεται ο συγγραφέας σημαντικότερα θέματα όπως τις «αρνητικές αξίες» και «αρνητικές αποσβέσεις» την φθίνουσα και αύξουσα αποδοτικότητα των μέσων παραγωγής, καταρρίπτει την υιοθετημένη σχέση εξάρτησης ανάμεσα στις τιμές των βασικών εμπορευμάτων και του γενικού ποσοστού κέρδους από τις συνθήκες παραγωγής των μη βασικών εμπορευμάτων, καθώς επίσης και την ισχύ της μακροοικονομικής συνάρτησης παραγωγής του R. Linde με όλα τα νεοκαλασικά θεωρήματα που βασίζονται σ' αυτήν.

Κατά την επιτροπή όμως ο συγγραφέας μόνον «προσπαθεί να αποδείξει» επιχειρεί να καταρρίψει τη γενικά αποδεκτή θέση «προσπαθεί να εντοπίσει» κτλ.

Η επιτροπή έχει κάθε δικαίωμα να μην αποδέχεται τα επιστημονικά συμπεράσματα του υποψηφίου. Ωστόσο, η άρνηση της θα ήταν περισσότερο δικαιολογημένη, αν όπως άλλωστε το απαιτεί κάθε επιστημονική δεοντολογία, τη θεμελιώνει επιστημονικά, πέρα από την αφηρημένη αναφορά σε κάποιες «γενικά αποδεκτές» θέσεις.

4. Εισαγωγή στο «παραγωγή εμπορευμάτων μέσω εμπορευμάτων» του Γκέρο Σράφα - Παρουσίαση και κριτική της νεοοικονομικής θεωρίας. Αθήνα 1983.

Ακόμα μια φορά ο υποψήφιος «επιχειρεί μια παρουσίαση της εργασίας του Σράφα αλλά αυτή η

προσπάθεια» δεν έχει «χρησιμότητα» γιατί πρώτον το Σράφα «μπορούν να «κατανοήσουν πλήρως» μόνο όσοι «γνωρίζουν αλγεβρα» και δεύτερο ο κ. Σταμάτης ο ίδιος δεν φαίνεται κατά την επιτροπή να μη «γνωρίζει στοιχειωδώς τη γραμμική άλγεβρα, αφού ισχυρίζεται ότι «ένα σύστημα εξισώσεων σε n μεταβλητές επιδέχεται n λύσεις για κάθε μεταβλητή»!.

Ο κ. Σταμάτης στη σελ. 27 και 28 του παραπάνω βιβλίου του μιλάει για ένα ορισμένο σύστημα εξισώσεων σε n μεταβλητές το οποίο επιδέχεται $n-1$ λύσεις για κάθε μεταβλητή.

Πρόκειται για το γνωστό σύστημα προσδιορισμού των τιμών σε γραμμικά συστήματα παραγωγής μη συνθετων εμπορευμάτων με δεδομένο ονομαστικό ωρομίσθιο: κοινός τύπος για κάθε οικονομολόγο που ασχολήθηκε ποτέ με αυτά.

Ο ίδιος ο Σράφα, α δε στον πρόλογο του αναφέρει ότι δεν χρησιμοποίησε τις συμβουλές ειδημόνων μαθηματικών, υιοθετώντας συμβολισμούς συζητήσιμους σε ορισμένα σημεία, εύκολους όμως για τους αναγνώστες χωρίς μαθηματικές γνώσεις.

Όσο για την αμφισβητούμενη χρησιμότητα αυτής της προσπάθειας, ο καθηγητής Γ. Κριμπίας προλογίζει την ελληνική έκδοση του Σράφα, α με τα παρακάτω:

Ο αναγνώστης που θέλει πλήρη οδηγό στην ανάλυση του Σράφα, α μπορεί να συμπληρωθεί την εισαγωγή στο «παραγωγή εμπορευμάτων μέσω εμπορευμάτων»... του Γ. Σταμάτη...».

Στο τέλος της παραπάνω μονογραφίας ο συγγραφέας αποδεικνύει με σοβαρά επιχειρήματα ότι η νεοκαλασική θεωρία της κατανομής δεν ευσταθεί. Κατά την επιτροπή όμως πρόκειται για μια «όχι ιδιαίτερα υψηλού επιπέδου κριτική».

Το διδακτικό εγχειρίδιο του υποψηφίου «εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία» δεν «ικανοποίησε» την επιτροπή, γιατί το πρώτο κεφάλαιο περιέχει «σκοτεινές και ακατανόητες εκφράσεις» το δε περιεχόμενο των υπολοίπων κεφαλαίων θεωρήθηκε «μάλλον ακατάλληλο για πρωτοετείς φοιτητές».

Από την έκθεση προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος του έργου του υποψηφίου παρέμεινε «σκοτεινό και ακατανόητο» για την επιτροπή, όσο για τη λέξη «ακατάλληλο», αν η επιτροπή υπονοεί ότι είναι μάλλον υψηλού επιπέδου δεν θα διαφωνούσαμε.

Τα σημαντικότερα θέματα με τα οποία ασχολήθηκε ο υποψήφιος είναι απλώς μια ιδέα, αφού η επιτροπή μελέτης έχει «ισχυρές αμφιβολίες για τη δυνατότητα του υποψηφίου να συμβάλει στο συγκεκριμένο πεδίο, όταν από ορισμένα κείμενα του προκύπτει ότι δεν κατέχει ικανοποιητικά τη γραμμική άλγεβρα» και όταν ακόμα «ο κύκλος των οικονομολόγων που ασχολούνται με αυτά —δύσκολα θεωρητικά προβλήματα που ανακύπτουν σε γραμμικά συστήματα παραγωγής— είναι περιορισμένος».

Τα άρθρα που έχει δημοσιεύσει ο υποψήφιος παρουσιάζονται με μια επαναλαμβανόμενη φράση: «ο υποψήφιος παρουσιάζει την ιδέα του ή το περισσότερο την παραλάσσει»!

Ο υποψήφιος στο υπόμνημά του παραπέμπει όμως:

— 5 άρθρα ξένων συγγραφέων που ασχολούνται με τις εργασίες του·
— 3 βιβλιοκρισίες βιβλίων του σε

ξένα περιοδικά·

— 28 ονόματα συγγραφέων που παραπέμπουν σε βιβλία του ή παραθέτουν αποσπάσματα από αυτά.

Πολλά άρθρα του υποψηφίου έχουν γραφεί και δημοσιευθεί στα πλαίσια του επιστημονικού διαλόγου με αντικείμενο τα παραπάνω θέματα και ακόμη τις συγκεκριμένες απόψεις του κ. Σταμάτη, δημοσιευμένο σε ξένα οικονομικά περιοδικά.

Αυτός ο επιστημονικός διάλογος συρρικνώνεται κατά την επιτροπή στην απλή «ανάπτυξη ή παραλλαγή μιας ιδέας...».

Όσο για τα περιοδικά η επιτροπή φαίνεται να θεωρεί «διεθνούς κύρους» μόνο το Review of radical political economics», ισχυριζόμενη ταυτόχρονα, ότι μόνο ένα άρθρο έγινε δεκτό για δημοσίευση σε περιοδικό «διεθνούς κύρους» ή όπως αναφέρει σε άλλο σημείο «επρόκειτο να δημοσιευθεί εμπρόθεσμα». Στο άρθρο αυτό η κ. Κωνσταντοπούλου «δεν διακρίνει καμιά συμβολή»!

Το άρθρο όμως αυτό δημοσιεύθηκε ήδη στο περιοδικό Review of radical political economics (VOL. XV, No 4, 1983). Η επιστημονική έπάρκεια και συμβολή ενός άρθρου δημοσιευμένου σε «διεθνούς κύρους» περιοδικό είναι αυταπόδεικτη.

Όσο για το «ένα άρθρο» και «ένα περιοδικό διεθνούς κύρους» παραθέτουμε στην κρίση των αναγνώστών τα ακόλουθα περιοδικά που δημοσίευσαν άρθρα του κ. Σταμάτη: το «Greek review of social research του ΕΚΚΕ, το «Argument», το «Schriftenreihe Mehrwert» κ.ά. Πάνω από όλα όμως ένα από τα αρχαιότερα οικονομικά περιοδικά στον κόσμο, το «Jahrbuch für nationalökonomie». Ο ετήσιος τόμος που δημοσιεύει άρθρα του υποψηφίου έχει τον αριθμό 192.

Όσο για την αμφισβητούμενη από την επιτροπή ικανότητα του υποψηφίου «να συμβάλει στο συγκεκριμένο πεδίο», αν η κ. Κωνσταντοπούλου παρακολουθούσε επιμελότερα τη διεθνή επιστημονική παραγωγή θα είχε αντιληφθεί ότι το Μάρτιο του 1984 στο Economic Journal δημοσιεύθηκε εργασία του Μ.Α. Τόκερ με τον τίτλο «A note on the negative quantities of embodied labor» που καταλήγει στα ίδια συμπεράσματα με το δοκίμιο του υποψηφίου —στο κείμενο αυτό— ήδη δημοσιευμένο από το 1979 (πέντε χρόνια πριν).

Ο υποψήφιος παραπέμπει επίσης σε 3 επαινετικότερες επιστολές καθηγητών, των Η. Kühn (Πανεπ. Γκότενγκεν) R. Kunzel (Πανεπ. Οsnabrück) και D. Ipsen (Πολυτ. Darmstadt). Αυτές πώς τις αξιολόγησε η επιτροπή; Η κ. Κωνσταντοπούλου δηλώνει στην έκθεση ότι δεν θεωρεί τον κ. Σταμάτη «κατάλληλο για τη θέση του αναπληρωτή καθηγητή». Ο κ. Γιαννός παρότι διαφωνεί αόριστα, θεωρώντας τον «κατάλληλο», συνυπογράφει την έκθεση.

Το ευρύ διδακτικό και ερευνητικό έργο του κ. Σταμάτη περιορίζεται από την επιτροπή σε μια «εξειδίκευση στη μαρξιστική θεωρία».

Τα ενδιαφέροντά του και η εξειδίκευσή του έχουν μεν σχέση με τα θεωρητικά αντικείμενα των Τομέων Α και Γ όχι όμως με τις διδακτικές ανάγκες!

Για τη σύγκριση παραθέτουμε το ερευνητικό έργο του εκλεγέντα το οποίο σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση αποτελείται από 4 Μονο-

γραφίες, 5 άρθρα και 3 άρθρα υπό δημοσίευση:

— «An Econometric Investigation of Interrelationship capital Formation and Economic Growth of Greece. Univ. of Birmingham, 1974 (Μονογραφία).

— Επανεξέταση της σπουδαιότητας του ρόλου κεφαλαίου στην Οικονομική Ανάπτυξη, «Σπουδαί» 1976 (άρθρο).

— Εμπειρική Διεύρυνση της Αποταμειωτικής Συμπεριφοράς και τη ζήτηση καταθέσεων από τους Ιδιώτες, ΑΤΕ 1980, (Μονογραφία).

— A Survey of Empirical Studies of Interest Rate Determination, «Σπουδαί», 1977 (άρθρο).

— Χρηματοδότηση Επενδύσεων στον Αγροτικό Τομέα, ΑΤΕ, 1983 (Μονογραφία).

— Ο παρεμβατισμός στον Αγροτικό Τομέα στην Ελλάδα και στην ΕΟΚ, Αγροτική, 1977, (άρθρο).

— Ο ρόλος του κρατικού παρεμβατισμού στην Οπωροκαλλιέργεια ΑΤΕ, (Μονογραφία).

— An Empirical Investigation of the Production and Trade of Greek Peaches. (άρθρο στο Oxford Agrarian Studies, 1980).

— Ενεργειακές ανάγκες του Αγροτικού Τομέα για παραγωγικούς σκοπούς, Αγροτική, 1977, (άρθρο).

— Μια καθαρή οικονομομετρική μελέτη ακόμα, άρθρο στο «Σπουδαί» 1980.

Υπό δημοσίευση έχει ακόμα 2 αγροτικές οικονομομετρικές μελέτες και μία για τον όγκο των επενδύσεων σε κατοικίες.

Η επιτροπή δεν φαίνεται να διακρίνει καμιά επικάλυψη μεταξύ μονογραφιών και άρθρων η οποία είναι προφανής και μόνο μέσα από τους τίτλους. Θεωρεί ότι ο εκλεγείς «έχει ερευνητική ενασχόληση με ευρύ φάσμα οικονομικών προβλημάτων» και δίνεται «έμφαση στην εργασία του που είναι κυρίως στις οικονομομετρικές εφαρμογές». Ποιές άραγε διδακτικές ανάγκες αναγνώρισε η Επιτροπή στις οικονομομετρικές εφαρμογές και μάλιστα στον τομέα Α; Η μίμηση ταυτίζει την οικονομομετρία με την οικονομική θεωρία; Άραγε ούτε ο κ. Σταμάτης, ούτε κανείς άλλος από τους υποψηφίους δεν διέθεταν «αρκετή δημοσιευμένη εργασία», από τον εκλεγέντα;

Η εκλογή βέβαια έγινε και δεν αλλάζει. Η Επιτροπή έκρινε ότι ένας οικονομόμετρος —που πιθανά να είναι και ο άριστος στον τομέα— θα διδάξει οικονομική θεωρία. Πέρα από τα προβλήματα των επιστημονικών κρίσεων σε μια εκλογή, που όμως έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο όχι μόνο στο τι θα διδάσκεται, υπάρχει και το ζήτημα της αναπαραγωγής μιας διαδικασίας εκλογής καθηγητών και μετά την εφαρμογή του νόμου —πλάις. Πρόκειται, δηλαδή, για την αναπαραγωγή της ίδιας διαδικασίας, που παρά, τη σημερινή «διαφάνεια», οδηγεί στην εκ των προτέρων εκλογή των νέων καθηγητών στα ΑΕΙ με τα ίδια κριτήρια του παρελθόντος. Διατήρησης κάποιων «λεπτόνισσων» ή αναπαραγωγή του ιδεολογικού ρόλου του πανεπιστημίου;

Τώρα που ο νόμος εξασφαλίζει στους πανεπιστημιακούς φορείς «γενναϊόδωρη» συμμετοχή δεν θα ήταν αναγκαίο από την πλευρά της να μιλήσουν επί της ουσίας για τέτοια προβλήματα που απαιτούν από τη δική τους πλευρά και της προοπτικής των πανεπιστημίων; □

ΒΙΒΛΙΟ

Επιμέλεια
Χριστίνα Ντουριά

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ G.S. KIRK

«... αλλά ενώ ο Λόγος είναι κοινός οι πολλοί ζουν ώσαν να είχαν ι-
διαίτερη ο καθένας φρό-
νηση».

Απόσπασμα 2, σελ. 101.

Ιδίοις ἀναλώμασιν

ΜΙΑ ΣΤΑΛΑΤΙΝΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΒΗΣ • ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΕΛΤΕ-
ΛΟΥ • ΤΟΜΑΣ ΚΑΛΑΒΡΕΤΗΣ • ΜΑΡΙΑ ΚΑ-
ΡΑΓΙΑΝΝΗ • ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ •
Σ. Α. ΚΟΚΟΛΗΣ • ΣΥΣΤΑΣ ΛΑΧΑΣ •
ΝΙΚΗΝ ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ • ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΑΓ-
ΚΙΑΔΟΠΟΥΛΟΣ • ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ •
ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ • ΜΑΡΙΟΣ
ΜΕΣΚΟΣ • ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΙΔΗΣ •
ΠΑΝ. ΜΟΥΛΛΑΣ • ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ •
ΤΑΣΟΣ ΠΟΡΦΥΡΗΣ • ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΟ-
ΖΑΝΗΣ • ΤΑΚΗΣ ΣΙΜΩΤΑΣ • Π. ΣΩ-
ΤΗΡΙΟΥ

ΜΕΤΑΛΛΟΤΥΧΗ
1983

«Καθάρὰ πράματα: η
κρίτική δεν είναι ζήτημα
«μεθόδου». Είναι υπόθε-
ση ταμπεραμέντου. Ένα
ύφος και ένα ήθος. Ένας
τρόπος γραφής. Μια
σχέση με το λόγο (και με
τον κόσμο). Ακόμα και
μια στάση απέναντι στο
θάνατο...».

Παν. Μουλλάς, Σημειώματα για την
κριτική, σελ. 131.

Ηράκλειτος: τα Κοσμολογικά Αποσπάσματα

Το βιβλίο του G.S. Kirk «Ηράκλειτος, τα Κοσμολογικά Αποσπάσμα-
τα» είναι ένα έργο κλασικό, ένα βασικό βιβλίο αναφοράς. Ιδιαίτερα,
για την εξαιρετικά ισχυρή βιβλιογραφία στη γλώσσα μας, είναι ένα πο-
λύτιμο βοήθημα. Όπως αναφέρει και ο συγγραφέας «αυτό το βιβλίο εί-
ναι γραμμένο με βάση την παραδοχή ότι μόνο με τη σχολαστική εξέ-
ταση του κάθε αποσπάσματος μπορεί κανένας να επιχειρήσει μίαν έγ-
κυρη ερμηνεία της σκέψης του Ηράκλειτου». Από αυτή τη σκοπιά, το
έργο του Kirk παίρνει μια ιδιαίτερη σημασία. Καθώς ο συγγραφέας αρ-
νείται να εμπλακεί στις φιλοσοφικές αντιπαραθέσεις γύρω από τη ση-
μασία του Ηράκλειτου και χρησιμοποιεί ως εργαλεία την ενδελεχή φι-
λολογική ανάλυση και μια ήπια αναλυτική μέθοδο, δίνει τη δυνατότη-
τα στον αναγνώστη να προσεγγίσει τα σωζόμενα αποσπάσματα με μια
κατ' αρχήν φιλοσοφική απόσταση. Προφανώς αυτή δεν μπορεί να εί-
ναι παρά μόνον η αφετηρία και όχι το πέρας της ανάγνωσης του Ηρά-
κλειτου.

Το βιβλίο του G.S. Kirk εκδίδεται μεταφρασμένο στα ελληνικά
—στην εξαιρετική μετάφραση του Ν. Γιανναδάκη που είναι και ο επι-
μελητής της σειράς «Φιλόσοφος Λόγος»— σε δύο τόμους. Εδώ ο Kirk
πραγματεύεται τα λεγόμενα «κοσμολογικά» αποσπάσματα του Ηρά-
κλειτου, αυτά δηλαδή που έχουν ως θέμα τους τον κόσμο ως σύνολο
και όχι τον άνθρωπο. Βέβαια αυτή η διάκριση είναι ήδη μία ερμηνεία
που προϋποθέτει πως ο διαχωρισμός είναι φιλοσοφικά νόμιμος. Δεν
θα σχολιάσουμε εδώ το νόημα αυτής της επιλογής, σημειώνουμε ω-
στόσο πως τα υπόλοιπα αποσπάσματα, πρόκειται να εκδοθούν από
τον επιμελητή σ' έναν τρίτο τόμο, έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί
να ανατρέχει στο σύνολο του σωζόμενου έργου του Ηράκλειτου.

Αν και ο Ηράκλειτος ακολουθείται πάντα από τη μυθολογία που
πρώτος του απέδωσε με τη λέξη *αινιγτής* ο Τιμω από τον Φλειούντα,
το έργο του Kirk μπορεί να είναι ένα είδος Δηλίου Κολυμβητή για όσους
αρνούνται να παραμείνουν δέσμιοι αυτής της παράδοσης και δεν προ-
σχωρούν άκριτα στην άποψη που κυκλοφορούσε πολύ προ εικοσι χρό-
νων και που ήθελε τον Ηράκλειτο πρότυπο αυθεντικού φιλοσοφικού
λόγου.

Ιδίοις αναλώμασιν

Ποια είναι η σκοπιμότητα (και η λειτουργικότητα) της συνύπαρξης
μιας σειράς κειμένων διαφορετικών ειδολογικά (και όχι μόνον); Το ε-
ρώτημα τίθεται αναγκαστικά όταν επιχειρείς να μιλήσεις για το *Ιδίοις
αναλώμασιν* ψάχνοντας για τα κοινά σημεία αναφοράς των συγγραφέ-
ων αυτής της *συλλογικής έκδοσης*, που οι ίδιοι μας παραδίδουν χωρίς
σχόλια. Μοναδική υπαινικτική —σφής ωστόσο— απάντηση, η πρώ-
τη σελίδα με το ποίημα του Ν. Καρανικόλα: «Διασπορά ομηλικών».
Χαρακτηριστικός ο τίτλος, όπως και το απόσπασμα που αντιγράφω:
«Τότε ξεκίνησαμε σωστά ή μοιραία μαζί / Μας χώρισε ο δρόμος με τις
ποικιλίες του / τις μικρολεπτομέρειές του (...) Τώρα που κάπου καταλή-
ξαμε ανάγκη / να συστηθούμε πάλι με εξομολογήσεις / να θυμηθούμε
τέλος πάντων / αν γνωριστήκαμε ποτέ, γιατί και τότε...».

Βιβλίο/συνάντηση λοιπόν παλιών φίλων ή συμφοιτητών —επώνυ-
μων, σήμερα, λογοτεχνών, καλλιτεχνών, πανεπιστημιακών δασκά-
λων και κριτικών — που χώρισαν «ασήμαντα οδοφράγματα» και
«προσωπικοί περισπασμοί». Πράξη νοσταλγίας, επιθυμία να δοθεί το
στιγμή ορισμένων εκπροσώπων της γενιάς που ο Χριστόφορος Μη-
λιώνης αναζήτησε στο «Εν γενεά και γενεά» (Αντί, 138 (1979), και
«Καλαμάς και Αχέροντας», Στιγμή, 1985); Όπως και αν έχει, τελικά,
το πράγμα, ευτυχής συγκυρία μας προσφέρει κάποια κείμενα που αξί-
ζει να διαβαστούν και να προσεχθούν. Ελλείψει χώρου περιορίζομαι ε-
δώ σε μια απλή καταγραφή των περιεχομένων:

Γ. Αράγης *Για τη νεοελληνική κριτική της λογοτεχνίας*, Αν. Ευαγγέ-
λου *Η επίσκεψη και άλλα ποιήματα*, Τ. Καζαντζής *Η προετοιμασία*, Μ.
Καραγιάννη *Η μυστική διόδος*, Ν. Καρανικόλας *Δεκατρία ποιήματα*,
Σ. Α. Κοκόλης *Συγγραφέας και εξουσία*. Κάποιες προδιαγραφές του θέ-
ματος, Κ. Λαχάς *Μετείκασμα*, Β. Λεοντάρης *Προς Αμάγερ*, Γ. Λυκιαρ-
δόπουλος *Ωδή (ημιτελής) στη σελήνη*, Μ. Μαρκίδης *Το σύνδρομο Γκο-
λιάντκιν*, Π. Χ. Μάρκογλου *Πάροδος Μοναστηρίου*, Μ. Μέσκος *Χώ-
ματα*, Χ. Μηλιώνης *Ανεπίδοτες σελίδες*, Π. Μουλλάς *Σημειώματα για
την κριτική (Από το ημερολόγιο ενός αναγνώστη)*, Ν. Μπακόλας *Οι μέ-
σοι χρόνοι*, Τ. Πορφύρης *Τα λαβωμένα*, Σ. Ροζάνης *Πέντε θέσεις για
τον Κόσμο τον Αιτωλό*, Τ. Σιμώτας *Η κρίση της επικής συνειδήσης*, Π.
Σωτηρίου *Ωσάν ποιήματα*.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΑΝΤΕΛΗ ΚΑΛΙΟΤΣΟΥ

Το συμπόσιο

Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1985,
σελ. 205

Στο καινούργιο μυθιστόρημα του
Παντελή Καλιότσου —μυθιστο-
ρηματική τετραλογία το ονομά-
ζει ο ίδιος— συναντιούνται πα-
λαιοί φίλοι —η γενιά της
κατοχής— για να αφηγηθούν ή
να σχολιάσουν προσωπικές ιστο-
ρίες, διαφορετικές, και ταυτό-
χρονα συγγενικές μια και η επο-
χή μέσα στην οποία ανδρώθηκαν
είναι κοινή για όλους. Ο συγγρα-
φέας συμποσιάρχεις ή *Άρχων
του λόγου* μοιράζει τους ρόλους,
τυλίγει ή ξεμπερδεύει το νήμα της
αφήγησης, με χιούμορ τρυφερό-
τητα ή πικρία και με διαρκή την
αγωνία γι' αυτό που θα λέγαμε α-
πλοϊκά το νόημα της τέχνης πι-
στεύοντας ότι «ο βαθύς λογισμός
είναι καθήκον».

ΓΙΑΝΝΗ ΣΠΑΝΔΩΝΗ

Γρακοί

Εκδ. Καλέντη, Αθήνα 1985, σελ.
177.

Τα τρία διηγήματα του βιβλίου —
Πολυδώρος ο Κύπριος, *Στέφανος
ο μικρός* και *Νικόλας Σαρρής*—
αναφέρονται αντίστοιχα στη ζωή
των ηρώων, που υπήρξαν πρό-
σωπα υπαρκτά, αγωνιστές για τα
ιδανικά της πατρίδας και της ε-
λευθερίας. Ο συγγραφέας, πιστός
στο ιστορικό πλαίσιο των γεγο-
νών, τους ανασύρει από τα
«φιλιά» γράμματα της ιστορίας
με ευαισθησία αποδίδοντας τιμή
στις πράξεις αυτοθυσίας αυτών
των ανθρώπων, που χάθηκαν στο
όραμα μιας ελεύθερης Ελλάδας.

ΓΙΩΡΓΟΥ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ

Ο φωτογράφος του χωριού

Εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1984,
σελ. 127.

Τα εννιά διηγήματα που αποτε-
λούν το βιβλίο περιστρέφονται
γύρω από ένα κεντρικό άξονα:
Το «φωτογράφο του χωριού» που
φέρνει για πρώτη φορά το 1915
την «εβδομαδιαία» του μηχανή
και τις περιπέτειες του με τους ά-
μαθους και καχύποπτους συγχω-
ριανούς απέναντι σε τούτο το πα-
ράξενο εργαλείο. Ο συγγραφέας
με χιούμορ και τρυφερότητα μας
αναπαριστά στιγμιότυπα μιας
περασμένης εποχής. Μέσα από
τις κωμικές καταστάσεις που δη-
μιουργούνται συχνά, προβάλλει
διάφανα η ατμόσφαιρα της καθυ-
στερημένης πολιτιστικά (και οι-
κονομικά) ελληνικής υπαίθρου,
με τη στέρση, την πρόληψη και
την αμάθεια να κυβερνούν τις
σχέσεις και τη ζωή των ανθρώ-
πων.

Γ. ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΥ

Από γενιά σε γενιά

Εκδ. Εστία, Αθήνα 1985, σελ.
346.

Τα είκοσι διηγήματα που αποτε-
λούν τον τόμο αυτό είναι μαρτυ-

ρίες που εικονογραφούν κάποιες πτυχές του πολέμου 1940-41, αναδεικνύοντας με λιτό τρόπο μικρά και μεγάλα περιστατικά, και σκιαγραφούν τον αγώνα του ελληνικού λαού ενάντια στη φασιστική Ιταλία και τη χιτλερική Γερμανία.

ΣΕΡΓΙΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

Το δάσος της βροχής
Εκδ. Διάυλος, Αθήνα 1985

«Θυμήσέ μου ημέρες συναφείς, / ημέρες ονείρων απείρων, / κορυσίδων ημέρες ορεσιβίων. / Θυμήσέ μου τον άνευ ορίων / ταυνοσμό, στο εδώ, στο εκεί, / στο αντίπερα. / Θυμήσου κι εσύ, / ένα ταξίδι στο Σείριο, / καβάλα σ' ένα φωνήεν / σε μια άρθρωση, σε φθόγγο ταξιδιάρικο / ιππέας του άπειρου, του συν, του επί». (Ιππέας του επί», σ. 33).

ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΝΙΩΤΗ

Αλήτης μοίρα
Εκδ. Άγρα, Αθήνα 1985, σελ. 78
«5. Ο μύθος κατρακύλησε στ' απύθμενο το χάος / μέρα μεσημέρι / κι η λευτεριά εχύμηνε και σπάρανε τον έρωτα / σ' απόκρυφα άγρια μέρη /

Με την πρώτη του ήλιου σταγόνα / εκεί στον Τάρταρο τα μέρη / τα μαβιά σκληρά και παγωμένα / η ροδοδάκτυλη αυγή / μ' ένα μαχαίρι στην καρδιά / όνειρο που ξεψυχή / διψά για μαύρο αίμα.» (Καθαρμοί» σ. 73).

ΜΕΛΕΤΕΣ / ΔΟΚΙΜΙΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΚΙΟΥΡΤΣΑΚΗ

Καρναβάλι και Καραγκιόζης
Οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου
Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1985, σελ. 576.

Μετά από την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα εργασία του «Προφορική παράδοση και ομαδική δημιουργία», ο Γιάννης Κιουρτσάκης, συνεχίζοντας την έρευνά του πάνω στη λαϊκή έκφραση και δημιουργία, με κύριο άξονά του το σχηματισμό της νεοελληνικής κοινωνίας και τη διαμόρφωση της εθνικής / λαϊκής παράδοσης του νεοέλληνα, δημοσίευσε τελευταία τη μελέτη αυτή για τη γλώσσα του λαϊκού γέλιου. Με βάση τα πορίσματα του Μπαχτίν και χρησιμοποιώντας ένα πλούσιο λαογραφικό και λογοτεχνικό υλικό μας οδηγεί στις ρίζες της κωμωδίας, στη σχέση γέλιου - γιορτής - θεατρικότητας. Ο συγγραφέας αποκρυπτογραφεί και αναδεικνύει ένα πολυεθνικό κώδικα που ανανεώνεται και αναπλάθεται στο πέρασμα του χρόνου: τον κώδικα της λαϊκής γιορτής, όπου το «καρναβάλι» και ο εθνικός γελοιοποιός αποτελούν σίγουρα, τα κλειδιά για την ανάλυσή του.

ΝΤΙΝΑΣ ΤΑΚΑΡΗ

Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση
Αθήνα 1984, σελ. 391.

Η σύγχρονη εργαζόμενη γυναίκα

και οι πολλαπλοί ρόλοι που έχει επωμισθεί είναι ο κεντρικός άξονας του βιβλίου της Ντίνας Τακάρη. Η συγγραφέας, στην προσπάθειά της να ορίσει τη θέση της γυναίκας στη σημερινή κοινωνία καθώς και τις δυνατότητες πραγματικής ισότητας των δύο φύλων μέσα σ' αυτήν, διερευνά τόσο το νομικό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο, όσο και τις διαφορετικές ιστορικές φάσεις του ζητήματος.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης, εξετάζεται η κοινωνικοπολιτική θέση της γυναίκας από την προϊστορία (με όσα στοιχεία έχει στη διάθεσή της η συγγραφέας) μέχρι τον 20ο αιώνα, στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα δίνονται πληροφορίες για νομικό καθεστώς των αναπτυσσόμενων και υπανάπτυκτων χωρών. Στο δεύτερο μέρος μελετάται η επαγγελματική και οικονομική θέση της γυναίκας σε συνδυασμό με το αίτημα της ισότητας, ενώ στο τρίτο οι βιολογικές διαφορές των δύο φύλων καθώς και το γυναικείο πρόβλημα και την αντιμετώπισή του από την κοινή γνώμη.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΚΩΣΤΑ ΝΟΒΑΛΗ

Ναναρίσματα (ποίηση)
Εκδ. Ρώσση, Αθήνα 1985, σελ. 62

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΤΡΙΝΙΟΥ

Σήματα Λυγρά (ποίηση)
Αθήνα 1985, σελ. 32

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΣΤΟΡΑ

Το πολιτικό μας πρόβλημα
Αθήνα 1985, σελ. 105

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΤΣΑΚΑ

Ο Πλούταρχος και η Ρώμη
Αθήνα 1985, σελ. 50

ΚΩΣΤΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ

Η εθνική αντίσταση στον Πειραιά 1941-1944
Εκδ. Μυτιληναίος, Αθήνα 1985, σελ. 110

ΓΙΑΝΝΗ ΗΡ. ΚΙΣΣΟΝΕΡΙΗ

Τ' απομνημονεύματά μου ή πώς έγινα καραγκιοζοπαίχτης
Φιλολογική επιμέλεια: Κ. Γ. Γιαγκουλλής
Λευκωσία 1985, σελ. 34

ΒΑΣΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Ρωμός και Τζον Πουλλής
Τζόνις και Κακουλλής
Φιλολογική επιμέλεια: Κ. Γ. Γιαγκουλλής
Λευκωσία 1985, σελ. 35

ΑΝΤΩΝΗ ΓΚΙΚΑ

Ουρλιαχτό (ποίηση)
Εκδ. Εμαε, Αθήνα 1985, σελ. 44

ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Στις 12 κι ένα νυστέρι (ποίηση)
Εκδ. Ροζακλή, Αθήνα 1985, σελ. 44

ΔΗΜΗΤΡΗ ΝΙΚΟΛΙΤΣΕΑ

Κύκλιο αίμα (ποίηση)
Εκδ. Βιβλιοφιλία, Αθήνα 1985, σελ. 38

ΚΩΣΤΑ ΓΑΡΙΔΗ

Κάτι να μείνει (ποίηση)
Εκδ. Μαυρίδη, Αθήνα 1985, σελ. 45

ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΣΟΥΤΗ

Η λιτανεία του Αιγαίου (ποίηση)
Αθήνα 1985, σελ. 62

ΗΡΩΣ ΤΣΑΡΝΑ

Δώδεκα καταθέσεις και ο έρωτας — Ποιήματα 1981-1985
Εκδ. Διογένης, Αθήνα 1985, σελ. 55

ΚΩΣΤΑ Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Σουλουσέχ — Η Οδύσσεια ενός Ποντίου (πεζογραφία)
Εκδ. Θουκυδίδης, Αθήνα 1984, σελ. 47

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΒΑΡΒΑΡΗ

Ναυκρατούσα, (πεζογραφία)
Εκδ. Πρωτόλειο, Αθήνα 1985, σελ. 33

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Η. ΑΥΡΗΛΙΟΥ

Η ικανότητα των λευκών πόθων (ποιητική πρόζα)
Εκδ. Όμβρος, Αθήνα 1985, σελ. 71

ΑΣΦΥΣΙΑ ΟΜΒΡΙΩΝ

Συλλογή διηγημάτων των: Δ. Αξιώτη, Π. Α. Στάικου, Γ. Μαρζέλου, Ε. Η. Αυρηλίου, Κ. Φράππα, Φ. Φιλίππου
Εκδ. Όμβρος, Αθήνα 1985, σελ. 117

ΑΝΘΗ ΒΕΡΓΗ

Χωρίς θεμέλια (διηγήματα)
Εκδ. «Το ελληνικό βιβλίο», Αθήνα 1985, σελ. 137

ΓΙΑΝΝΗ ΜΙΧΑΛΑΚΗ

Τα Μπρουκλιώτικα (διηγήματα)
Νέα Υόρκη 1980, σελ. 124

Μ. D. CALVOCORESSI

Φρανς Λιστ
Μτφ. Γ. Αστεριάδη
Εκδ. Γκοβόστη, σελ. 113

PAUL LANDORMY

Φρανς Σούμπερτ
Μτφ. Γ. Πράτσικα
Εκδ. Γκοβόστη, σελ. 160

BERNARD BENSON

Το βιβλίο της Ειρήνης (παιδικό)
Μτφ. Γ. Σπυρόπουλου
Εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1985, σελ. 224

ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΟΤΑΜΙΤΗ

Ιστορίες του παππού Αριστοφάνη (έργο για παιδιά βασισμένο στα έργα του Αριστοφάνη)
Εκδ. Ντουντούμη, Αθήνα 1985, σελ. 81

ΝΕΑΝΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Με σταγόνες ελληνικής ποίησης
Εκδ. Πατάκης, Αθήνα 1985, σελ. 152

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

με θέμα

Αθήνα - Θεσσαλονίκη

προσπάθεια
αυτόγνωσας

το 16ο τεύχος
του τριμηνιαίου
περιοδικού

ΣΥΝΑΞΗ

Περιέχει κείμενα
και συνεντεύξεις των:

Μανόλη Χατζηδάκη
Νίκου Ζία
Άντρεά Φωκά
Διονύση Σαββόπουλου
Χρ. Βακαλόπουλου
Σωτήρη Γουνελά
Ν.Γ. Πεντζίκη
Άπ. Βακαλόπουλου
Λυκ. Άγγελόπουλου
Άλ. Κοσματόπουλου
Άρχιμ. Βασιλείου
Έπ. Άμφιλ. Ράντοβιτς
Νίκου Γιανναδάκη
Ray Bradbury
Κωστή Μοσκόφ

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Μιλάμε την ίδια γλώσσα

Ξέρουμε ότι όταν ταξιδεύετε στο εξωτερικό για τουρισμό, για δουλειές, για σπουδές ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, ζητάτε κάτι περισσότερο από ένα απλό μέσο μεταφοράς.

Κι επειδή σκεφτόμαστε με τον ίδιο τρόπο σας προσφέρουμε όλα αυτά που θα κάνουν το ταξίδι σας πραγματικά αξέχαστο: Από πλήρως οργανωμένα ταξίδια με πληρωμή σε δραχμές, μέχρι την άνεση και την πολυτέλεια της 1ης ή διακεκριμένης θέσης με τα ιδιαίτερα γκισέ, τις ξεχωριστές αίθουσες αναμονής, τις ειδικές θέσεις και την ιδιαίτερη περιποίηση στο αεροπλάνο. Και πάντα, φυσικά, φιλική εξυπηρέτηση, απολαυστικό φαγητό στο οποίο η Ολυμπιακή έχει παράδοση, εκτεταμένο δίκτυο πτήσεων με πολλές διασυνδέσεις και υπερσύγχρονα αεροσκάφη.

Ταξιδεύοντας με την Ολυμπιακή θα αισθανθείτε άνετα και θα νιώσετε πραγματικά σαν στο σπίτι σας. Γιατί καταλαβαίνουμε και φροντίζουμε να ικανοποιούμε όλες τις απαιτήσεις και τις ανάγκες σας. Και, πάνω απ' όλα, στην Ολυμπιακή μιλάμε την ίδια γλώσσα!

Για περισσότερες πληροφορίες
απευθυνθείτε στα γραφεία της
ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ
ή στον ταξιδιωτικό σας πράκτορα

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Γραφεία: ΑΘΗΝΑ: Λεωφ. Συγγρού 96, Τηλ. 9616.161, 9292.251 - Όθωνος 6, Τηλ. 9292.555
Μητροπόλεως 11, Τηλ. 9292.257 - ΟΜΟΝΟΙΑ: Κοτοπούλη 3 - ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Πύργος Αθηνών
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Ακτή Μισούλη 27, Τηλ. 4520.968, 9292.797/8 - ΚΗΦΙΣΙΑ: Κηφισίας 267, Τηλ. 8016.119
ΓΛΥΦΑΔΑ: Αθηνών & Αθ. Διάκου - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Κομνηνών 1 & 3, Τηλ. 260.121/9 και σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας.

και τώρα... 3 μαγικά βιβλία - παιχνίδια που θα γοητέψουν τα παιδιά σας (και εσάς...)

Τι είναι;

...Είναι η **Ιστορία μιας γραμμής!** Ναι! Μια γραμμή που ξεκινάει γοητευτικές, συναρπαστικές περιπέτειες με τα παιδιά! τι κάνει; Και τι δεν κάνει!

Αλλάζει μορφές... αλλάζει σχήματα και ρυθμούς... αλλάζει χρώματα... παραστάσεις... γίνεται τετράγωνο... γίνεται τρίγωνο... γίνεται κύκλος... ένας κόσμος ολόκληρος από εικόνες, παραμυθένιος μα και αληθινός!

Η «**Ιστορία μιας γραμμής**», είναι τρία βιβλία για παιδιά σε πανέμορφα σχέδια του **Μίλτου Σκούρα**. Τρία μαγικά βιβλία - παιχνίδια που θα γοητέψουν τα παιδιά, θα κεντρίσουν τη φαντασία τους και θα αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους.

Πραγματικά «μαγική» ιδέα για δώρο!

Η «**Ιστορία μιας γραμμής**» υπάρχει σε όλα τα βιβλιοπωλεία και διατίθεται σε ειδικό σετ, σε χαρούμενη, εορταστική συσκευασία.

μαζί με κάθε σετ προσφορά
για τα παιδιά.
για τα παιδιά.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.29.237

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»!

*Το πιο ωραίο βιβλίο της χρονιάς
κάθε μέρα και πιο επίκαιρο!*

Ένα χρόνο μετά την έκδοσή του, το βιβλίο «ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ» συζητιέται και, φυσικά, διαβάζεται με μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Όχι τυχαία, το «ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ» είναι το βιβλίο που αποκάλυψε το ελληνικό «κιτς» κι έγινε γραπτό σημείο αναφοράς ενός φαινομένου που είναι πάντα ζωντανό και πάντα επίκαιρο!

Είναι η πρώτη πολύπλευρη σπουδή της ελληνικής κακογουστιάς. Είναι μια περιήγηση στον κόσμο του φτηνού γούστου που διαμορφώνεται μέσα από την ελληνική καθημερινή μορφή —τη δική μας ζωή. Με κείμενα και φωτογραφίες που παρουσιάζουν ανάγλυφα το «κιτς» όπως ακριβώς είναι «γραφικό» και «επικίνδυνο».

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»

Μέσα στις σελίδες του βιβλίου θα δείτε να παρελαύνουν η Πατρίς, η Θρησκεία, η Οικογένεια, η Κοινωνία, η Επικοινωνία, η Πολιτική, η Τέχνη... Το «κιτς» υπάρχει γύρω μας, σ' όλη την Ελλάδα: από το Διδυμότειχο μέχρι τα Φιλιατρά και από τα Γιάννενα μέχρι τη Λάρισα και —φυσικά— την Αθήνα. Ειδικά άρθρα και πάνω από 1000 φωτογραφικά θέματα αποκαλύπτουν, διακωμωδούν και καταγγέλλουν το κιτς δημιουργώντας ένα μοναδικό λεύκωμα ενδιαφέρον, απολαυστικό και επίκαιρο!

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»

Και η παρέλαση του «κιτς» συνεχίζεται. Ξεφυλλίζοντας το «ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ» θ' ανακαλύψετε το κιτς σε κορνίζες, γκομπλέν, μπιμπελό, χαλκοτεχνήματα, τουριστικά σουβενίρ, εικονίτσες, τάφους, πλαστικά λουλούδια, εκκλησίες, είδη για γάμους και βαφτίσια, φωτιστικά, τηλέφωνα, εξώφυλλα βιβλίων, σε καρτ-ποστάλ, σε ντίσκο, σε «φαγάδικο» σε μαγαζιά, σπίτια, έπιπλα... Αλλά κιτς υπάρχει και στο πορνό, στο αθλητικό ή πολιτικό πανηγύρι, στο τραγούδι, το σινεμά, το θέατρο, την τηλεόραση, τη διαφήμιση... το κιτς υπάρχει παντού και παραμονεύει...

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»

Για το «κιτς» σε όλες του τις μορφές γράφουν οι: Χρ. Βακαλόπουλος, Χρ. Γιανναράς, Περ. Γιαννόπουλος, Μαρ. Γιουρσενάρ, Γ. Καλιόρης, Χ. Καμπουρίδης, Α. Κηληδόνης, Μαρ. Κολτσιδοπούλου, Δ. Κούτσικου, Α. Κυριακίδου - Νέστορος, Π. Δ. Σκάλος και Ν. Χατζηκυριάκος-Γκίκας. Προλογίζει: η υπουργός Πολιτισμού **Μελίνα Μερκούρη**.

Τι είναι «ΚΙΤΣ»

Η λέξη kitsch έχει γερμανική προέλευση. Προέρχεται από την ιδιωματική φράση «Kitschen» που σημαίνει «πασαλείβω». Το επίθετο kitsch στην τέχνη χρησιμοποιείται για το χαρακτηρισμό του ευτελούς, του φτηνού, του κακόγουστου.

ΕΚΔΟΣΗ:
«ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΑΝΤΙ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΥΕΤΕ

Δεινοκράτους 131. Αθήνα 115 21
Τηλ. 72.29.237

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»

Όλο το φωτογραφικό υλικό του βιβλίου βασίζεται σε αυθεντικά ρεπορτάζ των Χρ. Βλάχου, Τ. Βρεττού και Λ. Μιαούλη και εμπλουτίστηκε από το αρχειακό υλικό πολλών επαγγελματιών και ερασιτεχνών φωτογράφων.

«ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ»

Ένα βιβλίο ντοκουμέντο!

Μια έκδοση των «Φίλων του περιοδικού ΑΝΤΙ»

- 360 σελίδες • 1059 έγχρωμες και μαυρόασπρες φωτογραφίες
- Σε σχήμα 21 x 28 πανόδετο

ΚΑΤΙ ΤΟ ΩΡΑΙΟΝ

ΜΙΑ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΙΑ.

Ωραίο βιβλίο!

